

T.C.
ADİYAMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂMBİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
HADİS BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

HADİSLERDE KUL HAKKI İHLALLERİ (MEZÂLİM) VE HELALLEŞME
YOLLARI

Mehmet ÇİMEN

DANIŞMAN
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Ali ÇALGAN

ADİYAMAN-2019

KABUL VE ONAY TUTANAĞI

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Ali Çalgan danışmanlığında, Mehmet Çimen tarafından hazırlanan “Hadislerde Kul Hakkı İhlalleri (Mezâlim) ve Helalleşme Yolları” başlıklı çalışma 24 / 07 / 2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Temel İslam Bilimleri/ Hadis Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Doç. Dr. Necmeddin Şeker

İmza:

Danışman : Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Ali Çalgan

İmza:

Jüri Üyesi : Dr. Öğr. Üyesi Mesut Avcı

İmza:

07.08.2019

Doç. Dr. Murat Gökhan DALYAN
Enstitü Müdür Vekili

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Hadislerde Kul Hakkı İhlalleri (Mezâlim) ve Helalleşme Yolları” adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

24.07.2019

Tarih

Mehmet ÇİMEN

İmza

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Hadislerde Kul Hakkı İhlalleri (Mezâlim) ve Helalleşme Yolları

Mehmet Çimen

Adıyaman Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı

Hadis Bilim Dalı

Haziran, 2019

İslâm dini, kulların birbirlerine karşı olan haklarına çokça önem vermiştir. Kul haklarının ihlal edilmesi İslâm dinince büyük günahlar arasında sayılmış ve yasaklanmıştır. Özellikle Kur'an'da ve Sünnet'te kul haklarının ihlal edilme durumuna sıklıkla değinilmiştir.

Kul hakkı ihlallerinin belli başlı konuları vardır. Bunların başında insanın öldürme ve yaralama gibi canına kastedilen hak ihlalleri gelmektedir. İnsanın canına olduğu gibi malına zarar vermek de hak ihlallerindedir. Mal hakkındaki hak ihlalleri faiz, borç, ticarete sahtekârlık, fakirin hakkı olan zekatı vermeme ve hırsızlık gibi ferdi ilgilendiren kul hakları olduğu gibi kamu malında yolsuzluk ve rüşvet gibi toplumsal hak ihlalleride olabilmektedir. Aynı zamanda insanın, onurunun ve itibarının zarara uğramasıda başka bir kul hakkı ihlali konusudur. İnsanın onuruna zarar verilen hak ihlalleri arasında iftira, gıybet, insanların ayıplarını araştırmak, sövmek, hakaret etmek, lanet etmek ve alay etmek gibi hak ihlalleri sayılabilmektedir.

Hak sahiplerine gelince onlar da karşılıklı muhatap halinde olunan anne-baba, karı-koca, çocuk, akraba, komşu, misafir, yetim, işçi-işveren, yöneten-yönetilen, Müslümanların geneli ve gayri müslimlerdir. Her bir muhataba karşı belli başlı görev ve sorumluluklar vardır. Herhangi birinin hakkını ihlâl etmek İslâm dinince yasaklanmıştır.

Son olarak ise hak ihlalleri sonucu oluşan hakkın ödeştirilmesi yani helalleşme gelmektedir. İnsanların birbirleriyle helalleşmesinin belli başlı yolları vardır. İlk olarak maddi bir zarar yoksa helallik isteme gelmektedir. Aynı şekilde hak sahibi, hakkından feragat edip vaz geçerse hak ihlali ödeştirilmiş olur. Bunun yanındasuçlu kişilere suçlarının karşılığı olarak ceza ve kisasın uygulanmasıyla veya maddi zararın tazmin

edilerek telafi edilmesiyle de hak ödeştirilmiş olmaktadır. Hz. Peygamber (s.a.s)'in hayatına baktığımızda hak ihlalleri karşısındaki üslûp ve tepkilerini çok net görmekteyiz. Allah Resûlü hak ihlalleri konusunda ciddiye elden bırakmamış, adaletle hükmetmiş ve hak sahibinin hakkını korumaya çokça ihtimam göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Hak, Kul Hakkı, İhlal, Din

ABSTRACT

Master's thesis

Violatinom of Human Right in the Light of Hadith and Ways Of Compensation

Mehmet Çimen

University of Adiyaman

Social sciences institute

Department of Basic Islamic Sciences

Hadith Science Branch

June, 2019

Islamic religion has given great importance to the rights of servants against each others. The religion of Islam has considered the violations among servants as one of the greatest sins and of course prohibited. Particularly in the Qur'an and Sunnah, violations of the rights of servants are frequently mentioned.

Violations against the Allah's servants has particular issues. First of all, it is violationsthat intentionally directly threat the life of the servants of Allah, such as killing and injuring people. Then as the violations that threat the life, there also the violations to the property as well. Rights violations on property may include individual rights such as interest, debt, fraud in trade, non-giving of the poor, and theft, as well as social rights violations such as corruption and bribery in public property. At the same time, the loss of human dignity and reputation is another violation of the right of servitude. Violations of human dignity can be regarded as rights violations such as slander, negligence, gossiping, reviling, insulting, cursing and mocking.

The same right (beneficiaries) also must be applied to the interlocutors,mother and father, husband and wife, children, relatives, neighbours, guests, orphans, workers-employers, boss and worker, muslims and non-muslims. There are certain duties and responsibilities to each interlocutor. It is forbidden by Islam to violate the right of any person.

Finally, the equalization of the right which occurs as a result of violations of rights, that is, forgiving each others. There are certain ways people be apologized. Firstly, if there is no material damage, then apologize is allowed. Likewise, if the right

holder waives and waives his right, the right violation will be paid. In addition to this, the rights are paid to the guilty persons by the application of the punishment and shortening as compensation for their crimes or by compensating and compensating the damages. When we look at the life of the Prophet (p.b.u.h), we see the style and reactions against violations of rights very clearly. The Messenger of Allah did not abandon the seriousness of the rights violations, ruled with justice and took great care to protect the rights of the righteous.

Key Words: Hadits, Right, Right among the servant (Servitude), Violation, Religion

ÖN SÖZ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

İslâm dini, insanlar arasındaki ilişkileri düzenleyen, zulmetmemeye endeksli ve ayrıcaane insanların zulmetmesine, ne de zulme maruz kalmasınamüsaade vermeyen bir dindir. Hz. Peygamber (s.a.s), Müslümanların her alanda olduğu gibi kul hakkı ihlallerinde de örnek almaları gereken bir şahsiyettir. O, sözleriyle ve yaşantısıyla Müslümanlara kul haklarının ihlal edilmemesi noktasında örnek olmuş, Müslümanlar da onun göstermiş olduğu bu yaşam tarzına göre hareket ettiklerinde başarıya ulaşmışlardır.

Bizde bu çalışmamızda Hz. Peygamber (s.a.s)'in hadislerinde geçtiği üzere kul hakları ihlallerini ve helalleşme yollarını ele aldık. Giriş bölümünde kul hakkı ihlallerini barındıran kavramları ve konumuzla alakalı ayet ve hadisleri bir araya getirmeye çalıştık. Daha sonra çalışmanın birinci bölümünde, konuları bakımından kul hakkı ihlallerini ele aldık. İkinci bölümümüzde, muhatapları bakımından kul hakkı ihlallerini ele almaya çalıştık. Son olarak üçüncü bölümde ise ilk iki bölümde ele aldığımız hadislerde geçen hak ihlallerinden kurtulmanın yolu olarak helalleşme yollarını, hakların ihlal edilmemesi için önleyici tedbirleri ve Hz. Peygamber (s.a.s)'in hak ihlallerine karşı üslubu ve tepkilerini ele alarak konumuzu sonlandırdık.

Tezin konusu bütün insanları ilgilendiren kul hakkı ihlali gibi büyük ve önemli mesele olduğu için çok dikkat isteyen ve doğru rivayetleri doğru yerde kullanmayı gerektiren bir çalışmadır. Konu hakkındaki rivayetlerin fazlalığı ve onların konu dağılımı konusunda bana gerek kaynaklara ulaşmamdayardımcı olan gerekse vaktini ayırıp tek tek inceleyerek yol gösteren tez danışmanım sayın Mehmet Ali ÇALGAN hocama en samimi duygularıyla teşekkür ediyorum. Aynı zamanda benim akademik yönde ilerlemem için destek verip üzerimde emeği çokça olan Adem TÜRK hocama teşekkür etmeyi bir borç biliyorum. Çalışmamın düzenlenmesinde desteğini eksik etmeyen değerli dostum Mehmet YAŞAR ve eşim Kevser YENEN'e ayrıca teşekkürlerimi iletmeği istiyorum. Bu çalışmamın özellikle kullar arası ilişkileri düzenlemede insanlığa bir fayda vermesini çokça temenni ediyorum.

Adıyaman, Temmuz 2019

Mehmet ÇİMEN

ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ VE LİTERATÜRE KATKISI

İslâm dini, insanlar arasındaki ilişkilerin, karşılıklı hak ve hukukların düzenlenmesine çokça önem vermiş ve bu konuda hem öneriler, hem de çözümler ortaya koymuştur. Hayatta en önemli şey olan insanî ilişkilerin düzenlenmesi demek hayatı yaşanır hâle getirmek demektir.

Çalışmamız, insanların insan olmakla elde ettikleri haklarının ihlâl edilmemesi için insanları bilinçlendirerek, birbirlerine karşı daha güzel yaklaşımlarını sağlayacak ve sağlıklı ilişkilere ışık tutacak konuları içinde barındırmayı amaçlamaktadır. Özellikle Türkiye’de halkın dini ve sosyal yapısından kaynaklı olarak kul hakkı ihlâlleri büyük önem arz etmektedir.

Aslında kul hakları meselesi, her insanı içinde barındıran, özellikle Müslümanların ahiretlerine de birebir etki eden bir meseledir. İnsanların genelde kul haklarında işin hayır ve iyilik yanını bakıp kul haklarının ihlâlleri konusunu göz ardı ettiği görülmektedir. Bu çalışma, kul hakkı ihlâlleri konusunda da insanlar tarafından farkındalık uyandıracak ve hem klasik problemlerin hem de yeni karşılaşılabilecek problemlerin çözümünde yardımcı olacaktır.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iv
ABSTRACT	vi
ÖN SÖZ.....	viii
ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ VE LİTERATÜRE KATKISI.....	ix
KISALTMALAR	xiii
GİRİŞ	1
A.KONUNUN ÖNEMİ VE AMACI.....	1
B. ARAŞTIRMANIN METODU VE KAYNAKLARI.....	2
C. KAVRAMSAL ÇERÇEVE	3
D. KUR'AN'DA VE SÜNNET'TE KUL HAKKI İHLALLERİ (MEZÂLİM) İLE ALAKALI GENEL HÜKÜMLER	4

BİRİNCİ BÖLÜM

KONULARI BAKIMINDAN KUL HAKKI İHLALLERİ

1.1.CAN HAKKINDA HAK İHLALLERİ.....	13
1.2. MAL HAKKINDA HAK İHLALLERİ	17
1.2.1.Mal Hakkında Ferdi Hak İhlalleri	17
1.2.1.1.Faiz	18
1.2.1.2.Borcun Ödenmemesi Veya Uzatılması.....	20
1.2.1.3.Ticarete Sahtekârlık	24
1.2.1.4.Zekâtı Vermeyi Terk Etme	28
1.2.1.5.Hırsızlık.....	31
1.2.2.Mal hakkında Toplumsal Hak İhlalleri	33
1.2.2.1.Kamu Malında Yolsuzluk (Gulûl)	33
1.2.2.2.Rüşvet	38
1.3.ONUR VE İTİBAR HAKLARININ İHLALİ	41
1.3.1.İftira.....	42
1.3.2.Gıybet	44

1.3.3.Sövmek, Hakaret Etmek, Lanet Etmek ve Alay Etmek	47
1.3.4. Kusuru Araştırıp Oraya Çıkarma (Tecessüs)	49
1.3.5. Yalancı Şahitlik	54

İKİNCİ BÖLÜM

MUHATAPLARI BAKIMINDAN KUL HAKKI İHLALLERİ

2.1. ANNE-BABA	55
2.1.1. Anne-Baba Hakkına Riâyet	55
2.1.2. Anne-Baba Hakkının İhlali	57
2.2.KARI-KOCA	61
2.2.1. Karı-Koca Hakkına Riâyet.....	61
2.2.2. Karı-Koca Hakkının İhlali	64
2.3. ÇOCUK.....	69
2.3.1. Çocuk Hakkına Riâyet.....	70
2.3.2. Çocuk Hakkının İhlalleri.....	72
2.4. AKRABA	76
2.4.1. Akraba Hakkına Riâyet.....	76
2.4.2. Akraba Hakkının İhlali	78
2.5.KOMŞU.....	80
2.5.1. Komşu Hakkına Riâyet.....	80
2.5.2. Komşu Hakkının İhlalleri	81
2.6. MİSAFİR	85
2.6.1. Misafir Hakkına Riâyet	86
2.6.2. Misafir Hakkının İhlali.....	87
2.7. YETİM	90
2.7.1. Yetim Hakkına Riâyet	90
2.7.2. Yetim Hakkının İhlali	92
2.8. İŞÇİ-İŞVEREN	94
2.8.1. İşçi-İşveren Hakkına Riâyet.....	94
2.8.2. İşçi-İşveren Hakkının İhlali	95
2.9.YÖNETEN-YÖNETİLEN.....	98
2.9.1. Yöneten-Yönetilen Hakkına Riâyet.....	99

2.9.2. Yöneten-Yönetilen Hakkının İhlali	101
2.10. MÜSLÜMANLAR	106
2.10.1. Müslümanların Hakkına Riâyet	106
2.10.2. Müslümanların Hakkının İhlali.....	108
2.11. ZİMMİLER	111
2.11.1. Zımmîlerin Hakkına Riâyet	112
2.11.2. Zımmîlerin Hakkının İhlali.....	114

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HELALLEŞME YOLLARI VE HZ. PEYGAMBER (S.A.S)'İN HAK İHLALLERİNE KARŞI YAKLAŞIMLARI

3.1. HELALLEŞME YOLLARI	118
3.1.1. Hak İhlallerini Önleyici Tedbirler.....	119
3.1.2. Helallik İsteme.....	121
3.1.3. Hakkından Feragat Edip Affetme	124
3.1.4. Ceza ve Kısas	127
3.1.5. Hakkın Tazmin Edilmesi.....	132
3.2. HZ. PEYGAMBERİ (S.A.S)'İN HAK İHLALLERİNE KARŞI YAKLAŞIMLARI.....	135
3.2.1. Hz. Peygamber (s.a.s)'in Ciddiyeti	136
3.2.2. Hz. Peygamber (s.a.s)'in Adaletle Hükmetmesi	138
3.2.3. Hz. Peygamber (s.a.s)'in Hak Sahibinin Hakkını Korumaya Azami İhtimam Göstermesi	141
SONUÇ.....	145
KAYNAKÇA	152
ÖZGEÇMİŞ.....	156

KISALTMALAR

b.	: İbn
bkz.	: Bakınız
c.c.	: Celle Celâluhu
DİA	: Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
H.z.	: Hazreti
Md.	: Madde
mes.	: Mesele
ö.	: Ölüm Tarihi
r.a.	: Radiyallâhü Anhü
s.	: Sayfa
s.a.s.	: Sallallahu Aleyhi ve Sellem
thk.	: Tahkik eden
try.	: Yayın Tarihi Yok
v.b.	: ve benzeri
y.y.	: Yayın Yeri Yok

GİRİŞ

A. KONUNUN ÖNEMİ VE AMACI

Yapılacak bir çalışmada doğru ve tutarlı bir sonuç ortaya koyabilmek için konunun belirlenmesi ve sınırlandırılması gerekmektedir. Konu belirlendikten sonra sağlıklı bir sonuç alabilmek için konunun dışına çıkmayacak belli bir yöntem takip edilmeli, özellikle kaynak konusunda olabildiğince konuyla alakalı ve isabetli eserlere muracat edilmelidir.

Araştırmamızın konusu Müslümanlar için çok önem arz eden kul hakkı ihlalleri (mezâlim) ve kul hakkı ihlal edilme durumunda gerekli olan helalleşme yolları hakkındadır. Bilindiği üzere kul hakkı konusu tarih boyunca İslâm aleminde çok ele alınan, üzerine binlerce çalışmanın yapıldığı ve hala yapılmaya devam eden bir konudur.

Günümüzde her sahada her türlü kul hakkı ihlalleri yapıldığını görmekteyiz. Ancak genellikle insanlar arası ilişkilerde kul haklarının fazilet kısmına değinilmiş, kul haklarının ihlal edilme durumu ona göre göz ardı edilmiştir. Bizde kul hakkının faziletinden ziyade kul haklarının ihlal edilmesi durumunu ele alarak bu konuda insanlardafarkındalık uyandıracak ve hem klasik problemlerin hem de yeni karşılaşılabilecek problemlerin çözümünde yardımcı olacak yöntemleri ortaya koyacağız. İktisadî, idarî, sosyal kısaca hayatın her alanında kul hakkı ihlalleri büyük boyutlar içerdiği için konunun çok büyük bir önem, değer ve kıymet taşıdığına inanmaktayız.

Çalışmamız, insanların elde ettikleri haklarının ihlal edilmemesi için insanları bilinçlendirerek, birbirlerine karşı daha güzel yaklaşımlarını sağlayacak ve sağlıklı ilişkilere ışık tutacak konuları içinde barındırmayı amaçlamaktadır. Bu çalışma, kul hakkına riâyet etmenin öneminin yanında daha çok kul hakkının ihlal edilmesi durumunu ön plana çıkarmayı ve bu hakların nasıl ödeneceği sorusuna cevap olacak helalleşme yollarını bulmayı amaç edinmektedir.

B. ARAŞTIRMANIN METODU VE KAYNAKLARI

Çalışmamız her ne kadar hadislerle alakalı olarak incelenecek olsada çalışmamızda Kur'an ve Sünnetbütünlüğü göz önüne alınarak Kur'an-ı Kerim'den konumuzla alakalı ayet-i kerimeler dikkate alınmış, konuyla olan bağlantısı ortaya konulmuş ve o ayetler hakkında gerekli olduğu yerlerde tefsirlerden yararlanılmıştır.

Tezimizin aslını oluşturan hadislerdir. Tezimizde konuyla alakalı hadisleri temel hadis kaynakları olarak bilinen başta Buhârî ve Müslim olmak üzere Kütüb-i Sitte kitaplarından istifade ettik. Ancak konumuzla birebir alakalı olacak şekilde Ahmed b. Hanbel'in *Müsned'i* ve İmam Malik'in *Muvatta'sı* başta olmak üzere diğer meşhur hadis kitaplarından da yeri geldiğinde istifade edilmiştir.

Çalışmamızda ilgili rivayetlerin değerlendirmesi, tam olarak ne ifade etkilerinin iyice anlaşılması için hadis şerhlerinden mümkün oldukça istifade ettik. İbn Hacer'in *Fethu'l-Bâri'si*, Nevevi'nin Şerhu'n-Nevevî Alâ Sahîhi Müslim'i, Aynî'nin Umdetu'l-Kârî'si ve İbn Receb'in Câmiu'l Ulûm'u gibi klasik şerhlerin yanında bazı çağdaş şerhlerden de istifade etmeye çalıştık. Özellikle konumuzla alakalı konuları içinde barındıran *Hadislerle İslam* adlı eserden çokça istifade ettik. Bunun yanında başta *Sosyal Hayatla ilgili Hadis Makaleleri* adlı eseri olmak üzere Saffet Sancaklı'nın eserlerine müracaat edilmiştir. Konumuzla alakalı birçok makale ve tezlerden de çokça yararlandığımızı belirtmek isteriz.

Araştırma bir giriş ve üç bölümden oluşmaktadır.

Giriş bölümü, konunun önemi, amacı, araştırmanın metodu, kavramsal çerçeve ve konu ile alakalı ayet ve hadislerden meydana gelmektedir.

Birinci bölümde, "Konuları Bakımından Kul Hakkı İhlalleri" başlığı altında öldürme ve yaralama gibi cana zarar veren; faiz, borç, hırsızlık ve yolsuzluk gibi mala zarar veren ve iftira, gıybet, yalan, sövmek ve hakaret emek gibi onura zarar veren hak ihlalleri ele alınmıştır.

İkinci bölümde, "Muhatapları Bakımından Kul Hakkı İhlalleri" başlığı ele alınmıştır. Bu başlık adı altında insanlığın gereği olarak her daim ilişki içerisinde

olduğuanne-baba, karı-koca, çocuk, akraba, komşu, yetim, işçi-işveren, yöneten-yönetilen, Müslümanların geneli ve gayri Müslim olan zımmîlerin hakları ve ihlal edilme durumları ele alınmıştır.

Üçüncü bölümde ise söz konusu ihlallerin telafisi bağlamında “Helalleşme Yolları ve Hz. Peygamber (s.a.s)’nin Hak İhlalleri Karşısında Üslûbu ve Tepkileri” başlığı çerçevesinde, helalleşme yolları olan helallik isteme, hak sahibinin hakkından vazgeçmesi, zarar verilen cana karşı ceza ve kıyasların uygulanması ve zarar verilen malın tazmin edilmesi konuları ele alınmıştır. Bunun yanında Hz. Peygamber (s.a.s)’in hak ihlalleri konusunda, ciddiyeti, adaleti gözetmesi ve hak sahibini korumaya âzâmî gayret göstermesi ele alınmıştır.

Araştırmamız, tezimizde ele alınan konularla ilgili önemli tespitler ve bunun sonucu ortaya çıkan neticeleri içeren bir sonuç bölümüyle tamamlanmıştır.

C. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Hak: Sözlük manası olarak “gerçek, doğru ve sabit olmak, gerekmek, bir şeyi gerçekleştirmek; bir şeye yakînen muttali olmak” anlamlarına gelen hak, batılın zıddıdır.¹ Diğer ifade ile hak, gerektiği şekilde gerektiği ölçüde, gereken zamanda yapılan davranış veya iştir.²

Kul Hakkı: İnsanların haklarını ihlal etmek demektir. Yani insanların korunması zorunlu olan canları, malları ve namusları gibi veyahut inanç değerleri, kişilikleri, yaşam şekilleri gibi değerlerine yapılan sözlü ve fiili saldırıdır. Bu hak ihlali “mazlîme” ve bunun çoğulu olan “mezâlîm” olarak ifade edilmektedir.³

Zulüm: Bir şeyi ona ait olmayan yere koymak anlamındaki zulüm terim olarak “belirlenmiş sınırları çiğneme, haktan bâtıla sapma, kendi hak alanının dışına çıkıp başkasını zarara sokma, rızasını almadan birinin mülkü üzerinde tasarrufta bulunma, zorbalık”, özellikle de “güç ve otorite sahiplerinin sergilediği haksız ve adaletsiz uygulama” gibi anlamlarda kullanılır.⁴

¹ ÇağrııcıMustafa , “Hak” DİA, İstanbul, 1997, XV, 137.

² Tekin, Ahmed, *Kur’an ile İlan Edilen İnsan Hakları*, 39, Kelam yay., İstanbul, 2006.

³ Çağrııcı, “Kul Hakkı” DİA, İstanbul, 2002, XXVI, s350.

⁴ Çağrııcı, “Zulüm” DİA, İstanbul, 2013, XLIV, 507.

Mezâlim:“Sözlükte “zalimin elinde bulunan başkasına ait nesne, kişinin kendisinden zulmen alındığından şikâyetçi olduğu şey, mazlum hakkı” gibi anlamlara gelir.Buhârî mezâlimin geçtiği hadisleri “Kitabü’l-Mezâlim” başlığı altında toplamıştır.”⁵

“Sözlük anlamına bağlı olarak mezâlim, fıkıh literatüründe hem şahsa hem mala yapılan haksızlıklar için kullanılsa da daha çok malla ilgili hak ihlallerinde ve “gasp, hırsızlık gibi hukuka aykırı şekilde el konulan mallar” anlamında yaygınlık kazanmıştır. İdarî ve hukukî bir müessese olarak ise mezâlim “normal mahkemelerin karara bağlanmakta zorlanacağı ceza ve hukuk davalarını karara bağlamak ve uygulamak, idarî şikâyetleri dinlemek üzere oluşturulmuş yüksek kurul” şeklinde tanımlanabilir.”⁶

Kıyas: Sözlükte “ardından gitmek, iz sürmek, yaptığı işte birinin yolunu takip etmek; kesmek, eşitlemek ve misilleme yapmak” mânalarında masdar olan kıyâs isim olarak “mutlak eşitlik, bir şeyin iki tarafının birbirine denk olması; işlenen fiile ona denk bir fiille mukabele edilmesi” anlamlarına gelir. Hukukta kıyas, kasten işlenen adam öldürme veya müessir fiil (yaralama) suçunun fâilinin işlediği fiil cinsinden ve ona denk bir ceza ile cezalandırılmasını, fıkıhtaki teknik kullanımıyla kasten öldürdüğü kişiye karşılık fâilin öldürülmesini, kasten işlediği müessir fiil sonucu mağdurda bedenî-fizikî zarar meydana getiren kimsenin benzeri şekilde cezalandırılmasını ifade eder.⁷

D. KUR’AN’DA VE SÜNNET’TE KUL HAKKI İHLALLERİ (MEZÂLİM) İLE ALAKALI GENEL HÜKÜMLER

İslâm dininin ana kaynakları Kur’an ve sünnettir. Allah, insanlara hakkı anlatması batıldan uzaklaştırması için göndermiş olduğu elçilerinin sonuncusu olarak Hz. Muhammed (s.a.s)’i seçmiştir. Ona, insanları dalalet yolundan hidayet yoluna girmelerini sağlaması için Kur’an’ı ve Sünnet’i vermiştir. Nitekim Allah Resûlü, kendisine Kur’an-ı Kerim’in ve onun benzeri Sünnet’in verildiğini söyleyerek⁸ insanların bu iki ana kaynağa sahip çıkmaları gerektiğini söylemiş, hidayet yolunun

⁵ Yeniçeri Celal, “Mezâlim”, DİA, İstanbul, 2004, XXIX, 515.

⁶ Yeniçeri Celal, “Mezâlim”, DİA, İstanbul, 2004, XXIX, 515-516.

⁷ Dağcı Şamil“Kıyas”, DİA, Ankara, 2002, XXV, 488.

⁸Ebû Dâvud, Süleyman b. el-Eş’as es-Sicistânî, Sünen-i Ebî Dâvud, Müessesetu’r-Risâle Nâşirûn, Beyrut, 2015, Sünnet, 6, İmâre, 33; Tirmizi, Ebu İsa, Muhammed b. İsa et-Tirmizi, Sünenü’t-Tirmizi, thk. Ahmed Şakir, Muhammed Fuâd Abdulbâkî, Şirketü’l-Mektebe ve Matbaatu Mustafe, Halep, 1975, İlim, 10.

bunlara tabi olmakta olduğunu göstermiştir. İslâm dininde neyin kul hakkı ihlali olup olmadığına yine bu iki kaynağa bakarak belirlemek zorundayız. Çünkü kullar arasındaki ilişkilere rehber olan Kur'an ve Sünnet, aynı zamanda karşılıklı hakları da belirlemiştir.

İslam dininde iki türlü hak vardır; Allah hakkı ve kul hakkı. Allah'ın hakkı kullarla Allah arasındaki haklardır. Bu hak ihlali şirk olmadığı müddetçe affedilip edilmemesi Allah'a bağlıdır, ister affeder isterse cezalandırır. Allah'a şirk koşulduğu vakit ise artık af kapısı kapanmıştır. İkinci hak ise kulların aralarındaki haklardır. İşte bu durumda hak ihlalleri kulların kendi aralarındaki mesele olduğundan, affedilmeside kula bağlıdır. Allah, adaleti gereği kul hakkı ihlallerinde hak sahibinin hakkını, ihlal edenden alır.

Arapça karşılığı mezâlim olan Kul hakkı ihlalleri, aslı îtibâriyle zulümdür. Kur'anda zulüm anlatılırken kişinin Allah'a şirk koşmasını en büyük zulüm olarak belirtilmiştir.⁹ Bunun yanı sıra kişinin, Allah'ın ayetlerin yalanlaması,¹⁰ Peygambere inanmaması da¹¹ zulüm olarak nitelenmiştir. Aynı zamanda kişinin Rabbine bağlanmaması ve günahlara dalması da kendi nefesine karşı işlemiş olduğu ayrı bir zulüm çeşididir.¹²

İnsanların birbirleriyle ilişkilerindeki zulme gelince, işte bu zulüm kul hakkı ihlalleridir. Başkasının canına, malına veya onuruna gelebilecek her türlü zarar, kul hakkı ihlalidir. Her kim ki zulmetmişse asla haksızlığa uğratılmadan zulmünün hesabı sorulacaktır. Allah, “*Zulmedenler yeryüzünde var olan her şeye sahip olsaydı onları azaba karşılık mutlaka fidye olarak verirdi. Onlar azabı gördükleri zaman pişmanlıklarını gizlerler, oysa onlar hiçbir haksızlığa uğratılmaksızın aralarında adaletle hükmedilmiştir.*”¹³

Başka bir ayette buyrulmaktadır ki: “*Sizler ne hayır yaparsanız ve ne adakta bulunursanız bulunun şüphesiz onu Allah bilir. Zalimlerin ise yardımcısı yoktur.*”¹⁴ Ayetaçıkca zulmeden zâlimlerin yardımcısının olmayacağını söylemiştir. Her kim ki

⁹ Lokman: 3/13.

¹⁰ A'râf: 7/162.

¹¹ Nahl: 16/113.

¹² Âl-i İmrân: 3/117; Nisâ: 4/64

¹³ Yunus: 10/54.

¹⁴ Bakara: 2/270.

zulmetmeye kalkarsa yapmış olduğu zulümden dolayı göreceği karşılığı ondan def edebilecek hiçbir güç yoktur. Yapmış olduğu zulmün cezasını çekecektir.

Ayet-i kerimede bahsedilen zâlimler özellikle yoksullara sahip çıkmayan, ihtiyaç sahiplerine yardımcı olmayan, servet sahipleri üzerine borç, ihtiyaç sahiplerine hak olan zekât, nafaka ve sadakayı onlardan esirgeyen, mazlumun halini gözetmeyen, onlardan habersiz şekilde yaşayan, vurdumduymaz kişilerdir. Kur'an dilinde zalimin mânalarından biri de haksızlık ederek borcunu vermeyendir. Böyle kimselerin yakın çevresinde bulunanlar bile onlardan memnun olmazlar. Memnun kalmadıkları gibi bu kişilerle hiçbir şekilde alışverişe kalkışmayı ve muhabbet kurmayı sevmezler.¹⁵

Allah, kitabında faiz alıp vermeyide insanlara zulmetmek olarak nitelemiştir. Çünkü faiz haksız kazançtır, her haksız kazanç da aynı şekilde zulümdür. Allah, insanlara faiz alıp vermeyi terketmelerini emretmiş, eğer terk etmezlerse Allah'a ve Resûlü'ne savaş açmış olacaklarını, terk edip tövbe edenlerin ise hem zulmetmemiş hemde zulme uğramamış olacaklarını söylemiştir.¹⁶ Yetim mallarının haksız yere yenmesini de yetime zulmetmek olduğunu söyleyen Allah azze ve celle yetim mallarını yiyenlerin yapmış oldukları zulüm sebebiyle ancak karınlarına ateş doldurmuş olduklarını bildirmiştir.¹⁷

Başka bir ayette iman edenlerin, birbirlerinin mallarını aralarında rızasız şekilde batıl yollarla yemelerinin doğru olmadığı ve kim haddi aşarak böyle bir zulme kalkışırsa onun cehenneme gireceği bildirilmiştir.¹⁸ İnsanların mallarının haksız yere yenilmeside Kur'an tabiriyle ayrı bir zulümdür. Allah, kötü söz söyleyenleri söylediklerinden dolayı mesul tutmuş ancak hakkı ihlal edilenleri bunun dışında saymıştır. "*Allah, zulme uğrayanlar dışında, kötü sözün açıkça söylenmesini sevmez. Allah işitendir, bilendir.*"¹⁹ Çünkü yapılan zulmün acısı insanları kötü söz söylemeye sevkedebilmektedir. İnsanların canlarına, mallarına ve onurlarına zarar geldiğinde tepki vermeleri kaçınılmazdır. Bu zararı verenler şüphesiz ki zulmetmişlerdir.

Allah, Müslümanların zulmedenlere meyletmemeleri gerektiğini, böyle yaptıkları durumda ateşin kendilerine dokunacağını, kendisinden başka müminlerin

¹⁵ Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir, Hamdi Karaman, Mustafa, Çağırıcı, İbrahim Kâfi Dönmez, Sadreddin Gümüş, I, 298, DİB Yay, Ankara, 2003.

¹⁶ Bakara: 2/279.

¹⁷ Nisâ: 4/ 10.

¹⁸ Nisâ: 4/ 29-30.

¹⁹ Nisâ: 4/148.

velisinin olamayacağını, eğer kendisinden başka veliler kabul ederlerse hiçbir yardım göremeyeceklerini bildirmiştir.²⁰ Çünkü Allah zulmedenleri asla sevmez.²¹ Allah zulmedenlerden habersizde değildir. Her ne kadar dünyada hesap hemen görülme de asıl hesaplaşmanın olacağı kıyamet gününde zulmedenler hesap vereceklerdir. *“Allah’ı sakın zalimlerin yapmakta olduklarından habersiz sanma, onları yalnızca gözlerin korkudan yerinden fırlayacağı güne ertelemektedir.”*²²

Özellikle hâkimin hüküm verirken insanlara adil davranması ve zulmetmemesi gereklidir. Allah, Peygamber’i Dâvûd (a.s)’ın iki davalıyla aralarındaki meselede hakim olduğu olayı anlatmaktadır. Davalılar Hz. Dâvûd’un yanına gelmiş ondan aralarında hak ile hükmetmelerini ve kararında zulme sapmadan onları doğru yola iletmelerini istemiştir.²³ Hâkimin doğruluktan şaşması da zulüm olduğu için kul hakkı ihlalidir.

Allah, zulmedenleri karşılaştıkları kötü akıbetle korkutmakta, onların nasıl bir azapla karşılaştıklarını söylemekte,²⁴ onlardan azabın hafifletilmeyeceğini, onlara süre tanınmayacağını²⁵ ve onları diz üstü çökmüş şekilde bırakacağını bildirmektedir.²⁶ O gün yapmış oldukları zulümden dolayı sunacakları mazeret onlardan kabul edilmeyecek ve Allah’tan istekleri geri çevrilecektir.²⁷

Allah Resûlü de kul hakkı ihlallerine çokça değinmiştir. Çünkü İslâm dini insanlar arasındaki ilişkileri düzenlemek için gelmiş, hem dünya hem de ahireti îmâr eden bir dindir.

Ayetlerde olduğu gibi hadislerde de zulüm yasaklanmıştır. Peygamber Efendimiz kutsî bir hadiste Allah’ın şöyle buyurduğunu ifade etmiştir: *“Ben zulmü kendi nefsim ve kullarıma haram kıldım. O halde sizde birbirinize zulmetmeyiniz...”*²⁸

Her insanın yeryüzünde sahip olduğu haklar vardır. Bütün insanların ortak haklarını Allah Resûlü veda hutbesinde binlerce insanın arasında seslenerek şöyle bildirmiştir: *“Kanlarınız, mallarınız ve onurlarınız dokunulmazdır.”*²⁹ İslâm’ın insanlara vermiş

²⁰ Hud: 11/113.

²¹ Âl-i İmrân: 3/ 140.

²² İbrahim: 14/42.

²³ Sâd: 38/24.

²⁴ Şuarâ: 26/227.

²⁵ Nahl: 16/ 85.

²⁶ Meryem: 19/72.

²⁷ Rum: 30/57.

²⁸ Müslim, Birr, 55.

²⁹ Buhârî, İlim, 9.

olduğu değeri açıklayan bu veciz hadis, İslâm'ın insana ne kadar önem verdiğini ortaya koymaktadır. Her insan Allah'ın yaratmış olduğu kıymetli bir varlıktır ve kendi eliyle yapmış olduğu suçlar haricinde dokunulmazdır.

Özellikle Müslümanlar birbirlerine karşı sınırlarını iyi bilmeli, birbirlerinin haklarını ihlal etmemelidirler. Resulullah (s.a.s), Müslümanların birbirlerine karşı konumlarını kapsamlı bir şekilde şu hadisiyle İzâh etmiştir: *“Sakin zanna yer vermeyin. Zira zan, sözlerin en yalanıdır. İnsanların ayıplarını araştırmayın, insanları gizlice dinlemeyin, rekâbet etmeyin, hasedleşmeyin, birbirinize kin duymayın, birbirinize sırt çevirmeyin, ey Allah'ın kulları, Allah'ın emrettiği şekilde kardeş olun. Müslüman Müslümanın kardeşidir. Ona ihânet etmez, zulmetmez, onu mahrum bırakmaz, onu küçük görmez. Kişiye şer olarak, Müslüman kardeşini küçük görmesi yeterlidir. Müslümanın malı, kanı ve onuru diğer Müslümana haramdır. Allah sizin yüzlerinize ve cüsselerinize bakmaz, fakat kalplerinize ve amellerinize bakar. Takva şuradadır -eliyle göğsünü işaret etti- : Sakın ha! Birinizin satışı üzerine satış yapmayın. Ey Allah'ın kulları kardeş olun. Bir Müslümanın kardeşine üç günden fazla küsmesi helâl olmaz.”*³⁰

Peygamber Efendimiz, zulüm konusunda Müslüman veya gayri müslim diye ayırmaksızın her türlü zulmü yasaklamış, aşhabını da bu konuda, *“Kim bir adama can güvenliği konusunda teminat verip de daha sonra onu öldürürse kıyamet gününde zulüm sancağını taşıyacaktır.”* diyerek³¹ sakındırmıştır. Hatta savaşta bile dışmanın organlarını kesmeyi, yaşlıların, kadınların ve çocukların öldürölmesi gibi zulümleri yasaklamıştır.³²

İnsanlar zulmetmeyi bırakmadığı müddetçe başlarına felâketler gelmeye devam edecektir. Bunun için insanlar birbirlerinden mesuldür. Herkes gücünün yettiğince zulmetmeyen insanlar yetiştirmek için mücadele vermelidirler. Zulmün artması ve yaygınlaşması büyük belaların geleceğinin de habercisidir. Peygamber Efendimiz, on beş şey yapılmaya başlayınca ümmetin üzerine büyük belaların gelmesinin vâcip

³⁰Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail, el-Câmiu'l-Müsnedü's-Sahîhu'l-Muhtasar min Umûri Rasulillah Sallallahu Aleyhi ve Sellem ve Sünenihi ve Eyyâmihî, (Sahîh-i Buhârî), Daru Turuki'n-Necat, Dimeşk, 2001, Nikâh, 45, Edeb, 57, Müslim, Ebû'l Hüseyin, Müslim b. Haccac el-Kuşeyri en-Neysaburî, el-Müsnedü's-Sahîhu'l-Muhtasar bi Nakli'l-Adli ani'l-Adli ila Rasulillah Sallallahu Aleyhi ve Sellem, (Sahîh-i Müslim), Müessesetu'r-Risâle Nâşirun, Beyrut, 2015, Birr, 28-34.

³¹İbn Mace, Ebu Abdillâh, Muhammed b. Yezid el-Gazvinî, Sünenü İbn Mace, Müessesetu'r-Risale Nâşirun, Beyrut, 2015, Diyât, 33.

³²Müslim, Cihâd ve Siyer, 3; Ebû Dâvûd, Cihâd, 82.

olacağını söylemiş, bunlar arasında şunları saymıştır; Ganimet yani milli servet, fakir fukaraya uğramadan sadece zengin ve mevki sahibi kimseler arasında dönüp duran bir metâ haline geldiği, emanet edilen şeyleri emânet alan sorumlu ve yetkililerin emaneti ganimet olarak gördükleri, zekât verilmeyi ibadet değil ceza telâkki ettikleri, kişi annesinin hukukuna riayet etmeyip, kadınına itaat ettiği, babasından uzaklaşıp dostlarına yaklaştığı, devlet otoritesinin, tehdit ve zulümle insanları sindiren zorba kişiye zararı dokunmasın diye hürmet ettiği zaman.³³

Belaların yaygınlaşmasının en büyük etkeni toplumda zulmün yaygınlaşması insanların haklarının ihlal edilmesidir. Onun için İslâm dini, zulme engel olmamayı ayrı bir zulüm olarak görmüş, insanların zulmü engellemek için çaba harcamaları gerektiğini söylemiştir. Mazlumun hakkını zâlimden almak, imkânı olan herkes üzerine bir görevdir. İhlal edilen her görev ayrı bir kul hakkıdır. Yüce Allah buyurdu ki: *"Size ne oluyor ki, Allah yolunda ve: "Rabbimiz, bizi halkı zalim olan bu ülkeden çıkar, bize Katından bir veli gönder, bize Katından bir yardım eden yolla" diyen zayıf erkekler, kadınlar ve çocuklar için savaşıyorsunuz."*³⁴ Zâlimlere karşı mazlumlar için savaşmak Allah'ın emridir.

Efendimizin, insanların zâlimi görüp de zulmünü engellemedikleri zaman bütün herkesi kapsayacak bir azabın gelmesinin kaçınılmaz olduğunu söylemesi³⁵ zulmü engellemeyenler için bir tehdittir. Özellikle mazlumun bedduasından sakınmak gereklidir. Çünkü onun bedduasıyla Allah arasında duasını engelleyecek bir perde yoktur.³⁶ Mazlumun hakkının ihlal edilmesine izin verilmemelidir. Özellikle bir toplum da mazlum zayıf olduğu için hakkını alamıyorsa o toplum büyük bir felaketin eşiğinde demektir. Peygamber Efendimiz buyurdu ki: *"Allahgüçsüzün hakkının bir zarar gelmeden güçlüden alınmadığı bir toplumu temize çıkarmaz."*³⁷ İnsanlar zaten içlerindeki zayıflar nedeniyle rızıklandırılmaktadırlar. Resülullah (s.a.s) buyurdular ki: *"Bana zayıflarınızı getirin. Zira sizler, zayıflarınız sebebiyle yardım görüyor ve*

³³ Tirmizî, Fiten, 39.

³⁴ Nisâ: 4/75.

³⁵ Tirmizî, Tefsîru'l-Ku'an, 5; Ebû Dâvûd, Melâhim, 17.

³⁶ Buhârî, Zekât, 63; Müslim, İmân, 29.

³⁷ İbn Mâce, Fiten, 20.

rızıklanılıyorsunuz.”³⁸ Aynı zamanda mazluma yapılan zulmü engellemek zâlim için de yardımdır. Çünkü zalim zulmünü devam ettirdiği müddetçe hesabı daha da zorlaşmaktadır. Peygamber Efendimiz, zâlime yardım etmenin onun yapmış olduğu zulmün engellenmesi olarak bildirmesi bu durumu îzâh etmektedir.³⁹

Kul hakkı, hakkı ihlal edilen kişi affetmediği sürece affolunmayan bir günahdır. Allah’a en sevimli mertebe olan şehâdet mertebesi bile kul hakkını karşılamamaktadır.⁴⁰

Allah Resûlü zulmü anlatırken üç türlü zulümden bahsetmektedir. Bu zulümden birini Allah’ın asla affetmeyeceğini, diğerini affedeceğini, en sonuncu zulmün hesabını mutlaka soracağını söylemiştir. Bu zulümleri şunlar olarak açıklamıştır: “*Allah’ın asla affetmediği zulüm şirktir. Çünkü Allah “şirk büyük bir zulümdür”⁴¹ buyurmuştur. Allah’ın affedeceği zulüm kulların kendi nefislerine karşı yapmış oldukları zulümdür. Bu zulüm Rabbiyle kendi arasındaki yaptığı hatalardır. Allah’ın hiç bırakmayıp, mutlaka hesabını soracağı zulüm ise, kulların birbirlerine karşı yaptıkları zulümdür. Allah mazlumların hakkını zalimlerden alır.*”⁴²

Her kim haksız yere başkalarının hakkına girerse zulmü sebebiyle kıyamet günü rahatlıktan mahrum kalacaktır. Efendimiz, “*Zulüm, zalim için kıyamet gününde zifiri karanlıklardır.*”⁴³ diyerek insanları kıyamet günü aydınlık bir yaşam istiyorlarsa zulmetmekten uzak durmaları gerektiğini kasetmiştir. Böyle bir durumla karşı karşıya kalmamaları için insanlar kendi aralarındaki hak ihlallerini ölmeden önce ödettirmeleri gereklidir. Yoksa acıklı bir azapla muhatap olduklarında iş işten geçmiş olur.

İbn Hacer, bu hadisin şerhinde İbn Cevzi’nin şöyle dediğini zikretmiştir: “Zulüm kapsamında iki tür günah yer alır: Başkasının malını haksız yere almak, Allah’ın emrine karşı gelerek savaş açmak. Zulmün günahı, diğer günahlardan daha büyüktür. Çünkü

³⁸ Ebû Dâvûd, Cihâd, 77, Tirmizî, Cihâd, 24; Nesâî, Ebu Abdurrahman, Ahmed b. Şuayb b. Ali el-Horasânî en-Nesâî, el-Muctebâ Mine’s-Sünen, thk. Abdulfettâh Ebû Gudde, Mektebetü’l-Matbaatu’l-İslamiyye, Halep, 1986., Cihâd, 43.

³⁹ Buhârî, Mezâlim, 4, İkra, 7; Tirmizî, Fiten, 68.

⁴⁰ Müslim, İmâre, 119

⁴¹ Lokman: 13.

⁴² Hafız İmam Eb’u Bekr Ahmed b. Amr b. Abdulhalik Atiki el-Bezzâr, el-Bahru’z-Zehar Müsned, XIII, 115, Medinetü’l-Münevvere, 2005, 1. Baskı.

⁴³ Buhârî, Mezâlim, 8; Müslim, Birr, 57.

genellikle karşı koyma gücü olmayan zayıflar zulme uğrar. Zulüm, kalbin karanlık olmasından kaynaklanır. Çünkü kalp, hidayet nuruyla aydınlansa ibret alırdı.”⁴⁴

Efendimiz buyurdu ki: “*Kimin üzerinde din kardeşinin onuru, nâmusu veya malıyla ilgili bir zulüm varsa altın ve gümüşün geçerli olmayacağı kıyâmet günü gelmeden evvel o kimseyle helâlleşsin. Yoksa kendisinin sâlih amelleri varsa, yaptığı zulüm miktârınca sevaplarından alınır, hak sâhibine verilir. Şayet iyilikleri yoksa, zulüm yaptığı kardeşinin günahlarından alınarak onun üzerine yükletilir.*”⁴⁵

Allah Resûlü, bir gün ashabıyla sohbet ederken onlara müflis kişinin kim olduğunu sordu. Ordakiler müflis kişinin malını ve mülkünü kaybeden kişi olduğunu söyleyince Efendimiz, kul hakkının ne denli önemli olduğunu ortaya koyacak şu sözleri sarfetmiştir: “*Asıl müflis, kıyâmet gününde kıldığı namaz, tuttuğu oruç ve verdiği zekâtla gelir. Ancak dünyada iken şuna sövmüş, buna iftira atmış, ötekinin malını yemiş, berikinin kanını dökmüş, bir başkasını da dövmüştür. İhlal ettiği bu hakların karşılığı olarak iyiliklerinden alınıp hak sahiplerine verilir. Şayet hesabı görülmeden iyilikleri biterse, mağdur ettiği insanların günahlarından alınarak bunun üzerine yüklenir, sonra da cehenneme atılır.*”⁴⁶

İslâm, kullar arasındaki yapılan her türlü zulmü yasaklamıştır. Yapılan her türlü zulüm, zulme uğrayan kişinin hakkını ihlal etmektir, her hak alınacak ve hak sahibine verilecektir. Allah Resûlü, “*Yemin ederim ki Bir Müslümanın hakkını alan kimseye Allah, Cennetini vacip kılar, Cenneti de haram kılar.*” buyurdu. Bir adam dedi ki: “*Yâ Resûlüllah! Şayet o küçük ve değersiz bir şey ise? Hz. Peygamber(s.a.s) bunun üzerine “Misvak ağacından bir dal bile olsa böyledir” buyurdu.*”⁴⁷ Hiç kimse kıyâmet gününde haksızlığa uğratılmayacaktır. Herkes Allah’ın kendileri için biçmiş olduğu helâl rızık yollarını aramalıdır. Haram yollarla gelir elde etmeye kalkmamalıdır. “*Ey insanlar! Allah’tan hakkıyla korkun ve rızıkınızı güzel yoldan isteyin. Hiç kimse rızıkını elde etmeden ölmeyecektir. Öyleyse Allah’tan hakkıyla korkun ve rızıkınızı güzel yollardan isteyin. Helâl olanı alın, haramdan sakının!*”⁴⁸

⁴⁴İbn Hacer Askalânî, Ebû'l-Fadl Ahmed b. Ali, Fethu'l-Bâri Şerhu Sahihi'l-Buhârî, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 1959, V, 100.

⁴⁵Buhârî, Mezâlim 10, Rikâk 48

⁴⁶Nesâî, Kudât, 30.

⁴⁷Müslim, İmân, 218.

⁴⁸İbn Mâce, Ticâret, 2.

Hz. Peygamber bu konuda şöyle buyurmuştur: *“İnananlar Cehennem’den kurtulunca Cennet’le Cehennem arasındaki bir köprüde bekletilirler ve dünyada iken birbirlerine yapmış oldukları haksızlıkları ödeşirler. İyice temizlenip birbirinin hakkından arındırılıncaya kadar Cennet’e girmelerine izin verilmez. Muhammed’in canı elinde olan Allah’a yemin ederim ki sizin Cennet’te kalacağınız yer dünyadaki konumunuzun en iyi göstergesidir.”*⁴⁹

İbn Hacer, hadisteki “ödeşirler” ifadesinden maksadın, aralarındaki haksızlıkların araştırılması ve kişinin yaptığı haksızlıklarla gördüğü haksızlıkların birinden alınıp diğerine verilme suretiyle dengelenmesi olduğunu söylemiştir.⁵⁰ Aynî ise beden ve mala taalluk eden bütün haksızlıklardan dolayı hesaplaşılacağını söylemiştir.⁵¹

Asla kimsenin hakkı kimsede kalmayacağından dolayı dünyadayken helâlleşmeyen kişilerin haklarını ödeştirme işi ahirete kalacaktır. Hz. Peygamber(s.a.s), buyurdu ki: *“Kıyamet günü hak sahiplerine haklarını mutlaka eda edeceksiniz. Öyle ki boynuzsuz koyun boynuzlu koyundan hakkını alacaktır!”*⁵² Bu denli önem arz eden meselede yapılması gereken, helalleşme yollarını öğrenip hakkı hak sahibine vermektir.

⁴⁹ Buhârî, Mezâlim, 1; Rikâk, 48.

⁵⁰ İbn Hacer, Fethu’l-Bârî, V, 96.

⁵¹ Bedreddin el-Aynî, Umdetu’l-Kârî, XII, 286.

⁵² Müslim, Birr, 60; Tirmizi, Kıyâmet, 2.

BİRİNCİ BÖLÜM

KONULARI BAKIMINDAN KUL HAKKI İHLALLERİ

İslâm dinine göre din, dil, ırk, cinsiyet ve millet ayrımı olmaksızın her insanın yaratılışından gelen hakları vardır. Sahip olduğu bu haklar korunmuş, bunlara gelebilecek her türlü zarar ise yasaklanmıştır. Çünkü bu hakların ihlali durumunda düzen bozulur, insanlar arasında husûmetler doğar ve insanlık için büyük zararlar zuhûr eder. Bu hakların en başında gelen şüphesiz ki insanın yaşama hakkıdır. Bu hak ana rahmine düşüldüğü günden itibaren başlar. Verilmiş olan bu hakka gelebilecek hertürlü zarar ise yasaklanmıştır.

Bu bölümde hak ihlallerinin konuları ele alınacaktır. Konuları bakımından kul hakkı ihlalleri can hakkında hak ihlalleri, mal hakkında hak ihlalleri ve onur bakımından hak ihllari olmak üzere üç kısma ayrılmıştır.

1.1.CAN HAKKINDA HAK İHLALLERİ

Allah, insanı yaratmış, onu yeryüzünün halifesi kılmış ve vermiş olduğu üstün meziyetlerden dolayı meleklere karşı onunla övünmüştür.⁵³ İşte bu üstün meziyetlerle donatılmış saygın bir insanın canına kıymak yeryüzündeki en büyük haksızlıktır. Birinin öldürülmesi demek Allah'ın insana vermiş olduğu yaşama hakkını engelleyip insanlık için büyük fesatlara yol açmak demektir. Allah, ilâhi kelâmında, “*Kim haksız yere bir cana kıymamış veya yeryüzünde bozgunculuk yapmamış olduğu halde bir insanı öldürürse bütün insanlığı öldürmüş gibidir. Kim de bir insanı yaşatırsa bütün insanlığı yaşatmış gibidir*”⁵⁴ buyurarak bir cana haksız yere kıymayı bütün insanlığı öldürmek gibi tanımlamıştır.

Hz. Âdem'in oğlu Hâbil, kardeşi Kâbil'iyapacağı suçtan dolayı uyarmasına rağmen o gaflete düşüp uyarılara kulak asmadan kardeşini öldürdü. Netîcede bir cinâyet işleyerek hem öldürdüğü kişinin hem de kendisinin günahlarını yükledi, zâlimler

⁵³ Bakara, 2/30-33.

⁵⁴ Mâide, 4/32.

sınıfına katılarak cehennem ehlerinden oldu. İşlemiş olduğu bu büyük günah kendisini ebedi bir azaba sürükledi. Her ne kadar sonradan hatasının farkına varıp pişmanlık duysa da artık üstlendiği vebal çok ağırdı.⁵⁵ Nitekim Peygamber Efendimiz, ondan sonraki bütün öldürme hâdiselerinden bu kötü çığırı açtığı için Kâbil'e de bir misli günah yazılacağını haber vermiştir.⁵⁶

İnsana yaşama hakkını veren Allah'tır. Haksız yere bir cana kıymak doğrudan Allah'ın yetkisine müdahale etmektir. Haksız yere Allah'ın haram kıldığı cana kıyan kimse ahirette de ağır azaba çarptırılacaktır.⁵⁷ Hz. Peygamber(s.a.s)'e büyük günahların ne olduğu sorulduğunda büyük günahlardan birisinin de adam öldürmek olduğunu söylemiştir.⁵⁸

Müslümanın canı, malı ve onuru dokunulmazdır.⁵⁹ Allah, bir mü'mini kasten öldüren kişinin gazaba uğramış ve lanetlenmiş olarak ebediyen cehennemde kalacağını bildirmiştir.⁶⁰ Müslüman bir kişinin canı, yeryüzü ve içindekilerden daha hayırlıdır. Onun için bir müminin öldürülmesi Allah katında dünyanın yok olmasından daha büyük olaydır.⁶¹ İnanmış bir kişinin canına kıymanın ne kadar büyük bir suç olduğunu Hz. Peygamber şu sözleriyle bizlere anlatmaktadır: *“Gökte ve yerde olanların tümü bir mümini öldürmek için işbirliği yapsalar Allah onların hepsini yüz üstü Cehennem'e yollar.”*⁶²

İslâm, Müslümanların gücünün dağılmaması için birbirleriyle çekişmelerine müsaade vermemiş,⁶³ toptan Allah'ın ipine sınımsız sarılıp parçalanmalarını emretmiştir.⁶⁴ Eğer birlik dağılır güç zayıflarsa İslâm toplumunda büyük zâfiyetler ortaya çıkar ve düşmana karşı mağlup olunur. Kaybedilen bir savaş demek beraberinde birçok felaketin geldiği canların, malların ve namusların güvende olmadığı bir toplum demektir. Bu tür felaketlere yol açan en büyük etken Müslümanların birbirleriyle yapmış oldukları savaşlardır. Günümüzde İslâm âleminde kanın ve gözyaşının

⁵⁵ Mâide, 4/27-31.

⁵⁶ Buhârî, Enbiya, 1.

⁵⁷ Furkan 68.

⁵⁸ Buhârî, Şehâdât, 10

⁵⁹ Müslim, Birr, 32.

⁶⁰ Nisâ 4/93

⁶¹ Nesâî, Tahrîmü'd-Dem, 2. Ayrıca bkz. Tirmizî, Diyât, 7; İbn-i Mâce, Diyât, 1.

⁶² Tirmizî Diyât, 8.

⁶³ Enfâl:8/46.

⁶⁴ Âl-i İmrân: 3/102.

durmasının en büyük nedeni bir birliğin olmayışı ve Müslümanların aralarındaki savaşların bir türlü son bulmayışıdır.

Hız. Peygamber Müslümanların birbiriyle savaşmalarının kendilerini dinden dahi çıkarabileceğini söyleyerek⁶⁵ meselenin imâna zarar verdiğini belirtmiş, ümmete kendisinden sonra birbirlerinin boyunlarını vurarak dinden çıkan kafirler olmamaları için uyarıda bulunmuştur.⁶⁶ Bunun için Peygamber Efendimiz birbirlerini öldürmek için yeltenen iki Müslümanın durumunu anlatırken ölenin de öldürülenin de cehennemde olduğunu söylemiştir. Öldürülen niçin cehennemdedir diye sorulduğunda, öldürülen kişinin niyetinde kardeşini öldürmek olduğunu söyleyerek İslâm'ın, Müslümanların birbirini öldürme niyeti barındırmalarına dahi razı olmadığını belirtmiştir.⁶⁷ Peygamber Efendimiz Müslümanların bir ve beraber olmalarını emretmiş, dağılıp parçalanmalarını, birbirlerine saldırmalarını ise yasaklamıştır. Hatta şakasına dahi bir Müslümana silah doğrultulmasına müsaade vermemiş, bilmeden şeytanın tuzağına düşülebileceğini söylemiştir.⁶⁸

Günümüzde toplum içerisinde çok basit sebeplerden dolayı cinayetler işlenmekte ve insanlar kendi canlarına dahi kıyacak kadar canileşebilmektedir. Allah Resûlü, cinayetlerin çoğalmasını kıyamet alâmetlerinden saymıştır.⁶⁹ Bu tür kötülüklerin önünü almak için Müslümanlar büyük bir dayanışmayla hareket etmelidir. Müslümanlar birbirleriyle çekişmeyi bırakıp bir ve beraber olmaya çalışmalıdırlar. Hız. Peygamber, Müslümanların birbirlerine karşı konumunu anlatırken onları, iç içe girmiş birbirlerine sarılı, her biri bir boşluğu dolduran bir binanın tuğlaları gibi olduklarını söylemiştir.⁷⁰ Zarar gören her bir tuğla eve zarar verir. Onun için haksız yere öldürülen her Müslüman bütün Müslümanlar için zarardır. Bir beden gibi bir azanın elem duyması nasıl ki bütün vücuda o acıyı hissettiriyor ise bir Müslüman acı çekiyorsa o çekilen acı bütün Müslümanların acısı olmalı o acıyı dindirmek için çalışılmalıdır.⁷¹

Toplumların karşılaştığı diğer bir facia ise kan davalarıdır. Kan davaları hiçbir hukuki gerekçeye dayanmayan, İslâmî değerlerle uzaktan yakından bağlantısı olmayan

⁶⁵ Buhârî, Fiten. 8; Müslim, İmân, 64.

⁶⁶ Buhârî, Fiten, 8; Müslim, İmân, 66.

⁶⁷ Buhari, Diyat 2, Fiten 10; Müslim Fiten 14,

⁶⁸ Buhârî, Fiten, 7; Müslim, birr, 126.

⁶⁹ Müslim, Fiten, 18.

⁷⁰ Buhârî, Salât, 88; Müslim, Birr, 65.

⁷¹ Buhârî, edeb, 27; Müslim, Birr, 66.

insanların yaşam haklarını ihlal eden bir vakıdır. Hangi sebepten dolayı olursa olsun suç kesinleşsin veya kesinleşmesin suçlunun cezasını vermek sadece hukuki müesseselerin yetkisi dâhilindedir. İnsanlar kendi elleriyle suçluyu cezalandırmaya kalkarsa toplumda hukuk zarar görür, güven kaybolur ve adaletsizlikler ortaya çıkar. Hz. Peygamber (s.a.s) Veda Hutbesi'nde, diğer bütün câhiliye gelenekleri gibi kan davasını da ayağının altına alıp geçersiz kıldığını ilân etmiş,⁷² İnsanların arasında kıyamet günü görülecek ilk dava da kan dökmekle ilgili olan dava olacağını söylemiştir.⁷³

İslâm toplumu, güven toplumu demektir. İslâm topraklarında bulunan herkes emniyet içerisindedir. Bu güven sadece Müslümanların değil toplumda yaşayan gayri müslümlerin de canlarını ve mallarını kapsamaktadır. Gayri müslümlere karşı yapılan saldırı bir Müslümana karşı yapılmış gibi görülür ona göre muamele edilir. Peygamber Efendimiz (s.a.s) zimmet altındaki bir kişiyi haksız yere öldüren kişinin cennetin kokusunu dahi alamayacağını bildirmiştir.⁷⁴ Eğer bir yerde haksız yere kan dökülüyorsa orası için güvenden ve emniyetten bahsetmenin hiçbir anlamı yoktur. Peygamber Efendimiz "*Şu üçü hariç bütün meclisler emniyettedir: Haram kan dökülen meclis, iffetin bozulduğumeclis, haksız mal taksimi yapılan meclis*" buyurmuştur.⁷⁵ Müslüman olsun olmasın her insanın canı, malı ve onuru İslâm tarafından koruma altına alınmıştır.

İslâm, insanın yaşama hakkını her şeyin üzerinde tutmuş, uhrevi olarak cana kıymanın büyük günah olduğunu belirterek vicdanları ıslah ederken, onu korumak için dünyevi olarak da çok ciddi tedbirler almıştır. Bunların başında kasten öldürmelere karşı kısas,⁷⁶ kasıt olmaksızın öldürmelerde ise diyet cezası gelmektedir.⁷⁷ Kur'an-ı Kerim'de kasten öldürülen kişinin velisinin kısıstan vazgeçip diyet isteyebileceği de belirtilmiştir.⁷⁸ Eğer öldüren kişi ölenin mirasçısıydı ise artık mirastan da mahrum olmuş olur.⁷⁹

İnsanın canı her şekliyle koruma altına alınmıştır. Sadece öldürmek değil, öldürmeye teşebbüs etmeyi de, yaralamayı da İslâm yasaklamıştır. Haksız yere dökülen

⁷² Müslüm, Hac, 147.

⁷³ Buhârî, Diyât, 1; Müslim, Kasâme, 28

⁷⁴ Buhârî, Cizye, 5.

⁷⁵ Ebu Davud, Edeb 37

⁷⁶ Bakara: 2/178.

⁷⁷ Nisâ: 4/92.

⁷⁸ Bakara: 2/178.

⁷⁹ Tirmizi, Feraiz 17

her kan haramdır yasaklanmıştır.Kasten öldürmelerde kısas olduğu gibi yaramalarda da kısas vardır.⁸⁰ Hz. Peygamber (s.a.s), “*Haram kan dökmediği müddetçe mü'min, dîni hususunda bir genişlik içinde olmaya (Allah'ın rahmetini ummaya) devam eder*”⁸¹ diyerek dökülen her kanın hesabı dünyada da ahirette de verilecektir. En küçük bir zarar dahi karşılıksız kalmayacaktır. Peygamber Efendimiz orduyu düzenlerken elindeki çubuğuyla bir Müslümanın canını acıtmasına karşı, elindeki çubuğu ona verip “*al sende bana vur*” demesi⁸² durumu izâh için yeterlidir. İnsan hayatını muhafaza etmek, kişilerin vicdanlarına bırakılmayacak kadar önemli bir mesele olduğu için caydırıcı dünyavi cezalar da verilmiştir.

1.2. MAL HAKKINDA HAK İHLALLERİ

İnsanın malı da canı gibi dokunulmazdır. Peygamber Efendimiz, kişinin malı için öldürülürse şehit olacağını söyleyerek malın muhafaza edilmesinin ne denli mühim olduğunu belirtmiştir.⁸³ Nevevî, bu hadisin şerhinde kişinin, malını haksız yere almaya çalışan kimseyi öldürmesinin bile caiz olduğunu ve âlimlerin genelinin görüşünün de bu olduğu söylemiştir.⁸⁴

Mal hakkında hak ihlallerin hem ferdi hemde toplumsal yönü vardır. Bu başlık adı altında mal bakımından ferdi hak ihlalleri ve mal bakımından toplumsal hak ihlalleri alınacaktır. Mal bakımından ferdi hak ihlalleri arasında faiz, borcu vermemek veya geciktirmek, ticarete sahtekârlık, zekâtı vermemek ve hırsızlık girerken; mal bakımından toplumsal hak ihlalleri arasında ise kamu malında yapılan yolsuzluk ve rüşvet girmektedir.

1.2.1.Mal Hakkında Ferdi Hak İhlalleri

İslâm dini insana çok kıymet vermiştir. Allah insanları kendisine kulluk için yaratmış ve her fert için belli kurallar tayin etmiştir. Allah'ın, “*insanları ve cinleri*

⁸⁰ Mâide 5/45.

⁸¹ Buhârî, Diyât, 1.

⁸² Ebû Dâvûd, Diyât, 13.

⁸³ Buhârî, Mezâlim, 33.

⁸⁴ Nevevî, Yahya b. Şeref, el-Minhâc Şerhu Sahîhi Müslim b. Haccâc, (I-IX), Dâr İhyâi't-Türâsi'l Arabî, Beyrut, 1972, II, 165.

*ancak bana kulluk etsinler diye yarattım*⁸⁵ ayetinin şuuruyla hareket eden insan, Allah'ın kendisi için biçmiş olduğu rolü en iyi şekilde yerine getirmek için mücadele vermelidir. Allah'ın haram kılmış olduğu faiz gibi insanların haklarının çiğnendiği bir yola başvurmamalıdır. İnsanlardan borç alarak onları zor duruma sokup mahçup etmemelidir. Eğer zenginse fakirin hakkı olan zekâttan eksiltmeksizin vermeli, ticaretine sahtekârlık katarak insanları aldatmamalı ve hırsızlık gibi başkalarının haklarını gasp etmeye kalkmamalıdır.

1.2.1.1.Faiz

İslâm dini, faizi haksız gelir elde etmek olarak değerlendirmiş ve yasaklamıştır. Faiz, tarih boyuncada insanların en çok sıkıntı çektiği ve zarar gördüğü bir zulüm sistemidir.

Kur'an-ı Kerim'de faizin yasaklanmasında tedrici bir yol takip edilmiş. İlk olarak Allah faiz hakkında, *“İnsanların mallarında artış olsun diye verdiğiniz herhangi bir faiz Allah katında artmaz. Allah'ın rızasını isteyerek verdiğiniz zekata gelince, bunu yapanların sevapları ve malları kat kat artmaktadır”*⁸⁶ buyurarak faizle yapılan işlemin kendi katında artmayacağını söylemiş insanları faizden sakındırmıştır. Daha sonra gelen ve Kur'an'da faiz yasağını ayrıntılı bir şekilde ele alan ayetlerle faiz yasaklanmıştır. Bu ayetlerde Allah, faiz yiyenlerin kabirlerinden şeytan çarpmış gibi kalkacağını, alışverişle faizin farklı şeyler olduğunu, alışverişin helâl faizin ise haram olduğunu, faizi terk edenin affa mazhâr olacağını, terk etmeyip devam edenin ise cehenneme girdirileceğini, faizin tükeneceğini, sadakanın ise bereketleneceğini, inananların faizi terk etmeleri gerektiğini aksi takdirde Allah ve Resûlü tarafından onlara savaş açılacağını, tövbe ettikleri zaman ise affolunacaklarını ve böylece kimsenin haksızlığa uğratılmayacağını bildirmiştir.⁸⁷ Bu ayetlerle faizin her türlü keskin olarak yasaklanmıştır.

Başka bir ayette ise faizin yasak olduğuna dair mesaj verilmektedir: *“Ey iman edenler! Kat kat arttırılmış olarak faiz yemeyin, Allah'tan korkun ki kurtuluşa*

⁸⁵ Zâriyât: 51/56.

⁸⁶ Rûm: 30/39.

⁸⁷ Bakara: 2/275-279.

eresiniz.”⁸⁸ Ayette geçen “Kat kat arttırılmış” kaydı hakkında müfessirler, bu kaydın ihtirazî değil vukuî bir kayıt olduğunu, yani bu ifade faiz yasağı hakkında sınırlama veya şartlı bir şekilde olması için değil Arapların o günlerde en çok uyguladıkları bir faiz şeklinin açıklaması maksadıyla zikredildiğini kabul ederler.⁸⁹ Bu ayeti, faizin hertürlüsünü yasak olduğuna dair gelen ayetlerle de anlamak mümkündür. Ayet, asla faize kapı aralayacak bir anlam içermez.

Hız. Peygamber (s.a.s), tarihte büyük bir mesaj örneği olarak yerini alacak olan Veda Hutbesi’ni îrad etmiştir. Bu hutbede faiz konusuna da değinerek cahiliye döneminden kalma olan faizi kaldırdığını ve ilk kaldırdığı faizin de amcası Abbas’ın faizi olduğunu söylemiştir.⁹⁰ Hız. Peygamber, faizin her türlüşünü yasaklamış ve verilecek borca karşılık alınacak hakkın sadece anapara olduğunu belirtmiştir.⁹¹

Câhiliye döneminde çok yaygın olan faiz, geçmiş ümmetlerde de haksız kazanç olarak belirtilmiş ve yasaklanmış bir uygulamadır.⁹² Faiz, bütün toplumlarda akla ve insan tabiatına aykırı ve tarih boyunca istismar kaynağı olan bir uygulamadır. Çünkü borçlunun alacaklıya ödemek zorunda olduğu anapara, vakit geçtikçe kat kat çoğalmaktadır. Borçlunun ödeyemediği borç daha da ziyadeleşince alacaklıya mahkum bir duruma gelmekte hatta kimi toplumlarda alacaklının kölesi durumuna bile düşebilmektedir.⁹³

Hız. Peygamber (s.a.s) insanı helâka sürükleyen yedi şey arasında faizi de sayarak,⁹⁴ faizi yiyene, yedirene, yazana, faiz muamelesine şahitlik eden iki kimseye lânet etmiş ve hepsinin gûnahta eşit olduğunu belirtmiştir.⁹⁵ Veda Hutbesi’nde de belirtildiği üzere faizin her türlüşünü yasaklayan⁹⁶ Resûlullah Efendimiz (s.a.s), faiz yiyenlerin âhiretteki cezalarını gösteren diğere bir hadis-i şerifinde şöyle buyurdu:“*Miraç gecesi, bazı insanlar gördüm, karınları evler gibi genişti. Karınlarının içi yılanlarla*

⁸⁸ Âl-i İmrân: 3/130.

⁸⁹ Nâsuriddin Ebû Saîd Abdullah b. Ömer b. Muhammed eş-Şîrâzî el-Beyzâvî, Tefsirû'l-Beyzâvî, Dâru İhyâu't-Turâsî'l-Arabî, Beyrut, 1998, II, 38.

⁹⁰ Müslim, Hac, 147.

⁹¹ Ebû Dâvûd, Büyû, 5.

⁹² Nîsâ: 4/160-161.

⁹³ Aydın Mehmet Âkif “Köle”DİA, XXVI, Ankara, 2002, 239.

⁹⁴ Buhârî, Vesâyâ 23, Tıb 48, Hudûd 44; Müslim, İmân 145

⁹⁵ Müslim, Mûsâkât, 106.

⁹⁶ Müslim, Hac, 147.

doluydu ve bunlar dışardan görünüyordu. Ben:«-Ey Cibrîl bunlar kimlerdir?» diye sordum.«-Bunlar faiz yiyenlerdir!» cevabını verdi.»⁹⁷

Bir defasında rüyasında faiz yiyenleri gören Resûlullah Efendimiz, ashâbına bu durumu anlatmıştır. Rüyada Hz. Peygamber, kandan bir nehir görür. Nehrin içinde yüzen bir adam, kıyısında da yanına birçok taş yığılmış bir başka adam vardır. Nehirdeki adam çıkmak isteyince, kıyıdaki onun ağzına bir taş atıyor ve onu yerine geri çeviriyor, çıkmak için kenara her gelişinde aynı şeyi yapıyor ağzına bir taş atıyor, o da geri dönüyordu. Rasûlullah (s.a.s) bu adamın neden böyle azap gördüğünü sorduğunda melekler onunfaiz yiyen kimse olduğunu söylemişlerdir.⁹⁸

Hz. Peygamber (s.a.s) başka bir hadisinde borçlunun alacaklıya borçtan dolayı menfaat sağlamasına dahi müsaade vermemiş hatta hediye dahi olsa borç sebebiyle bir menfaat elde etmenin faize kapı açarak haksız kazançlara dönüşme ihtimaline karşı dikkatli davranılmasını söylemiştir.⁹⁹ Bu ahlakla hareket eden sahâbi Abdullah b. Selâm'ın “...Eğer bir kimseden alacak hakkın varsa, o da sana bir saman çöpü ağırlığında veya bir arpa tanesi ağırlığında yahut bir yonca ağırlığında bile olsa bir şey hediye ederse onu alma, çünkü o faizdir” sözü¹⁰⁰ bize bunu îzah etmektedir.

Kısacası faiz sistemi kul haklarını ihlal ederekzengininin daha da zenginleştiği fakirin daha da fakirleşip köleleştiği bir zulüm sistemidir. İşte bu faiz sistemi sadece mala zarar vermekle kalmamış psikolojik ve sosyal açıdan toplumların bozulmasına neden olmuştur. Çünkü yaşadığımız toplumda faizden dolayı intaharların gerçekleştiğini ve ailelerin yıkıldığını görmekteyiz.

1.2.1.2.Borcun Ödenmemesi Veya Uzatılması

İnsanların birbirleriyle yardımlaşma yollarından biri de borç alıp vermedir. İslam dini borç vermeye insanları teşvik etmiştir. Her ne kadar borç vermenin maddi bir faydası olmasa da Allah katında büyük bir ecirdir. Hatta borç vermek sadaka vermekten dahi üstün bir ameldir. Birgün Cebrail (a.s) Hz. peygamber'e borç vermenin sadaka vermekten üstün olduğunu belirtmesi üzerine Efendimiz, “*Ey Cebrail! borç, niçin*

⁹⁷İbn-i Mâce, Ticârât, 58.

⁹⁸Buhârî, Ta'bir, 48.

⁹⁹ Ebû Dâvûd, Büyû, 82.

¹⁰⁰ Buhârî, Menâkıbü'l-Ensâr, 19.

sadakadan daha üstün oluyor?” diye sordu. Cebrâîl (a.s) ise, “Çünkü fakir kişi yanında az çok para bulursa dahi sadaka ister. Borç isteyen ise, ihtiyacı olduğu için ister” cevabını verdi.¹⁰¹ Bir kişinin, kardeşine borç vererek sıkıntısını giderip onun dar zamanındayken yanında olması kardeşiyile aralarındaki sevgiyi arttırır. Hz. Peygamber (s.a.s) Müslüman kardeşinin zor zamanında yanında olanın Allah da zor zamanında yanında olacağını söylemiştir.¹⁰²

Bununla birlikte borçlulara, elinden geldiğince kolaylık gösterilmeli; bilhassa borçlu samîmi bir şekilde ödemeye gayret ettiği halde buna muvaffak olamıyorsa, ona mühlet vermelidir. Allah, Kur’an da “*Borçlu darda ise eligenişleyinceye kadar ona mühlet verin*”¹⁰³ buyurarak zorda kalan borçluya kolaylık sağlanmasını emretmiştir. Hz. Peygamber (s.a.s) de birçok farklı şekilde borçluya mühlet verilmesini tavsiye etmiş kıyamet günü sıkıntılardan kurtulmak isteyenlerin, borçlusunun borcunu ödemeyene mühlet vermesini,¹⁰⁴ borçluya verilen her mühletin sadaka olduğunu söylemiş¹⁰⁵ ve “*Satarken ve alırken borcunu istemekte kolaylık gösteren kimseye Allah rahmet etsin*” diye dua etmiştir.¹⁰⁶

Peygamber Efendimiz, bir adamın elçisini borçları toplamak için gönderdiği zaman borç veremeyecek durumu olanları affetmesini söyleyerek, karşılığında da Allah’ın kendisini affetmesini uman kişiyi Allah’ın affettiğini bildirmiştir.¹⁰⁷ Başka bir olayda ise Kâ’b b. Mâlik ile borçlusu arasındaki tartışmayı işiten Hz. Peygamber Kâ’b’tan alacağının yarısından vazgeçmesini tavsiye etmiş, Kâ’b’ın kabul etmesi üzerine borçlunun da borcunu ödemesini söylemiştir.¹⁰⁸ Bu verilmiş emirler, tavsiyeler ve sevaplar karşılığında borç veren kişi imkânı nispetinde borçlusuna kolaylık sağlaması güzel bir ahlâkî davranış örneği olmuş olur.

Lakin borçlu bu iyiliği suistimâl etmemeli o da samimi bir şekilde borcunu ödemeye çalışmalı, insanların hayır yapma yönünü köreltmemelidir. Hz. Peygamber, “*Şüphesiz ki sizin en hayırlınız, borcunu en güzel şekilde ödeyendir*” buyurmuştur.¹⁰⁹

¹⁰¹ İbn Mâce, Sadakât, 19.

¹⁰² Müslim, Zikr, 38.

¹⁰³ Bakara: 2/280.

¹⁰⁴ Müslim, Müsâkât, 32.

¹⁰⁵ İbn Mâce, Sadakât, 14.

¹⁰⁶ Buhârî, Büyû, 16.

¹⁰⁷ Buhârî, Enbiyâ, 54; Müslim, Musakât, 33.

¹⁰⁸ Buhârî, Saalât, 71.

¹⁰⁹ Buhârî, İstikrâz, 4; Müslim, Musakât, 120.

Kişi borcunu ödeme niyetiyle almalı ve ödemek için imkânlarını harcamalıdır. Allah Resûlü, ödememe niyetiyle borç alanların hırsız muâmelesi göreceğini söylemiştir.¹¹⁰ Bu konuda borcu ödeme niyetiyle alanların ödemelerini Allah'ın kolaylaştıracağını, borcu ödememek niyetiyle alanların mallarını ise Allah'ın telef edeceğini söyleyerek insanları bundan sakındırmıştır.¹¹¹

İbn Hacer, ödeme niyetini bulundurarak borç alan kişiye ani ölüm geldiğinde bundan dolayı sorumlu olmayacağını, Allah'ın onun borcuna kefil olacağını ancak ödeme niyeti olmayan kişilerin ise sevaplarından alınıp alacaklıya verileceğini söylemiştir.¹¹²

Aynî ise kim borç veya herhangi bir muâmelattan dolayı alacağı şeyi ödeme niyetiyle alırsa Allah'ın o kişiye ödemede kolaylaştıracağını, ödeme niyetiyle almayanın ise hem o aldığından kötü niyetinden dolayı fayda göremeyeceğini, hemde borcunu vermediği için kıyamet günü onun cezalandırılacağını belirtmiştir.¹¹³

Özellikle zengin bir kişinin borcunu vermeyip geciktirmesi borç verene yapılmış büyük bir eziyettir. Hz. Peygamber (s.a.s) "*Zengin borcunu geciktirmesi zulümdür.*" buyurmuştur.¹¹⁴ Bu açıklamaya göre zengin bir kişi borcunu geciktirmemelidir. Geciktirdiği vakit yapılan iyiliği suistimal ederek kardeşine zulmetmiş olur. Resûlullah (s.a.s) buyurdular ki: "*Zengin borcuna sadık olmaması, onurunun ihlal edilmesini ve cezalandırılmasını helal kılar.*" İbnu'l-Mübârek bu hadis hakkında der ki: "*onurunun ihlal edilmesini helâl kılar*" kendisine kaba davranılır demektir, "*cezalandırılması*" da, hapsedilmesidir.¹¹⁵

Unutulmamalıdır ki kul hakkı ihlallerinin en büyüklerinden birisi kişinin borcunu vermemesi veya imkân olmasına rağmen geciktirmesidir. Kişi borçlu halde ölürse bu Allah katında da onun için bir azap vesilesidir. Kul haklarından olan borç konusunda Hz. Peygamber çok katı durmuştur. Bir keresinde vefat eden bir kişi için onun borcu olup olmadığını sormuş, borcunun olduğunu öğrenince borcu ödeyecek bir mal varlığını sormuş, o da olmayınca o kişinin cenaze namazını kıldırırmaktan geri

¹¹⁰ İbn Mâce, Sadakât, 11.

¹¹¹ Buhârî, İstikrâz, 2.

¹¹² İbn Hacer, Fethu'l-Bârî, V, 54.

¹¹³ Ebû Muhammed Mahmud b. Ahmed b. Musa b. Ahmed b. Hüseyin Bedreddin el-Aynî, Umdetu'l-Kârî şerhu Sahihî'l-Buhârî, XII, 226.

¹¹⁴ Buhârî, İstikrâz 12, Havâlât 1, 2; Müslim, Müsâkât 33.

¹¹⁵ Ebû Dâvud, Akdiye 29; Nesâî, Büyü 100; İbnu Mâce, Sadakât 18,

durmuştur. Bunun üzerine orada bulunan Ebû Katâde (r.a.) borcu üstlendiğini söyleyince cenaze namazını kıldırmıştır.¹¹⁶ Eğer Ebû Katâde'nin bu güzel davranışı olmasaydı ölen kişi bu kul hakkından dolayı hem Hz. Peygamber'in dualarından mahrum kalacaktı hem de Hz. Peygamber'in dediği gibi, borcu ödeninceye kadar ruhu o borca takılı kalacaktı.¹¹⁷

Hz. Peygamber'in cenaze namazından yüz çevirip kıldırmaması Sahâbi Efendilerimiz için çok ağır bir cezaydı. Bu olay bize borcun ne kadar da önemsenmesi gerektiğini göstermektedir. Borcun Allah katındaki durumu hakkında Resûlullah (s.a.s) buyurdular ki: “*Allah katında, bir kulun büyük günahlardan sonra beraberinde getirebileceği en büyük günahlardan biri, kişinin arkasından borcunu ödeyecek kadar mal bırakmadan borçlu olduğu halde ölmesidir.*”¹¹⁸ Allah katında borçlu ölmek büyük günah olarak değerlendirilmektedir. Kişi borcunu elinden geldiği kadar hemen ödemek için çaba göstermelidir. Eğer borçlu ölür ve arkasından borcunu ödeyecek bir imkânda olmaz ise kıyamet gününde o kişinin sevaplarından kesilerek borcu ödenir.¹¹⁹

Borç insanı nice büyük ecirlerden alıkoymuştur. Hz. Peygamber, kendisine cihad ederken Allah yolunda öldürülmesi sonucu günahlarının af olunup olunmayacağını soran kişiye, sabırla sırf Allah için öldürülürse günahlarının affolunacağını ancak borcunun affolunmayacağını söylemiştir.¹²⁰ Çünkü borç kul hakkıdır. Kul hakkı ise ancak hakkı ihlal edilenin bağışlamasıyla ödenebilir.

Hz. Peygamber (s.a.s) dualarında borçtan dolayı Allah'a çokça sığınmıştır. Borçlarından dolayı bunalanlar için ise, “*Allah'ım her türlü borç sıkıntısından, düşmanın üstün gelmesinden ve sevinmesinden sana sığınırım.*”¹²¹ şeklinde dua etmelerin tavsiye etmiş aynı şekilde yatağa girildiği zaman, “*Allah'ım bana borcumu ödeme imkânı ver ve beni fakirlikten kurtar!*” denilmesini söylemiştir. Borçtan bu denli sakınan Hz. Peygamber'e eşi Hz. Aişe annemizin neden borçtan bu kadar Allah'a sığındığını sorması üzerine borçlunun borç yüzünden yalan söyleyeceğini ve sözünde duramayacağını söylemiştir.¹²²

¹¹⁶ Buhârî, Kefâlet, 3.

¹¹⁷ Tirmizî, Cenâiz, 76; İbn Mâce, Sadakât, 12.

¹¹⁸ Ebû Dâvûd, Büyû, 9.

¹¹⁹ İbn Mâce, Sadakât, 12.

¹²⁰ Müslim, İmâre, 117.

¹²¹ Nesâî, İstiâze, 31.

¹²² Nesâî, İstiâze, 9.

İbn Hacer, İbn Müneyyir'in bu hadisi, borçludan Allah'a sığınmanın bizâtihi borçtan dolayı değil, borcun getireceği birtakım sıkıntı ve yükümlülükten endişe edilmesinden dolayıdır diye açıkladığını söylemiştir.¹²³

Borcunu ödeyemeyen kişiye hem dünyada hem de ahirette ceza görmemesi için özellikle yakınları yardım etmeli, onu bu hâlde terk etmemelidirler. Eğer bir kişi ölmüşse öncelik olarak yakınları borcunu ödemelidirler.¹²⁴ Hz. Peygamber kardeşi vefat eden Sa'd'a kardeşinin çocuklarının nafakasından önce kardeşinin borcunu ödemesini söylemiş ve kişi borçlu olduğu müddetçe rehin olacağını belirtmiştir.¹²⁵ Kişi kıyamet günü sıkıntılarla karşılaşmadan önce borcunu ödemeye azimkâr olmalıdır. Borçlarını ödeyemeyecek durumdaysa ödeyebilecek kişilere ödemeleri için vasiyette bulunmalıdır. Hz. Ömer, ölüm döşeğinde oğlunun borçlarını ödemesini istemiştir.¹²⁶

Borç sahibide borçlusunu zor durumda bırakmamalıdır. İbn Receb, zor durumda olan borçludan borç istemeyi zarar vermek kapsamında değerlendirmiş, bir kimseye, rahatlayacağı ve elinin bollaşacağı zamana kadar süre verilmesi gerektiğini söylemiştir.¹²⁷

Borç insanlar arasında birbirleriyle yardımlaşma aracıdır. Borç alan da veren de Allah'ın rızasına göre hareket ettikleri müddetçe Allah'ın ikisine de yardımı her dâim devam edecektir. Borç veren kişiye düşen görev; borçlusundan verdiği üstünde bir şey istememesi, borcundan dolayı bir fayda olarak hediye bile olsa talep etmemesi ve borçlusunu köle gibi kendisine muhtaç görüp kibirlenmemesidir. Borçlu kişiye gelince; borcunu verme niyetiyle alması, zamanında verip geciktirmemesi, imkânı olduğu halde borcunu vermemezlik etmemesi, borcunu ödeyemeyecek durumdaysa yakınlarına vasiyette bulunması ve borcunu verirken teşekkür ederek en güzel şekilde vermesidir.

1.2.1.3. Ticarete Sahtekârlık

İslâm dini ticaret ve alışveriş konusuna çok ehemmiyet göstermiştir. Allah, kitabında ticaret ve alışveriş konusuna çokça değinmiş ve Hz. Muhammed(s.a.s) de

¹²³ İbn Hacer, Fethu'l-Bârî, V, 61.

¹²⁴ Ebû Dâvûd, Büyû, 9; Nesâî, Büyû, 98.

¹²⁵ İbn Mâce, Sadakât, 20.

¹²⁶ Buhârî, Fedâilü Ashâbi'n-Nebî, 8.

¹²⁷ Zeynuddîn Ebî'l-Ferac Abdurrahman b. Şihâbeddin b. Ahmed b. Receb, İbn Receb, Câmiu'l-Ulûm ve'l-Hikem, Dâru's-Selâm, 3. Baskı, 2013, Kâhire, 948.

aktif bir şekilde ticaret hayatı içinde bulunarak bu konuda insanlara nasihatlerde ve uyarılarda bulunmuştur.

H.z. Peygamber (s.a.s) döneminde ticaret çok yaygındı. İnsanlar genellikle ticaret yoluyla kazanç sağlıyorlardı. Efendimiz risâletten önce meslek olarak ticaret yapardı. Risâletten sonra da ticaret yapıp kendi el emeğiyle kazanmaya devam etmiştir.¹²⁸

Ticaret ve karşılıklı alışveriş sosyal hayatın vazgeçilmezlerindedir. İnsanların hayatlarını devam ettirmelerinin gereği olan ticaret konusunda Allah, “*Ey insanlar mallarınızı aranızda haksız yollarla yemeyin. Ancak kendi rızanızla yapmış olduğunuz ticaret bunun dışındadır.*”¹²⁹ buyurarak ticarete izin vermiş, ancak batıl yollarla ve adaletsizce insanların mallarına zarar vererek haklarının ihlal edilmesini yasaklamıştır. H.z. Peygamber (s.a.s), ashabını ticaret yapmaya teşvik etmiş, kişinin en helâl yiyeceğinin el emeğiyle kazandığı şeylerden olduğunu söylemiştir.¹³⁰

Ticarette doğruluk ve dürüstlük en önemli etkidir. Daha çok vicdanî sorumlulukların ve ahlakî ilkelerin geçerli olduğu bir alandır. H.z. Peygamber, ticarette dürüst davranıldığı ve malın her hâli açıkça anlatıldığı zaman alışverişin bereketleneceğini, kusurun gizlendiği ve yalan söylendiği zaman ise bereketin gideceğini belirtmiştir.¹³¹ Eğer haklara riayet edilirse çarşı ve pazarlar, rızkın temin edildiği mekanlar olarak kalırlar; ne zaman ki haklar çiğnenir sahtekârlıklar ortaya çıkarsa Allah’ın en sevmediği mekanlar oluverirler.¹³² Allah Resûlü, eğer bir tüccar sözü ve muamelesiyle doğru ve dürüst ise kıyamet günü peygamberlerle, sıddıklarla ve şehitlerle beraber olacağını,¹³³ Allah’tan sakınan, iyilik yapan ve dürüst davrananlar hariç, tüccarların günahkâr olarak diriltileceğini¹³⁴ söylemiştir.

Müslüman kişi ticaretinde çok hassas olmalıdır. Asla ve asla haksız yollara başvurmamalıdır. H.z. Peygamber (s.a.s)’in, haram yiyen, haram içen ve haram giyen kişinin Allah’a edeceği duanın dahi kabul edilmeyeceğini söylemesi¹³⁵ büyük bir tehdit olarak Müslümanlara bir uyarıdır. Bu anlamda Peygamber Efendimiz, “*Müslüman,*

128 Buhâri, Büyû’, 33.

129 Nisâ: 4/29.

130 Buhâri, Büyû’, 15.

131 Ebû Dâvûd, Büyû’, 51.

132 Müslim, Mesâcid, 288.

133 Tirmizî, Büyû’, 4.

134 Tirmizî, Büyû’, 4; İbn Mâce, Ticâret, 3.

135 Müslim, Zekât, 65.

Müslüman'ın kardeşidir. Bir kişinin kusurlu malının kusurunu açıklamadan satması helal değildir."¹³⁶ buyurmuştur. Peygamber Efendimiz, malın iyilerini üste çıkarıp kötülerini alta yerleştiren satıcıya, kusuru gösterecek şekilde malı ortaya çıkarmasını bildirip, "*Bizi aldatan bizden değildir*"¹³⁷ diyerek bunu yapan kişilerin İslâm ahlâkından beri olduğunu belirtmiştir.

Kişi, mal satacağı zaman alışveriş esnasında fiyatı alta çekme düşüncesiyle satacağı fiyatın çok üstünde fiyat vermemeli, alacağı zaman da ödeyebileceği fiyatın çok aşağısında fiyat vermemelidir. Hz. Peygamber (s.a.s)'in yanına ticarete uğraşan yaşlı bir kadın, gelip ticaret yaparken ki uygulamasını anlatmış, bahsettiğimiz üzere satacağı zaman yüksek fiyat verirken alacağı vakit ise düşük fiyat verdiğini söylemiştir. Efendimiz ona bir şey almak istediği vakit verilse de verilmese de düşündüğü fiyatı söylemesini, satacağı vakit de aynı şekilde verse de vermese de satmak istediği fiyatı söylemesini tavsiye etmiştir.¹³⁸

Satış yaparken de alıcıyı ikna etmek için yemin etmekten uzak durulmalıdır. İkna etmek niyetiyle kişinin yemine başvurusu kişiyi hile ve yalana sevk edebilmektedir. Alışveriş esnasında malın durumunu izah etmek, kusuru varsa belirtmek, birbirlerine yalan söylemelerine götürmeyecek kadar pazarlık etmek gerekir. Özellikle yalan üzere yemin etmek büyük günahlardan olması sebebiyle kazancın bereketini götürdüğü gibi helâl olan kazancı da harama çevirir. Allah Resûlü, Allah'ın kıyamet günü yüzlerine bakıp da konuşmayacağı üç kişiden birinin de malını yalan üzere yemin ederek pazarlayan kişi olduğunu söylemiştir.¹³⁹ Efendimiz, şu sözleriyle doğru dahi olsa yeminle satış yapmaktan sakındırmıştır: "*Malınızı sattığınızda yemin etmekten sakının. Yemin, malınıza olan rağbeti arttırsada bereketini yok eder.*"¹⁴⁰

Ticarete dikkat edilmesi gereken hak ihlallerinden bir diğer husus da ölçü ve tartı konusudur. Sosyal hayatın olmazsa olmazlarından olan ticarete en çok insanlar arasında ölçü ve tartı iş görmektedir. Maalesef en çok haksızlık ve sahtekârlık da buralarda olmaktadır. Önceki ümmetlerden olan Medyen kavminin helak olma

¹³⁶ İbn Mâce, Ticâret, 45.

¹³⁷ Müslim, İmân, 164, Fiten 16.

¹³⁸ İbn Mâce, Ticâret, 29

¹³⁹ Müslim, İmân, 171.

¹⁴⁰ İbn Mâce, Ticâret, 10.

nedenlerinden birisi de ölçü ve tartıda adaletli olmamalarıydı.¹⁴¹ Ticarete doğruluktan şaşanlar için gerçekten de ibret verici bir vakıa olarak Medyen kavmi karşımızda durmaktadır. Kendi ümmetinin de böyle bir duruma maruz kalmalarından korkan Hz. Peygamber (s.a.s), kavmini sık sık ticaret konusunda uyarılmış ve onlarla geçmiş ümmetin helak olma sebeplerinden olan ölçü ve tartı meselesinde dikkatli olmalarını şu sözleriyle açıklamıştır: “Sizler, daha önceki toplumların helâkına sebep olan ölçüyü ve tartıyı devraldınız.”¹⁴²

Hz. Peygamber (s.a.s), Medine’ye geldiği sıralar Medinelilerin yanlış davranışlar sergilediklerini gördü. Ne zaman ki Allah, “Yazıklar olsun ölçü ve tartıya hîle karıştıranlara! Onlar insanlardan bir şey alacakları zaman tas tamam alırlar satarken ise eksik tartarlar. Onlar, kıyamet gününde hesaplama için diriltileceklerini hiç düşünmüyorlar mı? O gün öyle bir gün ki, insanlar Âlemlerin Rabbi’nin karşısındadır durdurulacaklar.”¹⁴³ âyetini indirince Medineliler ölçüde daha dikkatli davranmaya başladılar, Allah Resûlü de “Yâ Rabbi, bunların ölçü ve tartılarını bereketli kıl.”¹⁴⁴ diye dua ederek ticarete dürüst olmayı teşvik etti.

Kendi ümmetinin en büyük fitnesinin mal ile olacağına¹⁴⁵ vurgu yapan Hz. Peygamber, her fırsatta ticarete aslolanın, dürüst ve güvenilir olup sözünde durmak olduğunu belirtmiştir.¹⁴⁶ Alan taraf ve veren taraf arasında olan ilişki İslâm’ın emirlerine riayet ederek gerçekleşirse yapılan ticârete Allah’ın bereketi iner. Hz. Peygamber, bir kişinin sattığı zaman, aldığı zaman ve alacağını istediği zaman kolaylık göstermesinden dolayı Allah’ın o kişiye rahmetle muamelede bulunduğunu söylemiştir.¹⁴⁷ Ticaret ahlâkını çok iyi bilmeden ticarete yeltenmek kişiye sadece zarar verecektir. Hz. Ömer, “Dini konularda yeterli fihhi bilgisi olmayanlar, bizim pazarımızda satış yapmasın.” diyerek ticaretin sorumluluk gerektirdiğini söylemiştir. Bu hassasiyeti gözetmeden hareket etmek haksız kazanç elde edilmesine yol açacaktır. İnsanlar bu konuda dikkatli davranmalı, adımlarını buna göre sağlam atmalıdırlar. Özellikle Hz. Peygamberin, “İnsanın aldığı şeyin helal mi haram mı olduğuna dikkat

¹⁴¹ Hûd: 11/84-85.

¹⁴² Tirmizî, Büyü, 9.

¹⁴³ Mutaffifin, 83/1-4.

¹⁴⁴ Buhârî, Büyü, 53.

¹⁴⁵ Tirmizî, Zühd, 26.

¹⁴⁶ Ebû Dâvûd, Büyü, 51.

¹⁴⁷ Tirmizî, Büyü, 75.

etmiyeceği günler gelecektir”¹⁴⁸ uyarısı gereği günümüzde daha da hassas olunması gereklidir.

1.2.1.4.Zekâtı Vermeyi Terk Etme

Zekât, belirlenmiş miktar kadar mal varlığı olan, Müslüman, akıllı ve bulûğ çağına girmiş kişilere farz kılınmış bir ibadettir. Zekâtın verilebileceği kişiler de belirlenmiştir. Bunlar; fakirler, yoksullar, zekâtla görevli memurlar, kalpleri İslâm’a ısındırılmak istenenler, köleler, borçlular ve Allah yolunda cihât yapanlardır.¹⁴⁹ Aynı zamanda bu kişiler annesi, babası, evlatları, torunları gibi zaten bakmakla yükümlü oldukları kişiler olmamalıdır. Çünkü zekâttan maksat ihtiyaç sahiplerinin işinin görülmesi ve insanlar arasındaki gelir dağılımının dengelenmesidir. Eğer ihtiyaç sahiplerine verilmezse zekâttaki maksat hâsıl olmadığından hikmeti de kalmamış olur.

Zekât vermek isteğe bağlı bir ibadet değil bilakis fakirin hakkıdır. Allah, zekâtı belirlediği şartlara uyanlar için farz kılmıştır. Vermediği zaman gerekirse zorla alınır ve o kişi günahkâr olmuş olur. Allah, birçok ayeti kerime de zekât vermeyi emretmiştir.¹⁵⁰

Zekât veren kişi zekâtın Allah’ın emri olduğunu unutmamalı ve zekât verirken temiz bir niyetle vermelidir. Aynı zamanda bireyde ve toplumda dinî ve ahlâkî değerleri yücelten, sosyal yapıyı güçlendiren, ekonomik hayata canlılık katan birçok yararı vardır. Zekât, Kur’an’ın ifadesiyle fakirin hakkıdır. Veren kişinin maddî ve mânevî kirlere temizlenmesini ve arınmasını sağlar.¹⁵¹

Öncelikle zekât kulluğun bir gereğidir. Çünkü Allah, zekât vermeyi emretmiştir. Müslüman kişi kendisini yaratanın emrini içtenlikle yerine getirmekle yükümlüdür. Bunun yanında kişinin kalbinde oluşacak cimrilik gibi kötü huydan arındıracaktır. Nefsinin cimriliğinden korunan kişi kurtuluşa ermiş kişidir.¹⁵² Çünkü insanları Allah’ı anmaktan, hayır yapmaktan alıkoyan en büyük etken cimriliktir. Allah, kitabında

¹⁴⁸ Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahman b. Fadl b. Behrâm b. Abdussamed ed-Dârimî et-Temîmî es-Semerkandî, Sünenü’l-Dârimî, Dâru’l-Muğnî Li’n-Neşri ve’t-Tevzi’, Suud, 2000, Büyû’, 5.

¹⁴⁹ Tevbe, 9/60.

¹⁵⁰ Bakara, 2/43; Bakara, 2/110; Bakara, 2/277.

¹⁵¹ Erkal Mehmet, “Zekât”, DİA, İstanbul, 2013, XLIV, 198.

¹⁵² Haşr: 59/9.

buyurur ki: “Ey iman edenler! Sizi mallarınız ve çocuklarınız Allah’ı anmaktan alıkoymasın, böyle olanlar hüsrana uğrayanlardır.”¹⁵³

Allah, mallarını Allah yolunda harcamayanlar için, “Altın ve gümüş biriktirip de Allah yolunda harcamayanlar için elem verici bir azabı müjdele!”¹⁵⁴ demiş, mallarından vermeleri gereken zekâtı vermeyenlerin ahirette azapla muamele göreceklerini söylemiştir. İslâm zulmeden bir din değildir. Zekât, malların ihtiyaç fazlasından alınan¹⁵⁵ ve malı temizleyen¹⁵⁶ farz ibadettir. Hz. Peygamber bu ayet inince telaşlanan ashabına, “ Allah, zekâtı mallarınız temizlensin diye farz kıldı, mirası da sizden sonrakilere kalması için farz kıldı” buyurarak onları rahatlatmıştır. Kişinin her zaman vermesini de talep etmeyen İslâm dini, malın üzerinden bir yıl geçmesini istemiş¹⁵⁷ ve zekât verenin muhtaç duruma düşmeyecek derecede vermesi gerektiğini belirtmiştir.¹⁵⁸

Aynî, zekâtı vermeyi reddedenler bölümünde ashaptan kimilerinin mezhebinin, insanların ihtiyaçtan fazla mallarını ellerinde tutup biriktirmelerinin haram olduğunu ve zekâtı vermeyi reddedenlerin tehtidine muhatap olduklarını zikretmiş ancak malının üzerine düşen zekâtı veren kişinin, genel olarak bu tehtidlerden kurtulmuş olacağını belirtmiştir.¹⁵⁹

Belirtilen şartlar dâhilinde zekât vermeyi reddedenler ve vermekten geri duranlar için ağır tehditler gelmiştir. Hz. Peygamber, “Altın, gümüş ve güzel elbiselerin kulu olanlara yazıklar olsun”¹⁶⁰ derken bu şekilde kendilerini zekât vermekten geri çekenleri kastedmiştir. Ebû Zer (r.a.) anlatıyor: Hz. Peygamber (s.a.s) Kâbe’nin gölgesinde otururken “Kâbe’nin Rabbine yemin olsun ki olsun onlar zarardadırlar.” buyurdu. Ben: “Ey Allah’ın Resûlü, annem babam sana feda olsun, onlar kimlerdir?” dedim. Buyurdu ki: “Onlar malı çok olanlardır. Ancak bolca verenler müstesna” dedi ve hemen ilâve etti: “Böyleleri ne kadar az! İyi bilin ki, devesi, sığırı, davarı olup da zekâtını vermeyen kişilerin o malları, kıyamet günü onların karşısına en iri şekilde çıkacak ve boynuzlarıyla onlara vurup onları ayaklarıyla çiğneyecekler. En sonuncusu da tekrar baştan başlayacaklar. Bu durum, insanlar arasındaki hesaplaşma bitinceye kadar

¹⁵³ Munâfikûn: 63/9.

¹⁵⁴ Tevbe: 9/34.

¹⁵⁵ Bakara: 2/219.

¹⁵⁶ Ebû Dâvûd, Zekât, 32.

¹⁵⁷ Tirmizî, Zekât, 10; Ebû Dâvûd, Zekât, 5.

¹⁵⁸ Ebû Dâvûd, Zekât, 39.

¹⁵⁹ Bedreddin el-Aynî, Umdetu’l-Kârî, VIII, 248.

¹⁶⁰ Buhârî, Rikâk, 10.

devam edecek.”¹⁶¹ Bu hadis bizlere zekât vermemenin ne kadar da ağır cezalara çarptırılacağını ortaya koymaktadır.

Zekât verilmeyen mallar kıyamet günü sahibine yalnızca azap olarak dönecektir. Bu konuda Hz. Peygamber (s.a.s), zekâtı verilmeyen her altının ve gümüşün kıyamet günü ateşle kızdırılıp sahiplerin onlarla dağlanacağını bunların soğudukça tekrardan azap için kızdırılacağını ve bunun neticesinde kişinin Cennet mi Cehennem mi yolu üzerinde olduğunun belli olacağını söylemiştir.¹⁶² Şunu unutmamak gerekki zekât zorunlu bir görev ve fakire verilmesi gereken bir haktır. Aynı zamanda zekâtını veren kişi her daim Allah’la beraber olur ve O’nun rızasını kazanmış olur. Kutsi bir hadis-i şerifte Allah, fakire yedirildiğinde, içirildiğinde kendisinin orda bulunacağını söylemiştir.¹⁶³ Bu ibadetin Allah’a yakınlaştıran bir ibadet olduğu bilinciyle hareket edilmelidir.

Aynı zaman da zekât, mala bereket getirir. Allah, güzellikle verilmiş malın kat kat ziyadesiyle verileceğini belirtmiştir.¹⁶⁴ Şeytan, malın Allah yolunda harcamakla azalacağını insanlara vesvese ederek fakirlikle korkuturken¹⁶⁵ Allah ise tam tersine Allah yolunda harcanan malın artacağını, azalmayacağını söylemiştir.¹⁶⁶ Hz. Peygamber (s.a.s) de malın sadaka/zekât vermekle azalmayacağını söyleyerek insanların matematiksel bir bakış açısıyla değil bereket açısından bakması gerektiğine vurgu yapmıştır. Nasıl ki çürük bir elma bütün kasayı çürütürse zekâtı verilmemiş mal da çürük elma gibi bütün malın bereketini giderir. Çünkü zekât, malı temizleyen bir etkendir.¹⁶⁷

En önemli haklardan birisi ise fakire verilen sadakanın kullanılmayacak derecede sıkıntılı olmasıdır. Verilen mal kullanılabilecek ve yenilebilecek olmalı ki mal fakirin eline geçtiğinde ihtiyacını karşılayabilsin. Allah, “*Sevdiklerinizden infak etmedikçe iman etmiş olmazsınız*”¹⁶⁸ diyerek bizlere infak edilenlerin temizlerden, işe yarayanlardan olması gerektiğini söylemektedir. Resulullah (s.a.s), birgün elinde âsası olduğu halde çıktı. Adamın biri çürüklü bir hurma salkımı asmış idi. Allah Resûlü,

¹⁶¹ Buhârî, Eymân, 3, Zekât, 43; Müslim, Zekât, 301.

¹⁶² Buhârî, Cihâd, 2; Müslim, Zekât, 24.

¹⁶³ Müslim, Birr 43

¹⁶⁴ Bakara: 2/245.

¹⁶⁵ Bakara: 2/268.

¹⁶⁶ Rûm: 30/39.

¹⁶⁷ Ebû Dâvûd, Zekât, 32.

¹⁶⁸ Âl-i İmrân: 3/92.

salkıma değneğini dürterek buyurdu ki: “*Bu sadakanın sâhibi, keşke bundan daha iyisini tasadduk etmek isteseydi. Bu sadakanın sahibi, kıyamet günü çürük hurma yiyecek.*”¹⁶⁹

Nasıl ki abdestsiz namaz kabul olunmayacağı gibi haksız yere elde edilen maldan da zekât olmayacağını¹⁷⁰ belirten Nebi (s.a.s), Allah’ın güzel olduğunu ve sadece güzellerden kabul edeceğini bildirerek¹⁷¹ verilen zekâtın da hem helâl hem de temiz, işe yarayanlardan olması gerektiğini belirtmiştir. Zekât veren kişi verdiği zaman minnetle ve rencide ederek vermemelidir. Bu onun zaten vermesi gereken bir görevi olduğu bilinciyle hareket etmelidir. Allah minnetle ve başa kalkarak verilen malın bütün ecri ve bereketi yok ettiğini, verilen infakın o kişiden asla kabul edilmeyeceğini belirtmiştir.¹⁷² Kibre bürünmeden malın zekâtı verilmeli ve bilinmelidir ki Allah’ın buğzettiği üç kişiden birisi de kibirli zengindir.¹⁷³

Zekât toplumsal şuuru uyandıran kardeşlik ve paylaşma duygularını güçlendiren, dünyada saygı ve sevgi ahirette de Allah’ın rızası ve cenneti elde etmeye yarayan bir ibadettir. Malın içine karışmış şüpheli pisliklerden arındıran zekât, verenin malında bereket, gönlünde huzur doğurur, alanın ise ihtiyaçlarını gidererek sevinç ve mutluluk sağlar. Hz. peygamber zekât verenleri şöyle buyurarak müjdelemiştir: “*Sadaka/zekât vermek, suyun ateşi söndürdüğü gibi hataları yok eder.*”¹⁷⁴

1.2.1.5.Hırsızlık

İslâm, insanların canlarını korumaya önem verdiği gibi mallarını da korumaya önem vermiştir. Allah, ticaretle karşılıklı rıza dışında insanların birbirlerinin mallarını haksız yolda yemelerini yasaklamıştır.¹⁷⁵

Hırsızlık insanların rahat ve huzurlu yaşam alanlarını daraltan, toplumda dirlik ve düzeni bozan hatta insanların canlarına zarar vermekle sonuçlanan bir vakiadır. İnsanlığın yaratıcısı ve insanlara karşı çok merhametli olan Allah, insanların rahat,

¹⁶⁹ Ebû Dâvûd, Zekât, 16; Nesâî, Zekât, 27.

¹⁷⁰ Ebû Dâvûd, Tahâret, 31; Nesâî, Tahâret, 104.

¹⁷¹ Müslim, Zekât, 65.

¹⁷² Bakara, 2/264.

¹⁷³ Tirmizî, Cennet, 25; Nesâî, Zekât, 75.

¹⁷⁴ Tirmizî, Cum’a, 79.

¹⁷⁵ Nisâ: 4/29.

huzur ve güven içinde yaşamalarına engel olan bu büyük suça ibretlik ceza belirlemiştir: “*Hırsızlık yapan erkek ve kadının, yaptıklarına karşılık ve Allah’tan bir ibret olsun diye ellerini kesin. Allah izzet ve hikmet sahibidir.*”¹⁷⁶ Özellikle insanların toplumsal güvenliklerine zarar veren, mallarına ve canlarına musallat olan hırsızlık meselesinde caydırıcı tedbirler alınmıştır. İslâm dininin, biat almak için gelen kadınlardan, İslâm’ın otoritesini kabul etmeleri ve hayatlarında İslâm ruhunu tatbik etmeleri için almış olduğu sözlerden birisi de hırsızlık yapmamalarıdır.¹⁷⁷

“Resûlü Ekrem’in sünnetinde de hırsızlık, dünyevi ve uhrevî bir dizi müeyyide ve sorumluluğu gerektiren ağır bir suç ve büyük bir günah olarak değerlendirilmiş, suçu sabit görülen hırsızlara el kesme cezası uygulanmıştır. Ayrıca suçun önlenmesi, oluşması ve tatbiki esaslar noktasında da bir takım hukukî ve insanî açıklamalar getirmiştir.”¹⁷⁸

İslâm’ın hükümlerini uygulamada hiçbir ayırım gözetmeyen Hz. Peygamber, suçlu; zengin, fakir, Arap, Türk, beyaz, zenci vb. olsun hepsine aynı muamelede bulunmuş, kendi ailesine dahi bir ayrıcalık tanımamıştır. Bir gün Kureyş’in soylu kadınlarından birisi hırsızlık yapmıştı. Bu kadının kabilesi de toplumda büyük saygınlığa sahiplerdi. Hz. Peygamber (s.a.s)’in bu kadına had cezası uygulamaması için, Efendimizin çok sevdiği Üsâme b. Zeyd’i şefaathçi olarak gönderdiler. Üsâme, Hz. Peygamber’e had cezasını uygulanıp uygulanmayacağını sorması üzerine, Hz. Peygamber, “*Bizzat Allah tarafından belirlenen bir ceza hususunda şefaathçi mi oluyorsun?*” diyerek Üsâme’ye şaşırmış ve üzülmüştü. Hemen sonrasında insanlara çıkıp bütün insanlığı ilgilendirecek, milletlerin bozulma, düzenlerin yıkılma ve birliklerin dağılma sebebi olan adaletsizliği şöyle diyerek açıklamıştır: “*Ey insanlar! Sizden önceki milletlerin helak olma sebepleri ileri gelenlerden biri hırsızlık yaptığı zaman ceza vermemeleri, güçsüz biri hırsızlık yaptığında ise ona ceza uygulamalarıydı. Allah’a yemin ederim ki, eğer Muhammed’in kızı Fâtıma hırsızlık yapsa, elbette onun elini de keserdim!*”¹⁷⁹

İslâm, hiçbir haksızlığa müsaade vermediği gibi, haksız yere başkalarının mallarının çalınmasına ve talan edilmesine de müsaade vermemiş, malın korunmasını,

¹⁷⁶ Nisâ: 4/48.

¹⁷⁷ Mümtetine: 60/12.

¹⁷⁸ Bardakoğlu Ali, “Hırsızlık” DİA, İstanbul, 1998, XVII, 385.

¹⁷⁹ Buhârî, Hudûd, 12; Müslim, Hudûd, 8.

korunması zorunlu olan beş temel ilkedden biri olarak zikretmiştir. İnsanların hırsızlık yoluna başvurarak diğer insanlara zulmedip onların hakkını ihlal etmesi kişinin hem dünyevi hemde uhrevî açıdan cezası çok ağır olacağından asla başkasının mallarına göz dikmemesi gereklidir.

Hz. Peygamber (s.a.s), çok küçük malların dahi çalınmasının Allah'ın lanetine sebep olacağını söylemiştir.¹⁸⁰ Çünkü küçük şeylerin çalınmasıyla başlayan alışkanlık ileride bu işi meslek ve ahlâk hâline getirmeye götürecektir ve bu işin sonucunda ise kişi elinin kesilmesine neden olacak hırsızlıklara başvuracaktır. Bunun için kişi küçük de olsa bu tür olaylara yeltenmemelidir. Hırsızlık gibi büyük bir yanılsa düşen kişiye gelince, bu kişi öncelikle kul hakkına girdiği için mal sahibinden helâllik istemelidir.

Toplumsal birlik, beraberlik, düzen, güven ve huzurun sağlanıp hem ferdi açıdan hem de toplumsal açıdan hakların ihlal edilmesine neden olan hırsızlık İslâm dini tarafından kesin bir şekilde yasaklanmıştır. Hırsızlık yapan kişi eğer dünyada hakkı ödeştirmesse ahirette hesap günü zulme uğrattığı kişi veya kişilerle karşılaşmak zorunda kalacaktır.

1.2.2.Mal hakkında Toplumsal Hak İhlalleri

İslâm, toplumun tamamını ilgilendiren meselelere çok daha dikkatli şekilde eğilmiş bu konuda hak ihlallerini bütün insanların hakkına girmek olarak nitelendirmiştir. Bunlar; memurların, devlet adamlarının görevlerini kötüye kullanması, insanların ortak kullanım alanlarına zararlar verilmesi gibi meseleleri içine alan kamuya ait mallarda yolsuzluk yapmak ve insanlardan haksız şekilde alınan rüşvet gibi hak ihlalleridir. İslâm her ikisini de yasaklamıştır.

1.2.2.1.Kamu Malında Yolsuzluk (Gulûl)

Kul hakkı yemenin en tehlikeli olduğu yerlerden birisi de kamuya ait malları yemektir. Kamu malı; toplumun ortak hakkının üzerinde bulunduğu devlet mallarını, vakıf mallarını, belediyelerin faaliyetlerini ve insanların ortak kullanım alanlarını içine

¹⁸⁰ Müslim, Hudûd, 7.

alır. Kamu malını haksız yere çarçur etmek, gaspetmek, şahsî menfaatler doğrultusunda ve uygunsuz bir şekilde kullanmak yolsuzluk (gulûl)dür. Çünkü bu alanlarda yapılacak yanlış milyonları kapsayan insanların hakkını ihlal olduğu için yolsuzluk yapan kişi bunca kişinin hakkına girmiş olmaktadır. Bu kadar insanla helalleşmek ise çok zor hatta imkânsızdır.

Allah Teâlâ, yeryüzüne elçi olarak gönderdiği peygamberlerinin asla yolsuzluk yapmayacaklarını ve onlara da böyle bir vasfın yakışmayacağını şu ayetleriyle açıklamaktadır: *“Hiçbir peygamber, emanete karşı hıyanet etmez. Kim emanete yani kamu malına hıyanet eder yolsuzluk yaparsa hainlik yaptığı şey boynuna asılı olarak gelir. Sonrada hiçbir haksızlığa uğratılmaksızın herkesekazandığının karşılığı tastamam ödenir.”*¹⁸¹ Ayetin de izâhıyla yolsuzluk emanete hıyanettir, cezası ise o kişi yaptığı hıyanet boynunda asılı olarak kıyamet günü getirilecektir. Hz. Peygamber (s.a.s) de *“Haksız/usulsüz gelir elde eden kişi, cennete girmeyecektir.”*¹⁸² buyurarak kamu malından uygunsuzca gelir elde eden kişilerin göreceği karşılığı bildirmiştir.

Allah Resûlü (s.a.s), sık sık ümmetini yolsuzluktan (gulûlden) sakındırmıştır. Ebû Hureyre (r.a) anlatıyor: *“Birgün Resûlullah (s.a.s.) aramızda ayağa kalkarak gulûlü andı. Onun din nazarında ne kadar çirkin ve büyük bir günah olduğunu, ne kadar feci akıbetlere sebep olacağını anlattı. Sonra da şöyle buyurdu: “Sakin sizden biriniz kıyâmet günü, boynunda böğüren bir deveyle gelip “Yâ Resûlallâh beni kurtar!” demesin. Ben orada “Senin için bir şeye güç yetiremem, ben sana tebliğ ettim” derim...”* Allah Resulü bu ifadelerini aynen tekrarlayarak beş şeyi daha saymıştır. Bunlar sırasıyla at, koyun, çığlık atan bir kimse, elbise ve altın-gümüşdür.¹⁸³

Ganimet malları, birçok kimsenin hakkı olan kamu malı konumundadır. Allah Resûlü, böyle bir yanlışa karışanları çok ağır şekilde uyarılmış ve tehdit etmiştir. Nitekim ganimet malları taksim edilmeden ganimetlerden bazı değersiz eşyalar çalan, daha sonraları düşmanlar tarafından öldürülen kişinin büyük günah işlediğini ve bu gûnahtan dolayı şehit olamayacağını bildirmiştir.¹⁸⁴ Hayber savaşında öldürülen kişiye şehitliği hayırlı olsun denildiğinde Efendimiz, çaldığı hırkanın onun için üzerinde ateş olup cayır cayır yandığını söylemiştir. Bunun üzerine iki pabuç getirip savaşta aldığını

¹⁸¹ Âl-i İmrân: 3/161.

¹⁸² Ebû Dâvûd, Harâc, 7.

¹⁸³ Müslim, İmâre, 24.

¹⁸⁴ Müslim, İmân, 182.

söyleyen kişiye ise “*Ateşten bir pabuç tasması, yahut ateşten iki pabuç tasması*” diyerek¹⁸⁵ çalınan şeylerin ateşe dönüşüp hıyanet edenlere azap olarak döneceğini bildirmiştir. Bir keresinde Allah Resûlü, Bilâl’e ganimet malının toplanması için üç kere ilân ettirmiş, ilânı duyduğu halde getirmeyip sonra getiren kişiye “*Sen artık onu ahirette getirirsin. Onu senden alacağım.*” buyurarak¹⁸⁶ ganimet malında gevşekliğe bile müsaade vermemiştir.

Allah Resûlü her fırsatta kamuya ait olan ganimet malına hıyanet edilmemesi için ashabını uyarmış ve ganimet malına hıyaneti münafıklık alameti olarak saymıştır.¹⁸⁷ Hz. Peygamber belirttiği üzere, “*Kim şu üç şeyden uzak olarak ölürse cennete girer: Kibir, ganimet malına hıyanet ve borç*”¹⁸⁸ ganimet malına hıyanet eden cennete giremeyecektir. Allah Resûlü’nün, Ebû Bekir ve Ömer’in ganimet malına hıyanet eden kimsenin eşyasını yaktıkları ve onu dayakla cezalandırdıkları bildirilmiştir.¹⁸⁹ Bir kişi haksız yere elde ettiği ganimet malından sadaka vermeye kalksa o kişinin sadakası kabul olmaz.¹⁹⁰ Ganimet malları kamu malı olması nedeniyle üzerinde çokça duran Hz. Peygamber, o malların geçici bir süre kullanılarak yıpranmasına ve zarar görmesine sebep olunmasını da yasaklamıştır.¹⁹¹

Devlet dairelerinde halka hizmet üzere bulunan kişiler de yapmış oldukları işin kamuya ait ortak değer olduğunu unutmamalıdır. Buldukları makamı kullanarak çıkar elde etmek yolsuzluğun bir başka türüdür. Bugün özellikle toplumumuzda memurluk büyük bir sektör haline gelmiş, en çok istenen meslek olarak yerini almıştır. Ancak unutulmamalıdır ki memurluk büyük vebali üzerinde tutan bir meslektir. Kişinin memurlukta yapacağı en küçük aksaklık, vazifeyi ihmâl etmesi, basit ve değersiz malları dahi çarçur etmesi kamu malında yolsuzluk sınıfına girer ve bu da Allah katında büyük günahlardandır. Hz. Peygamber’den gelen şu meşhur olay bu yerlerde görev almak isteyenlerin çok dikkatli olunmasını gerektiren bir göreve talip olduklarını açıklamaktadır. Hz. Peygamber buyurmuştur: “*Sizden kimi bir iş için başa getirirsek iğne kadar veya daha düşük şeyi dahi bizden gizlersebu bir yolsuzluktur. Kıyâmet günü*

¹⁸⁵ Müslim, İmân, 183.

¹⁸⁶ Ebû Dâvûd, Cihâd, 134.

¹⁸⁷ İbn Hanbel, II, 293.

¹⁸⁸ Tirmizî, Siyer, 21; İbn Mâce, Sadakât, 12.

¹⁸⁹ Ebû Dâvûd, Cihâd, 135.

¹⁹⁰ Müslim, Tahâret, 1.

¹⁹¹ Ebû Dâvêud, Cihâd, 131.

onunla gelecek ve onunla rezil olacaktır.” Bu sözü işiten devlet görevlisi bir adam kalktı, “Ey Allah’ın Resûlü bana verdiğin memuriyeti geri al” dedi. Hz. Peygamber: “*Bu da ne demek?*” diye sordu. Adam: “Senin şöyle şöyle söylediğini işittim” deyince Hz. Peygamber(s.a.s) meselenin önemine binaen şunları söyledi: “*Ben aynı şeyleri şimdi bir kere daha tekrar ediyorum: “Sizden kimi bir vazîfeye tâyin edersek, az çok ne elde etti ise getirsin. Ondan kendisine tarafımızdan verileni alsın, men edilenden kaçınsın.”*”¹⁹²

Kamu malını ilgilendiren yerlerde görev, büyük mesuliyet gerektirir. Bu mesuliyetin farkında olmayan kişiler ahretleri hüsrâna uğratırlar. Özellikle devlet malından çalmak, kişiyi helaka sürükleyecek ve Muhammed ümmetiyle karşı karşıya getirecek bir suçtur. Allah Resûlü’nün ashabı bu konuda çok titiz davranırlardı.Hz. Ömer’in hilafeti zamanında beytülmal memuru bir gün temizlik yapıyordu. O esnâda bir dirhem para buldu ve Hz. Ömer’in çocuklarından birine verdi. Duruma muttali olan halife derhal memuru çağırdı ve incitecek şekilde azarlayarak: “Sen neye dayanarak bunu yaptın? Sen kıyâmet günü beni bir dirhem için Muhammed ümmeti ile dâvalı hâle getirmek mi istiyorsun?” dedi.¹⁹³

Devlet kademelerinde görev almak büyük sorumluluk gerektirir. Bu kadar mühim olan, kişinin dünyasını ve ahiretini tehlikeye düşürecek meseleyi dikkate almaksızın görev taksimi yapılması, başa gelen kişiler tarafından kamuya ait malların heva ve heves uğruna kullanılması ve işlerinehil olanlara değilde hak gözetmeyen zihniyetlere verilmesi sonucunda Allah’ın bereketi ortadan kalkmış, ekonomi altüst olmuş ve memleket büyük sefaletе sürüklenmiş olur. Allah Resûlü, “*Bir toplulukta devlet malına karşı yolsuzluk ortaya çıkarsa, Allah o topluluğun kalplerine korku salar...*”¹⁹⁴ buyurarak bu yapılan yolsuzluğun topluma tesirini bizlere beyân etmiştir.

Bulunduğu makamı kötüye kullanmak hırsızlıktır. İslâm dini buna asla müsaade vermemiştir. Efendimiz buyuruyor ki: “*Kimi memur yaparsak kendisine eş edinsin. Hizmetçisi yoksa bir de hizmetçi alsın. Evi yoksa ev alsın. Ancak bunun dışında başka*

¹⁹² Müslim, İmâre, 24.

¹⁹³ Süleyman Muhammed et-Temmâvî, Hz. Ömer ve Modern Sistemler, trc. M. Vesim Taylan, İstanbul 2005, 80.

¹⁹⁴ Mâlik b. Enes, Muvattau’l-İmâm Mâlik, thk. Muhammed Fuâd Abdulbâkî, Dâru İhyâi’t-Turâsî’l-Arabî, Lübnan, 1985, Cihâd, 26.

şeyler alırsa, bu kimse haindir, hırsızdır.”¹⁹⁵ Memurluk çalıp çırparak çarçur etme yeri değil, bütün halkın hakkının bulunduğu kamuya ait bir yerdir.

Ashabına yöneticilik konusunda çokça tenbihte bulunan Hz. Peygamber (s.a.s), gönderdiği yetkililerini her zaman kontrol ederdi. Muâz b. Cebel (r.a) anlatıyor: “Resûlullah (s.a.s) beni Yemen’e göndermişti. Yeni hareket etmiştim ki, arkamdan birini göndererek geri çağırıldı. Yanına varınca, “*Seni neden geri çağırdığımı biliyor musun?*” buyurdular ve ilave ettiler: “*Benim iznim olmadan hiçbir şey almayacaksın. Zira bu yolsuzluktur. Kim yolsuzluk yaparsa, aldığı şeyle kıyamet günü Allah’ın huzuruna getirilir. İşte bu konuda seni uyarmak için çağırdım, artık işine gidebilirsin.*”¹⁹⁶ Özellikle tayin etmiş olduğu zekât memurlarına dikkat çeken Efendimiz bir keresinde mezarlıktan geçerken zekât memuru olarak tayin edilmiş bir kişinin aşırılmış olduğu bir elbise yerine ateşten bir zırh giydirildiğini söylemiştir.¹⁹⁷ Allah Resûlü, “*Bazı insanlar vardırki Allah’ın mülkünden haksız yollarla mal elde etmeye çalışırlar. Halbuki bu, kıyamet günü onlar için ateşten başka bir şey değildir.*”¹⁹⁸ sözyle kazanılan haksız gelirin ateşe dönüşüp azap olarak döneceğini söylemiştir.

Kamu, toplumda yarar ve düzenin gerçekleşmesi, toplumun huzurlu ve güvenilir bir hayata sahip olması için var olan ortak değerdir. İnsanların, devlet malları ve vakıf malları gibi kamuya ait her türlü imkân ve nimeti hakkaniyet ve liyâkat çerçevesinde kullanması gereklidir. Kamu malı emanettir. Emanete hıyanet hem dünyada hem de ahirette kişiyi ağır bir vebale girdirmektedir. Hz. Peygamber (s.a.s) “*Kimse hakkı olmayan bir karış yeri dahi almasın! Alırsa Allah, kıyamet gününde yedi kat yeri onun boynuna geçirir.*” buyurmuştur.¹⁹⁹ Yine Efendimiz, görev verilen kişilerin yaptığı işe karşı verilmiş ücret haricinde alacağı her şeyin emanete (kamuya) hıyanet olduğunu söylemiştir.²⁰⁰

Kamu malı sadece devlet ve vakıf mallarıyla sınırlı değildir. İnsanların kullanım alanları da kamu malına girer ve aynı tehditler bu kişiler için de geçerlidir. Bunlar, akarsuların yönlerini değiştirmek veya engellemek, yayaların geçip uğradığı yerleri işgal edip geçişleri zorlamak veya araçları yayaların ve engellilerin geçiş güzargâhına

¹⁹⁵ Ebû Dâvûd, Harâc, 10.

¹⁹⁶ Tirmizi, Ahkâm, 8.

¹⁹⁷ Nesâî, İmâmet, 58.

¹⁹⁸ Buhârî, Hums, 7.

¹⁹⁹ Buhârî, Bed’ü’l-Halk, 2; Mezâlim, 13; Müslim, Müsakâk, 142.

²⁰⁰ Ebû Dâvûd, İmâre, 9-10.

parketmek, trafik kurallarını çiğnemek, okullarda ortak kullanılan sıralara, tahtaya zarar vermek, kütüphanelerden kitapları alıp geri teslim etmemek, kitle iletişim araçlarıyla yalan haber yapıp toplumu yanlış bilgiyle kandırmak, insanları aldatmak, kamu hizmetçilerinin mesai saatine riayet etmemesi ve mesai saatinde insanları mağdur edecek şekilde işine gerekli ehemmiyeti göstermemesi, sıraya riayet etmeyip ayırım yapmak, çevreye zararlı atıklar atarak havayı, suyu ve yolları kirletmek, yüksek sesle insanları rahatsız edecek derecede müzik dinlemek, kaçak su ve elektrik kullanmak, kamu arazilerini gasp etmek, vergi kaçırmak, ormanlık alanları yakıp yıkmak vb. gibi halkın ortak hakkının olduğu her şeydir.

1.2.2.2.Rüşvet

Rüşvet, İslâm dininin yasaklamış olduğu, İslâm'ın kanunlarıyla, ahlâkıyla ve ruhuyla asla uyuşmayan bir işlemdir. Çünkü rüşveti alanın da verenin de yaptığı şey hak ihlalidir. Her türlü haksız yolları yasaklayan İslâm, rüşveti de aynı şekilde yasaklamıştır. Allah Teâlâ, *“Aranızda mallarınızı batıl yollarla yemeyin, insanların mallarından bir bölümünü, bile bile günah ile yemek için o malları yetkililere aktarmayın.”*²⁰¹ buyurarak batıl yollarla elde edilen gelirleri yasaklamış özellikle yetkililere haksız şekilde malların verilerek çıkar elde edilmesine fırsat vermemiştir. Kur'an'da adalet vurgusuna çokça değinen Allah, *“Allah, emanetleri ehli olanlara vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emreder.”*²⁰² sözleriyle görev verilen kişilerin ehliyet ve liyakat sahibi olmaları gerektiğine vurgu yapmıştır. Çünkü rüşvette, Münafıklığın alameti olan emanete ihanet söz konusudur.²⁰³ İnsanlar arasında bu hassasiyeti gözetemeyen kişilerin görevli olmaları, adaletin işlemesine en büyük zarardır.

Başka bir ayet-i kerimede Allah, Yahûdilerden bahsederek, *“Onlar yalancılık yapmak için can kulağıyla dinlerler, durmadan haram yerler.”*²⁰⁴ denmiştir. Alimler ayette geçen “suht” ifadesini tefsir ederken; rüşvet yiyenler, rüşvete göre hüküm veren

²⁰¹ Bakara, 2/188.

²⁰² Nisâ, 4/58.

²⁰³ Müslim, İmân, 108.

²⁰⁴ Mâide, 5/42.

hâkimler, hükümde rüşvet kabul edenler olarak tefsir etmişlerdir.²⁰⁵ Ayette her ne kadar Yahudilerin durumları anlatılsa da ayetin hükmü geneldir. Rüşvete kapı açan şahıs veya kurum kim olursa olsun ayetin muhâtabıdır.

Suht kelimesinin hadislerdeki karşılığına baktığımızda kastedilen mananın rüşvetle elde edilen haram mal olduğu ortaya çıkmaktadır. Birgün Allah Resûlü tarafından vergileri toplamak üzere gönderilen Abdullah b. Revâha'ya Yahudiler, vergiyi az alması için kadınlarının ziynet eşyalarını rüşvet olarak teklif etmişlerdi. Bunun üzerine Abdullah ise "Teklif ettiğiniz bu rüşvet bir haramdır, biz onu yemeyiz" diyerek reddetmiştir. Bu söz üzerine Yahudiler, "İşte yer ve gökler bu şekilde ayakta durur." diyerek bu davranışın doğru olduğunu dile getirmişlerdir.²⁰⁶ Buradan da anlıyoruz ki Hz. Peygamber, Ashabına bu konuda gerekli açıklamaları yapmış ve onları rüşvet almaktan ve vermekten sakındırmıştır. Rüşvet haram yolla elde edilen haksız kazançtır.

Hz. Peygamber (s.a.s) suht(haram) ile beslenmiş vücudun cennete giremeyeceğini bildirmiş ve orada bulunan kişiler suhtun ne anlama geldiğini sorunca "Rüşvettir"²⁰⁷ şeklinde cevap vermiştir. Bu hadisten de anladığımız üzere hâkimin hükmünü verirken rüşvet kabul etmesi onun ahirette cennete girmesine engeldir. O zaman anlıyoruz ki toplum içindeki olaylarla etki eden rüşvet, bireysel değil toplumsal bir hastalıktır. Özellikle insanlar üzerinde hâkimiyet sahibi kişiler ve kurumlarda rüşvete başvurmak toplum içinde adaletsizliğin baş göstermesine sebebiyet verecektir. Böyle bir durumda haklının haksız, haksızın da haklı olduğu bir ortam oluşmuş olacak ve adalete güven ortadan kalkacak nice insanların hakları ihlal edilmiş olacaktır. Bunun için Hz. Peygamber rüşvet alana, verene ve aracı olana lanet etmiştir.²⁰⁸

Rüşvetin hediye görüntüsü altında alınıp verilmesi her zaman da büyük bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Rüşvetin hediye adı altında sunulması, hukuken yanlış karar alınmasına zemin hazırlayan bir girişim olduğu için aynı şekilde rüşvet hükmündedir. Hz. Peygamber hediyeleşmeyi çokça teşvik ederken görevlilerin hediye almalarını uygun görmemiştir. O, görevlendirdiği zekât memurlarının kendilerine

²⁰⁵ Muhammed b. Cerîr Ebû Câfer et-Taberî, Câmiu'l-Beyân Fî Tevîli'l-Kurân, Müessesetü'r-Risâle, 2000, X, 319.

²⁰⁶ Muvatta, "Müsâkât, 2.

²⁰⁷ Taberî, Tefsîrû't-Taberî, X, 319;İbn Hacer Fethu'l-Bârî, IV, 454

²⁰⁸Tirmizî, Ahkâm, 9; Ebû Dâvûd, Akdiye, 4.

verilen hediyeleri almalarına kızmış, onların evlerinde otursalardı bu hediyelerin kendilerine gelmeyeceğini söylemiş, görevlinin haksız yere bir şey alırsa o aldığı şey boynunda asılı olduğu halde kıyamet günü getirileceğini belirterek onların nasıl bir yanlışa düştüklerini haber vermiştir.²⁰⁹

Peygamber Efendimizin bu konudaki uyarıları çok büyük bir tehdit içinde barındırmaktadır. Bunun için görev almış bir kişi çok titiz hareket etmeli, dünyasını ve ahiretini tehlikeye düşürecek meselede gevşeklik göstermemelidir. Devletin görevlendirdiği kişilerin buldukları makamdan güç alarak kabul ettikleri hediyeler veya nüfuzdan yararlanılarak gelebilecek her türlü fayda yasaklanmıştır.²¹⁰ Özellikle hâkimlere sunulan ikramlar hâkimin hükmünü etkilemeye yönelik verilerek hak ihlaline yol açmış rüşvetler nisbesindedir.

Rüşvet, haklının haksızın haklı olmasını sağlayan tedavisi zor toplumsal bir hastalıktır. Rüşvet alan kimse makamını kötüye kullanarak haksız bir gelir elde etmektedir. Rüşvetin yaygın olduğu toplumlarda rahat ve huzur yok olur. Çünkü insanlar adalaletle değil de çıkarla işleyen düzenlerde hak arama yolunun fayda vermediğini görerek zamanla kendileri de bu düzene göre hareket etmeye başlayacaklardır. Bu ise büyük felaketlere yol açacaktır. Özellikle devlet kademesindeki kişiler genelde toplumun okuyan, eğitim ve kültür seviyesi yüksek olan kişilerdir. Bu kısmın rüşvete başvurduğu göz önünde bulundurulduğunda ne kadar korkulması bir durumla karşı karşı olunduğu ortaya çıkmaktadır.

Rüşvetin geçerli olduğu toplumlarda insanlar bir yerlere kendi çabalarıyla gelemediğinden ötürü insanlarda psikolojik rahatsızlıklar baş göstermekte ve insanların okuyarak ve çalışarak el emeğiyle bir yerlere gelebilme ümitleri yok olmaktadır. Devlet kademelerinde rüşvet alınmaya devam ettikçe insanlar bu yola başvurmak zorunda kalır ve bir vakit sonra bu artık toplumsal bir eylem ve ahlâk haline bürünür. Artık o toplum bir nebze köleliğe alışmış, haksızlığa boyun eğmiş bir insan kitlesi oluverir. İşte bu kadar büyük zararlara yol açan, hak, adalet ve hukuk kavramlarını yok sayan, inanç, güven ve birliği yıkan rüşvet, büyük bir zulümdür. Bunu önlemenin yolu ise adaleti her şeyin üstünde tutmaktır. “ *Ey iman edenler! Anne babanızın ve akrabanızın aleyhine de olsa adaleti elden bırakmayın, Allah için şahitlik yapın. İnsanlar zengin olsunlar, fakir*

²⁰⁹ Buhâri, Hibe, 17; Müslim, İmâre, 26.

²¹⁰ Buhâri, Ahkâm, 24.

olsunlar Allah onlara sizden daha yakındır. Öyleyse siznefsinize uyup adaletten ayrılmayın. Eğer adaletten sapar veya üzerinize düşeni yapmaktan geri durursanız bilin ki Allah yaptığınız her şeyden haberdardır."²¹¹

1.2.ONUR VE İTİBAR HAKLARININ İHLALİ

İnsanın en temel hakkı yaşama hakkıdır. Yaşamının en önemli kaidesi ise, onurlu yaşamaktır. Eğer bu hakkı zedelenir veya kaybolursa yaşamın da bir kıymeti kalmaz. Onun için insanın onuru, şerefi, haysiyeti koruma altına alınmıştır. Onurunu yitirmiş bir insan, kişiliğini kaybetmiş demektir. İnsanı bu güzellikte yaratmış olan Allah, onun hayat hakkına müdahil olunmasını yasakladığı gibi onuruna, şerefine, haysiyetine ve kişiliğine zarar verecek her türlü sözü ve fiili yasaklamıştır. *“Ey iman edenler, bir kavim bir başkavimle alay etmesin, belki kendilerinden daha hayırlıdırlar; kadınlar da kadınlarla alay etmesin, belki kendilerinden daha hayırlıdırlar. Kendi kendiniziküçük düşürmeyin ve birbirinizi kötü lakaplarla çağırmayın. İmandan sonra fasıklık ne kötü birşeydir. Kim tevbe etmezse, işte onlar, zalim olanların ta kendileridir.*"²¹²

Hz. Peygamber (s.a.s) de, *“Muhakkak ki fâizin en şiddetlisi, haksız yere bir Müslümanın onuruna dil uzatmaktır”*²¹³ buyurarak insan onurunun muhafaza edilmesine çok önem vermiş insanın onuruna, şerefine zarar verilmesini fâiz gibi büyük günahın dahi önüne çıkarmıştır. Özellikle müminin şanı ve şerefi Allah katında kıymetli ve hürmetlidir. Bir mümin, İslâm'ın şîârı Kâbe-i Muazzâm'dan daha kıymetli ve değerlidir. Hz. Peygamber'in ashâbından olan İbn Ömer bir gün, Ka'be'ye bakarak *“Şânın ne yüce, hürmetin ne yüce! Ancak mü'minin Allah yanındaki hürmeti senden de yüce!”*²¹⁴ diyerek bizlere müminin onurunun, şanının ve şerefının ne kadar üstün olduğunu bildirmiştir.

İslâm, insanın onuruna, şerefine, şanına ve haysiyetine zarar verilmesini yasaklamıştır. Bunlara neden olan gıybet, iftira, hakaret etme, sövme, lanet etme ve başkalarının kusurlarını araştırma (tecessüs) yasaklanmıştır. Bu tür kötü amelleri

²¹¹ Nisâ, 4/135.

²¹² Hucurât: 49/11.

²¹³ Ebû Dâvûd, Edeb, 35.

²¹⁴Tirmizi, Birr 85.

yapanlar dünyada ve ahirette hem kınanmış hemde cezalara çarptırılmayı hak etmiş olmaktadır. Bu bölümde onuru ve itibarı zedeleyen bu tür hak ihlalleri ele alınacaktır.

1.3.1.İftira

İslâm dini doğruluğu, dürüstlüğü, adaleti ve hayrı emrederken; yalanı, haksızlığı ve kötülüğü de yasaklamıştır. İftira da yalan olarak yasaklanmış, insanlar arasında bireysel ve toplumsal olarak büyük felaketlere yol açan bir günahdır. İftira sonucu birlikler dağılır, yuvalar yıkılır, düşmanlıklar oluşur, insanların itibarları zedelenir hatta savaş ve ölüm gibi sonuçlar dahi meydana gelir.

İnsanları hakka davet eden Peygamberlere ve salih kimselere dahi iftiralar atılmış ve bu yalana inananlar, imân etmeyip küfür üzere kalmışlardır. Hz. Yusuf'a (s.a.s), efendisinin eşi tarafından sırf iffetini muhafaza ettiği için iftira sonucu zindan cezası verilmesi,²¹⁵ Hz. Meryem'e zina iftirasında bulunulması,²¹⁶ Hz. Muhammed (s.a.s)'e büyücü ve getirdiği ilâhî mesaja ise “*İnsan kelamı olan sihirden ibarettir*” denilmesi²¹⁷ gibi iftiralar, yapanlar için büyük bir azap olurken inananların da dünyasını ve ahiretini kaybetmelerine neden olmuştur.²¹⁸

İslam, masum insanların iffetini ve şerefini muhafaza etmeye çok önem göstermiştir. Suçsuzun üzerine atılan bir iftira, Allah katında azabı gerektirecek büyük bir günahdır. Allah, yüce kitabında bizlere bu yapılan kötü işi şu şekilde izah etmiştir: “*Kim bir hata yapar veya kasıtlı günah işlerde onu bir suçsuzun üzerine atarsa büyük bir bühtan(iftira) ve apaçık bir günah işlemiş olur.*”²¹⁹ Müfessirler âyette geçen bühtan kelimesini “din kardeşine kendisinde bulunmayan bir kusur ve kötülük isnat etmendir” diyerek tefsir etmişlerdir.²²⁰ Özellikle namusunu muhafaza etmiş iffetli bir kadına iftira, kim tarafından hangi maksatla yapılırsa yapılsın bu kişiler dünyada ve ahirette

²¹⁵ Yusuf: 12/23-35.

²¹⁶ Mü'min: 40/ 23-24.

²¹⁷ Müzzemmil: 74/23-25.

²¹⁸ “İftira” Hadislerle İslâm, III, 463.

²¹⁹ Nisâ: 4/112.

²²⁰ Ebu Abdullah Muhammed b. Ömer b. Hasan b. Hüseyin, Fahrüddin et-Teymî er-Râzî, Mefâtihu'l-Gayb, Daru İhyâi't-Turâsi'l-Arabiyye, Beyrut, 1999, XI, 216.

lanetlenenlerden olacaklar ve elleri ayakları yapmış oldukları bu günahlardan dolayı aleyhlerine şahitlik yapacaklardır.²²¹

Müslümanları kötü huy ve davranıştan sakındırmaya çalışan Hz. Peygamber onları iftira konusunda da çokça ikâz etmiştir. Hz. Peygamber iffetli bir kadına zinâ iftirası atılmasını yedi büyük günahın birisi olarak saymıştır.²²² Nice insanlar suçsuz oldukları halde iftiralara kurban gitmiştir. Bir kişi kendisine yapıldığı halde hoşlanmayacağı bir şeyi Müslüman kardeşine de yapmaktan sakınmalıdır. Çünkü Müslüman kendisi için istediğini din kardeşi için de isteyendir.²²³ Kendisine yapılmasını istemediği bir şeyin kardeşine de yapılmasını istememelidir. Asla unutulmamalıdır ki Müslüman elinden ve dilinden emin olunan kimsedir.²²⁴

İslam dininde iftira haram kılındığı gibi hakikatini bilmeden zan üzere gelmiş bir habere doğruymuş gibi muamele gösterip hareket etmek de yasaklanmıştır. Sıhhatinde şüphe olan bir şeyin peşinden gitmek kişiyi, yapılan günaha ortak yapar. Allah, kitabında Hz. Aişe annemize atılan iftira konusunda müminlerin, böyle bir habere hemen inanmayıp iftiraya uğrayan hakkında hüsnüzanda bulunulmasının daha doğru olacağını, butür asılsız iftiraları atanların dünyada ve ahirette ağır bir şekilde cezalandıracağını bildirmiştir.²²⁵

Bu âyetlerde iftira atmanın büyük bir günah olduğu ve bu iftirayı atanların dünyada ve ahirette cezaya çarptırılacağını söylemiş; bu tür iftiralara inanılmamasını, ilk olarak hüsnü zanla hareket edilmesini bildirmiştir. Hz. Peygamber iftiranın ahiretteki cezasının bizlere: “*Kim Müslümana kötülenmesini dileyerek bir iftira atarsa, Allah onu, kıyamet günü, Cehennem köprülerinden birinin üstünde, söylediği günahın temizleninceye kadar hapseder*”²²⁶ diyerek haber vermiştir.

Hz. Peygamber (s.a.s) iftiranın hem ferde hem de topluma verdiği zararları bildiği için iftiranın haram olduğunu bildirmekle kalmamış, İslâm’a yeni giren her erkek ve kadından genel ilkellerle beraber iftira etmemek üzere biat almıştır. Hz. Peygamber’in bu fiili bizlere iftiranın, fertler ve toplum arasında dostluğu, birliği ve beraberliği, sevgi ve saygıyı nasıl bitirdiğini; kini, nefreti, ayrılığı, bozgunculuğu,

²²¹ Nûr: 24/23-24.

²²² Buhârî, Hudûd, 44; Müslim, İmân, 145.

²²³ Buhârî, İmân, 7; Müslim, İmân, 71.

²²⁴ Buhârî, İmân, 4; Müslim, İmân, 64.

²²⁵ Nûr: 24/12,19.

²²⁶ Ebû Dâvûd, Edeb, 41.

düzensizliği nasıl tetiklediğini göstermektedir. Allah'ın Resûlü bu tür büyük problemlere yol açmaya fırsat vermemek için Müslümanlardan ilk iş olarak iftira etmeme üzerine söz almıştır.²²⁷

Bununla beraber İslâm, iftiraya sebep olabilecek kapıları da kapatmak için birçok önlem almıştır. Bunların başında hakikati olmayan zanların peşine düşülmemesi,²²⁸ insanların gizli hallerinin araştırılmaması,²²⁹ karşı cinsten yabancı kimselerle baş başa kalınmaması,²³⁰ töhmete sebebiyet verecek mekânlarda bulunulmaması ve yanlış anlaşılmaya münasip durumun insanlara o anda izah edilip kafalardaki şüphelerin giderilmesi²³¹ gelmektedir.

1.3.2.Gıybet

Gıybet, kişinin gıyabında yapılan, duyduğu zaman hoşuna gitmeyecek her türlü söz ve davranıştır. İslâm dini, insanların arkasından hoşuna gitmeyecek şeylerin yapılmasını ve konuşulmasını yasaklamıştır. Çünkü gıybet, kişinin onurunu incitmeye, onu mahcup duruma düşürmeye sebebiyet vermektedir. Kur'an'ın bu mesele hakkında yapmış olduğu benzetmeyle meselenin Allah katında ne kadar da vahim bir iş olduğu anlaşılmaktadır: “...Birbirinizin gıybetini yapmayın. Biriniz ölü kardeşinizin etini yemeyi hiç arzu eder miki? Demek tiskindiniz! O hâlde Allah'a karşı gelmekten sakının. Şüphesiz ki Allah tevbeyle çok kabul edendir, çok merhametli olandır.”²³² Bu âyetle gıybetin kesin bir şekilde yasaklandığı anlaşılmıştır. Bir Müslümanın kendi kardeşinin etini yemesi tabiri gerçektende günahın ne kadar büyük olduğunu ortaya koymaya yeter.

Allah Resûlü insanları, sevgi bağlarını koparan ve onuru kıran gıybetten şiddetle sakındırmıştır. Ashabına gıybetin ne olduğunu sorunca, onların “Allah ve Resûlü daha iyi bilir.” demeleri üzerine “Birinizin, kardeşini hoşlanmayacağı şeyle anmasıdır!” açıklamasını yapmış orada bulunan bir adam, “Ya benim söylediğim onda varsa?” sorusuna ise “Eğer söylediğin onda varsa gıybetini yapmış oldun. Eğer söylediğin onda

²²⁷ Mümtehine: 60/12.

²²⁸ Hucurât : 49/12.

²²⁹ Müslim, Birr, 28.

²³⁰ Buhârî, Nikâh, 112, Müslim, Selâm 20.

²³¹ Buhârî, Savm, 81.

²³² Hucurât: 49/12.

yoksa bir de iftirada bulundun demektir”²³³diyerek bir kişinin duyduğunda hoşlanmayacağı şeylerin doğru da olsa gıybet olduğunu belirtmiştir.

Gıybet sadece Müslüman kardeşinin arkasından konuşmakla sınırlı olmayıp gıybetin birden çok türü bulunmaktadır. İnsanların dış görünüşüyle, ailesiyle, soyuyla, ırkıyla veya rengiyle herhangi bir sebepten ötürü alay etmesi de gıybettir. Bazen bu, kişiye hoşlanmadığı bir lakap takmakla olabileceği gibi bazen de arkasından onu alçaltacak kaş göz hareketleri²³⁴ veya el kol hareketleriyle zedeleyecek bir durum sergilemek de gıybetin içine girer.Hz. Peygamberin insanlar arasında en çok sevdiği Hz. Aişe, kıskançlıktan dolayı Hz. Peygamber’in eşlerinden Safiyye bnt. Huyey hakkında boyunun kısa olduğunu îmâ ederek "Ey Allah'ın Resûlü, sana Safiyye'deki şu şu hâl yeter!" demesi üzerine bu sözden memnun kalmayan Allah Resûlü “*Öyle bir söz dedin ki, eğer o denize karıştırılsaydı ifsat ederdi*” buyurdu. Ardından dedi ki; “ *Elime dünyaları verseler dahi başkasının taklidini yapmam; bundan asla hoşlanmam.*”²³⁵

Kişiyi gıybeteye götüren nedenlerin başında kıskançlık, haset, kin ve nefret gelmektedir. Bazen ise gıybet, gafletten kaynaklı olarak sözlerin muhâtabı inciteceğini düşünmeksizin yapılabilmektedir.²³⁶ Bunun neticesinde ise Müslüman kardeşini aşağılamak, küçük düşürmek veya konumunu zedelemek gibi ahlakla bağdaşmayan hal ve hareketler gelmektedir ki bu da kişiler arası düşmanlığa sebebiyet verdiği gibi kul hakkı ihlaline de yol açmaktadır. Çünkü gıybet, gıybeteye maruz kalanı değil bilakis yapanı insanlar arasında küçük düşürür ve alçaltır.

Gerçekten gıybet İslâm kardeşliğini bozan, birlik ve beraberliği zedeleyen, düzeni ortadan kaldıran ve insanlar arasında husumete neden olan bir olaydır. Gıybet insanlar arasında kolaylıkla yapılabilen, zamanla artık sıradanlaşan ve hızlı bir şekilde yayılan bir hastalıktır. Eğer gıybetin önü kesilmezse fertler, aileler, akrabalar, kabileler veya toplumlar arasında ayrışmaya sebebiyet verebilecek derecede kin, nefret, düşmanlık, bozgunculuk gibi büyük felaketlere yol açabileceği unutulmamalıdır.

İnsanlar arasındaki muhabbet bağlarını koparan, yerine kin ve nefret aşıl原因an dedikodu ve laf getirip götürmek yani koğuculuk, kişinin hem dünyada onuruna bir leke getirirken hem de ahirette hüsrana muamele görmeye götürür. Hz. Peygamber, kabir

²³³ Müslim, Birr, 70; Tirmizi, Birr, 23.

²³⁴ Hümeze: 104/1.

²³⁵ Tirmizî, Sıfatü'l-Kıyame, 51; Ebû Davûd, Edep, 35.

²³⁶ “Gıybet Ve Koğuculuk”, Hadislerle İslam, III, 431.

azabı görmenin bir sebebinin de koğuculuk yani laf götürüp getirmek olduğunu söylemiştir.²³⁷ Aynı zamanda laf getirip götürten kişinin cennete giremeyeceği bildirilmiştir.²³⁸ Bir kişi yapmış olduğu amelin neler doğuracağını düşünerek hareket etmelidir. Nefsinin şehvetine kapılarak dünyasını ve ahiretini tehlikeye atmamalı, koğuculuk ve dedikodu yaparak kendi onurunu lekelememelidir. Çünkü bunları yapan kişiler, şerlerinden emin olunmayan, iki yüzlü ve güvenilmeyen, şerlerinin korkusundan dolayı kaçınılan insanlardır.²³⁹ Allah koğuculuk/ laf getirip götürmeyi kitabında iğrenç bir iş²⁴⁰ olarak nitelerken Hz. Peygamber de, Allah'ın çirkin gördüğü üç şeyden biri olarak bildirmiştir.²⁴¹

Bize gıybet yapanların akibetini Hz. Peygamber (s.a.s) şu olayla açıklamıştır: *“Mirac gecesinde, tırnakları bakırdan olan bir kavme uğradım. Bunlarla yüzlerini ve göğüslerini tırmalyorlardı. “Ey Cebrail! Bunlar da kim?” diye sordum. “Bunlar, insanların etlerini yiyenler ve onurlarına saldıranlardır dedi.”*²⁴² Yani asla bu davranış ahirette cezasız kalmayacaktır. Eğer Müslüman kardeşinin gıybetini yapmak suretiyle (ölü etinde) bir lokma yiyecek olursa veya gıybeti sebebiyle bir elbise giydirilirse bu kişi cehennemde misliyle karşılık görür ve yiyeceği de giyeceği de cehennem ateşi olur.²⁴³

Müslüman, kardeşinin ölü etini yemek gibi insanı tiksindirecek şekilde tabir edilen gıybet gibi kötü bir fiile başvurmamalıdır. İslâm ahlakında yeri olmayan bu gıybet, basit, aciz, dünyada ve ahirette bir beklentisi olmayan kişilerin başvurduğu yoldur. Güzel ahlak gibi, ahiret gibi bir derdi olan kişi, Allah'ın kendine şah damarından daha yakın olduğunu,²⁴⁴ her yerde ve her zaman kendisini gördüğünü bilerek²⁴⁵ hareket eder ve kendini bu tür alçaltıcı fiilden uzak tutar.

²³⁷ Buhârî, Vudû, 55; Müslim, Tahârât, 111.

²³⁸ Buhârî, Edep, 50; Müslim, İmân, 168.

²³⁹ Muvatta' Hüsnü'l-Hulk, 1.

²⁴⁰ Kalem: 68/10-11.

²⁴¹ Müslim, Akdiye, 12.

²⁴² Ebu Dâvûd, Edeb, 35.

²⁴³ Ebû Dâvûd, Edep, 40.

²⁴⁴ Kâf: 50/16.

²⁴⁵ Fussilet: 41/36.

1.3.3.Sövmek, Hakaret Etmek, Lanet Etmek ve Alay Etmek

İslâm, insanı her türlü kemâlat ve güzelliğe ulaştırarak emri verdiği gibi, her türlü rezillik ve çirkinlik içeren söz ve davranışları da yasaklamıştır. İslâm'da, insanı rencide edici, onurunu kırıcı, rahatsızlık verici ve Müslümana yakışmayan; sövmek, hakaret etmek, alay etmek, lanet etmek gibi davranışlar kul hakkı ihlali olduğu için günahlar arasında yer almaktadır. Hz. Peygamber (s.a.s), “*Mümin dil uzatıcı değildir, lânet okuyucu değildir, kötü iş yapan değildir, kötü söz söyleyen değildir*”²⁴⁶ diyerek bir müminin üzerinde bulunması gereken vasıfları bizlere bildirmiştir.

Müslümanların birbirlerine Allah'ın laneti, gazabı ve cehennem temennisinde bulunarak beddua etmelerini de yasaklanmıştır.²⁴⁷ Hz. Peygamber kendisinin Rahmet Peygamberi olarak gönderildiğini, lanet edici olarak gönderilmediğini,²⁴⁸ laneti çok yapanların kıyamet günü şefaâtçi de şehit de olamayacaklarını söylemiştir.²⁴⁹ Müslümana yakışan da insanlara lanet edip, bedduada bulunmak değil, onların hayrını temenni edip, rahmet nazarıyla onlara bakabilmesidir.

Haksız yere bir insana şahsı, yaratılışı, dini ve imanı konusunda sövüp hakaret etmek onun hakkını ihlal edeceğinden dolayı bu fiilleri yapanlar hem bu dünyada hem de ahirette cezalarla karşılaşacağını unutmamalıdır. Özellikle Hz. Peygamber (s.a.s), Müslüman bir kişiye sövmenin fasıklık olduğunu söylemiştir.²⁵⁰ Çünkü Müslümanın onuru Allah katında kıymetli ve değerlidir. Aynı zamanda bu yapmış olduğu itham, kardeşinde yoksa kendisine döneceğinden hem fasık olur hem de yapmış olduğu hakarete kendisi maruz kalır. Hz. Peygamber (s.a.s) bu konuda şöyle buyurmuştur: “*Bir kimse diğer bir kimseyi fasıklıkla veya küfürle itham etmesin. Aksi taktirde, itham edilen arkadaşında bunlar yoksa, söylediği söz kendine dönderilir.*”²⁵¹

Müslümanlar yumuşak huylu, güler yüzlü ve güzel ahlaklı olmalıdır. Sövmek, hakaret etmek, birbirlerine karşı hoş olmayan ithamlarda bulunmak birliği ve dirliği bozmakta, kardeşler arasında husumete yol ve önü alınamayacak büyük felaketlere yol açmaktadır. Kötülük kötülüğü doğurur prensibi gereği eğer bir kişi hakkını, muhatabın

²⁴⁶ Tirmizî, Birr, 48.

²⁴⁷ Ebû Dâvûd, Edeb, 53; Tirmizî, Birr, 48.

²⁴⁸ Müslim, Birr, 87.

²⁴⁹ Müslim, Birr, 85; Ebû Dâvûd, Edeb, 53.

²⁵⁰ Buhârî, Fiten 8, İman 36, Edeb 44; Müslim, İman 116.

²⁵¹ Buhârî, Edeb, 44.

onuruna saldırarak aramaya kalkarsa muhatabının da bu yola başvurması kaçınılmaz olacaktır. Bu büyük tatsızlığa vesile olan kişi aynı zamanda muhatabının da günahlarını üstüne almış olur. Hz. Peygamber (s.a.s), “Sövülen iki kişinin söyledikleri sözün günahı; sövülen hududu aşmadığı müddetçe, ilk söze başlayan üzerinedir”²⁵² buyurmuştur. Bu büyük vebale düşmemek için bir Müslüman akıllıca hareket eder, hakkını helâl yollardan arar ve haklıken kendisini haksız duruma düşürmez.

Eğer bir kişi, kendisine hakaret edilse, sövülse buna karşı kendisini tutsa ve karşılık vermese, melekler o kişinin yanından ayrılmaz ve onun destekçisi olurlar. Her ne zaman ki o da aynı şekilde karşılık vermeye kalkarsa o zaman melekler de ortamı terk eder ve ortam şeytanlara kalır. Bir gün Hz. Peygamber (s.a.s) birbirleriyle tartışan iki kişiyle karşılaştı. Sövülen kişi ne zaman ki karşılık verince kalktı gitti ve neden kalktığı sorulunca, “Melekler kalktı, bende onlarla beraber kalktım. Bu sövülen kişi sustuğu müddetçe melekler sövene, sözü geri çeviriyorlardı. Ne zaman ki bu adam, sövenin sözünü gerşi çevirdi, melekler kalktı, gitti”²⁵³ buyurdu.

Her ne kadar haddi aşmadığı müddetçe hakarete maruz kalanın karşılık vermesi günah olmasa da, bunu dahi yapmayarak susmayı tercih eden kişi için çok büyük ecirler vardır. Bu tür durumlarda Müslümanlar sukûneti tercih etmeli, tartışmanın ağır sonuçlara götürmesine müsaade vermeden sonlandırılması için adımlar atmalıdır. Bunun en güzel yolu karşılıklı öfke dininceye kadar susmaktan geçer. Hz. Peygamber (s.a.s) Muaz’a dilini eliyle tutarak diline sahip olmasını, bütün hayırların dile bağlı olduğunu ve insanların cehenneme girmelerinin de nedeninin dilleri olduğunu söylemiştir.²⁵⁴ Müslüman diline sahip çıkmalı, insanların onurunu zedeleyecek sözlere yeltenmemelidir.

Bir diğer husus ise insanların birbirleriyle alay edip birbirlerini hakir görmesidir. İnsana insan olduğu için değer ve şeref veren İslâm dini, kişilerin ve toplulukların birbirleriyle alay edip hakaretvari konuşmalarını, hakir görmelerini, kusurlarından dolayı alay etmelerini ve birbirlerine kötü lakaplar takmalarını yasaklamıştır.²⁵⁵ Kendilerinin daha hayırlı veya daha üstün olduğu düşüncesiyle başkalarını küçük görerek haklarını çiğneyip, onur ve şereflerini alçatmak ahlakla ve insanlıkla taban

²⁵² Müslim, Birr, 68.

²⁵³ Ebû Dâvûd, Edeb, 2.

²⁵⁴ Tirmizi, İman 8.

²⁵⁵ Hucurât: 49/ 11.

tabana zıt bir davranıştır. Ahlâkı güzel olan kişi ise Allah katında daha üstün ve daha hayırlıdır.²⁵⁶

İnsanın yaratılışından gelen, ırkıdan verenginden dolayı alay konusu olması, küçük görülmesi ve hakarete maruz kalması kişiyi rencide edeceğinden dolayı kul hakkı ihlali olduğu kaçınılmaz bir gerçektir.

Kul hakkı ihlallerinden biride ırkçılıktır ki bu durum onu ırkıyla övünmeye ve kendi ırkıdan olmayan insanları ise küçük görüp hakaret etmeye sebebiyet vermektedir. Bu sebepten ötürü kişi, kul hakkı ihlali yapmaması için bu ve buna benzer durumlardan uzak durması gerekmektedir. Aksi takdirde kişilerin hakkını hiçe saydığı için toplumsal kaosa sebep verir. Bu kötü düşünceye karşı Müslümanlar, üstünlüğün Allah katında sadece takva ile olduğunu unutmamalıdır.²⁵⁷

İslam dini, Müslümanların başkalarının dinleriyle alay edip sövmelerini yasaklamıştır. Çünkü alay etmek ve sövmek hakkı ortaya koyan bir yöntem değildir. Bilakis tam tersi kini, nefreti ve öfkeyi tetikleyen, bunun neticesinde onların da haddi aşarak Allah'a hakaret edip sövmelerine sebebiyet veren batıl bir yoldur. Bunun için Allah, *“Onların, Allah'ı bırakıp taptıklarına sövmeyin ki, onlar da haddi aşarak, bilgisizce Allah'a sövmesinler”*²⁵⁸ buyurmuştur.

Müslüman kişiye yakışan izzetini, heybetini ve ahlakını muhafaza etmesidir. Kendi kişiliğine zarar verecek sövmek, hakaret etmek, alay etmek, lanet okumak gibi kötü yollara başvurmamalıdır.

1.3.4. Kusuru Araştırıp Oraya Çıkarma (Tecessüs)

Tecessüs, İslâm dininde yasaklanmış olan, kişinin, gizli bilgilerini, ayıplarını, kusurlarını araştırma sonucu özellikle özel hayatın gizliliğine zarar veren bir fiildir. Özel hayatın gizliliği asıldır. Bunun için Allah kitabında bu fiili açıkça yasaklamıştır: *“Ey inananlar! Zannın çoğundan sakının, zira zannın bir kısmı günahtır. İnsanların*

²⁵⁶ Buhârî, Edeb, 38.

²⁵⁷ Halil Sariaslan, “İnsan Onurunu tehdit Eden İrkçılık Anlayışı Ve Tarihsel İzdüşümü Üzerine Birtakım Mülâhazalar”, Kutlu Doğum Haftası “Hz. Peygamber Ve İnsan Onuru” Sempozyumu, Diyanet İşleri Başkanlığı, Konya, 19-21 Nisan 2013, 694.

²⁵⁸ En'âm: 6/108.

*ayıplarını araştırmayın...*²⁵⁹ Bu âyeti müfessir Kurtubî “Birbirinizin gizli hallerini gözetlemeyin, kusurlarını ortaya dökmek amacıyla sırlarını araştırmayın insanların bilmediğiniz sırlarını bırakın da görülebilen durumuyla ilgilenin, onları bununla övün veya kınayın” şeklinde yorumlamış, Mücahid ise bu ayeti tefsir ederken demiştir ki; “İşlerin zahir olanına bakınız, Allah’ın gizlediklerini ise terk ediniz.”²⁶⁰

Aynı zamanda bu âyette dikkat etmemiz gereken önemli hususlardan birisi de zandan sakınmaktır. Çünkü zan, insanı başkalarının açıklarını aramaya götürür. Hz. Peygamber (s.a.s) de insanları zandan sakındırmış ve gizli hallerinin araştırılmasından men etmiştir. “Zandan sakının, çünkü zan, yalanın ta kendisidir. Birbirinizin özel hâllerini araştırmayın, birbirinizin konuştuklarına kulak kabartmayın, birbirinize kin beslemeyin, kardeşler olun!”²⁶¹

İnsanların mahremiyetine saygılı olunması zorunludur. Bu mahremiyeti çiğneyen her türlü fiil de yasaklanmıştır. Bunların başında başkalarının evlerinin içine bakmak gelir. Bir kimsenin başkasın evine bakması ona asla helal değildir.²⁶² Özellikle günümüzde çokça denk geldiğimiz hallerden birisi de, perdesi veya kapısı açık bir evin gözetlenmesidir. Bu bazen yolda yürürken yoluna ve önüne bakmak yerine, etrafı gözetleyerek gidilmesinden kaynaklanırken, bazen de herhangi bir nedenden dolayı izin istemeksizin kapıdan veya pencereden eve bakmaktan kaynaklanmaktadır. Hangi durum olursa olsun insanların mahremelerini gözetlemek kul hakkı ihlalidir.

Hz. Peygamber, evini gizlice gözetleyen birisine elindeki çubuğu gösterip gözüne sokmakla tehdit etmiş²⁶³ ve bunu yapanın, çıkan gözden dolayı günahkâr olmayacağını söylemiştir.²⁶⁴ İnsanlar razı olmadığı müddetçe bu tür yollarla ihlal edilmemelidir. Bir yere girilecekse izin istenmeli, izin verilirse girilmeli verilmezse geri dönülmelidir.²⁶⁵ İslâm dini, mahremiyet içinde dahi mahremiyete dikkat etmiş, evin içindeki çocukların, ellerinin altındaki köle ve hizmetçilerin dahi belli vakitlerde izin isteyerek girmeleri gerektiğini bildirmiştir.²⁶⁶

²⁵⁹ Hucurât: 49/12

²⁶⁰ Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Ebû Bekir, El-câmi’ li Ahkâmi’l-Kur’ân, Dâru’l-Kütübî’l-Mısriyye, Kâhire, 1964, XVI, 333.

²⁶¹ Buhârî, Nikâh, 46.

²⁶² Tirmizî, Salât, 148

²⁶³ Buhârî, Libâs, 71.

²⁶⁴ Müslim, Edeb, 43-44.

²⁶⁵ Nûr Süresi, 24/27-28.

²⁶⁶ Nûr Süresi. 24/58-59.

Özellikle izin istenirken gözlere dikkat edilmelidir. Çünkü izin zaten gözler içindir. Gözleriyle evin içini gördükten sonra izin istemenin de bir anlamı kalmamış demektir.²⁶⁷ Bununla beraber başkasının izni olmaksızın eşyalarını kurcalamak, yazılarını ve mesajlarını okumak da tecessüsün içine girer. Hz. Peygamber bunu da yasaklamış ve bu konuda, “*Kim kardeşinin yazılı metnine, onun izni olmaksızın bakarsa, o ancak ateşe bakmış gibidir*” buyurarak bu yapılan hak ihlali nedeniyle kişinin cehennem ateşiyle karşı karşıya geleceğini bildirmiştir.²⁶⁸

Kişinin başkasının duymasını istemediği şeylere kulak kabartmasında gizli halin araştırılması kapsamına girmektedir. Başkalarının duymasından razı olunmayan şeyleri dinlemeye çalışmak yasaklanan bir davranıştır. Böyle bir ahlak dışı yola başvuran kişiler için Hz. Peygamber şu tehditte bulunmuştur: “*Kim bir topluluğun işitilmesini istemediği bir haberi işitmeye çalışırsa, kıyamet gününde iki kulağına kurşun dökülür.*”²⁶⁹

Hadiste, bu fiili yapanlar için ağır bir ceza olarak bizzat o günahı işledikleri âzâları olan kulaklarına, eritilmiş kurşun döküleceği bildirilerek azabın şiddetine vurgu yapılmıştır. Özellikle günümüzde teknolojinin de etkisiyle tecessüsün farklı farklı şekillerle; gizli kamera vasıtasıyla, ses kaydı yaparak, telefonların dinlenmesiyle vb. yapıldığı görülmektedir. Mahremiyeti çiğneyen her türlü davranış hangi yolla olursa olsun bu tehditlerin muhatabıdır ve yasaklanmıştır.²⁷⁰

Her kim ki insanların başkalarının duymasında hoşlanmadığı, gizli kalmasını istediği bilgiden elinde olmayan sebeplerden dolayı veya sır olarak haberdar olur ise ona yakışan, o bilgiyi asla açığa vurmamak, bu durumu gizli tutarak muhafaza etmektir. Allah bu sırrı muhafaza ederek Müslüman kardeşinin kusurunu gizli tutup açığa vurmeyen kişinin kıyamet günü kusurlarını saklı tutacağını,²⁷¹ bunun tam zıddı olarak insanların gizliliklerini ortaya dökenlerin ise ayıplarını ortaya dökerek rezil edeceğini bildirmiştir.²⁷² Bunun için Müslüman bir kişi, yapacağı amelin nelere mal olacağını bilerek hareket etmelidir. Müslüman bir kişiye yakışan arkadaşının gizliliğini ifşâ etmemesi, gücü yettiğince üstünü örtmesidir. Hz. Peygamber (s.a.s) böyle bir davranışta

²⁶⁷ Tirmizî, Salât, 148; Ebû Dâvûd, Edep, 136.

²⁶⁸ Ebû Dâvûd, Vitr, 23.

²⁶⁹ Buhârî, Ta'bîrü'r-Rü'yâ, 45.

²⁷⁰ “Tecessüs” Hadislerle İslam, III, 484.

²⁷¹ Müslim Birr, 58.

²⁷² Ebû Dâvûd, Edep, 35.

bulunan kişi için, “*Kim bir ayıp görür ve onu örterse, diri diri gömülmüş bir kızı ihya etmiş gibi olur*”²⁷³ buyurarak yapmış olduğu güzel ahlakın ne denli büyük bir mükafata vesile olduğunu göstermektedir.

Dinimizde yasaklanmış tecessüs, özel hayatın mahremliğiyle alakalı konular içindir. Bu gibi durumlar, Müslümanlar üzerinde yönetici durumdaki kişiler için de geçerlidir. Yönetici konumundaki kişilerin birtakım kuşku ve şüphelerden dolayı insanların haklarını ihlal ederek mahremlerine girip onları habersiz ve uygunsuz bir haldeyken rahatsız etmeleri aile yapısını zedeleyen, onur kıran ve hoş karşılanmayan bir harekettir. Yönetimin, insanların özel hayatlarını çokça ve sebepsizce çiğnemesi toplumda fesada yol açar. Böyle bir durumda artık insanların birbirlerine hep kuşku ve şüpheyle bakarak başta aile yapısı olmak üzere, akrabalık ve komşuluk bağlarının kopmasına neden olur. Hz. Peygamber (s.a.s) bu konuda, “*Müslümanların gizli hallerinin peşine düşerseniz, onları bozarsınız.*”²⁷⁴ buyurarak mahremleri çiğnemenin fesada yol açacağını bildirmiştir. Bunun için yöneticiler, halka sû-i zanla yaklaşmamalıdır. Sû-i zanla yaklaşılır ise bu halkın yoldan çıkmalarına sebep olur.²⁷⁵

Bizler bu konuda sahabilere aynı hassasiyeti görmekteyiz. Resûlullah'ın rahlesinde yetişen sahabilere bu uyarıya dikkat ederek insanların gizli hallerini araştırmamışlar ve araştırılmasına da izin vermemişlerdir. İbnu Mes'ud (r.a.)'a bir gün bir adam getirilip: “*Şu herif falancadır, sakalından şarap damlıyor*” denilmesi üzerine, “*Ben insanların gizliliklerini araştırmaktan men edildim. Lâkin bize bir şey açık olursa onu ele alırız!*” cevabını vermiştir.²⁷⁶ Bu konuda Hz. Ömer (r.a.)'ın halifeliği sırasında yaşadığı olay, yöneticilerin nasıl hareket etmeleri gerektiğini göstermeye yetecektir. Hz. Ömer, Medine'de dolanırken bir evden hoş olmayan çalgı sesleri, gürültü geldiğini duyunca duvardan atlayıp ev hanesini basmış ve adamın yanında yabancı bir kadın ve içki içilen bir ortamla karşı karşıya kalmıştır. Durum karşısında Ömer, adama hakaret etmeye başlayınca, adam Hz. Ömer'e evine izinsizce girdiğinden dolayı kendisinin Allah'ın emrini çiğnediğini söylemiştir. Hz. Ömer adamdan helâllik isteyip orayı terk etmiştir.²⁷⁷ Bu olay, İslâm'ın, gizli hayatın muhafazasına ne kadar önem verdiğini

²⁷³ Ebu Dâvud, Edeb 45

²⁷⁴ Ebû Dâvûd, Edeb, 39.

²⁷⁵ Ebû Dâvûd, Edeb, 37.

²⁷⁶ Ebû Dâvûd, Edeb 44.

²⁷⁷ Kurtûbî, Tefsîru'l-Kurtûbî, XVI, 333-334.

bizlere göstermektedir. Halife yani devlet başkanı dahi bu gizliliği ihlal ettiğinden dolayı pişmanlığını dile getirip özür beyan etmektedir. Bu, İslâm'ın güzel ahlakını gözler önüne sermektedir.

Bir delil ve karine olmadıkça insanları bu şekilde komşularına ve topluma karşı rencide etmek, fesat yapmaktan başka bir şey değildir. Onun için makamı her ne olursa olsun meşru ve geçerli bir sebep olmadıkça, teccüstte bulunup bireylerin ayıplarını ortaya dökmeye ve yüzlerine vurmaya hakkı yoktur. *“Hakkında kesin bilgi sahibi olmadığın şeyin peşine düşme. Çünkü kulak, göz, kalp, bunların hepsi ondan sorumludur.”*²⁷⁸

Ancak dediğimiz gibi bu özel hayatı ilgilendiren durumlar için geçerlidir. Yoksa toplumun huzurunu bozan, zulüm, haksızlık ve büyük zararlara yol açan meselelerde suçun ve suçlunun gizlenmesi doğru değildir. Bu durumda elbette yöneticiler, gerekli tedbirleri alarak müdahale edecektir. Toplumda kötülüklerin artmasını tetikleyen her türlü fesadı önlemek, gücü nispetinde her bireyin sorumluluğundadır.²⁷⁹ Bu durumda yönetim, teknolojik vasıtalarla muhatapları takibe elbette alacaktır. Özellikle günümüzde yaygınlaşan madde bağımlılığının izalesi için devlet ve toplum el ele verip hareket etmelidir. Günbegün çocuklarımızın maddeye bağımlılık sayısı artarken, çocuklarımıza ve gençlerimize bu tür maddeleri satan kişi veya kurumlar hemen yetkililere haber verilerek şikâyet edilmelidir. Bu toplum ve yönetim işbirliği, her türlü fesat yayan suça karşı yapılırsa, bu tür suçlar toplumda yer bulamayacağından dolayı ortadan kalkmış olur. Hz. Peygamber, yapılan zulme, fesada karşı sessiz kalmayı zalime destek vermiş gibi kabul etmiştir.²⁸⁰

İslâm, özel hayata müdahil edilerek insanlar arasında fesada yol açacak, birliği ve beraberliği zedeleyecek, toplumda güvensizliği ve düzensizliği doğuracak teccüstü yasaklamış, mahremiyete zarar vermeye çalışanları hem dünyada hem de ahirette görecekları cezayla tehdit etmiştir. Bunun dışında toplumda birliği ve beraberliği tehdit eden zulüm ve fesadın giderilmesi için yapılan şikâyetleri ise tehdit edilen teccüst olarak değil bilakis yapılması gereken sorumluluk olarak bildirmiştir.

²⁷⁸ İsrâ: 17/36.

²⁷⁹ Buhârî, Cenâiz, 32, Ahkâm, 1.

²⁸⁰ İbn Hanbel, II, 191.

1.3.5. Yalancı Şahitlik

İftiranın en büyüklerinden birisi de yalan üzere şahitlik yapmaktır. Yalan üzere şahitlik yapmak en çirkin günahlardan birisidir. Bir kişinin bir işe şahit olması için o işi bizzat görmesi gerekirken yalancı şahitlikte görmeden veya görmüş olduğu şeyin zıddını söyleyerek haksızı haklı, haklıyı haksız duruma düşürmek vardır. Bu, iftiranın da ötesinde, içinde her türlü ahlaksızlığı barındıran, insanî ve ahlâkî bir problemdir. İslam dini, bunu yasaklamakla kalmamış en ağır şekilde cezalandırmıştır. Bunun için özellikle zina suçlamalarında dört şahidi şart koşmuş, ispatlanamayan zina suçlamasının iftira olduğunu belirtip, bu iftirayı atanlara seksen sopa vurulmasını ve iftirası sabit olanların bir daha ömür boyu şahitliklerinin kabul edilmeyeceğini bildirmiştir.²⁸¹

Resûlullah (s.a.s) da yalan şahitlik hakkında “*Yalan şahitlik Allah’a şirk koşmakla denk tutuldu*” buyurmuş ve bu sözünü üç defâ tekrarlamıştır. Sonra da şu âyet-i kerimeyi okumuştur: “...*Pislik olan putlardan ve yalan yere şahitlik yapmaktan sakının!*”^{282,283}. Aynı zamanda Hz. Peygamber yalan yere şahitlik yapmayı, Allah’a şirk koşmaktan ve anne-babaya itaatsizlik yapmaktan sonraki üçüncü büyük günah olarak saymıştır.²⁸⁴

²⁸¹ Nûr: 24/4.

²⁸² Hac: 22/30.

²⁸³ Ebû Dâvûd, Akdiye, 15; Tirmizî, Şehâdât, 3; İbn-i Mâce, Ahkâm, 32.

²⁸⁴ Buhârî, İstîtabetü'l-Mürteddîn, 1; Eymân, 16; Diyât, 2

İKİNCİ BÖLÜM

MUHATAPLARI BAKIMINDAN KUL HAKKI İHLALLERİ

İslam dini şahısların karşılıklı haklarını korumaya özen göstermiştir. İslâm dini bireyler üzerinden toplum inşa edilmesi için bir düzen kurmuştur. Bu düzende her bir birey diğerinden mesuldür. Küçüğün büyüğe karşı; büyüğün küçüğe karşı, çocuğun ebeveyne karşı; ebeveynin çocuğa karşı, eşlerin birbirlerine karşı işçinin ustaya karşı; ustanın işçiye karşı vb. hakları vardır. Bu düzen sarsılmadan devam ederse toplumda birlik, beraberlik, sevgi ve muhabbet oluşur. Ancak bu düzen ihlal edilirse birlik ve beraberliğin yerini, ayrılık; sevgi ve muhabbetin yerini ise husumet ve kin alır.

Kul hakkı ihlalinde muhataplara gelince bunlar; anne-baba, karı-koca, çocuk, akraba, komşu, misafir, yetim, işçi-işveren, yöneten-yönetilen, müslümanlar ve zımmilerden oluşmaktadır. Bu bölümde bunların her biri ele alınarak incelenecektir.

2.1.ANNE-BABA

Toplumun temelini teşkil eden en küçük yapı birimi ailedir. Aile en küçük yapı birimi olmakla beraber devletlerin temelini oluşturan en önemli kurumdur. Şüphesiz ki bu ailenin en önemli bireyleri anne ve babadır. Anne-baba kul hakları arasında en önemli yeri olan, eğer hakları güzellikle edâ edilirse büyük ecirlerin, ihlal edilirse ise büyük azapların verileceği kişilerdir.

2.1.1. Anne-Baba Hakkına Riâyet

İslam dini, anne ve babanın konumunun ne kadar mühim olduğunu bildiği için Kur'an'da ve sünnette anne-baba haklarına genişçe yer vermiştir. Allah'ın, şirk gibi asla affetmeyeceği bir günahın hemen peşi sıra anneye ve babaya güzellikle muamele edilmesini zikretmesi meselenin önemini ortaya koymaktadır. *“Lokman oğluna nasihat ederken dedi ki: Ey oğulcuğum Allah'a şirk koşmayasın. Şüphesiz ki şirk büyük bir*

zulümdür.”²⁸⁵ Hemen ardından gelen âyette ise Allah buyurur ki: “*Biz, insana anasına babasına güzellekle muamelede bulunmasını tavsiye ettik. Annesi onu güçsüzlük üstüne güçsüzlükle taşımıştır. Onun süttten kesilmesi de iki yılda olur. “Bana ve ana-babana şükret! Dönüş yalnız Bana’dır.” dedik.*”²⁸⁶

Efendimiz Hz. Muhammed (s.a.s) iyilik yapılması konusunda anne ve babayı herkesin önüne geçirmiş ve bunu defalarca dile getirmiştir. Bir gün bir Adam Allah Resûlü’nün yanına gelerek: “Ey Allah’ın Resûlü iyi davranıp hoş sohbetle bulunmama en ziyade kim hak sâhibidir?” diye sordu. Hz. Peygamber (s.a.s): “*Annen!*” diye cevap verdi. Adam: “Sonra kim?” dedi, Resûlullah “*Annen!*” diye cevap verdi. Adam tekrar: “Sonra kim?” dedi Resûlullah yine: “*Annen!*” diye cevap verdi. Adam tekrar sordu: “Sonra kim?” Resûlullah bu dördüncüyü: “*Baban!*” diye cevapladı.”²⁸⁷

Annenin hakkı babanın hakkının üzerindedir. Çünkü bir çocuğun yetişmesinde en büyük zorluğu çeken, yükün en ağırını omuzlayan annedir. Şöyle ki: Hamileyken çekilen zorluk, doğum anında yaşanan sıkıntı, süt emzirme ve terbiye zorluğu yalnızca annenin çektiği zorluklardır. İşte bu üç aşamada babanın herhangi bir katkısı bulunmamaktadır.²⁸⁸

Kul haklarının en faziletlisi anne ve baba hakkıdır. Hz. Peygamber anne ve babaya karşı yapılacak ameli İslâm dinin zirvesi olan cihat gibi büyük amelin dahi önüne geçirmiştir.²⁸⁹ Kişi anne ve babasını herdurumda gözetmeli, ihtiyaçlarını görmeli, sevgiyle ve merhametle onlarla muamele etmelidir. Peygamber Efendimiz, anne ve babanın kişinin cennete girmesi için ana kapılardan birisi olduğunu, bu kapıdan girme fırsatını kaybetmenin de kazanmanın dakişinin kendi elinde olduğunu söylemiştir.²⁹⁰

Anne ve babaya karşı gönülden bağlanmak, kaplarını kırmamak, yaşlandıklarında kol kanat germek şarttır. Anne ve babaya iyilik etmek kişiyi Allah’ın hoşnutluğunu kazandıran bir ameldir.²⁹¹ Allah Kitabında Peygamberini överken dahi onun anne ve babasına karşı iyilikle muamele etmesiyle övmektedir: “*O (Yahyâ), Allah’tan sakınan, anne babasına iyi davranan bir kimse idi. İsyancı bir zorba*

²⁸⁵ Lokman: 31/13.

²⁸⁶ Lokman: 31/14

²⁸⁷ Buhârî, Edeb 2; Müslim, Birr, 1.

²⁸⁸ Kurtûbî, Tefsîru’l-Kurtûbî, XIV, 64.

²⁸⁹ Buhârî, Mevâkit 10, Müslim, İmân 85.

²⁹⁰ Tirmizî, Birr, 3.

²⁹¹ Tirmizî, Birr, 3.

değildi.”²⁹² Bir kişini anne ve babasına karşı güzel muamelesi onun hayırlı bir evlat olduğunu gösterir.

İbn Receb, Ahmed b. Hanbel’in anne-babaya iyilik konusunda icma olduğunu ve bu konuda Kur’an ve Sünnet’te birçok emrin olduğunu söylediğini zikretmiştir.²⁹³

Kişi anne babasına vefatından sonra da onlar adına iyilik yapmaya gayret etmelidir. Onlar adına sadaka verebilir, varsa yerine getiremedikleri adakları onları yerlerine getirebilir. Borçları varsa ödeyebilir, dua edip onların bağışlanmalarını isteyebilir, bu şekilde öldükten sonra da onların amel defterlerinin kapanmamasını sağlamış olur.²⁹⁴ Müslüman her zaman duasında anne ve babasını unutmamalı hesap görülecek gün onların bağışlanmasını dilemelidir.

2.1.2. Anne-Baba Hakkının İhlali

Anne ve babaya karşı güzel muamelede bulunmanın her kişinin üzerine zorunlu bir görev olduğunu belirttik. İslam, nasıl ki anne ve babaya iyilik yapmayı ve sözlerine itaat etmeyi farz kılmışken, bunun zıttı olarak onlara eziyet vererek ve isyan ederek haklarının ihlal edilmesini de yasaklamıştır. Bu konu hakkında şu âyet bize durumu izah etmektedir: *“Rabbin, O’ndan başkasına kulluk etmemenizi ve anne-babanıza güzel davranmanızı emretti. Şayet onlardan biri veya ikisi senin yanında yaşlılığa ulaşırsa, onlara: "Öf" bile deme ve onları azarlama; onlara güzel söz söyle. Onlara merhamet ederek tevazu kanadını indir ve de ki: "Rabbim! Tıpkı beni küçükken koruyup yetiştirdikleri gibi sende onlara acı”.*”²⁹⁵ Bu âyette açıkça görünüyor ki, Allah kendisi dışındaki kimseye kulluk edilmesini yasaklamasının hemen akabinde anne ve babaya iyi davranılmasını emretmiş hatta onlara öf bile denilmesini yasaklamıştır. Müfessirler bu âyetin tefsirini yaparken anne ve babanın, günahı emretmek dışında ki isteklerini geri çevirmeyi velev ki bu istekler mensup şeyler olsun anne babaya kötü davranma ve eziyet çerçevesinde değerlendirmişlerdir.²⁹⁶

²⁹² Meryem: 19/14.

²⁹³ İbn Receb, Câmiu’l-Ulûm ve’l-Hikem, 820.

²⁹⁴ Müslim, Vasiyyet, 14.

²⁹⁵ İsrâ:17/23-24.

²⁹⁶ Kurtûbî, Tefsîru’l-Kurtûbî, XVII, 415.

Anne-babaya karşı gösterilecek asık surat dahi kendilerini kötü hissetmeye sebep olabilir. Hatta evlatlarına karşı duydukları sevgi nedeniyle kendilerini yük sanıp, duyguları zedelenebilir. İşte bundan dolayı âyetin ifadesiyle azarın ve kızgınlığın en hafifi olan öf bile denilmesi Allah'ın kesin emriyle yasaklanmıştır. Çünkü öf kelimesi en basit bir sıkıntıda bile kolaylıkla söylenebilecek bir sözdür.

Âyette geçen anne-babanın her ikisi veya birisi yanında yaşlanmasına gelince, şüphesiz ki yaşlılık hâli ebeveynin en hassas, muhtac ve düşkün oldukları hâldir. Her halukârda mutlak olarak ebeveyne itaat zorunlu iken, yaşlılık halinde onlara gereken ilgi ve alaka en ileri boyutta emredilmiştir. Çünkü bu durumda onlar muhtaç haldedirler. Nasıl ki onlar evlatlarını bebekken her şeye muhtaç olduğunda koruyup kolladı ise yaşlılık hâli ise çocukluk devri gibi korunmaya ve kollanılmaya en muhtaç olunan dönem olduğu için bir çocuk gibi titiz olunması şarttır. Hatta çocuktan daha titiz olunmalıdır. Çünkü bir bebek duygulardan, asık surattan veya kızmaktan bir şey anlamayabilir. Ancak yaşlılık öyle değil kalben bir yetişkin gibiyken, bedenlen acizdirler. Yaşlılık halinde anne ve babaya hürmetsizlik edip haklarını yerine getirmeyen kişiler için Rasûlullah (s.a.v.) buyurdu ki: "*Burnuyere sürtülsün, burnu yere sürtülsün, burnu yere sürtülsün.*" Kim ey Allah'ın Rasûlü! diye soruldu, o da şöyle buyurdu: "*Anne ve babasına veya onlardan sadece birine yaşlılık günlerinde yetişip de cennete giremeyen kimsenin!*"²⁹⁷

Anne ve babanın haklarına çok dikkat edilmelidir. İslam, anne-baba çocuklarına zulmetmiş olsa dahi onlara isyanı yasaklamıştır. Allah ebeveyne isyan etmeyi kendisine isyan etme gibi görmüştür. Resûlullah bir gün: "*Büyük günahların en ağırını size haber vereyim mi?*" diye üç defâ sordu. Biz de: "Evet, yâ Resûlallâh!" dedik. Resûl-i Ekrem Efendimiz: "*Allâh'a şirk koşmak, ana-babaya itaatsizlik etmek!*"²⁹⁸ buyurdu. Anne ve babaya kaba, sert davranmak, kalplerini kırmak ihtiyaçlarını görmeyip aksatmak ve onları yalnız bırakmak aynı şekilde büyük günahların en ağırlarından. Peygamber Efendimiz, arkasında gözü yaşlı anne baba bırakıp İslâm'ın en önemli ameli olan cihâda gelen kişiyi geri çevirmiş ve onları ağlattığı gibi güldürmesini söylemiştir.²⁹⁹

²⁹⁷ Müslim, Birr, 9.

²⁹⁸ Buhârî, Şehâdât 10, Edeb 6, İsti'zân 35, İstîbâbe 1; Müslim, İmân 143.

²⁹⁹ Ebû Dâvûd, Cihâd, 31; Nesâî, Biat, 10; İbn Mâce, Cihâd, 12.

İmam Nevevi, anne veya babaya isyan etmenin büyük günah olduğu konusunda bütün âlimlerin icmâsı olduğunu söylemiştir.³⁰⁰

Anne ve baba eğer Allah'a isyan etmeyi emretmemişse hiçbir şekilde onlara isyan etmek İslâm dinince doğru kabul edilmemiştir. Çünkü anne ve baba evlatları üzerinde en büyük hak sahibi kişiler olduğundan dolayı itaat edilmeye en çok hak sahibi olmuş olmaktadır.

Peygamber Efendimiz, özellikle anne hakkında: “*Allah size, annelerinize itaatsizliği haram kıldı.*”³⁰¹ buyurmuştur. Çünkü anneye isyan etmek ve itaatsizlikte bulunmak babaya göre daha kolaydır.

İbn Hacer, hadiste yalnızca annenin zikredilmesini hakkında, kadınların erkeklere göre daha zayıf olduğunu, annelere karşı gelmenin hızlı ve kolay olduğunu, bundan dolayı şefkatte ve merhamette annenin öncelenmesi gerektiğini söylemiştir.³⁰²

Aynı şekilde bir Müslüman için gereken en önemli meselelerden biriside anne ve babasına karşı hakaret içerecek sözlerden sakınmasıdır. Sövmek, hakaret etmek, lanet etmek, alay etmek vb. şeyler zaten hak ihlali olan yasaklanmış amellerdir. Hakkının önemini anlatmış olduğumuz anne ve baba için böyle sözler sarfedilmesi en büyük günahlardan olmasında daha evladır. Her kim ki anne ve babasına karşı bu tür çirkin sözlere kalkışırsa Allah tarafından azaba çarptırılır. Hz. Peygamber (s.a.v.) “*Ebeveynine lanet edene Allah lanet etsin.*”³⁰³ buyurmuştur.

Nasıl ki kişinin anne ve babasına bizatihi kötü sözler sarf etmesi kabul edilemeyecek davranış olduğu gibi, başkalarına karşı bu tür sözleri sarf etmesi sonucu annesine ve babasına kötü söz getirmesi de kabul edilecek bir davranış değildir. Bundan dolayı kişi başkalarına da diliyle eziyet vermekten sakınmalıdır. Eğer kişi, yapmış olduğu kötü sözün karşılığında anne ve babasına hakaret ettirirse hakaret eden gibi aynı günaha ortak olur. Bu konuyla alakalı Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem: “*Bir kimsenin kendi ana babasına sövmesi büyük günahlardandır*” buyurmuştu. Ashâb-ı Kirâm: Yâ Resûlallah! İnsan kendi ana babasına hiç söver mi? deyince: “*Evet, tutar*

³⁰⁰ Nevevî, Şerhu'n-Nevevî Alâ Sahîhi Müslim, XII, 11.

³⁰¹ Buhârî, Edeb, 4.

³⁰² İbn Hacer, Fethu'l-Bârî, V, 68.

³⁰³ Müslim, Edâhî, 43; Nesâî, Dahâya 34.

birinin babasına söver, o da onun babasına söver. Birinin anasına söver, o da onun anasına söver.” buyurdu.³⁰⁴

Diğer önemli bir mesele ise anne ve babanın öfkelenmesine sebebiyet vermektir. Özellikle bir kul Allah'ın kendisinden razı olmasını istiyor ve azap etmesini istemiyorsa, bütün azmi ve gayretiyle babasını razı etmeli ve babasının öfkesinden sakınmalıdır. Çünkü Allah'ın rızası babanın rızasına, öfkeside babanın öfkesine bağlıdır.³⁰⁵ Herkimki anne ve babasının öfkesini üzerine çekerse o kişinin Allah katında bir kıymeti kalmaz.

Kişi anne ve babasının hakkını herkesin hakkına öncelemelidir. Onların hizmetini bizzat kendisi görmelidir. Çünkü anne ve baba kişinin cennetlik mi cehennemlik mi olduğunu belirleyecek en önemli ameldir. Efendimiz anne ve babanın haklarının çiğnenip başkalarının haklarının yerine getirilmesi durumunda ümmetin başına belalar ve musibetler geleceğini bildirmiştir. Resûlullah (s.a.s.) *“Ümmetim onbeş şeyi yapmaya başlayınca ona büyük belanın gelmesi vâcib olur!”* buyurmuş ve bu on beş şey arasında şu iki şeyi de saymıştır: *“Kişi annesinin hukukuna riayet etmeyip, kadınına itaat ettiği; Babasından uzaklaşıp arkadaşlarına yaklaştığı zaman...”*³⁰⁶

Özellikle kişi, annesiyle eşi arasındaki dengeyi iyi kurmalıdır. Eşini razı etmek için annesine isyan etmek asla doğru bir davranış olamaz. Ne anneden dolayı eşe nede eşten dolayı anneye eziyet vermek insan ahlâkına sığan bir davranıştır. Hz. Peygamber eşin hakkına riayet etmek için annenin hakkının ihlal edilmesini kıyamet alameti olarak bildirmektedir.³⁰⁷

Bir kimsenin herhangi bir sebepten dolayı anne ve babasını kabul etmeyerek inkâr etmesi Allah'ın asla razı olmadığı bir ameldir. Böyle bir davranışta bulunan kişi için Resûlullah (s.a.s.) buyurdular ki: *“İslâm'da bir kimse asıl babası varken bir başkasının babası olduğunu söylerse cennet ona haramdır.”*³⁰⁸

Hadislerden de anladığımız üzere herkesin üzerine düşen en önemli görevlerden birisi anne ve babasının haklarına riayet edip, onları ihlal etmemesi ve bu meselede çok dikkatli olmasıdır. Çünkü anne ve baba Allah'ın vermiş olduğu en büyük nimetlerden

³⁰⁴ Müslim, İmân 146.

³⁰⁵ Tirmizî, Birr 3.

³⁰⁶ Tirmizi, Fiten 39.

³⁰⁷ Tirmizî, Fiten, 39.

³⁰⁸ Buhârî, Ferâiz 29, Megâzî 56; Müslim İman 114.

biridir. Peygamber Efendimiz, evlatları için emek harcayan, onların yetişmesi için bütün imkânlarını seferber eden anne ve babanın hakkının asla ödenemeyeceğini, ancak onları köle olarak bulup azat ederse belki ödeyebileceğini söylemiştir.³⁰⁹

2.2.KARI-KOCA

Allah insanı bir dişi ve bir erkekten yaratmıştır.³¹⁰ İnsanlığın nesli ikisinin beraberliğe bağlıdır. İslâm dini, kadının ve erkeğin Allah'a layık kul olma yönünden eşit olduklarını açıkça vurgulamış, ancak yaratılıştan ötürü gelen farklılıkları göz önünde bulundurarak dünyadayken farklı görev ve sorumluklar yüklemiştir.³¹¹ Her ikisi de birbirine bağlı ve muhtaçtır. Yüce Allah bu birbirine olan bağlılığı en güzel şekilde anlatmıştır: “ *Onlar, sizin örtüleriniz, siz de onların örtülerisiniz.*”³¹² İslâm dini, bu birbirine muhtaçlığın gereği olarak ve toplumun en küçük yapı birimi olan aileyi ayakta tutabilmek için evliliğe önem vermiş ve insanları evliliğe teşvik etmiştir. Aynı hayatı paylaşmak için yapılan evlilik akdi beraberinde birbirlerine karşı sorumluluğu meydana getirmiştir. Bu birliktelikle aynı zamanda hak ve hukuk ilişkisi başlamış olur.

Bu bölümde her iki tarafında birbiri üzerinde hakları ve birbirlerine karşı görev ve sorumlulukları işlenecektir.

2.2.1.Karı-Koca Hakkına Riâyet

Allah,erkek ve kadını birbirlerinin tamamlayıcısı olarak yaratmıştır. Kadın ve erkek birbirlerine huzur ve mutluluk veren iki varlıktır. Kur'an'da eşler arasındaki güçlü bağ şu şekilde anlatılmaktadır: “*Onda huzur bulup kaynaşasınız diye size kendi nefislerinizden eşler yaratması ve aranızda bir sevgi ve merhamet kılması da, O'nun delillerindedir. Şüphesiz bunda, düşüne bilen kavim için gerçekten deliller vardır.*”³¹³

“Eşler arasındaki bu ilişki fitrattan kayaklanan muhabbet ve yakınlaşmadır. Bunun sonucunda sevgi ve merhametle güçlü bağlar kurulmuş olmaktadır. Aynı

³⁰⁹ Müslim, İtk, 25.

³¹⁰ Hucurât: 49/13.

³¹¹ Sancaklı Saffet, Sosyal Hayatla İlgili Hadis Makaleleri,Rağbet Yayınları, 1. Baskı: İstanbul, 2018, II, 183.

³¹² Bakara: 2/187.

³¹³ Rûm: 30/21.

zamanda âyet, âilenin, insanın ruh ve beden sağlığı için ne kadar önemli olduğunu, ruhun sükûnet bulması, huzura kavuşması için bir kadın ve bir erkeğin âile kurmak üzere bir araya gelmelerinin gerekli olduğunu da ortaya koymaktadır.”³¹⁴

Kadın ve erkek, evlilik akdiyle birbirlerine bağlılıklarını meşrulaştırmış, aynı duyguları, aynı hisleri ve aynı sırları paylaşır hâle gelmiş olurlar. Bu kadar birbirlerine muhtaç iki hayat arkadaşının birbirlerine sevgi, merhamet ve iyilikle muamelede bulunması ise elzemdir. Birbirlerini sevmenin yanında hem erkeğin kadın üzerinde ki hem de kadının erkek üzerindeki haklarına riayet etmeleri gereklidir. Allah, erkeğin kadın üzerinde yönetici ve koruyucu olduğunu kadınında erkeğe itâatkâr, kocasının haklarına saygı gösteren ve namusunu koruyan biri olması gerektiğini bildirmiştir.³¹⁵ Her iki tarafında kendi açısından görev ve sorumlulukları vardır.

Hem eş, hem arkadaş, hem anne olarak kadın, bulunduğu makamın getirdiği yük nedeniyle duygusal ve kırılgan yapıdadır. Bu nedenden dolayı gücü elinde bulunduran erkek, hanımına karşı güçle değil sevgi, merhamet ve muhabbetle muamele etmelidir. Müslümanların bu konudaki en güzel örneği şüphesiz ki Allah Resûlü’dür. Efendimiz hanımlara karşı nasıl muamele edileceği noktasında buyurdular ki: *“Mü’minlerin îmân bakımından en mükemmeli, huyu en iyi olanıdır. Sizin en hayırlınız, hanımlarına karşı en iyi davrananınızdır.”*³¹⁶

Hanımlar erkeklere Allah’ın bir emanetidir.³¹⁷ Erkeğe yakışan emanete en güzel şekilde sahip çıkmasıdır. Onlarla her zaman irtibat halinde olmak ihtiyaçlarını gidermek her Müslümanın aslî görevidir. Tabiatı gereği güçlü yaratılan erkek, eşine karşı gücüyle değil merhamet ve muhabbetiyle muamelede bulunmalıdır. Kadın daha duygusal, zayıf ve nârin olması erkeğin zulmetmesi için değil onu koruyup kollaması ve zayıflığını hissettirmemesi içindir. Kadını tarif eden Hz. Peygamber durumu ne kadar da güzel açıklamıştır: *“Kadınlara iyi davranmanızı tavsiye ediyorum; vasiyetimi tutunuz. Zira kadın bir kaburga kemiği gibidir. Kaburga kemiğinin en eğri yeri yukarı kısmıdır. Onu*

³¹⁴ Musâ Kâzım Yılmaz, “İslâmî Âile: Kuruluşu, Fertleri, Sorumlulukları”, Bugünkü Durumu Ve Geleceği, İslâm’da Âile ve Çocuk Terbiyesi Sempozyumu, İSAV, İst, 1994, s: 22.

³¹⁵ Nîsa: 4/34.

³¹⁶ Tirmizî, Radâ, 10; İbn Mâce, Nikâh, 50.

³¹⁷ Ebû Dâvûd, Menâsik, 56; İbn Mâce, Menâsik, 84.

*doğrultmaya kalkarsan kırarsın. Kendi haline bırakırsan eğri halde kalır. Öyleyse kadınlar hakkında ki tavsiyemi tutunuz.*³¹⁸

Kadın da aynı şekilde eşine karşı itâatkâr, sevecen ve merhametli olmalıdır. Allah kadını kitabında itâatkâr, kocasının haklarına saygı gösteren ve namusunu koruyan biri olarak övmüştür.³¹⁹ Hz. Peygamber (s.a.s.) de kadının kocasına karşı itâatkâr olmasına vurgu yaparak şu benzetmede bulunmuştur: “*Şayet ben bir insanın başka bir insana secde etmesini emredecek olsaydım, kadına, kocasına secde etmesini emrederdim.*”³²⁰

İbn Hacer, bu hadisin şerhinde der ki: “Kocanın eşi üzerindeki hakkı Alah’ın hakkına denktir. Eğer kadın kocasının hakkı üzerinde olduğu halde ona nankörlük yaparsa bu Allah’ın hakını da ihmâl ettiğinin delilidir.”³²¹ Allah Resûlü’ne en hayırlı kadın kimdir diye sorulunca, “*Kocası bakınca onu mutluluk veren, emredince itaat eden, nefis ve malında, kocasının hoşuna gitmeyen şeyle ona muhalefet etmeyen kadın!*” diye cevap vermiştir.³²² Yani kadın eşine karşı güler yüzlü olmalı, iki tarafta birbirlerine çatık kaşlarla değil muhabbet dolu sevgi dolu bakmalılar. Kadın, kocasını cenneti gibi görüp eğer Allah’a isyanı emretmiyorsa ona itâat etmelidir. İtâat etmeyi eziyet olarak değil Allah’ın emri olarak görmeli, ona göre davranmalıdır. Kadını, kocasının rızası cennete götürmeye yetecektir. Allah Resûlü, kadının kocasının rızası üzere ölürse cennete gireceğini söylemesi her kadın için müjdedir.³²³

Koca, eşinin hayat arkadaşı, gönül yoldaşdır. Onun bütün maddi ihtiyaçlarından sorumlu ve Allah katında mesuldur. Kadında kocasına itâat edip onu razı etmekle yükümlüdür. Her ikiside birbirlerine güzelce muamelede bulunurlarsa dünyada huzur ve saadet elde edecekler, ahirette isemükâfatlarını alacaklardır. Eşler birbirlerine karşı her zaman yumuşak olmalıdırlar. “*Yumuşak huydan yoksun olan iyilikten de yoksun olur.*”³²⁴

³¹⁸Buhari, Nikah 79, Enbiya 1, Edeb 31, 85, Rikak 23; Müslim, Rada 65,

³¹⁹Nîsa: 4/34.

³²⁰Tirmizî, Rada’, 10.

³²¹İbn Hacer, Fethu’l-Bârî, I, 83.

³²²Nesâî, Nikâh 14

³²³Tirmizî, Radâ 10; İbn Mâce, Nikâh, 4.

³²⁴Müslim, Birr, 23.

2.2.2.Karı-Koca Hakkının İhlali

Bir önceki bölümde eşlerin birbirlerine karşı güzel muamelede bulunmasına değindik. Bu bölümde ise hak ihlallerine değinerek hayatı müşterek olarak devam ettiren eşler arasındaki görev ve sorumlulukları ortaya koyacağız. Her iki tarafında birbiri üzerinde hakları ve sorumlulukları vardır. Allah katında eşit olan erkek ve kadının tabiatından gelen farklılıklar nedeniyle elbette sorumlulukları ve görevleride farklılaşmaktadır. İslâm, kadını asla geri plana atmamış, kocası üzerinde ki haklarını her zaman dile getirmiş, kimin hakkı ihlal edilmişse hakkını alıncaya kadar yanında durmuş ve desteklemiştir.

Öncelikle kadının geçimi eşine aittir. Kadının yiyeceği, giyeceği ve ikâmet edeceği yer kocanın sorumluluğu altındadır. Eğer koca eşinin bu ihtiyaçlarını karşılamazsa onun hakkını ihlal etmiş olacağından bu onun için günah olur. Hz. Peygamber (s.a.s.) buyurdu ki: *“Bir kişiye, geçiminden sorumlu olduğu kimselere ihtiyaçlarını karşılayacak kadar nafakayı vermeyip gitmesi, onun için günah olarak yeterlidir.”*³²⁵ İslâm, evin geçimini erkeğe yüklemiş, ona gücünün üstünde yük yüklememiş gücü nispetinde onu sorumlu tutmuştur. Koca, imkânı olduğu halde eşine harcama yapmayıp cimrilik yaparsa görev ve sorumlulukları yerine getirmemiş olur. Bu ihtiyaçlarını karşılarlarken meşru yollardan kazanıp helâl şekilde yapmalıdır.

Eşler arasında önem arz eden bir diğer meselede özel hayatın gizliliğidir. Bu özel hayatın sırlarını da hiçbir zaman açmamak gereklidir. Özellikle kadının özel hallerini ortaya dökmek erkeğin onursuzluğuna ve erdemsizliğine delalet eder. Bu davranış hiçbir insandan beklenmeyen bir davranıştır. Peygamber Efendimiz cennete giremeyecek üç sınıftan birisinin deyyuslar olduğunu söylemiştir.³²⁶ Deyyus, karısının ve yakınlarının namuslarını kıskanıp sakınmayan kişidir.³²⁷ İnsanın kendi namusunu başkalarına anlatması ise ancak deyyusluktur.

Hz. Peygamber (s.a.s) buyurduki *“Kıyamet gününde insanların en kötü durumda olanı, eşiyle başbaşa kaldıktan sonra o kadının sırlarını yayan erkektir”*.³²⁸ Her ikisi

³²⁵ Ebû Dâvûd, Zekât, 45.

³²⁶ Nesâî, Zekât, 69.

³²⁷ Ebû Saâdet Meciduddin Mubârek b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî İbnu'l-Esîr, en-Nihâye Fî Garîbi'l-Hadîs ve'l-Eser, el-Mektebetu'l-İlmiyye, Beyrût, 1979, II, 147.

³²⁸ Müslim, Nikâh, 21.

içinde geçerli olan bu konu, özellikle boşanma aşamalarında sıkça rastlanan durumlardandır. Özellikle mahrem olan meselelerin ve kusurların ortaya dökülmesikadın için çok ağır sonuçlara sebep vermektedir. Bu yapılan hak ihlalinin Allah katında cezası da ağır olacaktır. Özellikle yatak odası sırları, kadın ve erkekten başkasının bilmemesi gereken özel hallerden olup her iki taraf içinde emanettir. Emanete ihanet eden ise dünyada ve ahirette kınanmayı ve cezayı hak edecektir.

Eşlerin beraber geçirdikleri birliktelikte doğal olarak kimi zaman geçimsizlik olacak, tatsızlıklar yaşanacaktır. Bütün ömrü beraber geçiren kişiler arasında bu elbette kaçınılmazdır. Bu durumlarda özel haller başkalarına açılmamalıdır. Sırların ifşası asla hayır getirmez aksine şer getirir. Peygamber Efendimiz (s.a.s.) buyurdular ki: *“Şüphesizki kıyamet günü, Allah’ın en çok önem verdiği emanet, karı-koca arasındaki emanettir. Karı ile koca birbirleriyle içli dışlı olduktan sonra, hanımının sırlarını erkeğin etrafa yayması o gün en büyük ihanettir.”*³²⁹

Erkek eşinin kusurlarını başa kakmamalı, onda gördüğü eksiklikten dolayı yüz çevirmemeli, görmüş olduğu bir kusurdan dolayı ondan nefret etmemeli, daha çok eşinin eksik yönlerini değil güzel yönlerini düşünerek her zaman eşine karşı muhabbet üzere olmalıdır. Yüce Allah buyurdu ki: *“...Eşlerinize hoşça ve güzelce geçininiz. Onların hoşuna gitmeyen yönleri olsada sabrediniz. Olabilir ki bir şey hoşunuza gitmez de, bakarsınız Allah onda sizin için pek çok hayırlar takdir etmiştir.”*³³⁰ Hz. Peygamber (s.a.s.), bir kimsenin karısına kin beslememesi gerektiğini, onun bir huyunu beğenmezse, bir başka huyunu beğeneceğini söylemiştir.³³¹ Kişi, kadına kaba sözler söyleyip hakarete başvurmamalı, özellikle başkalarının yanında onu küçük düşürecek, gururunu incitecek ve rencide edecek davranışlarda bulunmamalıdır. Her yaşanan sıkıntıda kadına zulmetmeye ve laflarıyla onu rezil etmeye yeltenmemelidir. Bir Müslümanın nasıl olması gerektiğini Allah Resûlü şu sözleriyle izah etmiştir: *“Mümin, başkalarının kusurlarını başa kalkan, lanet eden, kaba, çirkin davranışlarda bulunan, edebe aykırı konuşan değildir.”*³³²

Özellikle İslâm dini, gücü elinde bulunduran erkeğe eşine zulmetmemesi yönünde çokça ikazda bulunmuştur. Şiddet asla çözüm değildir. Anlaşmazlık olduğunda

³²⁹ Müslim, Nikâh, 123-134.

³³⁰ Nisâ: 5/19.

³³¹ Müslim, Radâ’, 61.

³³² Tirmizi, Birr, 48.

karşılıklı iletişim kurmaya çalışılmalıdır. Allah'ın, erkeği kadına üstün kılması zulmetmesi için değil erkeğin kadını güzelce yönetip koruması içindir.³³³ Erkeğin görevi eşini her durumda korumak onu zor durumda bırakmamaktır. Unutmamak gerek ki şeytanın en çok hoşuna giden şey, eşlerin arasını bozup ayrılımlarına vesile olmaktır.³³⁴ Eşler karşılıklı iletişimi elden bırakmamalı, sorunları makul çerçevede halletmelidirler.

İslâm, kadına zulmedilmesini yasaklamıştır. Konuyla ilgili olarak Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurdu: “Sizden biriniz akşam aynı yatağa gireceği karısını köleyi döver gibi dövmeye kalkışıyor!”³³⁵ Hz. Aişe annemiz de Peygamber Efendimizin hiçbir hizmetçisini ve hiçbir kadını dövmediğini söylemesi³³⁶ şiddete İslâm'ın kapı açmadığına delil olarak yeterlidir. Hz. Peygamber (s.a.s.) buyurdular ki: “Kadınlarını dövenler sizin hayırlınız değildir.”³³⁷

Ancak şunun altını çizmek gerekirse İslâm dini kadına her türlü hakkı tanımış, ona zulmedilmesine asla müsaade etmemiştir. Zaten İslâm'ın maksadını anlayan kişi şiddete başvurmaz ve Allah Resûlü'nün eşleriyle sorunları nasıl çözdüğünü görür ve ona göre adımını atar. Kimi kesimlerin dindar ve muhafazakâr kesimlerde kadına şiddetin olduğunu dillendirip saldırması yalnızca kendi ayıplarını bastırmak içindir. Şüphesiz ki kadına en çok şiddet inanmayan kesimlerde görülmektedir. Kadına şiddet uygulayan kişi zaten İslâm'ın gayesini anlamamış demektir.

Erkeğin hayırlı olup olmaması eşiyile olan ilişkisine bağlıdır.³³⁸ Özellikle yabancılara karşı nazik ve yumuşak olup kendi eşine karşı kaba sert ve kırıcı olan kişi asla hayır üzere değildir. Çünkü kendisinin her türlü cefasına katlanan, iyi gününde ve kötü gününde yanında olan ve her sıkıntıya beraber katlandığı eşi, güzel muameleyi asıl hak eden kişidir.

Kadınlar kocalarına Allah'ın emanetleridir. Bu konuda Peygamber Efendimiz buyurdu ki: “Hanımlarınız hakkında Allah'tan korkun! Kuşkusuz ki siz onları Allah'ın

³³³ Nisâ: 4/34.

³³⁴ Müslim, Munâfikun, 67.

³³⁵ Buhârî, Tefsîr 91; Müslim, Cennet , 49.

³³⁶ Ebû Dâvûd, Edeb, 4; İbn Mâce, Nikâh, 51.

³³⁷ Ebû Dâvûd, Nikâh, 42.

³³⁸ Tirmizî, Radâ, 10; İbn Mâce, Nikâh, 50.

*bir emaneti olarak aldınız ve onların cinselliklerini Allah'ın kelimesiyle kendinize helâl kıldınız”.*³³⁹

Kadın da aynı şekilde erkeğe karşı üzerine düşen sorumlulukları yerine getirmede azâmi gayret göstermeli ve eşinin hakkını ihlal etmekten sakınmalıdır. Herkes gücünün yettiği yerlerden sorumludur ve elinin altındakilerinin çobanıdır. Hanım da evinin çobanı ve sorumlusudur.³⁴⁰

“Kadın evlendikten sonra, onun ilk sorumlu olduğu kişi artık kocasıdır. Eşinin hak ve hukuku, bütün hakların önüne geçer. Zira yuvanın ayakta kalması, evliliğin devamı buna bağlıdır. Kocasının haklı ve ölçülü isteklerine cevap vermek, onları yerine getirmek kadının başlıca görevidir. Dünyalık konusunda kocasını üzmemeli, onun kaldıramayacağı yükü yüklememelidir. Sadece dünyalık değil, ibadetlerinde dahi kocasının durumunu itibara almak zorundadır.”³⁴¹ Öyle ki; “*Kocası yanında iken kocasının izni olmadan kadının nafile oruç tutması doğru değildir. Evine eşinin izni olmaksızın başkasını alamaz. Onun izni olmadan infak edemez.*”³⁴² Hadiste anladığımız kadın, kocasından izinsiz infakta dahi bulunmaz. Çünkü evin maddi gelirini erkek karşıladığından evin durumunda en iyi o bilmektedir. Kadının kocasından izinsiz infak etmesi belki adamı zor durumda bırakacaktır. Bir gün Hz. Peygamber’e Hayr isminde bir kadın mücevher getirir. Peygamber Efendimiz ise kadının eşine haberi olup olmadığını sorar, eşi haberi olduğunu söyleyince onları kabul eder.³⁴³

Kocanın aile fertlerinin haklarına riayet edip yerine getirmesi, ihtiyaçlarını gidermesi ne kadar önemliyse kadınında kocasına itâat etmesi sözünü dinlemesi kocasının yapmış olduğu emekleri yok sayarak inkâr etmemesi de bir o kadar önemlidir. Kadının, kocasına itâat etmeyi ezilmek gibi anlayıp inat etmesi yalnızca kendi değerini düşüren yanlış bir davranıştır. Elbette erkeklik ve kadınlık Allah katında bir ayrıcalık değildir. Hiç kimse sırf erkek veya sırf kadın olduğu için bir üstünlüğü elde etmemiştir. Allah katında üstünlük sadece takvadadır.³⁴⁴ Ancak yaratılıştan gelen bazı ayrıcalıklar da inkâr edilemez. Kadının ve erkeğin dünyada ki rollerinin farklı olması çok doğaldır. Herkes gücü nispetinde mesul ve sorumludur. Erkek evin geçiminden ve aileye

³³⁹ Ebû Dâvûd, Menâsik, 56; İbn Mâce, Menâsik, 84.

³⁴⁰ Buhârî, Cuma, 11.

³⁴¹ Karataş, Mustafa, Mutlu Bir Yuva İçin Dört Mektup, Timaş Yay., 1. Baskı, İstanbul, 2012, 31.32.

³⁴² Buhârî, Nikâh, 84-86.

³⁴³ İbn Mâce, Hibe, 7.

³⁴⁴ Hucurât: 49/13.

gelebilecek hertürlü zararı defetmekten sorumlu, kadın ise eşine itâat ederek kocasını razı edecek bir eş olmakla sorumludur.

Kadın, kocasının üzerindeki emeklerini inkâr etmemeli, kendisi için evi için çalışıp çabalayan helal rızık peşinde koşan kocasına bunca yapmış olduğu iyilikten sonra nankörlük yapmamalıdır. Peygamberimiz: “*Bana cehennem gösterildi. Cehennemliklerin çoğunu kadınların meydana getirdiğini gördüm; onlar nankörlük ediyorlar.*” buyurdu. “Allah’a karşı mı nankörlük ediyorlar?” diye sorduklarında, Peygamberimiz “*Kocalarına karşı nankörlük ederler, kendilerine yapılan iyiliklere karşı nankörlük ederler. Öyle ki, onlardan birine yıllarca iyilik yapsan, sende hoşlarına gitmeyen bir şey görseler, ‘Senden hiçbir iyilik görmedim’ demeye başlar.*” diye buyurdu.³⁴⁵

Allah karı ve kocayı cinsel anlamda da birbirlerine ihtiyaç duyan kişiler olarak yaratmıştır. Bir erkek ve kadın arasında nikâh akdi yapılmışsa her iki taraf içinde cinsel anlamda faydalanma hakkı doğmuştur. Evliliğin hikmetlerinden biriside insanların zinaya düşmeyip ihtiyaçlarını meşru yollarla elde etmeleridir. Bu konuda her iki taraftan birisi bu isteğe karşı olumsuz cevap verirse birbirlerinin hakkı ihlal edilmiş olacağından evliliğin hikmeti gider, huzur ve sukûnet yerini tatsızlığa bırakır.

“Kocanın cinsî arzularına kadının saygılı olmasını yadırgayanlar olabilir. Kadının bir robot olmadığı, kendisinin eşiyile beraber olmaya her zaman hazır hissedemeyeceği, zira onun da bir dünyası, zevki ve arzusu bulunduğu söylenebilir. Bu itiraz doğrudur. Kadında bir insan olduğuna göre, zaman zaman onunda sıkıntıları, üzüntüleri, sinirlilik halleri bulunabilir. Ama bu haller ona kocasını öfkelenendirme, yuvasının huzurunu tehlikeye atma hakkını vermez. Ruhî bir gerginlik içinde bulunuyorsa bunu kocasına söyler ve ondan anlayış bekler. O zaman ilahî lânetten kurtulmuş olur. Sebepsiz yere kocasını reddeden, onu darıltacak şekilde davranan kadınlar haklı görünmez.”³⁴⁶

Tabiki de cinsel ihtiyaç sadece erkek için geçerli değildir. Kadın içinde aynı şeyler geçerlidir. Eğer kadının bu ihtiyacı giderilmezse aynı tehditler erkek içinde geçerlidir. Hatta İbn Receb, bu konuda âlimlerin, bir kişinin herhangi bir gerekçe

³⁴⁵ Buhari, İman, 21; Müslim, İmân 132.

³⁴⁶ İmam Nevevi, Riyazü’s Salihin, Ter. Yaşar Kandemir, İsmail Lütfi çakan, Raşit küçük, II, Erkam Yay., İstanbul, 2017, 435.

olmaksızın hanımıyla dört ay birlikte olmamasını boşanma gerekçesi saydığı, bu durumda nikâhın iptal bile edilebileceklerini zikretmiştir³⁴⁷.

Kadın, kocasının karşısında eşinin sevdiği güzel elbiseler giyerek süslenmelidir. Eşinin gözüne güzel görünmek için çabalamalı, güzelliğini eşinden gizlememelidir. Kocasının gözünü dışarıdan kesmek için ilgiyi hep kendinde toplamalıdır. Ancak günümüzde tam tersi olarak kadınlar dışarı çıkarken bütün güzelliklerini sergilemek için yarışır oldu. Ama eşine gelince hiç kendisine özen göstermez ona güzel görünmek için bir gayrete girmez oldu. Allah Resûlü buyurdu ki: *“Kocası dışındakiler için süslenen kadın, kıyamet gününde nuru olmayan bir karanlık gibidir.”*³⁴⁸ Asıl olan hadisin de ifadesiyle kadının sadece kocasına süslenmekle, onun gözünde yer etmek ve ona karşı çekici olmakla mesuldür.

Kadında kocası gibi evinin sırlarını dışarıya açmamalıdır. Özellikle kadınların en çok dikkat etmeleri gerekli olan hususlardan birisi evde yaşanmış bir tatsız olayı veya maddi imkândan kaynaklı sıkıntıları başkalarına anlatmaktan sakınmalıdır. En yakınlarına dahi evinde yaşanan bir sıkıntıyı anlatması evde huzursuzluk oluşturacak, eşini de mahçup duruma düşürecektir. Kadın kendi anne vebabasına dahi aile içinde olup bitecek, büyük problemlere yol açmayacak şeyleri paylaşmamalı, kendi aralarında çözmelidirler. Özel hayata kimsenin dâhil olmasına müsaade verilmemelidir. Eğer verilirse artık özel hayat diye bir şey kalmamış olur. Hem kadın hem de koca birbirlerinin haklarını ihlal etmemelidir.

2.3.ÇOCUK

Çocuklar Allah'ın anne ve baba için bahşettiği emanetlerdir. Nasıl ki çocukların anne ve babalarına karşı görevleri ve sorumlulukları olduğu gibi her ikisinin de evlatlara karşı görev ve sorumlulukları vardır. Allah çocukları imtihan sebebi kılmıştır. Anne ve baba çocuklarının maddi ve manevi ihtiyaçlarından mesullerdir. *“Biliniz ki mallarınız ve çocuklarınız birer imtihan sebebidir ve büyük mükafat Allah'ın katındadır.”*³⁴⁹

³⁴⁷ İbn Receb, Câmiu'l-Ulûm ve'l-Hikem, 917.

³⁴⁸ Tirmizî, Redâa, 13.

³⁴⁹ Enfal: 8/28.

Çocukların anne ve babası üzerinde hakları vardır. Onlara güzellikle muamele edip haklarını ihlal etmemek gerekir.

2.3.1.Çocuk Hakkına Riâyet

İslâm dini, çocuğu toplumun bir parçası olarak görmüş ve onlara karşı güzel muamelede bulunulmasını emretmiştir. Anne ve baba her ikisi de çocuk üzerinde sorumludurlar. Bunların en başında çocuğun yeme içme ve giyim ihtiyaçlarının karşılanması gelmektedir. Hz. Peygamber (s.a.s.) “Çocuğa, eşine, hizmetçine yedirdiğin sadakadır.”³⁵⁰ buyurmuştur. Bunların yanında çocuğun beden ve ruhen sağlıklı bir şekilde yetiştirilmesi, güzel bir şekilde terbiye edilmesi de görevler arasında gelmektedir. “Çocuklarınıza güzel muamelede bulununuz ve onları güzel bir şekilde terbiye ediniz.”³⁵¹

Anne-babanın yapması gereken en önemli sorumluluk çocuğa güzel bir ahlak vermeleridir. Çocuk güzel bir ahlak üzere yetiştirildiğinde kendisiyle birçok hayır elde edilebileceği gibi, zıttı olarak kötü bir ahlak üzere yetiştirildiğinde ise kendisine, ailesine, topluma ve çevresine büyük zararları dokunan bir kimse olacaktır. İşte bunun için Hz. Peygamber (s.a.s.) buyurdu ki: “Bir baba çocuğuna güzel terbiyeden daha üstün bir miras bırakamaz.”³⁵²

Anne ve baba çocuklarına güzel isim koymaktan da sorumludurlar. Peygamber Efendimiz kendisinin yanına getirilen yeni doğmuş çocukları kucağına alır, ona hurmayı çiğneyip yedirir, dua eder ve güzel bir isim koyardı. Ebû Musa(r.a.)’nın çocuğu olduğunda Efendimizin yanına getirmişti. Efendimiz dua edip hurma yedirmiş ve adını İbrahim koymuştu.³⁵³ Çocuğun ömür boyu taşıyacağı isim dikkatli seçilerek konulmalıdır. Güzel isim çocuğun hakkıdır. Peygamber Efendimiz, Hz. Ali’nin çocuklarına “Harb” yani “Savaş” adını vermesine izin vermeyip onların ismini iyilik ve güzellik manalarına gelen Hasan ve Hüseyin olarak bizzat kendisi koyması³⁵⁴ dikkat

³⁵⁰ Buhâri: Edebu’l-Müfred, 82.

³⁵¹ İbn Mâce: Edeb, 3.

³⁵² Tirmizî: Birr 33.

³⁵³ Ebû Dâvûd, Edeb, 61.

³⁵⁴ Müslim. Cihâd, 89.

çekicidir.³⁵⁵ Bu konuda Allah Resûlü buyurmuştur ki: “Muhakkak ki siz kıyamet günü isimlerinizle ve babalarınızın isimleriyle çağrılacaksınız. O hâlde çocuklarınıza güzel isim koyun.”³⁵⁶

Hiz. Peygamber kız çocuklarını yetiştirip, terbiye eden kişileri her daim övmüş ve onları cennetle müjdelemiştir. ³⁵⁷ Hiz. Aişe (r.a.) bir gün beraberinde iki kız çocuğuyla yanına gelen kadına hurma ikram etmiş, kadın hurmayı ikiye paylaştırıp çocuklarına vermiş ve kendisine hiçbir pay bırakmamıştır. Bu olayı Rasullullah’a anlatınca Efendimiz, "*Kim bu şekilde kızlarla imtihan edilir o da onlara iyi davranırsa, kızlar, onun için, ateşe karşı perde olurlar.*"³⁵⁸ buyurmuştur. Hiz. Peygamber (s.a.s.) bu sözleriyle ve uygulamalarıyla kız çocuklarıyla erkek çocukları arasında yapılan cahiliye ayırımına asla izin vermemiştir.

Hiz. Peygamber (s.a.s.) çocukları çok sever onlarla ilgilenirdi. Onlarla oyunlar oynar, gönüllerini alırdı. Asla hiçbir çocuğu dövmemiş ve azarlamamıştır. Çocukları sırtına alır, eğlendirir ve değer verirdi. Hatta bir gün Resûlüllah (s.a.s.) , Hasan b. Ali (r.a.)'yı öpmüştü. Bu sırada yanında bulunan bir adam bunu tuhaf karşılayıp, “Benim on tane çocuğum var. Fakat onlardan hiçbirini öpmedim” demesi üzerine Resûlüllah (s.a.s.) ona bakıp: “*Merhamet etmeyene merhamet edilmez*” buyurdu.³⁵⁹

Çocukları Allah’ın emir ve yasaklarına alıştırmak önemli görevlerdendir. Küçük yaşta alışkanlık hâline getirilmeyen davranışlar ileride de büyük problemler ortaya çıkarmaktadır. Hiz. Peygamber Efendimizin, “*Çocuklarınız yedi yaşına geldiklerinde namazı emredin. On yaşlarına ulaşınca namaz kılmazlarsa onları dövün.*”³⁶⁰ Sözünden maksat ileride dünya ve ahiretlerini tehlikeye sokacak durumla karşı karşıya kalınmaması için şimdiden hayır yollarına onları alıştırmaktır demektir. Bu hadisi sadece çocukta namaz alışkanlığı edinilmesi olarak anlamamız gereklidir. Çocuğun gelecekte hayırlı bir birey olmasını sağlayacak hâl ve davranışlar küçük yaşta onlara verilmeli ve alışkanlık hâline getirilmelidir.

³⁵⁵ “Ad Koyma”, Hadislerle İslâm, IV, 123.

³⁵⁶ Buhârî, el-Edebü'l-Müfired, 286.

³⁵⁷ Müslim: Birr 149; Tirmizî, Birr 13.

³⁵⁸ Buhârî, Zekât 10, Edeb 19; Müslim, Birr 147; Tirmizî, Birr 13.

³⁵⁹ Buhârî, Edeb 18, Müslim, Fedâil 65.

³⁶⁰ Ebû Dâvûd, Salât, 26.

2.3.2.Çocuk Hakkının İhlalleri

“Anne ve baba çocuklarının sahibi değil, emanetçisidir.³⁶¹ Çünkü Allah, yeryüzüne yeni bir can göndermeyi murat etmiş ve bu canın oluşumu, doğumu ve gelişimi için anne babayı görevlendirmiştir. Dolayısıyla emanetin sahibi olan Yüce Rabbimize karşı ciddi bir sorumluluk yüklenen ebeveyn, O’nun kendilerine teslim ettiği küçük insanı lâıykıyla büyütmekle mükelleftir. Böylesine yüce bir ismin emanetine gözleri gibi bakmak ve asla hıyanet etmemek zorundadırlar. Bu durum, çocuk üzerinde istedikleri tasarrufta bulunma özgürlüklerinin olmadığı anlamına gelir. Zira bir gün gelecek, emanetini nasıl yoğurup şekillendirdikleri, neyle besleyip hangi şartlarda muhafaza ettikleri hususunda Allah’a hesap vereceklerdir.”³⁶²

Çocuk, Allah’ın insan neslinin devam etmesi için yarattığı varlıktır. Allah dilediği gibi taksim etmiş, istediğine kız çocuğu istediğine de erkek çocuğu vermiştir. Hiçbir kimsenin bu konuda seçim hakkı yoktur. “*Göklerin ve yerin hâkimiyeti yalnız Allah’a aittir. O, dilediğini yaratır; dilediğine kız, dilediğine erkek çocuğu nasip eder.*”³⁶³ âyette de apaçık anladığımız üzere bu taksim sadece Allah’ın tasarrufundadır. Hiçbir şekilde seçim hakkının olunmadığı konuda, çocuklar üzerinden ayrımcılık yapıp adaletsizlik yapmak asla kabul edilemez.

Çocuk her ne kadar da evin neşesi ve vazgeçilmez bir bireyi olsada bazen ailenin istemediği zamanda, beklenmedik bir anda olabilmektedir. Sırf ailenin istemeyişi, gönülsüz oluşu veya boşanma gibi herhangi bir sebeple günahsız bir çocuğa bedel ödetmek, onu evlatları olarak kabul etmemek, insan olan bir kişi için asla düşünülemeyecek bir gaddarlıktır. Allah Resûlü böyle bir işe kalkışana karşı, “...*Kim göz göre göre çocuğunu inkâr ederse kıyamet günü Allah da onu rahmetinden uzaklaştırır ve gelmiş geçmiş herkesin önünde rezil eder.*”³⁶⁴ buyurur.

Çocukların en önemli hakları yaşama hakkıdır. Bu hak ihlal edilerek çocukların canlarına her hangi bir neden dolayı son vermek yasaklanmıştır. Allah, geçim nedeniyle çocukların canlarına kıyılmamasını, rızkı verenin kendisi olduğunu ve onları

³⁶¹ Müslim, Fedâilu’s-Sahâbe, 107.

³⁶² “Çocuk Hakları”, Hadislerle İslâm, IV, 133-134.

³⁶³ Şûra: 42/49

³⁶⁴ Ebû Dâvûd, Talâk, 28-29, İbn Hanbel, Müsned, II, 26.

öldürmenin büyük günah olduğunu bildirmiştir.³⁶⁵ Hz. Peygamber (s.a.s.) de Medinelî Müslümanlardan Akebe’de buluşup biat aldığında onlardan çocukları öldürmemek üzere de söz almıştır.³⁶⁶ Âyetten ve hadisten anlaşıldığı üzere bir çocuğun hayat hakkına mâni olmak büyük günahdır. Bugün sıkça görülen çocuk aldırma da buna dâhildir. Günahsız bir çocuğun herhangi bir nedenden dolayı yaşam hakkına son vermek cinayettir.

Cahiliye döneminde sıkça görülen bir hastalıkta çocuk erkek olduğunda baş üstü edilip kız olduğunda ise dışlanması hatta bazı kesimlerce öldürülmesidir. Bu târifi mümkün olmayan bir caniliktir. Allah, bu mâsum kız çocuklarının hangi gûhahtan dolayı diri diri gömüldüğünü sorduğunda³⁶⁷ bu utanç nasıl açıklanabilecek ki? Aynı şekilde kürtajla düşürülen daha doğmamış çocuğun hesabı elbette sorulacaktır.

Erkek çocuğu gibi kız çocuğuda aynı haklara sahibidir. Hz. Peygamber, oğlan çocuklarını öpüp okşayarak kucağına alan ancak kız çocuklarına ilgisiz davranarak yanına oturtan adamı çocuklar arasında haksızlık yaptığı için kınamıştır.³⁶⁸ Aslında kız çocuğu değer verildiğinde görülecek ki kendisini sevdiren eve neşe katan çocuktur. Aynı zaman da Efendimizin de kız çocuklarını güzel yetiştirenlere cennet müjdesini de unutmamak gerekir.³⁶⁹

Allah, kullarının adaleti her daim ayakta tutmalarını emretmiştir. Evlatlar arasında da aynı şekilde adil olunması gereklidir. Cinsiyetinden dolayı ne kız çocuğuna ne de erkek çocuğuna zulmedilmesi doğru olmaz. Kişiyeye düşen görev çocuklarını nimet bilip her birine hakkını eksiksiz olarak vermesidir. Sahâbi Numan b. Bişr anlatıyor: Babam bana bir miktar mal hibe etmişti. Annem, “Sen bu işinde Rasûlullâh’ı şahit tutmazsan, ben bundan razı olmam” dedi. Bunun üzerine babam Resûlüllah’a gitti ve durumu anlattı.

Allah Resûlü, “*Başka çocukların var mı?*” diye sordu.

Babamın “Evet!..” demesi üzerine,

“*Aynı şekilde hepsine de hibe ettin mi?*” diye sorunca,

babam “Hayır!” dedi. Bu duruma karşılık Hz. Peygamber (s.a.s);

³⁶⁵ İsrâ: 17/21.

³⁶⁶ Buhârî, İmân, 11.

³⁶⁷ Tekvîr: 81/8-9.

³⁶⁸ Buhârî, Edeb, 13.

³⁶⁹ Ebû Dâvûd, Edeb, 120-121; Ibn Hanbel, Müsned, I, 363.

"Allah'tan kork, çocuklarının sana karşı hüürmetve lütufta eşit davranmaları, seni memnun etmez mi? Öyleyse, çocuklarınız arasında adil olun."dedi. Bunun üzerine babam yaptığı hibeden vazgeçti."³⁷⁰

Hadisten anladığımız üzere Rasûlullah(s.a.s.), bir babanın çocuklarının hakları konusunda birbirinden ayırmasını kabul etmemiştir. Bu hadisin başka rivayetlerinde Hz. Peygamber (s.a.v.)"O halde benden şahitlik yapmamı isteme! Ben haksızlığa şahitlik yapmam."³⁷¹ diyerek bu yapılan uygulamanın haksızlık olduğunu belirtmiş ve haksızlığa da şahit olmayacağını söylemiştir. Bir baba evlatları arasında kendisine yakın veya uzak diye adaletsiz taksimde bulunması İslâm dinince yasaklanmıştır. Allah, Kur'an'da bu meseleye değinmiş, arada oluşan kin veya nefret kişileri adaletsizlik yapmaya götürmemesi gerektiğini bildirmiştir.³⁷² Allah Resûlü anne-baba ve evlat arasındaki her türlü zulmü yasaklamış ve adâletle çocuklar arasında yaklaşım olması gerektiğini söylemiştir.

Müslüman bir kişi, çocuğunun dünyasını düşündüğünden daha fazla ahiretini düşünüp ona göre hareket etmelidir. Çocuğa bedduâ ve lânet etmekten sakınmalıdır. Butür şeylerin hiçbir insana hatta diğer canlılara dahi yapılması doğru değilken, kendi canından bir parça olan evladına söylenmesi asla akıl kârı değildir. Hz. Peygamber çocuğa lanet edinilmemesi ve beddua okunulmaması gerektiğini belirtmiş ve duanın kabul olabileceği bir vakte gelmesi sonucu büyük sıkıntıların doğa bileceğine değinmiştir. Resûlullah (s.a.s.) buyurdular ki: "*Kendinize beddua etmeyin, çocuklarınıza beddua etmeyin, hizmetçilerinize beddua etmeyin, mallarınıza beddua etmeyin. Ola ki, Allah'ın duaları kabul ettiği saate rastgelir de, istediğiniz kabul ediliverir.*"³⁷³

Herkes gücünün yettiğinden sorumludur. Çocukta aynı şekilde gücünün yettiği kadarından sorumludur. Eğer çocuğa gücünün üzerinde görevler yüklenirse, bu yükün ağırlığından çocuk uygun olmayan kapılara sığınıp yasakları çiğneyebilir. Onun için çocuğun maddi; yeme, içme, giyim, eğitim vb. ihtiyaçları babaya aittir. Çocuklar maddi kazanım elde etmeye zorlandıklarında hırsızlık gibi yanlış yollara başvurabilirler. Küçük yaşta yapılan bu yanlış, gün geçtikçe ahlâk halini alması ise kapatılamayacak yaralara sebep olabilir. Bu sıkıntılarının doğmasına izin verilmemesi için Hz. Peygamber

³⁷⁰ Müslim, Hibât, 13.

³⁷¹ Buhârî, Şehâdât, 122.

³⁷² Mâide: 5/8

³⁷³ Ebû Dâvûd, Salât, 36.

(s.a.v.) buyurdu ki: "*Çocukları para kazanmaya zorlamayın Siz onları zorladığınız zaman hırsızlık yaparlar. Meslek sahibi olmayan câriyeleri de para kazanmaya zorlamayın. Zira siz onları zorladığınız takdirde fuhuş gibi haram yollarla kazanırlar. Onların getireceği paraya itimat etmeyin ki, Allah da sizi muhtaç eylesin. Size temiz olan yiyecekler yaraşır.*"³⁷⁴ Bu konuda aileler çok hassas hareket etmelidir. Çünkü yetiştirilememiş çocuk daha çok ailenin kendisine zarardır.

Aileler çocuğun hallerini güzellikle kontrol etmelidirler. Bu konuda en önemli eğitim yolu ailenin kendisini düzeltmesidir. Çünkü çocuk anne ve babasından duyduklarından daha fazla gördükleriyle ilgilenir. Anne ve baba kötü fiilleri bulunan kişiler ise genelde çocukta da o fiil var olur. Eğer çocuğa yalan söylenirse yalan söyler, kötü sözlerle aile içinde konuşulursa, çocukta kötü sözler söylemeye başlar, şiddet görürse şiddet uygulayan bir çocuk haline gelir. Hz. Peygamber çocuğunu kendisine bir şey vermek için çağıran anneye çocuğa ne vermek istediğini sormuş kadın ise hurma verecektim deyince Allah Resûlü "*Dikkat et! Eğer ona bir şey vermeyecek olursan, üzerine bir yalan yazılacaktır!*"³⁷⁵ buyurdular. Çünkü yalanla eğitim olmaz. Bu fiil çocuğun gelişimine fayda değil bilakis zarar verecektir.

Kız çocukları, evlilikte kendi tercihlerini kullanmaya hak sahibidirler. Sahabe hanımlardan biri olan Hansa dul iken babası onun rızası olmadan evlendirdi Hz. Peygamber'e başvurmuş ve Rasûlüllah evliliği reddetmiştir.³⁷⁶ Kız çocuklarının tercih hakkı ihlal edilerek onlara zulmedilmemelidir. Bu hak onların en doğal hakkıdır.

Bu tür uygulamaların tamamen önüne geçmek için Hz. Peygamber "*Dul kadın emri olmadan evlendirilmez. Bekâr kıza izni sorulmadan evlendirilmez*"³⁷⁷ buyurmuştur.

Çocuk basite alınacak bir birey değildir. Çocukların sorumluluğu anne rahmine düştüğü andan itibaren başlar. Onlara haram maldan yedirilip içirilmemeli, kötü isim konulmamalı, yaşam haklarına müdahale edilmemeli, dinlerini öğrenmekten alıkonulmamalı, yapamayacağı görevler verilmemeli, katı ve sert davranılmamalı, aralarında adaletsizlik yapılmamalı ve evlilik gibi büyük bir meselede tercih haklarına

³⁷⁴ Muvatta, İsti'zan 42.

³⁷⁵ Ebu Davud, Edeb 88

³⁷⁶ Buhari, Nikah, 42, İkra, 3

³⁷⁷ Buhârî, Nikah 41,

karşılmamalıdır. Peygamber Efendimizin, “*Her hak sahibine hakkını ver*”³⁷⁸ hadisi ebeveynlerin akıllarından çıkmamalıdır.

2.4.AKRABA

İslam insanlararası ilişkiye önem verdiği gibi en yakından başlayarak anne-baba ve sırasıyla diğer akrabaların gözetilip ihtiyaçlarının karşılanmasına çok önem vermiştir. Özellikle İslam, akrabalık bağının muhafaza edilmesine çok ehemmiyet göstermiştir. Akrabaya güzellikle muamele etmeyi, onların ihtiyaçlarını görmeyi emretmiş ve akrabayla ilişkiyi kesmeyi ise yasaklamıştır.

2.4.1.Akraba Hakkına Riâyet

İslâm dini, Akraba haklarını öncelemiştir. Allah, elçisi Hz. Muhammed(s.a.s.)’e insanları İslâm’a davet etmeyi emrettiğinde ilk olarak yakın akrabalarından başlamasını emretmiştir. “(Öncelikle) *En yakın akrabalarını uyar...*”³⁷⁹Başka ayette Allah, “*Akrabaya,yoksula ve yolda kalmışa hakkını ver. İsrâf ederek saçıp-savurma.*”³⁸⁰buyurmuştur. Akrabanın hakkının verilmesini yoksul ve yolcunun önünde zikrederek akraba haklarının diğer hakların üzerinde olduğunu bize bildirmiştir. Müslüman bir kişinin, Müslüman olmayan akrabalarıyla dahi beşeri ilişkilerde iyi geçinmesi gereklidir.³⁸¹

Peygamber Efendimiz de akrabalık ilişkileri üzerinde çok durmuştur. Akrabalık bağını muhafaza etmeyi cennete götürecek amel olarak zikretmiştir. Bir adam Hz. Peygamber’e cennete girmesini sağlayacak ameli sorunca ona sıla-i rahimde bulunmasını söylemiştir.³⁸²Müslümanları cennete girdirecek bir amel olması sıla-i rahimin İslam’daki önemini göstermektedir.

İslam dini toplum içindeki birliğe ve beraberliğe çok önem vermiştir. Akrabalık ise toplumu canlı ve birarada tutan en önemli etkenlerdendir. Akrabalık bağı bundan

³⁷⁸ Buhârî, Savm, 51, Edeb, 86.

³⁷⁹ Şuarâ: 26/224.

³⁸⁰ İsrâ:17/26.

³⁸¹ Lokman: 31/14-15.

³⁸² Buhâri, Zekât, 1.

dolayı imanla iç içedir. Hz. Peygamber(s.a.s.) iman edenlere “*Allâh’a ve âhiret gününe iman eden kimse, akrabasına iyilik etsin!*”³⁸³” diyerek tavsiyelerde bulunmuştur. Zamanın getirisi olarak toplumların İslâmî hassasiyetlerinin zayıflamasıyla da ahlâki boyutta büyük yozlaşmalar olmaktadır. Özellikle çocukların ahlaklı bir birey olmaları gittikçe zor hale gelmiş durumdadır. İşte bu gibi ahlak bozukluğunun ve kötü çevrenin etkisinin kırılmasının en önemli yolu birliktelikleri kuvvetli, fitnelere fırsat vermeyen ve kendi içlerine kötülüklerin girmesini engelleyen akraba bağlarıyla mümkündür.

Akrabaya sıla-i rahimde bulunmak duruma göre farklı olabilir. En basit olarak akrabayla güzel geçinmek, onlara karşı güler yüzlü olmak, arayıp hallerini hatırlarını sormak ve kendileri hakkında güzel düşünüp güzel konuşmaktır. Mümkünse bunun üzerinde ziyaretlerinde bulunmak, eğer maddi sıkıntıları varsa gidermeye çalışmak veya hastalık, yaşlılık, fakirlik vb. durumlarda imkân derecesinde gidip yardım elini uzatmaktır. Eğer kişinin akrabası uzaklarda ve her zaman gitmesi mümkün değilse mektup, telefon gibi iletişim yollarıyla irtibata geçip gönüllerini almak her Müslümanın görevidir.

Akrabalık bağının gözetilmesi aynı zamanda Hz. Peygamber Efendimizin bildirdikleriyle ömrü uzatır ve bereketlendirir. “*Rızkının çoğalmasını ve ömrünün uzamasını isteyen kimse, akrabasını kollayıp gözetsin!*”³⁸⁴ Bu hadisten sadece zahiri olarak ömrün uzaması anlaşılmamalıdır. Nice ömür yaşayanlar vardır hayır üzere hiçbir birikintisi olmadan ahirete geçer ve hiçbir birikimi olmadığından bir ömür yaşanmamış gibi olur. Nice ömürde vardır ki az zamanda bereket üzere hayır üzere geçmiş, kendisinden sonrakilere birçok hayır bırakıp ahirete göçmüştür ve az olan ömrü çok bereket ve hayırla dolmuş olarak karşılık görür.

Son yüzyılım getirdiği teknolojik çağda insanlar arası ilişki kendisini daha çok bireysel yaşamaya bıraktığından dolayı Müslümanların akraba bağına dahada titizlikle dikkat edip bu çağın zararlarından kendilerini muhafaza etmeleri gerekmektedir. Birçok âyet ve hadisin bulunduğu akrabalık ilişkilerine çokça önem vermek Müslüman bireylerin sorumluluklarından birisi olduğunu unutmamalıdır.

³⁸³Buhârî, Edeb, 85; Müslim, İmân, 74

³⁸⁴Buhârî, Edeb 12, Büyû‘ 13; Müslim, Birr 20.

2.4.2.Akraba Hakkının İhlali

İslâm'ın çok önem verdiği meselelerden birisinin de sıla-i rahim olduğunu belirtmiştik. Akrabaya iyi muamelede bulunmak, ziyaret etmek ve hâllerini gözetmek görev ve sorumluluklardan olduğu gibi onlarla ilişkiyi kesmek, durumlarını gözetmemek, ihtiyaçlarını gidermemek de haklarının ihlal edilmesi demektir. Allah,"*Allah'tan korkun ve akrabalık bağlarınızı kesmekten sakının*"³⁸⁵ buyurarak insanları kendisinden korkmaya ve akrabalık bağlarınızı kesmekten sakınmaya davet etmiştir.

Başka yerde Allah, akrabalık bağlarını kesenleri bozgunculuk yapanlarla bir tutmuş onları cehennem azabıyla tehdit etmiştir. "*Fakat Allah'ın tevhid akidesini kabullendikten sonra onu bozanlar ve Allah'ın bağlanmasını emrettiği bağları kopararak akrabalık bağlarını kesenler ve yeryüzünde bozgunculuk yapanlar var ya lânet onlara olsun ve yurdun kötüsü Cehennem de onların varacağı yerdir.*"³⁸⁶ Allah akraba bağlarını korumayı emretmiştir. Her kim ki Allah'ın emretmiş olduğu bu bağı koparırsa Allah'ın azabı o kişinin üzerine olacaktır. Allah, toplumda fesat çıkarmak için uğraşan zalimlere seslenirken "*Demek, 'iş başına gelip yönetimi ele alırsanız' hemen yeryüzünde bozgunculuk çıkaracak ve akrabalık bağlarınızı koparıp parçalayacaksınız, öyle mi?*"³⁸⁷ diyerek onların yönetimi ele geçirdiklerinde ilk yapacakları işin zulmetmek ve akrabalık bağlarını kesmek olacağını haber vermektedir. Toplumun parçalanması, dağılması ve yıkılması birlikteliğin bozulmasına sebebiyet vereceğinden dolayı bu duruma neden olan kişiler toplumunda hakkına girmektedirler.

Bir öğretici, birleştirici, eğitici ve örnek bir birey olarak Hz. Peygamber (s.a.s.) de akrabalık bağına koparmanın hem Allah ile olan bağa, hem toplum içerisinde oluşan birlikteliğe zarar vereceğini çokça dile getirmiştir. Hz. Peygamber (s.a.s.) "*Rahim (akrabalık bağı) Rahmân'dan bir bağıdır. Kim bunu korursa Allah onunla rahmet bağı kurar, kim de koparırsa, Allah da ondan rahmet bağına koparır.*"³⁸⁸ buyurmuştur.

Allah ile bağı kuvvetli olması kulların birbirleriyle bağlarının kuvvetli olmalarıyla bağlantılıdır. Çünkü İslam dini bireysel olduğu kadar toplumsal bir dindir.

³⁸⁵ Nisâ: 4/1.

³⁸⁶ Ra'd: 23/21-25.

³⁸⁷ Muhammed: 47/ 22.

³⁸⁸ Tirmizi, Birr 16; Ebü Dâvud, Edeb 66.

Hatta toplumun maslahatı bireyin dâhi önüne geçer. Akrabayla ilişkilerin kuvvetli olması sonucu Allah'ın rızası elde edilmiş olur. Nitekim bir hadiste Hz. Peygamber (s.a.s.) "*Akrabalık, Arş'ta asılıdır. Der ki: "-Beni gözeteni Allah gözetisin; beni terk eden Allah terk etsin"*³⁸⁹ buyurarak akrabalık bağıyla Allah'ın gözetmesinin, muhafaza etmesinin ve himaye etmesinin bağlantısını belirtmiştir.

Yine bu konuda Rasûlüllah (s.a.s.) dünyadayken cezalandırılmayı en çok hak edenlerin zulüm edenler ve akrabalık bağlarını koparanlar olduğunu söylemiştir.³⁹⁰ Efendimiz bu hadiste ceza olarak en hızlı karşılık görülmesi gereken günahlardan birinin de akrabalık bağlarını zayıflatıp ihmal edilmesi olduğunu belirterek akrabalık ilişkilerinin ihmal edilmemesini emretmiştir. Çünkü insanlar birbirlerine muhtaç varlıklardır. Bu sebepten ötürü Hz. Peygamber (s.a.v.) "*Akrabasıyla ilişkisini koparan kimse cennete giremez.*"³⁹¹ buyurarak açıkça akraba bağıyla ahiretin ilişkisinin ne kadar kuvvetli olduğunu bildirmiştir.

Kişi akrabalarına karşı ilgisiz olmamalı, onların üzüntü ve öfkelerini gücü yettiğince gidermelidir. Özellikle Peygamber Efendimiz amcaı babanın yarısı görmesi teyzeyi de annenin konumunda görmesi³⁹² amca, hala, teyze, dayı gibi birinci derece yakın akrabalara karşı daha dikkatli olmasını göstermektedir. Çünkü onlar kişinin anne ve babasından sonra gelen ilk kişilerdir. Peygamber Efendimizin buyurduğu üzere akrabalık haklarını gözetmede öncelik en yakından başlayarak devam eder.³⁹³

Sonuç olarak Müslüman bir kişi akrabalarından bağımsız olamaz. Yakınlarının durumlarını gözetmesi, ihtiyaçlarını gidermesi ve gönüllerini alması Müslümanın öncelikli görevlerindedir. Vurdumduymaz bir insan ne kendisine nede çevresine faydalı olabilir. Bu sebepten dolayı en yakından başlayarak öncelik sırasına göre, gücü nispetinde sorumluluklarını yerine getirmesi zorunludur. Peygamber Efendimiz sıla-i rahimin hâl diliyle şöyle der: *Benimle irtibatı sürdürenle, Allah da irtibatını sürdürsün! Benimle bağıni kesenden Allah da bağıni kessin!*³⁹⁴

³⁸⁹ Müslim, Birr ve Sıla, 17

³⁹⁰ Ebû Dâvûd, Edeb, 43; Tirmizî, Kıyâme, 57; İbn-i Mâce, Zühd, 23

³⁹¹ Buhârî, Edeb, 11; Müslim, Birr, 18, 19

³⁹² Tirmizî, Birr, 6; İbn Hanbel, II, 14.

³⁹³ Ebû Dâvûd, Edeb, 119-120; Tirmizî, Birr, 1.

³⁹⁴ Müslim, Birr, 17.

2.5.KOMŞU

Komşuluk İslâm'ın öncelemiş olduğu haklardan birisidir. Allah insanı sosyal bir varlık olarak yaratarak onları kabilelere, beldelere ayırmıştır. Bu şekilde insanlar birbirleriyle komşu olup, beraberce bir hayat ilişkileri kurmuşlardır. Komşu insana kendi ailesinden, akrabasından sonra en çok yakın olduğu bir halkadır. Komşuluk bazen öyle bir hal alır ki ailenin sevincini, üzüntüsünü, kederini, darlığını ilk onlar görür ve dâhil olurlar. İnsanın komşularla iç içe olması karşılıklı yardımlaşmayı, dar günlerde yanlarında olup sıkıntılarını gücü nispetince gidermeye çalışmayı ve her daim iletişimde olmayı beraberinde getirmektedir.

Komşular birbirlerine herdurumda muhtaçtırlar. “Komşu komşunun külüne muhtaçtır” atasözü durumu izâh etmektedir. Böyle önemli konumda olan komşuluk hukuku, İslâm'ın değer verdiği, haklarının ihlal edilmesinden razı olmayarak iyi geçinilmesini emrettiği bir müessesedir.

2.5.1. Komşu Hakkına Riâyet

İnsanların hepsi yan yana olacağı, yüzyüze bakacağı güzel bir komşuyla yaşamayı ister. Bunun için evvâla kişi kendisi güzel bir komşu olmalıdır. Evini seçerken de imkân dâhilinde sâlihâ insanların bulunduğu yerlere taşınmalıdır. Peygamber Efendimiz kişiye huzur veren şeylerden birinde sâliha komşu olduğunu zikretmiştir.³⁹⁵ İyi komşu olmak ve iyi komşularla beraber olmak dünya mutluluğu için gereklidir. Yüce Allah Kur'an'da yakın komşu olsun veya uzak komşu olsun onlara hayırla muamele edilmesini emretmektedir.³⁹⁶

Komşuya iyilik yapmak imanın gereğidir. Peygamberimiz(s.a.s.), “*Komşuna iyilik yap ki mümin olasın.*”³⁹⁷ buyurarak komşuya iyilik yapmanın Müslümanın vazgeçilmez bir davranışı olduğunu belirtmektedir. Kişi komşusunun herhalini gözetlemeli ve ondan mesul olduğunu hatırlamalıdır. Komşunun

³⁹⁵ İbn Hanbel, III, 407.

³⁹⁶ Nisâ: 6/36.

³⁹⁷ Tirmizî, Zühd, 2.

bilgisizliğini gidermek de komşu üzerindeki haklardan bir diğeridir. Hertürlü yapılacak iyiliği komşumuzdan esirgememiz gerekir, çünkü kıyamet günü, komşusu yakasına yapışmış: 'Rabbim! Bu komşum kapıyı yüzüme kapattı ve iyiliğini benden esirgedi!' diyecek, olan nice komşular vardır.³⁹⁸ Komşunun önemini Hz. Peygamber'in şu hadisiyle daha da iyi anlamış oluruz: "*Cebrail bana komşu hakkında o kadar aralıksız tavsiyede bulundu ki, komşuyu mirasçı kılacağına zannettim.*"³⁹⁹

Hz. Peygamber komşuluk hakkını bize en kapsamlı şekilde Muaz b. Cebel'den gelen şu hadisle bildirmektedir: "Ey Allah'ın Rasûlü! Komşunun, komşu üzerindeki hakkı nedir?" dedik. Bunun üzerine Rasûlüllah şöyle buyurdu: "*Senden borç isterse ona borç verirsin. Senden yardım isterse ona yardımda bulunursun. Muhtaç duruma düşerse ona verirsin. Hastalanırsa onu ziyaret edersin. Ölürse cenazesini uğurlarsın. Ona bir hayır isabet ederse buna sevinir ve onu tebrik edersin. Eğer ona bir musibet isabet ederse buna üzülür ve ona taziyetlerini bildirirsin. Tencerenin kokusu ile onu rahatsız etmezsin. Komşunun evini gözetlemek ve ona gelecek rüzgârı kapatmak maksadıyla ondan izin almaksızın binanı ondan daha yükseğe yapmazsın. Yine bir meyve satın alırsan ona hediye gönderirsin. Eğer bunu yapamazsan onu komşuna göstermeden gizlice kendi evine sokarsın. Çocuklarını satın aldığın eşyalardan bir parçayla dışarı çıkararak komşunun çocuklarını kızdırmazsın. Siz komşu hakkının ne olduğunu biliyor musunuz? Nefsim elinde olan Allah'a yemin ederim ki Allah'ın rahmeti ile esirgediği az kimseler hariç komşunun hakkı ödenemez.*"⁴⁰⁰

Komşuya karşı iyi muamelede bulunarak hâlini gözetmek, hatırını sormak, derdini dinleyip derman olmaya çalışmak, dar gününde yardımına koşmak hem dünyaya hem de ahirete yatırımdır.

2.5.2. Komşu Hakkının İhlalleri

İslâm komşu haklarına dikkat çekmiş, komşular arasında din, dil, ırk ve meşreb farkını gözetmemiştir. Komşuluk insanın kendi hânesinden sonra iç içe olduğu en yakın müesseselerindendir. Peygamber Efendimiz (s.a.s.) buyurdular ki: "*Komşular, bir hakkı*

³⁹⁸ Buhârî, Edebü'l-Müfred, 60.

³⁹⁹ Buhârî, Edeb, 28; Müslim, Birr 140; Ebu Davud, Edeb 13; Tirmizi, Birr 28.

⁴⁰⁰ Ebû Bekr Ahmed b. Hüseyin b. Ali b. Musa el-Horâsânî el-Beyhâkî, Şuabü'l-İman, Mektebetü'r-Rüşd, Hind, 2003, XII, 104; İbn Hacer, Fethü'l-Bârî, X / 446.

olanlar, iki hakkı olanlar ve üç hakkı olanlar olmak üzere üç sınıftır. Üç hakkı olan komşular; Müslüman ve akraba olan komşulardır. Böylelerinin komşuluk, İslâmiyet ve akrabalık hakları olmak üzere üç hakları vardır. İki hakkı olan komşu, Müslüman komşudur. Bu komşunun hakları, komşuluk ve Müslümanlık haklarıdır. Bir tek hakkı olan komşuya gelince, bu Müslüman olmayan komşudur.”⁴⁰¹ Hadistede belirtildiği üzere Müslüman olmayan komşunun bile hakkı vardır. Eğer ihlal edilirse o yapmış olduğu fiilden dolayı kul hakkına riayet etmemiş olur.

Müslüman kişi çevresinde olup bitenlere karşı duyarsız olamaz. Komşusuna karşı üzerine düşen görevleri yapmak zorundadır. Komşusunun durumunu gözetmeli gücü nispetinde ihtiyaçlarını gidermelidir. Hz. Ömer’in valileri teftiş etmesi için gönderdiği Muhammed b. Mesleme’ye azık vermesinin nedenini sorduğunda, “Medine’deki Müslümanlar açlıktan kırılmak üzereyken sana bir şeyler verip de nimetini sen, vebâli ise ben yüklenmek istemedim. Zira ben, Peygamber (s.a.s.)’in, “Komşusu açken müminin tok olması yakışık kalmaz” dediğini duydum.” demesi,⁴⁰² komşusuna yardıma koşmanın imkânı olan her Müslümanın görevi olduğunu göstermektedir. Zira Allah Resûlu, “Hangi mahallede bir kişi aç olarak sabahlarsa o mahalleden Allah’ın zimmeti(koruması) düşer.” buyurmuştur.⁴⁰³

Hz. Peygamber komşu hakkına yönelik özellikle Müslümanlara çok önemli uyarılarda bulunmuş ve komşu hakkını muhafaza etmeyi imanın bir gereği ve cennete girmeninde reçetesi olarak bildirmiştir. "Allah'a yemin ederim ki iman etmiş olmaz. Allah'a yemin ederim ki iman etmiş olmaz. Allah'a yemin ederim ki iman etmiş olmaz." Ey Allah’ın Rasûlü kim? diye sorulunca, O şöyle buyurdu: "Komşusunun şerrinden kendisini emniyette hissetmeyen kişi.”⁴⁰⁴

Komşularında kendilerine kötülük yapma kaygısı bulunduran kişinin cennete giremeyeceğini söyleyen⁴⁰⁵ Allah Resûlü, hadisten anladığımız şekliyle komşuya yapılan her türlü eziyeti yasaklamış ve bu kişilerin imânlarını gözden geçirmelerini tavsiye etmiştir. Komşuya eziyet verip kişilerin hakkına tecavüz etmek İslam’da asla kabul edilmeyen bir davranıştır. Müslüman bir bireyin, komşusunu zarara uğratmaktan,

⁴⁰¹ Beyhâkî, Şuabu'l-Îmân, XII, 105.

⁴⁰² İbn Hanbel, I/55.

⁴⁰³ İbn Hanbel, II/33.

⁴⁰⁴ Buhârî, Edeb, 26; Müslim, İman, 18.

⁴⁰⁵ Buhârî, Edeb, 29; Müslim, İman, 73.

onu rahatsız edecek davranışlardan kaçınması hem ferdi hem de ahlaki bir görevidir. Eğer komşusu Müslüman bireye güvenemiyor ve ondan gelecek eziyetten kendisini güvende hissetmiyorsa imân tam olarak bu Müslüman'a yerleşmemiş demektir. Vermiş olduğu bu eziyet, güvensizlik ve korku aynı zamanda Müslüman bireyin ahiretini zarara uğratabilecek bir kayıptır. Bundan dolayı kişi komşusuna her türlü eziyet vermekten sakınmalıdır.

Hz. Peygamber (s.a.s.), kendisine gelip komşusunu şikâyet eden adama sabretmesini tavsiye etmiştir. Adam tekrar tekrar gelip komşusunun kendisine hâla eziyet ettiğini söyleyince Efendimiz, *“Eşyalarının yanına git ve onları yola at. Yanından birisi geçtiğinde, ‘Komşum bana eziyet ediyor’ de. Bu durumda lânet onu bulacaktır.”* buyurur. Komşu denileni yapınca insanlar eziyet veren komşuya beddua etmeye başlarlar. Bunun üzerine şikâyet edilen şahıs Hz. Peygamber’e gelip insanların kendisine beddua ettiklerini söyler. Efendimiz de *“İnsanlardan önce Allah sana lânet etmiştir.”* diyerek onu kınar. Adam ise pişman olarak komşusunun yanına gider ve bir daha kendisine hoşlanmayacağı bir şey yapmayacağına dâir söz verir. Peygamber Efendimiz de ona, *“Eşyalarını kaldır, artık güvendesin.”* Buyurur.⁴⁰⁶

Özellikle günümüzde şehirleşmenin getirdiği apartman hayatı, komşuları birbirlerine çok yakınlaştırmıştır. Öyle ki bir köyde yaşayanların sayısında, apartmanlarda insanlar yaşayabilmekte bundan dolayı komşular fiziki olarak birbirlerine daha yakın hale gelmektedir. Bu yakınlaşma insanların birbirlerine karşı sorumluluklarını dahada arttırmıştır. Evin içerisinde yapılan gürültü komşumuza çok daha tesir etmiş olduğu için bu gibi ses ve gürültüden dolayı eziyet vermekten sakınılmalıdır. Özellikle teknolojinin yaygınlaştığı şu dönemlerde kişi komşusunu rahatsız edecek derecede gürültülü bir sesle televizyon ve radyo gibi aletlerin kullanımına dikkat etmelidir.

Tarlaları bitişik olan komşulara gelince, bunlar arasında hem komşuluk hakkı hemde sınırlara riayet etme hakkı vardır. Hz. Peygamber, *“Tarlaların sınır taşlarını değiştirenlere Allah lanet etsin!”*⁴⁰⁷ buyurmuştur. Bu konuda Peygamber bedduası olduğunun bilinciyle hareket edilmeli ve böyle bir ahlâki soruna meyledilmemelidir.

⁴⁰⁶ Ebû Dâvûd, Edeb, 122-123.

⁴⁰⁷ Müslim, Edâhî 43; Nesâî, Dahâya 34.

Resûlullah Efendimiz, yine bu konuyla alakalı olarak arazinin bir karışını dahi haksızca gasp eden kişinin yedi kat yerin dibine kadar boynuna dolandırılacağını söylemiştir.⁴⁰⁸

Aynî, hadisi şerh ederken bir kişinin malını haksız yere almanın zulüm olduğunu söylemiştir.⁴⁰⁹ Nevevi ise bu hadisten zulmün ve gasp etmenin haram olduğu ve cezasında çok ağır olduğu hükmünü çıkarmıştır.⁴¹⁰

Hz. Peygamber, komşuya verilecek hiçbir eziyete müsamaha göstermemekle kalmamış, bizzat kendisi eziyeti ortadan kaldırmıştır. Hz. Peygamber, bir adamın bahçesinde bulunan ağaç komşusuna kadar uzanıp eziyet verince, o adama yapılan ağacın yerine başka ağaç verilmesi veya satması teklifini kabul etmemesi üzerine, ağacın verilen eziyetten dolayı sökülmesi emrini verip söktürmesi, bize bu konuda meselenin önemini ortaya koymaktadır.⁴¹¹

Komşunun hakkını ihlal etmek sadece fiili bir eziyet olarak anlaşılmamalıdır. Bu eziyet bazen fiili bir eziyet, bazen dille verilen bir eziyet, bazen ise komşunun bulunmuş olduğu zor durumda ona yardım edebilecek imkân olmasına rağmen yardımını esirgemesiyle de olabilmektedir.

Komşusuna eziyet eden kadınla eziyet etmeyen kadının Hz. Peygamber(s.a.s.) ahirette ki yerlerini şu hadisle bize bildirmektedir. Bir adam Rasûlullah'a gelerek, "Ey Allah'ın Rasûlü! Falan kadının nafilâ namazının, orucunun ve sadakasının çok olduğundan ancak diliyle komşusunu rahatsız ettiğinden söz ediliyor, ne buyurursunuz?" dedi. Rasûlullah, "*O cehennemde olacaktır.*" buyurdu. Adam bu kez "Ey Allah'ın Rasûlü! Falan kadının nafilâ namazının, orucunun ve sadakasının az olduğundan ancak diliyle komşusunu rahatsız etmediğinden söz ediliyor ne buyurursunuz?" dedi. Rasûlullah "*O da cennette olacaktır.*" buyurdu."⁴¹²

İslam'ın haram kıldığı, yapılmasına asla izin vermediği birçok günah vardır ki bu günahlar komşuya yapıldığında dahada katlanıp en büyük günahlar içerisinde sayılmıştır. İbn Receb, komşuya karşı yapılan eziyetin diğer kişilere yapılan eziyetten çok daha şiddetli haram olduğunu söylemiştir.⁴¹³ Çünkü komşu komşunun malının, canının ve onurunun emanetçisidir. Onun için komşuya karşı yapılan kötülüklerin cezası

⁴⁰⁸ Buhârî, Bed'ü'l-Halk, 2; Mezâlim, 13; Müslim, Müsakâk, 142.

⁴⁰⁹ Bedreddin el-Aynî, Umdetu'l-Kârî, XII, 299.

⁴¹⁰ Nevevî, Şerhu'n-Nevevî Alâ Sahîhi Müslim, XI, 49.

⁴¹¹ Ebû Dâvûd, Akdiyye, 31.

⁴¹² Buhârî, el-Edebü'l-Müfred, 54; İbn Hanbel, II/ 440.

⁴¹³ İbn Receb, Câmiu'l-Ulûm ve'l-Hikem, 377.

çok daha ağır değerlendirilmiştir. Hz. Peygamber'e sahabe tarafından en büyük günahın hangisi diye soru sorulduğunda, Hz. Peygamber(s.a.s.), “Allah'a şirk koşturmak, rızık korkusundan evladını öldürmek ve komşunun helalliğiyle zina etmek” olarak bildirmiştir.⁴¹⁴ Başka hadiste ise buyurmuştur ki:“Komşusunun karısıyla zina yapanın günahı, on kadınla zina yapan adamın günahından daha ağırdır.”⁴¹⁵

M. Ertuğrul Düздаğ, komşuların birbirleriyle geçimini edep ve erkânı kırk tane madde saymıştır. Onlardan bazılarını şu şekilde açıklayabiliriz; komşunun ev halkına, kötülük etmeyip, onların namusunu korumak, komşuya gelip gidene uzun uzun bakarak rahatsız etmemek, komşuyu el veya diliyle incitmekten sakınmak, komşunun evine penceresinden veya duvarından izinsiz bakmamak, komşusu borç isterse vermek, komşunun çocuklarını kendilerine dövdürüp, sövdürmemek, komşunun sırlarını ve ayıplarını sordurmamak, komşudan su, tuz veya ateş gibi zaruri maddeleri esirgememek, komşuların ayıplarını örtmek, komşudan izin almadan evi yabancılara satmamak, komşunun kusurlarını affetmek, yetimlerine sahip çıkmak, kabalık eden komşuya aldırılmamak, tutumları sert dahi olsa mülâyim davranmak.⁴¹⁶

Özetle Hz. Peygamber'den gelen hadisler çerçevesindeşunları söyleyebiliriz.Müslümanların komşu hakkına karşı yapılacak hak ihlallerinden kaçınmaları zaruridir. Çünkü komşuya verilebilecek eziyet kişiyi akıbeti kötü bir sonuca götürmektedir. Birbirlerine muhtaç kişilerin karşılıklı eziyetleri dünyayı çekilmez kılacağı gibi ahiret hayatınıda zora sokmaktadır.

2.6. MİSAFİR

İslâm dininin, muhatapların hakkını önemseydiği bir diğer mesele ise misafirdir. İslâm dini, misafirin ağırlanması ve ihtiyaçlarının görülmesini emretmiş, misafire karşı görev ve sorumlulukları belirtmiştir. Bu bölümde İslam dininin çokça üzerinde durduğu bir sorumluluk olan misafirliğin önemi ve misafirin haklarınınihlal edildiği durumlar ele alınacaktır.

⁴¹⁴ Buhârî, Edeb, 20, Diyât, 1, Tevhid, 40; Müslim, İmân, 41; Nesâî, Tahrîm, 4; Ebû Dâvûd, Talâk, 20.

⁴¹⁵Tirmizî, Tefsîr, 25.

⁴¹⁶ Düздаğ, M.Ertuğrul, Müslüman Aile, İz Yayıncılık, 3.Baskı, İstanbul, 1995, 83-85.

2.6.1. Misafir Hakkına Riâyet

Dinimizde misafirliğin çok önemli yeri vardır. Müslümanın ilk vazifelerinden birisi kendisine gelen misafire misafirperverliğini göstermesi, onu yedirip içirip, ihtiyaçlarını gidermesidir. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.s.), en hayırlı Müslümanın yemek yediren, tanıdığına ve tanımadığına selam veren olduğunu bildirmiştir.⁴¹⁷ Bunun en güzel ve canlı örneklerini sahâbelerin hayatlarında görmekteyiz. Medineli'lerin Ensâr ismini almaları, hicret etmiş Kureyşli kardeşlerine göstermiş oldukları misafirperverliklerinden dolayıdır. Hatta misafir paylaşmak için aralarında kura çekmek zorunda kalmışlardır.⁴¹⁸

Özellikle İbrahim (a.s.) misafirperverliğiyle meşhur olmuş bir Peygamberdir. Gelen misafire kim olduklarını ve nerden geldiklerini sormadan önce misafirini ağırlar, ikramında bulunur daha sonra kim olduklarını ve ne aradıklarını sorardı. İkrâm ettiklerin, düşmanı olma ihtimali olsa bile, o asla buna aldırış etmezdi. Allah, Kur'an da İbrahim (a.s.)'e gelen misafir meleklerden bahsederken Hz. İbrahim'in bu güzel hasletini anlatmıştır: *“İbrahim'in ağırlanan misafirlerinin haberi sana geldi mi? Onlar İbrahim'in yanına girmişler, selam vermişlerdi. İbrahim de selâmı almış, içinden “bunlar, yabancılar” demişti. Hemen ailesinin yanına giderek semiz bir dana kebabını getirmiş, onların önüne koyup “Buyurun, yemez misiniz?” demişti.*”⁴¹⁹

Allah, bu ameli güzel bir davranış olarak karşıladığından dolayı İbrahim'e gelen misafirler demiyor da ağırlanan misafirler diyor. Yani burada İbrahim(a.s.)'in onları güzellekle ağırlamış olduğuna vurgu yapıyor. İşte bu güzel Ahlak bizlere peygamberlerin en önemli hediyesidir. Özellikle misafirperverlik Muhammed(s.a.s.) ümmetinin tarih boyunca bilinen en güzel ahlaklarından birisi olmuştur. Hz. Peygamber(s.a.s.), hem sözleriyle insanları misafir ağırlamaya teşvik etmiş, hemde uygulamalarıyla misafire ikram etmede örnek olmuştur. Öyleki Hz. Peygamber (s.a.s.) misafirlerine bizzat kendisi hizmet ederdi. Yabancı kimse onu kavminin efendisi

⁴¹⁷ Buhârî, İmân, 6; Müslim, İman, 63.

⁴¹⁸ Buhârî, Cenâiz, 3, Menâkıbu'l-Ensâr, 46.

⁴¹⁹ Zâriyât, 51/24-27.

olduğunu anlamazdı. İşte bu ahlak üzere olan Hz. Peygamber(s.a.s.), Allah'a ve ahiret gününe inanan kimselere ilk olarak misafirine ikram etmesini emretmiştir.⁴²⁰

Misafirin kıymeti bilinmelidir. Misafire ikramda bulunan bir ev halkına hayır ve bereketin çok hızlı bir şekilde ulaştığını bildirmiştir.⁴²¹ Bu güzel ahlakı Hz. Peygamber'in ashabında da çok rahat şekilde görebilmekteyiz. Bir keresinde Efendimiz, yanına gelen bir misafire verecek bir şey bulamayınca, misafiri birinin ağırlamasını istedi. Talha (r.a.) misafiri kabul etti ve evine götürdü. Ancak evde sadece kendilerine yetecek bir şey olmasına rağmen Talha, çocukları aç şekilde uyutmuş, ışıkları söndürüp kendileri yemek yiyormuş gibi yapıp misafirlerinin karnını doyurmuştur ve bu amel Allah'ın hoşuna gitmiştir.⁴²² Hz. Talha'nın bu hareketi o günden beridir takdire şayan olarak anılagelmiştir. Bu gerçekten çok üstün bir ahlakın göstergesidir.

Tarih boyunca İslâm beldeleri misafirperverliğini ellerinden bırakmamıştır. Müslümanlar hem birey hem devlet olarak bu görev yerine getirmeye devam etmiştir. Hz. Peygamber (s.a.s.)'in “*Misâfirlik üç gündür. Bundan fazlası sadakadır*”⁴²³ hadisini kendilerine rehber edinmiş atalarımızı yolcu misafirler için yollara hanlar yaptırmış onlara ilk üç gün misafir gibi bakılıp hiçbir şekilde maddi bir talepte dahi bulunmamışlardır. Müslümanın hem dinî, hem ahlakî, hemde örfî görevlerinden biri olan misafirperverliği ilk günkü gibi taze tutması ve üzerine düşeni yapması misafirin hakkına riâyet etmesi gereklidir.

2.6.2. Misafir Hakkının İhlali

Müslüman bir kişinin misafire karşı göstermesi gereken hürmeti, nezaketi ve iyiliği anlattıktan sonra görevlerin tam aksine görevini yapmayıp bir de kötü muameleyle karşılık verenlere karşı İslam'ın bakış açısından bahsedeceğiz.

Misafir ağırlamak hem dini hem ahlaki hemde örfî bir görevdir. Eğer misafire gereken yapılmadığı zaman, hem din, hem ahlak hemde örf çığnenmiş demektir. Öncelikle kişi misafir ağırlamakla fakirleşeceğini sanmamalı bunun tamamen şeytanın telkini olduğunu anlamalıdır. Çünkü şeytan insanları fakirlikle kandırıp cimrileştirir.

⁴²⁰Buharî, Nikâh, 90; Edeb, 31, Rikak, 23.

⁴²¹İbn-i Mâce, Etî'ne, 55.

⁴²²Buharî, Menâkibu'l-Ens'ar, 10, Tefsir, Haşr, 6; Müslim, Eşribe 172.

⁴²³Buhari, Edeb 85, 31, Rikak 23; Müslim, Lukata 77.

Allah bu durumu Şu Şekilde ifade etmektedir: “Şeytan hayır yolunda harcıyarak fakir olursunuz diye sizi korkutur, cimriliği telkin eder. Allah ise, hayır yolunda harcıyanlara mağfiret, lutuf ve bolluk vaat eder.”⁴²⁴

Özellikle günümüzde ev sahipleri rahatları bozulmasın diye misafir ağırlamaz hale geldiler. Yabancı bir kişiye değil, kendi akrabalarını, komŐularını dahi misafirliğe davet etmez hale geldiler. Bu gerçekten insani ilişkilerin gün geçtikçe zayıflamasına, birliğin ve dirliğin körelmesine yol açmaktadır. Misafir demek bereket demektir, misafirin gelmediği evlerde de bereket azalıp yok olmaktadır. Hz. Peygamber (s.a.s.) “Misafir ağırlamayanda hayır yoktur”⁴²⁵ buyurmuştur. Sizin hayra ulaŐacaęınızı bilen Şeytan bu hayırdan mahrum olmanız için misafirliği sizlere yük olarak göstermekte ve sizleri bu yoldan alı koymak için çaba harcamaktadır.

Eğer Müslümanların beldesine misafir gelirse misafiri ağırlayıp ikramda bulunmak oradakiler üzerine bir borçtur. Özellikle bu kişi Müslüman ise onun ağırlanması en büyük hakkıdır. Kişi misafirin hakkını ihlal ederse misafir dilerse hakkını alır dilerse de affeder. Eğer misafirin hakkı ödenmezse kıyamet günü misafir hak talebinde bulunur ve hakkı o kişiden zorlada olsa alınır. Hz. Peygamber (s.a.s) bu meselede buyurdular ki: “Bir gece misafir olmak Müslümanın hakkıdır. Kim, bir ev sâhibinin avlusunda sabahlarsa, onun ağırlanması ev sahibii üzerine bir borç olur. Misafir dilerse o hakkını alır, dilerse almaz.”⁴²⁶

İslâm dini, misafirin hakkına riâyet etmiş onun zor durumda kalmasına müsaade vermemiştir. Bir kişi bir topluluğa misafir olursa o topluluğun veya cemaatin o misafiri en az bir günlük ağırlaması zorunludur. Eğer o topluluk, misafiri ağırlamaya yeltenmezlerse zorlada olsa onların mallarından ve ekinlerinden alınır ve misafirin ihtiyaçları giderilir. İnsanlar bu gibi meselelere bakış açısı daha çok “yaparsam hayır yapmazsam benim bileceğim iştir, mal benim mülk benim” Őeklindedir. İslam dininde ise bu bir sorumluluk ve zorunluluktur. Ukbe b. Amir radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah (s.a.s.)’e dedim ki: “Siz, bizi sefere gönderiyorsunuz. Bir yere vardığımız zaman, o belde sakinleri ihtiyaçlarımızı görmezlerse ne yapmalıyız?” Resûlullah Şu cevabı verdiler: “Bir kavme inince, onlar misafire davranılması gereken muameleyi size

⁴²⁴ Bakara: 2/268.

⁴²⁵ İbn Hanbel, IV, 155.

⁴²⁶ Ebu Dâvud, Et’ime, 5.

de yaparlarsa ikrâmlarını kabûl edin. Aksi takdirde, misafirin hakkı neyse onlardan alın."⁴²⁷

İbn Hacer, misafir ağırlamanın farz olduğu ve evine konaklanan kişi, misafirini ağırlamaktan kaçınırsa misafir hakkını ondan zorla alabileceğini söylemiştir.⁴²⁸

İslâm dini eziyetin her iki tarafa verilmesinden razı olmadığı için, sadece ev sahibinin değil, misafirinde aynı zamanda ev sahibine eziyet vermesini yasaklamıştır. Misafir ev hanesinin durumunu gözetmeli ona göre hareket etmelidir. İbn Receb, bir kişinin kendisini ağırlamaktan âciz olan bir kimseden kendisini ağırlamasını istemesi ona helâl olmayacağını söylemiştir.⁴²⁹ Çünkü misafiri ağırlamak için külfete giren ev sahibinin huzuru kaçabilir. Bu ise misafire karşı kalbinde nefret oluşmasına ve günaha girmesine neden olabilir. Onun için bir Müslümanın, kardeşini günaha sokacak kadar yanlarında kalması caiz olmaz. Hz. Peygamber (s.a.s.) buyurdular ki: *"Bir Müslümanın din kardeşinin yanında onu sıkıntıya sokacak kadar kalması helâl değildir."* Ashâb-ı Kirâm "Yâ Rasûlallah, insan din kardeşini nasıl günaha sokar?" diye sorunca Peygamber (s.a.s.), *"Misafirini ağırlayacak bir şey bulamayan kimsenin yanında oturup kalmakla"*⁴³⁰ diye cevap verir.

"Misafirin çok önemli bir diğer görevi de, evinde misafir olduğu kimsenin maddi gücü zayıfsa, orada gereğinden fazla kalarak onu zor durumda bırakmamasıdır. Şartları müsait olmayan birinin yanında gereğinden fazla kalarak onun "şu adam nereden çıktı!" veya "buraya kazık çaktı" gibi sözlerle günaha girmesine yol açmak yahut misafirini ağırlamak için başkasından borç almasına sebep olmak doğru bir davranış değildir."⁴³¹

Özellikle ikram etmeyi seven ve misafiri geri çevirmeyi hoş karşılamayan kişilere bu hallerinden faydalanarak suistimal etmek asla ahlaki ilkelere uymayan bir davranıştır. Kişinin misafiri ağırlamak adına kendisini ve ailesini mahrum bıraktıracak duruma getirmemeye dikkat edilmelidir. Ev sahibi durumu iyi olsa bile gösteriş adına israfa gidecek kadar külfete girmemelidir.

⁴²⁷ Buhârî, Edeb 85, Mezâlim 18; Müslim, Lukâta, 17.

⁴²⁸ İbn Hacer, Fethu'l-Bârî, V, 108.

⁴²⁹ İbn Receb, Câmiu'l-Ulûm ve'l-Hikem, 398.

⁴³⁰ Müslim, Lukâta, 15-16.

⁴³¹ Nevevi, Riyazü's Salihin, Ter. Yaşar Kandemir, İsmail Lütfi Çakan, Raşit küçük, IV, 178.

Ev sahibine yapılan diğerk bir eziyet ise misafirin özellikle ağır masraf içeren ikram talebinde bulunmasıdır. Ev sahibi gücü nispetinde hareket edip misafirini zaten ağrılayacaktır. Ancak yapılan ikramdan hoşnutsuzluk göstermek, ev sahibini mahcubiyetten kurtulma adına büyük külfete sokabilmektedir. Ayrıca ev sahibinin ikramını geri çevirmemekte misafirliğin âdablarından dır. Bir defasında kendisine ikram edilen yemeği Peygamber Efendimiz ashâbına ikram etmiş, onlar da “İştahımız yok” diye karşılık verince Efendimiz, “*Açlığı ve yalanı bir araya getirmeyin.*”⁴³² buyurarak ikramı geri çevirmemelerini tavsiye etmiştir.

Yukarıdaki bilgilerden anlaşıldığı üzere ev sahibine yakışan misafirini güzellikle ağrılması ve onlara eziyet verecek bir tavır sergilememesidir. Misafire yakışan ise ev sahibinin durumunu gözetip ona göre hareket etmesidir. Kısacası her iki tarafta birbirlerinin haklarını ihlal etmekten sakınmalıdır. Müslümanlar asırlar boyunca var olan misafirperverliklerini devam ettirmeli ve bu güzel hasletten taviz vermemelidirler.

2.7. YETİM

İslâm dini sadece ibadetlerle müteşekkil olmayıp, sosyal dayanışmayı ve yardımlaşmayı da içinde barındıran, insanlarla iç içe olan, bireysel ve toplumsal her meselede çözümler getiren bir yapıya sahiptir. İslâm dini özellikle şerli ve kötü fiilleri yapmak için istismar edilmeye münasip; mazlum, zayıf, yetim, köle vb. kişilerle hususi olarak ilgilenmiştir. Hz. Peygamber (s.a.v.), sahipsiz ve zayıf olması sebebiyle yetim çocuk üzerinde titizlikle durmuş ve onlara karşı iyi muamelede bulunmasını istemiş, haklarının ihlal edilmesini ise yasaklamıştır.

2.7.1. Yetim Hakkına Riâyet

Yetimleri eğitip yetiştirmek ve onları hayırlı birer birey haline getirmek Müslümanların önemli görevlerindedir. Yetim çocuk her an şerlerin rüzgârına kapılmaya münasip bir çocuktur. Çünkü yetimin üzerinde onu koruyup kollayacak bir güç yoktur.

⁴³² İbn Mâce, Et’ime, 23.

Ölüm hayatın bir gerçeğidir. Hiç kimse ölümsüz olamayacağı için yetimlik de tercih sebebi değil bilakis vakiadır. Bunun için herbir birey bu yetimin yerinde “bende olabilirdim” bilinciyle hareket edip ona göre davranmalıdır. Veya kendi evladının da yetim olarak hayat sürebileceğini hatırlıdan çıkarmamalıdır. İnsanlar kendi çocuklarını yetiştirmek istedikleri gibi yetimlere karşıda aynı hassasiyetle hareket etmeli, onlardan da sorumlu olduğunu unutulmamalıdır. Allah, yetimlere güzellikle muamelede bulunulmasını emretmiştir.⁴³³

Aynı zamanda yetimlerin malları da muhafaza edilip zamanı geldiğinde onlara teslim edilmeli hatta gerekirse ticaret yoluyla çalıştırılıp değerlendirilmelidir. Allah, “*Ergenlik çağına kadar en güzel şekilde yaklaşmak dışında yetim malına yaklaşmayın, sözlerinizi yerine getirin, çünkü söz bir sorumluluktur.*”⁴³⁴ buyurmuştur. Başka âyette ise, “*Rüştüne erinceye kadar yetim malına ancak en güzel şekilde yaklaşın.*”⁴³⁵ buyurarak yetim malına en güzel şekilde yaklaşılmasını söylemiştir.

Yetime bakmak, ihtiyaçlarını gidermek, yüzünü güldürmek ve sahip çıkmak İslam’ın çokça teşvik ettiği ve karşılığında büyük mükafatların olacağını bildirdiği amellerdir. Hz. Peygamber (s.a.s.), bu konuda yetimlere her fırsatta sahip çıkmış, insanlara yetimlere karşı güzellikle muamelede bulunmalarını ve onların ihtiyaçlarını karşılanmalarını tavsiye etmiştir. Resûlullah (s.a.s.) buyurdu ki: “*Ben ve yetime bakan kimse cennette şöleyiz*”Orta parmağı ile baş parmağını yan yana getirip aralarını açıp kapayarak işaret etti.⁴³⁶ Yetimin gönlünü alacak esenlikte başını okşamak bile sevaptır. Allah Resûlü buyurdu ki: “*Bir kimse sırf Allah rızası için bir yetimin başını okşarsa, elinin dokunduğu her saç teline karşılık ona sevap vardır*”⁴³⁷

Allah, yetimi yetiştiren, bütün ihtiyaçlarını karşılayan, bir baba gibi sahip çıkan ve onu topluma kazandıran kişileri ise cennetine koyacağını bize bildirmiştir. Efendimiz buyurdu ki: “*Bir kimse, Müslümanların arasında bulunan bir yetimi alarak yedirip içirmek üzere evine götürürse, affedilmeyecek bir suç işlemediği takdirde, Allah onu mutlaka cennete koyar*”⁴³⁸

⁴³³ Nisa, 36.

⁴³⁴ İsrâ: 17/34.

⁴³⁵ En’am: 6/152.

⁴³⁶ Buhârî, Talak 14, Edeb 24.

⁴³⁷ İbn Hanbel, V, 250.

⁴³⁸ Tirmizî, Birr 14.

Bu hadisler bize, toplumun yetimlere sahip çıkmasını, bir evlat gibi şefkat ve merhametle muamelede bulunmasını teşvik etmektedir. Bu bir ahlakî görev olmanın çok çok üstünde bir toplumsal sorumluluktur. Bizler bu meselede birey, toplum ve devlet olarak sorumluyuz. Eğer bu sorumluluk yerine getirilmezse, çevresine ve toplumuna zararlı bireyler yetişecektir.

2.7.2. Yetim Hakkının İhlali

İslâm dini, zulmün her türlüünü yasaklamıştır. Özellikle kimsesizliği sebebiyle şer ve kötülöklere âlet edilmeye müsait olan yetimler, tarih boyunca çokça istismar edilmişlerdir. İslâm dini, kimsesizlerin kimsesi olmuş, zayıfın, mazlumun ve muhtacın dini, ırkı veya rengi her ne olursa olsun ayırtılmeksizin sahip çıkmıştır. Hz. Peygamber (s.a.s.) “*Velisi olmayanın velisi benim*” buyurarak İslâm’ın bu konudaki tutumunu açıkça ortaya koymuştur.

Allah mazlum, zayıf ve sahipsiz olan yetime maddi manevi zarar verilmesini yasaklamıştır. Özellikle zulmederek yetim malını yemeye kalkanların yediklerinin kendileri için rızık değil bilakis ateş olduğunu belirtilmiştir. Bu ifade âyette şu şekilde gelmektedir: “*Gerçekten, yetimlerin mallarını zulmederek yiyenler, karınlarına ancak ateş doldurmuş olurlar. Onlar, çılgın bir ateşe gireceklerdir.*”⁴³⁹

Her kim ki yetimin hakkını ihlal ederek malına el koyarsa ahirette yeri sadece cehennem ateşidir. Özellikle yetim malı için gelen bu tehdit insanları yetim malına daha titiz olmaya teşvik etmiştir. Yetim malının yenmesini şiddetle sakındıran Hz. Peygamber (s.a.s.) aynı zamanda yetim malı yemeyi öldürücü yedi büyük günahın birisi olarak bildirmiştir.⁴⁴⁰

Yetime bakmayı üstlenen kişi “zaten ona ben bakıyorum, bundan dolayı onun malıda benimdir” gibi yanlış düşünceyle hareket etmemelidir. Bu sözüyle kendisinin hakkı olmayan mala el uzatıp kendi malına katmamalıdır. Allah insanları butür amel işlemekten sakındırarak buyurmuştur ki: “*Yetimlere mallarını verin. Temizi pis olanla*

⁴³⁹ Nisâ: 4/10.

⁴⁴⁰ Buhârî, Vesâyâ, 23, Tıbb, 48; Müslim, İmân, 145, Vesâyâ, 10.

değişmeyin. Onların mallarını kendi mallarınıza katıp yemeyin. Çünkü bu, büyük bir günahtır.”⁴⁴¹

Yetime, kimsesiz ve zayıf olduğundan dolayı eziyet edilmemelidir. Hiçbir insan bulunduğu konum ve makamdan dolayı kendisinden daha aşağıda diye başka birini ezmeye, malına ve canına kastetmeye hak sahibi değildir. Yetimlik tercih değil İlâhi takdirdir. Allah, “*Öyleyse yetimi sakın ezme.*”⁴⁴² buyurarak yetimi küçük görülerek ezilmesine izin vermemiştir. İslâm dini, hiçbir şekilde yetimin ezilmesine, hakkının çiğnenmesine müsaade vermemiş, yetimi koruyup gözetene büyük mükâfatlar sunduğu gibi eziyet verip, zulmedenlerde en ağır şekilde muamelede bulunacağını bildirmiştir.

Hz. Peygamber (s.a.s.) de yetim olarak yetişmiş olmasından dolayı yetimliğin ne demek olduğunu çok iyi bilmekteydi. Toplumun her meselesine titizlikle eğilen Efendimiz, yetimler meselesine daha husûsi eğilmiş ve ümmetini yetim hakkı konusunda çokça uyarmıştır. Özellikle Cahiliye devrinde zayıfların hakkının çiğnendiği, güçlünün ise her istediğini yaptığı bir zamanda yaşayan Hz. Peygamber(s.a.s.), ashâbını da yetim malı hakkında çokça uyarmıştır. Allah Resûlü buyurmuştur ki: “*İki zayıfın; kadın ve yetimin hakları konusundainsanları şiddetle sakındırıyorum. Onların haklarına el uzatılmasını yasaklıyorum.*”⁴⁴³

Yetim meselesi genelde bütün insanlığın mesuliyeti altında olmakla birlikte, özelde bir Müslüman için daha ayrıcalıklı yere sahiptir. Müslüman bir kişi ailesinden, çevresinden ve toplumundan bağımsız olamaz. Her Müslüman Allah’ın emrettiklerini yapmak, yasakladıklarından da kaçmak zorundadır. Bir yetimin bakımı ve mesuliyeti üzerinde bulunan bir Müslüman eğer ki haksızlık yaparsa Allah tarafından büyük bir azapla karşılık görür. Bundan dolayı Hz. Peygamber (s.a.s.) buyurmuştur ki: “*Müslümanların evlerinin içinde en hayırlı ev, içinde yetime iyi bakılan evdir. Müslümanların evlerinin içinde en kötü ev, yetime kötülük yapılan evdir.*”⁴⁴⁴

Yetim, kendisine el uzatana muhtaç olan ve hayata kazandırılması gereken emanettir. Bu emanet yerine gelmediği zaman kayıp giden evlatların hesabı Allah tarafından elbette sorulacaktır. Hayatta mal biriktirmekten, makam elde etmekten daha

⁴⁴¹ Nisâ: 4/2.

⁴⁴² Duhâ: 93/9.

⁴⁴³ İbn Mâce, Edeb, 6; İbn Hanbel, II/440.

⁴⁴⁴ İbn Mâce, Edeb, 6.

önemli ve güzel bir şey insan yetiştirmektir. Topluma bir insan kazandırmak kadar hem dünyada hem de ahirette huzur verici kazançlı bir amel yoktur. Toplumun da yetimlere kimsesiz ve sahipsiz olmadıklarını göstermek her insanın insanî ve ahlâkî görevidir.

2.8. İŞÇİ-İŞVEREN

İşçiyle işveren arasında yapılan iş sebebiyle müşterek bir ilişki oluşmuş olduğundan, iki tarafında birbirlerine karşı hak ve hukuk sorumlulukları doğmuş olmaktadır. Bu ortak ilişki sebebiyle her iki tarafında yapması ve yapmaması gereken görevleri vardır. Birbirlerinin haklarına riayet etmeleri gerektiği gibi birbirlerine zulmetmeleri de yasaklanmıştır. Bu bölümde her iki tarafında karşılıklı hakları işlenecektir.

2.8.1. İşçi-İşveren Hakkına Riâyet

İnsanlar birbirlerine muhtaç varlıklardır. İnsanoğlu var olduğu günden bugüne işçilik bir ihtiyaç olarak süregelmiştir. Bu sayede insanlar birbirleriyle ilişki kurmuş ve herkes sahip olduğu meslek nispetinde diğerlerinin ihtiyaçlarını görmüştür. Durum böyle olunca bir taraf diğer tarafın işini yaparken, diğer taraf ise bu verilmiş emeğin karşılığını ödeyerek karşılık verir. Bu şekilde bir anlaşmaya dayalı ilişki kurulduğundan dolayı her iki taraf için karşılıklı hak ve hukuk doğmuş olur. Bu durumda her iki tarafında üstlenmesi gereken görevler vardır. İşçiden beklenen işini sağlam ve düzgün bir şekilde yapması, işverenin ise işçiye gereken ücretini zamanında vermesidir.

İşverenin yapması gereken, işçiye ücretini bildirmesidir. Ücretin ve tarihin belli olması durumunda her iki taraf kendi durumlarını işe başlamadan önce diğer tarafa izah eder, eğer anlaşılamayan bir durum varsa, o durum izale edilir. Ancak bu mesele iş bittikten sonra olursa, anlaşılmadığı zaman işin bitmesinden ötürü karşılıklı çatışma olabilir. Konuyla ilgili Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: “*Bir işçi tutan kimse, daha işin başında ona vereceği ücretin miktarını bildirsin!*”⁴⁴⁵.

⁴⁴⁵ Nesâî, Eymân ve'n-Nuzûr, 44.

İnsanların işçiye bakış açısı, her türlü yükü taşıyabilecek bir yük aracı gibi görmemeli, onların konumları gözetilerek hareket edilmelidir. İşçilere güzellikle muamele edilmeli onlara yediklerimizden yedirmeli, giydiklerimizden giydirmeli ve onlara güçlerini aşan işler teklif edilmemelidir. İslâm dininin işverenden beklediği bu davranışı Hz. Peygamber'in diliyle açık ve net şekilde görebiliyoruz: “İşçi kardeşleriniz sizin işlerinizi yapan kimselerdir. Allah onları ellerinizin altına verdi; dileseydi sizi onların eli altına sokabilirdi. Öyleyse, yanınızda işçi çalıştırıyorsanız, yediğinizden onlara da yedin, giydiğinizden giydirin. Onlara güçlerini aşan bir iş teklif etmeyin; eğer zor bir işi yapmalarını isterseniz, siz de onlara yardım edin!”⁴⁴⁶

Bununla beraber işçinin sağlığına etki eden hiçbir işe razı olunamaz, insan yaratılmış en hayırlı varlıktır. Onun yaşam hakkına gelebilecek herhangi bir zarar asla kabul edilmemiştir. İşçinin sağlık yönünden ihtiyaçları işveren tarafından tedbir alınmalıdır. İşçinin dini görevlerinin yerine getirilmesi engellenmemelidir. Ancak işçi ibadetleri fırsata çevirmemeli, kendisi için yeterli vaktin üzerine çıkmamalıdır. Bu durum zaten Allah'ın da istemediği durum olduğundan ibadetin sıhhatine bile zarar verebilecek ahlak dışı bir davranıştır.

İşçiye gelince o da işini layığıyla yerine getirmelidir. İşçi elde etmiş olduğu iş sayesinde rızıklanmaktadır. Allah'ın kendisine bu yolla göndermiş olduğu rızık kapısına çalıp çırparak ihanet etmemelidir. İşini hem hakkıyla yerine getirmeye ehil olmalı hem güvenilir biri olmalıdır. Kur'an-ı Kerim de, Hz. Musa'nın Mısır'dan ayrılıp Medyen bölgesine gittiği ve orada yardımlarını gördüğü iki kız kardeşin babalarına Hz. Musa'yı tanıtırken şu kelimeleri kullandığından bahsedilir: “Babacığım! Bunu işçi olarak tut! Zira senin çalıştıracağın en iyi adam, böyle kuvvetli ve güvenilir biri olmalıdır.”⁴⁴⁷ Bu âyette anlaşıyor ki, işçi hem işini yapabilecek bir kabiliyette olmalı hemde aynı zamanda güvenilir bir olmalıdır. Her iki vasıf işçide bulunması gereken vasıflardandır. İşine hile karıştıran, işten çalan ve güven vermeyen işçi Allah katında yapmış olduğunun karşılığını görecektir.

2.8.2. İşçi-İşveren Hakkının İhlali

⁴⁴⁶ Müslim, İmân, 38, 40.

⁴⁴⁷ Kasas: 28/26.

İşçi ve işveren birbirlerinin haklarını ihlal etmeden hareket etmelidir. Öncelikle İşveren işçiye ücretini verirken eksiltmeden hak ettiği kadar verilmelidir. Sırf işe muhtaç olduğundan dolayı işçinin durumundan faydalanmak ahlaki ilkelerle bağdaşmayan bir davranıştır. Bu konuda Yüce Allah buyurmuştur ki: “*Artık ölçüyü, tartıyı tam yapın, insanların haklarını ve ücretlerini eksiltmeyin, halka haksızlık etmeyin!*”⁴⁴⁸

İşverenin çalıştırdığı işçisinden azami ölçüde verim almasına rağmen ücreti eksik vermesi işçinin hakkını ihlal etmesine sebebiyet verecektir. Resûl-ü Ekrem Efendimiz, “*Yüce Allah, çalıştırdığı işçiden istenilen verimi aldığı halde onun ücretini tam ödemeyenin kıyamet günü hasmı olacaktır!*”⁴⁴⁹ buyurmuştur.

İşçinin ücreti tam olarak verilmeli ve geciktirilmemelidir. Ücreti geciktirmek işçinin hakkını ihlal etmektir. İşverenin, işçisinin hakkına riayet ederek maaşını vermeye özen göstermesi o kişi için Allah katında güzellikle karşılık göreceği bir ameldir. Nitekim Hz. Peygamber mağaraya sığınıp, mağaranın girişine düşen kaya sebebiyle çıkamayan üç arkadaşı anlatmıştır. Bu üç arkadaştan biri, işçisi ücretini almadan gidince, işçiye vereceği ücreti çalıştırıp nemalandırmıştır. İşçi hakkını almaya gelince o elde edilen bütün geliri işçiye teslim etmiş ve Allah bu işverenin amelini kabul etmesi sonucu karşılıklarına çıkan dünyalık sıkıntıdan onları kurtarmıştır.⁴⁵⁰ İşçinin hakkını iade etmek övülen bir davranıştır.

İşveren işçinin emeğinin hakkını vermekle sorumludur. Aynı zamanda işveren işçiyi anlaşılanın dışında yükümlü tutmamalı hak ettiği gelirin aşağısında teklif de etmemelidir. İşçi muhtaç olduğundan dolayı işi yapmayı kabul etmesi demek bu yapılan zulümden razı olduğu anlamına gelmez. Ortada bir zulüm varsa bu zulmün sahibi yaptığından mesuldür. İşverenin işçinin ücretini verirken geciktirmemesi de şarttır. Aynı zamanda işveren işçiden meşru olmayan iş tekliflerinde bulunmamalıdır. İşçinin de böyle sırf işi elde edebilme adına caiz olmayan tekliflere onay vermesi yanlış bir davranıştır. “*Allah’a isyanda kula itaat yoktur.*”⁴⁵¹

İşverenin işçisini çalıştırıp istediğini yaptırdıktan sonra işçinin ücretini tamamen vermemesi işçinin hakkını ihlal etmesidir. Bu durumda devlet işçinin hakkını zorlada

⁴⁴⁸ A'râf, 7/85

⁴⁴⁹ Buhârî, İcâre, 10.

⁴⁵⁰ Bûhari, Buyu', 98, İcare, 12.

⁴⁵¹ Bûhari, Âhad, 1; Müslim, İmâre, 39-40.

olsa işverenden alıp işçiye teslim etmeli insanlar arasında yapılan zulme rıza göstermemelidir. Buna rağmen eğer hak alınamıyorsa ozaman bu zulmü yapanın bizzat hasmı Allah'tır. Hz. Peygamber (s.a.s.) bir kudsî hadiste Allah'ın, kıyamet günü işçisini çalıştırıp da ücretini vermeyenlerin kendisini karşısında bulacağını söylemiştir.⁴⁵²

İşverenin haksızlığının kabul edilemez olduğunu belirttik. İşçiye geldiğimiz zaman, işçide işini güvenle yerine getirmelidir. Verilen işin ehli olmadan o işe talip olmamalıdır. Kendisini, yapamayacağı işlerde sırf ücret elde etmek adına işin ehli gibi göstermesi sahtekârlığa girer. Buda işverenin hakkını ihlal etmek olduğundan dolayı doğru bir davranış değildir. İşin ehli tarafından yapılmayan işler aynı zamanda insan hayatına etki edebilecek işler de olabilir. İşverenin hakkı ve insanların sağlığı için işçi işinin ehli olmalıdır. Hz. Peygamber (s.a.s.) “*İş, ehli olmayana verildiği zaman kıyameti bekleyiniz.*”⁴⁵³ buyurarak meselenin ciddiyetini ortaya koymuştur.

Aynı zamanda işçi, görevini belirlenen mesai saatleri içerisinde yerine getirmelidir. Çünkü bu bir güven anlaşmasıdır. Memur kişinin iş saatinde yerinde bulunmaması, insanların ihtiyaçlarının giderilmemesine sebep olacağından hak etmediği ücreti almış olacaktır. İşçilerin, iş saatlerinde gevşeklik gösterip, işini aksatması aynı zamanda işverenin hakkını ihlal etmektir.

Bir diğer hak ihlali ise inşaat işinde çalışan bir kimsenin malzemedden eksiltmesi, anlaşılan kaliteden düşük mal alması ve işini baştan savma yapmasıdır. Bu tür gelirlerin hepsi haksız gelir elde etmektir. Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: “*kamu malını kaçırın kişi, cennete girmeyecektir.*”⁴⁵⁴

Hak etmediği halde bir işçinin gelir elde etmesi doğru bir davranış değildir. Dediğimiz gibi işçi güvenilir, işine ve sözüne sadık, işin ehli ve liyakât sahibi olmalıdır. Hak etmediği halde bir şey talep etmek doğru bir tutum değildir. Bu konu hakkında Hz. Peygamber (s.a.s.) şunları buyurmuştur: “*Şüphesiz Allah hak edilmeyen şeyi istemeyi haram kılmıştır.*”⁴⁵⁵

Günümüzde her ne kadar kölelik sistemi kalmasa da İslâm'ın köleler için tanımış olduğu hak ve hukuklar işçi içinde geçerli olduğunu söyleyebiliriz. Zulmetmemeye endeksli olan İslâm, kişinin kendi kölesine karşı bile sorumluluklarını bildirmiş onu

⁴⁵² Buhârî, İcâre, 12, 15

⁴⁵³ Buhârî, İlim, 2.

⁴⁵⁴ Ebû Dâvûd, Harâc 7.

⁴⁵⁵ Buhârî, Rikâk, 22, Zekât, 53; Müslim, Akdiye, 10.

çalıştırırken zulmedilerek çalıştırılmasına müsaade vermemiştir. Köleye karşı yumuşaklıkla muamele etmek istenirken ona hakaret edip küçük düşürmek de yasaklanmıştır.⁴⁵⁶ Aynı şekilde kişi çalıştırdığı işçisine hakaret etmemeli, ona karşı güzellikle karşılık vermelidir.

Köleye yapamayacağı işler ve taşımayacağı yükler verilmemelidir. Bu durum işçiler içinde geçerlidir. Allah Resûlü buyurdu ki: "*Köleler sizin din kardeşinizdir. Allah onları sizin elleriniz altına emanet olarak vermiştir. Onlara kendi yediğinizden yedirin! Kendi giydiğinizden giydirin! Onlara yapamayacakları şeyleri yüklemeyin!*"⁴⁵⁷ Köle de efendisinin işlerini düzgün yapar itaatkâr olursa onada iki kat ecir vardır.⁴⁵⁸ İşçi de aynı şekilde elindeki işi en güzel şekilde yapar, işverene ihanet etmezse Allah katında ecir alır.

2.9.YÖNETEN-YÖNETİLEN

İnsanın olduğu her yerde yöneten ve yönetici var olmaya devam etmiştir. En küçük yapı birimi olan aileden başlayarak toplumun tamamını kapsayan devlet kurumlarına kadar yöneten ve yönetilen arasındaki ilişki söz konusu olmuştur. Peygamber Efendimiz, "*Hepiniz çobansınız; hepiniz güttüğünüz sürüden sorumlusunuz. Devlet reisi de bir çobandır ve sürüsünden sorumludur. Erkek ailesinin çobanıdır ve sürüsünden sorumludur. Kadın kocasının evinin çobanıdır ve sürüsünden sorumludur. Hizmetkâr efendisinin malının çobanıdır ve sürüsünden sorumludur. Hepiniz çobansınız ve hepiniz sürünüzden sorumlusunuz.*"⁴⁵⁹

Hadiste de anlaşıldığı üzere sorumlu olan herkes yöneten, diğeri ise yönetilen konumundadır. Bu bölümde işlenecek konu daha çok devlet kademelerindeki yöneticiler ile halk arasındaki hak ve hukuk ilişkisidir. Her iki tarafında birbirine karşı hak ve hukukları vardır. Her iki taraf hem kendi haklarını hem karşı tarafın haklarını iyi bilmeli ki ne hakkı ihlal edilmiş olsun ne de hak ihlal etmiş olsun.

⁴⁵⁶ Buhari, İtk, 17; Müslim, Elfâz, 13,14,15.

⁴⁵⁷ Bûharî, İman, 22, İtk, 15; Müslim, Eymân, 38.

⁴⁵⁸ Buhârî, İtk, 17; Müslim, Eymân, 44.

⁴⁵⁹ Buhârî, Cuma, 11.

2.9.1. Yöneten-Yönetilen Hakkına Riâyet

Yönetenin de yönetilenin de yapması gereken başlıca görevleri ve sorumlulukları vardır. Herkes bulunduğu konumda mesul ve sorumludur.

Yöneticiden beklenen ilk şey yönettiklerine karşı samimi ve merhametli olmasıdır. Allah, Peygamberine sorumluluğu altındakilere karşı, “*Sana uyan Müminlere alçak gönüllü davran!*”⁴⁶⁰ diyerek onlara merhametle yaklaşmasını söylemiştir. Kişi yönetimi altındaki herkese karşı bu hassasiyetle yaklaşmalı onlara kaba, kırıcı ve sert olmamalıdır. Başta devlet reisi olmak üzere bütün sorumlu insanlara kendileriyle yönettikleri arasındaki ilişkiyi Allah Resûlü şu hadisiyle veciz şekilde anlatmıştır. “*Hepiniz çobansınız; hepiniz götüğünüz sürüden sorumlusunuz. Devlet reisi de bir çobandır ve sürüsünden sorumludur...*”⁴⁶¹

“Hz. Peygamber (s.a.s.) sorumlu olan kimseyle sorumlu olduğu şeyleri çoban-sürü benzetmesiyle anlatmıştır. Çoban saflığı ve samimiyeti temsil eder. O götüğü koyunlara derin bir şefkat ve merhamet besler. Koyunlarını en güzel otlaklarda yaymaya çalışır. Sulama zamanı gelince onları sular. Dinlenme zamanı eğlek yerine götürüp yatırır. Kurda kuşa kaptırmaz. Onların hastalanmasına dikkat eder. Hasta olanlarada özel ihtimam gösterir. Kendisine canlısıyla cansızıyla koskoca bir devlet emanet edilen devlet başkanı, üstlendiği sorumluluğun pek büyük, aldığı görevin altından kalkılamayacak kadar ağır olduğunu düşünerek yönettiği herkese, her şeye karşı âdil davranmaya gayret etmeli, sorumluluk sınırı içinde bulunan hiç kimsenin, bir başkasının hakkını yemesine izin vermemelidir.”⁴⁶²

Kendisine insanların emanet edildiği devlet başkanı, yönettiği kimseleri koruyup gözetmeli, bulunduğu görevin Allah’ın emaneti olduğunu düşünmeli, halka şefkat ve merhamet kanatlarını açmalı, onların ihtiyaçlarını karşılamak için bütün imkânları seferber etmelidir. İlk olarak halkın asli ihtiyaçları olan sağlık için hastaneler, eğitim için okullar ve güvenlik için koruma kuvvetleri yapılmalıdır. Bunları yerine getirecek

⁴⁶⁰ Şuarâ: 26/ 215.

⁴⁶¹ Buhârî, Cuma, 11.

⁴⁶² İmam Nevevi, Riyazü’s Salihin, Ter. Yaşar Kandemir, İsmail Lütfi çakan, Raşit küçük, IV, 28.

şahısların yetişmesi için ortam oluşturmalıdır. Hz. Peygamber (s.a.s.) duasında “Allah’ım ümmetimin üzerine yönetici olup da onlara yumuşak davrananlara sende yumuşak davran.” demiştir. Halkın ihtiyaçlarına samimiyetle eğilen kişi Peygamber duası almış kişidir.⁴⁶³

Yönetilenler de devlet başkanlarına karşı samimi olmalıdırlar. Onlara karşı isyana kalkışmamalı ve onların emirliklerini kabul etmelidirler. Hz. Peygamber Efendimiz buyurdu ki: “Devlet başkanı olarak başınıza geçenlere geçiş sırasına göre biat edin. Sonra onlara karşı görevlerinizi yapıp itaat edin. Onlar size karşı görevlerini yapmazlarsa, Allah’tan size yardım etmesini isteyin. Zira size karşı görevlerini yapıp yapmadıklarını Cenâb-ı Hak onlardan soracaktır.”⁴⁶⁴

Müslümanlar, devlet başkanlarına itaat etmelidirler. Onlara karşı baş kaldırıp isyan etmek, İslâm’ın onaylayacağı bir davranış değildir. Birlik ve beraberlik için seçilen devlet başkanına itaat etmek dini bir görevdir. Yapılan yanlışlara karşı baş kaldırarak değil nasihatle uyarmak her Müslümanın görevidir. Allah, “Ey imân edenler, Allah’a itaat edin; peygambere itaat edin ve sizden olan emir sahiplerine de...”⁴⁶⁵ buyurmuştur.

“Âyetten çıkan prensipler; Müslümanlar arasından seçilip kendilerine yetki verilen herkese itaat edilmesi emredilmiştir. Ancak bu itaatın bazı şartlara bağlı olması itaate sınırlama konması asrımızda ulu’l-emir olmayı son derece zorlaştırmıştır. O şartlarşunlardır: Müslüman oldukları müddetçe, Allah’a ve Resûlü’ne itaat ettikleri müddetçe, herkese eşit davrandıkları müddetçe, adaletle hüküm verdikleri sürece, emniyeti sağladıkları sürece, hırsızlık, yolsuzluk, rüşvet gibi büyük günahlardan uzak durdukları sürece, kısaca iyiliği emrettikleri ve münkerden de sakındırdıkları sürece onlara itaat farzdır.”⁴⁶⁶

Adaletle hükmeden, toplumun refahı ve huzuru için uğraşan, hertürlü haksızlıklarla mücadele veren, toplumda birlik ve beraberlik için gece gündüz çalışan, bütün iç ve dış tehlikeye karşı toplumu muhafaza eden âdil bir devlet başkanına Müslümanları sahip çıkması ve bu işlerinde ona yardımcı olması gerekir. Allah Resûlü,

⁴⁶³ Müslim, İmâre, 19.

⁴⁶⁴ Buhârî, Enbiyâ, 50; Müslim, İmâre, 44.

⁴⁶⁵ Nisâ, 4/59.

⁴⁶⁶ Şeker, Fahrettin, Kur’an Işığında İnsanın Temel Hak ve Hürriyetleri, Şiar Yay., 1.baskı, İstanbul, 2016, 153.

Allah'ı büyüklenmenin hususları arasında âdil olan iktidar sahibine ikramda bulunmayı saymıştır.⁴⁶⁷ Adil devlet başkanına sahip çıkmak, onun işlerinde yardımcı olmak ve ona ikramda bulunmak Müslümanların ahlâki bir görevidir.

Netice olarak yöneten ve yönetilen kişiler birbirlerine karşı samimi, birbirlerinin destekçisi ve yardımcısı olmalıdır. Yöneten merhameti elden bırakmadan insanlar arasında adaletle hükmetmeli, ihtiyaçlarını gidermek için çabalamalı ve işlerini kolaylaştırmalıdır. Yönetilenler ise yöneticilerine itaat etmeli, gerektiğinde onlara nasihatte bulunmalı ancak isyana kalkışmamalıdır. Eğer yöneten ve yönetilen birbirlerine karşı görevlerini yerine getirirse sağlıklı bir düzen kurulur, huzur ve birlik temin edilmiş olur. Peygamber Efendimiz yöneten ve yönetilen kişilerin birbirlerini sevip dua etmelerini hayırlı bir yöneten-yönetilen ilişkisi olarak değerlendirmiştir.⁴⁶⁸

2.9.2. Yöneten-Yönetilen Hakkının İhlali

Yetki ve sorumluluk iki temel kavramdır. Yetki yönetici makamlara verilmiş gücün adıdır. Yöneticinin, yönetim işlevini yerine getirebilmesi için yetkiye sahip olması ve hukuk devletinin kurallarına uyması zorunludur. Yönetici ve yönetilenler sorumluluklarını yerine getirmezse; onlara çeşitli şekilde yaptırım uygulanır. Sorumluluk, bir kişinin kendisine verilen iş ve görevleri yapması için o kişiden hesap sorulabilmesi yada o kişinin kendisine verilen faaliyetleri başarma yükümlülüğüdür. Yetki ve sorumluluğun denkliği, etkili yönetimin temel ilkesidir.⁴⁶⁹

Etkili yönetim ise işin ehli olan kişileri yönetime getirmekle olur. Çünkü yönetim emânet olduğundan dolayı görevi hakkıyla üstlenemeyecek kişilere yüklemek onu heder etmeye sebebiyet verir. Bunun için idareciler işin ehli kişiler arasından seçilmelidir. Yüce Allah bu konuya şu şekilde vurgu yapmaktadır: “Allah, size, emanetleri mutlaka ehline vermeniz ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emrediyor. Doğrusu Allah, bununla size ne güzel öğüt veriyor! Şüphesiz ki Allah, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir.”⁴⁷⁰ Hz. Peygamber, “Yönetim işin ehli

⁴⁶⁷ Ebû, Dâvûd, Edeb, 23.

⁴⁶⁸ Müslim, İmâre, 66; Tirmizi, Fiten, 77.

⁴⁶⁹ Sağlam, Hadi, İslâm İdare Hukukunda Yönetim Şekli, *Universal Journal of theology (UJTE)*, 2 (1), 46-47.

⁴⁷⁰ Nisâ: 4/58.

olmayan kimselere verildiği zaman kıyameti bekle!"⁴⁷¹ uyarısında bulunarak işi, ehli olan kişilere teslim edilmesinin önemine değinmiştir. Yönetim herkesin üstlenebileceği bir makam değildir. Bunun için toplumda her zaman sorumluluk bilincine sahip bireyler yetiştirmek gereklidir.

Özellikle dünyalık makamda gözleri olanları yönetimden uzak tutmak gereklidir. Onlara bu fırsat verildiği vakit devlet malını hor kullanıp yetkilerini kötüye kullanması kaçınılmazdır. Bu durumun farkında olan Allah Resûlü yönetimde yer almak için arzulu olanları, yani yönetime geçerken yükümlülüğünün önemini anlamayan kişileri yönetime getirmekten uzak durmuştur. Bir gün kendisinden yöneticilik vazifesi isteyen kişilere, *"Vallahi biz bu yönetim işine onu isteyen ve hurs gösteren kişiyi tayin etmeyiz."*⁴⁷² diyerek yönetime gelmelerine izin vermemiştir. Bilinçli bir Müslüman arzu ve isteklerle yönetime geçmek istemeyecektir. Eğer gerçekten işin ehli olduğunu düşünüyor olsa bile yönetimin vereceği yetkilerden hesaba çekileceği korkusunu içinde tutarak çok dikkatli olması gereklidir. Hz. Peygamber (s.a.s.) verileceği görevi hakkıyla yerine getireceği düşüncesiyle idareci yapılanlara Allah'ın yardım edeceği, ancak kendisi talep ederek görev alanların ise vazifeyle baş başa kalacakları ve yardım görmeyecekleri konusunda ashâbını uyarmıştır.⁴⁷³ Liyâkat sahibi ehil kişilerin başında olmadığı yönetimlere bakıldığı zaman halka yapılan haksızlıklar ve zulümler çok net bir şekilde görülmektedir.

Yönetimin doğru ve isabetli çizgide ilerlemesi Müslüman toplumun maslahatı için elzendir. Yönetim, büyük sorumluluk gerektiren vebali ağır olan bir kurumdur. Çünkü yönetime talip olan kişi Müslüman toplumun hepsinin mesuliyetini kabullenmiş ve haklarını korumakla sorumlu olmuş kişi demektir. Sorumluluk ne kadar büyük olursa elde edilecek sevapta günahta o kadar büyük olacaktır. Allah Resûlü idari görev talebinde bulunan Ebû Zer (r.a.)'ın omzuna vurarak yönetimin yükünün ağırlığını anlatan şu sözleri söylemiştir: *"Ebû Zer! Sen zayıfsın. İdarecilik ise emanettir. Gerçekten hakkıyla yerine getirmeyen ve gereğini eda etmeyenler için bu vazife kıyamet gününde rezillik ve pişmanlıktır."*⁴⁷⁴

⁴⁷¹ Buhârî, Rikâk, 35.

⁴⁷² Buhârî, Ahkâm, 7; Müslim, İmâre, 14.

⁴⁷³ Buhârî, Keffâretü'l-Eymân, 10; Müslim, İmâre, 13.

⁴⁷⁴ Müslim, İmâre, 16.

Yöneticiden beklenen en önemli vasıf adâletli olmalarıdır. Allah Müslümanlara adaletle hükmetmelerini emretmiş, en yakınlar dahi olsa adaleti ayakta tutmaları gerektiğini bildirmiştir.⁴⁷⁵ Adaletin olmadığı yönetim zulüm yönetimi demektir. Yapılan her adaletsizlik, hakkı ihlal edilen kişi için zulümdür. Hz. Peygamber Efendimiz, Allah'ın huzuruna hiç kimsenin ne bir mal ne de bir kan hususunda isteyeceği bir hakkı olduğu halde ulaşmayı istemediğini söyleyerek⁴⁷⁶ ihlal edilen hakların kıyamet gününde alınacağını hatırlatmıştır. Allah Resûlü yapılan bir hırsızlık vakasından dolayı kendisine araçlar göndererek had cezasının uygulanmaması için uğraşan kişilere, “*Allah'a yemin ederim ki Muhammed'in kızı Fatma hırsızlık yapmış olsaydı mutlaka onunda elini keserdim!*” cevabını vermiştir.⁴⁷⁷ Bu durum Hz. Peygamber'in adaletli duruşuna en büyük örnek olduğu gibi hakkı gözetirken de ayırım yapmadığının en büyük delilidir.

Allah Resûlü, insanlara adâletle hükmetmeyi emrederken zulmetmeyi ise yasaklamıştır. İslâm toprakları genişlediğinde Hz. Peygamber atadığı valilerine bu konuda çokça uyarıda bulunurdu. Nitekim Muâz b. Cebel'i Yemen'e gönderirken halka âdil davranması isteyerek, “*...Sakin onların mallarından en iyilerini seçip alma. Mazlumun bedduasından sakın, çünkü onunla Yüce Allah arasında perde yoktur.*”⁴⁷⁸ demiştir. Allah Resûlü yönetici vasfındaki kişilerin insanların hakkını ihlal eden kişilere uyarı niteliğinde, Allah'ın en çok öfke duyduğu dört kişiden birinin zâlim yönetici olduğunu söylemiştir.⁴⁷⁹ Resûlüllah (s.a.s.) hâkimlerin durumunu anlatırken buyurdu ki: “*Hâkimler üç kısımdır: İki cehennemde, birisi cennettedir. Bu hâkimlerin nitelikleri şöyledir: Bir hâkim ki nefsi arzusu üzere hüküm verir, o cehennemdedir. İlimsiz olarak, yanlış hüküm veren cahil hâkim de Cehennem'dedir. Hak ve adaletle hükmeden hâkim ise cennetlik hâkimdir.*”⁴⁸⁰

Birilerini razı etmek adına başkalarının hakkını ihlal etmek ve zulmetmek yanlış bir davranıştır. Özellikle devlet yetkililerinin yapacağı bu zulüm, zulmün en büyüğü niteliğini taşımaktadır. Hukukun çiğnenmesi adaletin şaşması bekanında kalıcı olmasına

⁴⁷⁵ Nisâ: 4/135

⁴⁷⁶ Ebû Dâvûd, Büyû', 49; Tirmizî, Büyû', 73.

⁴⁷⁷ Müslim, Hudûd, 8; Tirmizi Hudûd, 6.

⁴⁷⁸ Müslim, İmân, 29.

⁴⁷⁹ Nesâî, Zekât, 77.

⁴⁸⁰ Ebû Dâvûd, Akdiye, 2; İbn Mâce, Ahkâm, 3.

manidir. Allah Resûlü bu konuda, “...Devlet başkanının zulüm ve haksızlığından daha büyük zulüm ve haksızlık yoktur.”⁴⁸¹ buyurdular.

Devlet başkanının orada bulunma sebebi insanların ihtiyaçlarını görmek, onların rezil ve perişan olmalarına sebep olacak bütün haksızlıkları engellemektir. Allah Rasûlü, Müslümanların işlerini üstlenip de onlar için çabalamayan, onların ihtiyaçlarını gidermeyen bir yöneticinin, Müslümanlarla birlikte cennete giremeyeceğini söylemiştir.⁴⁸² Yöneticiler sorumlu oldukları kişileri kollayıp gözetmeli onları yalnız ve korumasız bırakmamalı, onların doğru yolda ilerlemeleri için çaba sarf etmelidirler. Eğer bu görevleri yerine getirmezlerse cennetin kokusunu dahi alamazlar.⁴⁸³ Eğer bir kişi Müslümanların başına emir tayin edilir ve onların işlerini önemsemezse, olacaklar hakkında Peygamber Efendimiz buyurdu ki: “Allah birine, Müslümanların üzerine yönetim görevi verir, bir devlet başkanı olur veya devlet idaresinin bir yetkisine sahip olur da, Müslümanların, ihtiyaçlarını düşünmekten, çözüm aramaktan geri durursa, devletin kapısını, ihtiyaç sahiplerine, fakirlere, güçsüzlere kapatırsa, Allah'ta onun önüne, fakirliği güçsüzlüğü, miskinliği, muhtaçlığı koyar ve semanın kapılarını ona kapatır.”⁴⁸⁴

Hz. Peygamber görevini kötüye kullananlar hakkında küçük bir iğne dahi çalsa kıyamet günü o çaldığıyla getirileceğini ve hesaba çekileceğini haber vermektedir.⁴⁸⁵ Çünkü devlet malında bütün halkın hakkı vardır. Bu durumda bütün insanların hakkı ihlaledilmiş olur. Hz. Peygamber (s.a.s.) buyurdu ki: “Şüphesiz Yüce Allah, idare mevkiinde bulunan herkesten hesap soracaktır.”⁴⁸⁶

Yönetilenlerin de yöneten kişilere karşı haklarının olduğu unutulmamalıdır. Öncelikle başlarına tayin edilmiş kişilere itaat etmeleri gerekmektedir. Allah Kur'an-ı Kerim'de “Allah'a, Peygamberine ve sizden olan yöneticilere itaat edin.”⁴⁸⁷ buyurmaktadır. Yöneticilere itaat etmek düzenin işlenmesi ve Müslümanlar arasında kaos oluşmaması için şarttır. Efendimiz de bu konuda çok hassas davranmış ve tayin

⁴⁸¹ Tirmizî, Fiten, 25.

⁴⁸² Müslim, İmân, 229.

⁴⁸³ Buhârî, Ahkâm, 8.

⁴⁸⁴ Tirmizî, Ahkâm, 6.

⁴⁸⁵ Müslim, İmâre, 30.

⁴⁸⁶ Câmiu's-Sağîr, I, h. 479.

⁴⁸⁷ Nisâ: 4/59.

edilenemre itaat etmeyi kendisine itaat, isyan etmeyide kendisine isyan saymıştır.⁴⁸⁸ Eğer tayin edilen emir Allah'ın emirlerine göre hareket ediyorsa ırkı, meşrebi ne olursa olsun ona itaat etmenin bütün Müslümanlar için gerekli olduğunu, "*Başınıza tayin edilen Habeşli siyahî bir köle dahi olsa ona itaat edin*"⁴⁸⁹ diyerek beyan etmiştir.

Ancak yöneticiler Allah'a isyan edip ihanet ederlerse onlara yardımcı olmak onların günahlarına ortak olmak demektir. Bu durumda halk onları düzeltmek için çaba vermeli, âlimleri onları uyarmaktan çekinmemelidirler. Efendimiz, cihâdın en büyüğü olarak, zâlim yöneticinin karşısında hakkı söylemek olarak söylemiştir.⁴⁹⁰

Görevlerine hıyanet eden yöneticilerin destekçileri olmasa bu tarz yaklaşımları devam ettirmeleri oldukça zordur. Bazı insanlar kişisel menfaaları uğruna yapılan haksızlıklara göz yumarak, bilerek veya bilmeyerek idareciye destek verebilir. Yönetilenlerin yanlış fiilleri bulunan bir yöneticiye bu şekilde destek vermemelerini isteyen Allah Resûlü, Kâ'b b. Ucre'ye şöyle söylemiştir: "*Yâ Kâ'b! benden sonra gelecek bazı devlet adamlarından seni Allah'a sığındırırım. Her kim onların kapılarından girer, yalanlarını doğru sayar, yaptıkları zulümlerine yardımcı olursa ne o benden sayılır, ne de ben ondan. O kimse mahşer günü havzımda benim yanıma gelemez. Her kim de onların kapılarından girsin veya girmesin onların yalanlarını doğrulamaz, yaptıkları zulümlere yardım etmezse o bendendir, ben de ondanım. Mahşer günü bu kişi havzımın yanına gelecektir...*"⁴⁹¹ Zulüm kimden olursa olsun desteklenemez.⁴⁹²

Son olarak yöneten ve yönetilen, her toplum için önemli iki unsurdur. Düzeni tesisi, birliğin ve huzurun var olması için her iki unsurda hak ihlallerine kalkışmamalıdır. Yönetici adâletle hükmetmeli, insanlara yalan söyleyip haklarını gasp etmemelidir. Buna karşılık ise yönetilenler ise yöneticilerine itaat etmeli ve gerektiği yerde ise nasihat etmekten geri durmamalıdır.

⁴⁸⁸ Müslim, İmâre, 32.

⁴⁸⁹ Buhârî, Ahkâm, 4.

⁴⁹⁰ Nesâî, Bîat, 37

⁴⁹¹ Tirmizî, Cum'a, 79.

⁴⁹² "Yöneten ve Yönetilen", Hadislerle İslâm, IV, 400.

2.10. MÜSLÜMANLAR

İslâm dininde inananlar arasındaki ilişkiler din kardeşliği temeline dayanır. Din kardeşliği, kan kardeşliğinden daha bir önem arz etmektedir. “*Kendileri ihtiyaç içerisinde olsalar bile diğer kardeşlerini kendilerine tercih ederler.*”⁴⁹³ âyeti, toplumda başkalarının da düşünülmesi gerektiği hususunu bir nevi mü’minlerin özellikleri olarak nitelemektedir. Bir toplumu, kardeşini tercih edebilecek seviyeye ulaşmış sağlam vicdanlar koruyabilir, ayakta tutabilir. Dolayısıyla aralarında hiçbir statü farkı gözetmeksizin tüm insanların kardeş olduğu kesin bir ifadeyle belirtilmiştir: “*Müminler ancak kardeştir.*”⁴⁹⁴⁴⁹⁵

İslâm dini, Müslümanların birbirleriyle iyi ilişkiler kurup birbirlerine sahip çıkmalarını emreder, ayrılığı, parçalanmayı ve fitneyi ise yasaklar. Bu bölümde Müslümanların birbirlerinin haklarına riâyet edip ihlal etmemelerini ele alacağız.

2.10.1. Müslümanların Hakına Riâyet

İslâm dini, merhamet, muhabbet ve iyilik üzere var olan bir dindir. İnsana insan olduğundan dolayı kıymet veren, çevrenin korunmasına insanın korunması kadar değer veren, hayvanlara karşı bile merhametle yaklaşılmasını emreden bir dinin, iman ederek kardeş olmuş kişiler arasındaki ilişkide ne denli merhameti, muhabbeti ve sevgiyi emrettiğini anlamak zor olmasa gerektir.

Müslümanların birbirleri üzerinde riâyet etmeleri gereken ilk hak birbirlerini sevmeleridir. Hz. Peygamber (s.a.s.), Allah’a en sevimli amelin, Allah için olan sevgi olduğunu söylemiştir.⁴⁹⁶ Bu yüzden Allah için birbirini sevenler kıyamet günü insanların sıcağın kavrulduğu anda arşın gölgesinde gölgeleneceklerdir.⁴⁹⁷ Allah için sevmek kişiye huzur verir ve insanlar arasındaki ilişkileri düzenler.

⁴⁹³ Haşr: 59/9.

⁴⁹⁴ Hucurât: 49/10.

⁴⁹⁵ Sancaklı, Saffet, Hz. Peygamber’in Mesajlarında Örnek Toplum, 80, Rağbet Yay., İstanbul, 2017.

⁴⁹⁶ İbn Hanbel, V, 145.

⁴⁹⁷ Buhârî, Ezan, 36, Zekât, 16 Müslim, Zekât, 91.

Müslümanlar birbirlerine her zaman destek olmalıdırlar. Müslüman ismini inananlar için Allah bizzat kendisi vermiştir.⁴⁹⁸ İnanmış mümin erkeklerle inanınmış mümin kadınları birbirine dost eylemiştir.⁴⁹⁹ Bu hususa sık sık vurgu yapan Allah Resûlü ve ashâbı, hayatları boyunca kardeşliğin en güzel örneğini sunmuşlardır. Onlar, dil, ırk, cinsiyet, makam veya statü açısından farklı konumlarda olmalarına rağmen, bütün Müslümanların eşit hak ve saygıya sahip oldukları bilincindeydiler. Zira Allah Resûlü, “Müslümanın diğer Müslümanlarla ilişkisi, birbirlerine kenetlenmiş bina gibidir.”⁵⁰⁰ teşbihiyle ferdiyetçiliği ortadan kaldırmış, “Müminler birbirini sevmeye, birbirine şefkat ve merhamet göstermeye tıpkı bir organ rahatsızlandığında diğer organları da uykusuzluk ve yüksek ateşle bu acıyı paylaşan bir bedene benzer.”⁵⁰¹ İfadesiyle de Müslümanlar arasındaki ilişkinin nasıl olması gerektiğini öğretmiştir. Nitekim insanlığa rahmet olarak gönderilen Allah Resûlü, merhametle insanları kucaklamış onlara paylaşmayı öğretmiştir. Müslümanlara paylaşmaktan çekinmemeleri gerektiğini vurgulayarak iki kişiye yeten yemeğin üç kişiye, üç kişiye yeten yemeğin de dört kişiye yeteceğini söylemiş⁵⁰² Müslümanları buna teşvik etmiştir.⁵⁰³

Müslüman, kardeşinin onurunu çiğnetmemelidir. Onun hakkında yalan yanlış konuşulduğunda veya onuruna hakaret edildiğinde buna engel olmalı, kardeşini başkalarına ezdirmemelidir. Peygamber Efendimiz, kardeşinin onurunu müdafaa eden kişinin yüzünden Kıyamet günü Allah’ın ateşi geri çevireceğini söylemiştir.⁵⁰⁴

Müslümanların birbiri üzerinde sayılamayacak kadar hakları vardır. Ama en temel hakları Allah Resûlü şu şekilde sıralamıştır: “Müslümanın, Müslüman üstündeki hakkı beştir: Selamını almak, hasta ziyaretine gitmek, cenazesine katılmak, davetine icâbet etmek, hapşırınca yerhamükallah demek.”⁵⁰⁵ Bu haklar en temel haklardır. Müslümanlar arasında sevgiyi yayma aracı olan selamı almak, en zor günleri olan hastalık hâlinde yanında olup morâl vermek, en acı günü olan cenaze zamanında yanında olarak teselli vermek, ikram etmek için kardeşini davet ettiğinde davetine icâbet

⁴⁹⁸ Hac: 22/78.

⁴⁹⁹ Tevbe: 9/71.

⁵⁰⁰ Buhârî, Mezâlim, 5.

⁵⁰¹ Müslüm, Birr, 66.

⁵⁰² Buhârî, Et’ime, 11; Müslim, Eşribe, 178.

⁵⁰³ “Kardeşilik Hukuku”, Hadislerle İslam, III, 355.

⁵⁰⁴ Tirmizî, Birr, 20.

⁵⁰⁵ Buhârî, Cenâiz, 2; Müslim, Selâm, 4.

etmek ve hapşırıldığı zaman Allah'ın rahmetini üzerinde olması için dua etmek başlıca sorumluluklardandır.

Müslümanlar olarak hem fert hem toplum olarak birbirimizin yanında ve yardımında olmalıyız. Birbirimizi sevmeli ve koruyup kollamalıyız. Ekmeğimizi sevincimizi, üzüntümüzü birbirimizle paylaşıp birbirimize destek olmalıyız.

2.10.2. Müslümanların Hakkının İhlali

Allah, kendisine inanmış kişileri hiçbir statü ayırt etmeksizin Müslüman⁵⁰⁶ olarak nitelemiş, Müslümanları birbirlerine dost ve yardımcı kılmıştır.⁵⁰⁷ Yaratılış gayesi Allah'a kulluk⁵⁰⁸ olan kişilerin iman edip Müslüman olmakla aralarında özel hukuk oluşmuş demektir. Bu hukukun gereği olarak din kardeşlerini birbirlerinin haklarına riayet etmeleri ve bu hakları ihlal etmemeleri gerekir. Birbirlerine karşı duyarsız hareket ederek yalnız bırakmamalı, her zaman birbirleriyle irtibatlı olup İslâm'ın birlik ve beraberlik gayesini canlı tutmalıdırlar. Müslüman olduğu halde din kardeşlerini durumun gözetmeyerek vurdumduymaz olan kişi Müslüman kardeşini hakkını ihlal etmiş olmaktadır. Hz. Peygamber Efendimiz, Müslümanların işleriyle ilgilenmeyen kişilerin onlardan olmayacağını söylemiştir.⁵⁰⁹ Bu hadisinde ifadesiyle Müslüman çevresinde olup bitenlere karşı duyarsız olmamalı, her zaman kardeşlerinin yanında ve yardımında olmalıdır.

Müslümanlar birbirlerine karşı her zaman hüsnü zan beslemeli, sûi zandan sakınmalıdırlar. Yüce Allah, iman edenlerin zandan sakınmaları emretmiş,⁵¹⁰ Peygamber Efendimiz de bu konudaki uyarını şu şekilde sürdürmüştür: *“Zandan sakının! Zira zan yalanın ta kendisidir. Birbirinizin sözlerine kulak kabartmayın. Birbirinizin özel hallerini araştırmayın. Birbirinizle üstünlük yarışı içine girmeyin. Birbirinize haset etmeyin. Birbirinize kin beslemeyin. Birbirinize sırt çevirmeyin. Ey Allah'ın kulları! Kardeş olun!”*⁵¹¹

⁵⁰⁶ Hac: 22/78.

⁵⁰⁷ Tevbe: 9/71.

⁵⁰⁸ Zâriyât: 51/56.

⁵⁰⁹ Ebû Kâsım Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb et-Taberânî, El-Mu'ce'mu's-Sağîr, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, Beyrût, 1985, II, 131.

⁵¹⁰ Hucurât: 49/12.

⁵¹¹ Müslim, Birr, 28.

Ayrıca hadisimizde Müslüman kardeşinin haklarına riayet etmeyi gerektirecek başka durumlarda zikredilmiştir. Müslümanlar gizlice birbirinin sözlerini dinlemeye kalkmamalıdır. Hz. Peygamber (s.a.s.), başkalarının konuşmalarına kulak kabartanların kulaklarına kıyamet günü kurşun döküleceğini söylemesi,⁵¹² bir Müslümanın bu konuda nasıl tavır takınması gerektiğini göstermektedir.

Hadisten çıkan bir diğer hak ihlali ise özel hayatın araştırılmasıdır. İslâm dini özel hayatın dokunulmazlığına çok dikkat çekmiş, ona gelebilecek en küçük ihlali yasaklamıştır. Hatta birisinin izin verilmeksizin başkasını evinin içine bakması özel hayatı ihlal olduğu için bu durumda ev sahibi, evini gözetleyen kişinin o anda gözüne parmağını soksa ve gözü çıksa günahkâr olmaz bundan ona kısasta uygulanmaz.⁵¹³ Özel hayat o kadar ki önem arz eden bir meseledir.

Müslümanların birbirine kibirlenmeleri ve üstünlük yarışına girmeleride ayrı bir yanıştır. Kimsenin kimseye üstünlüğü yoktur. Üstünlük sadece takvadadır.⁵¹⁴ Zira Allah Resûlü, kalbinde zerre kadar kibir bulunanın cennete giremeyeceğini söylemiştir.⁵¹⁵ Aynı şekilde Müslüman, din kardeşine haset etmemelidir. Allah Resûlü, hasetten sakındırılmış, ateşin odunu yakıp kül ettiği gibi hasesinde iyi amelleri yok edeceğini söylemiştir.⁵¹⁶

Müslüman için asıl olması gereken kendisi için istediği şeyi kardeşi içinde istemesidir. Hz. Peygamber, kendisi için istediğini kardeşi için de istemeyenin tam manasıyla iman etmiş olmayacağını söylemiştir.⁵¹⁷

İbn Receb kişinin kendisi için istediğini kardeşi içinde isteyebilmesi için kalbin haline dikkat çekmiş ve demiştir ki: “Bütün bunlar, ancak kalbin, hile aldatma, haset gibi kötülüklerden uzak olması durumunda gerçekleşir.”⁵¹⁸ Bu açıklamayla da anlaşıldığı üzere Müslümanlara karşı kalbimizi kötü hallerden temizlememiz gerekmektedir.

Bir başka sıkıntı da Müslümanların birbirlerine kin beslemeleridir. Hz. Peygamber, kardeşi özür dilediği halde özrünü kabul etmeyen kişinin büyük bir hata

⁵¹² Buhârî, Ta'bîrü'r-Rü'yâ, 45.

⁵¹³ Müslim, Edeb, 43-44.

⁵¹⁴ Hucurât: 49/13.

⁵¹⁵ Müslim, İmân, 147.

⁵¹⁶ Ebû Dâvûd, Edeb, 44; İbn Mâce, Zühd, 22.

⁵¹⁷ Buhârî, İmân, 7; Müslim, İmân, 71-72.

⁵¹⁸ İbn Receb, Câmiu'l-Ulûm ve'l-Hikem, 330.

işlemiş olacağını ifade etmiştir.⁵¹⁹ Affetmek büyük bir erdemdir. Kinlenip kardeşine sırt çevirmek Müslümanların saflarını bozar birlikleri dağıtır. Birbirlerinin dostu, hatta kardeşi olarak kabul edileni birlik ve dayanışmada kenetlenmiş bir el örneği ile anlatılan⁵²⁰Müslümanların, birbirlerini lânetlemeleri öldürmeleriyle eş değer görülmesi,⁵²¹ çatışmaları durumunda her iki tarafında Cehennemlik olacağı belirtilmiş,⁵²²herhangi bir nedenle aralarında bir kırgınlık oluşursa bunun üç günden fazla uzatılmaması tavsiye edilmiş,⁵²³ barışmak için ilk elini uzatanın diğerinden daha hayırlı olduğu vurgulanmıştır.⁵²⁴ Pazartesi ve Perşembe günleri cennetin kapısının açılacağını, Allah'a şirk koşmayan müminlerin bağışlanacağını ancak küs olmaya devam edenlerin affedilmeyeceği,⁵²⁵Müslüman kardeşiyle bir yıl küs kalmanın kardeşinin kanını dökmüş gibi olacağını,⁵²⁶ müminlere zarar verenin ve tuzak kuranın da lânetlendiği belirtilmiştir.⁵²⁷ Hatta Müslümanlarla irtibatını kesmeyenlerin Allah katında en üstün insan olduğuna, irtibatını kesenlerin ise en kötü durumda olduğuna⁵²⁸ dikkat çekmiştir.⁵²⁹

Her Müslüman Allah katında kıymetlidir. Hiçbir hata ve yanlış Müslümanın imân gibi güzel kisvesini gölgeleyemez. Her ne kadar da yapılan günahlar onun için değeri düşürücü fiiler olsada iman gibi büyük bir nimeti gölgede bırakacak kadar gözlerde büyümemelidir. İman ettikten sonra müminlerin kardeşleri arasında ki yerini almış olan kişi, Allah katında hürmetli ve değerlidir.Bir gün Resûlullah (s.a.v.) Kabe'ye bakıp dediki: *“Lâ ilâhe illallah ne güzelsin, ne kadar da güzel kokuyorsun. Ne kadar büyük bir saygınlığa ve dokunulmazlığa sahipsin. Ancak Mümin kişinin saygınlık ve dokunulmazlığı seninkinden daha büyüktür.”*⁵³⁰ Yüce Allah cana dokunulmasını ve zarar verilmesini haram kılmıştır. Ayrıca Mümin kişinin malını, canını ve ırzını saygın ve dokunulmaz kılıp onun hakkında kötü düşünülmesini yasaklamıştır. Hz.

⁵¹⁹ İbn Mâce, Edeb, 23.

⁵²⁰ Ebû Dâvûd,Cihâd, 147; Nesâî, Kasâme, 9-10.

⁵²¹ Buhâri, Edeb, 73.

⁵²² Müslim,Fiten, 15.

⁵²³ Buhâri, Edeb, 62.

⁵²⁴ Müslim, Birr, 25.

⁵²⁵ Müslim, Birr, 35.

⁵²⁶ Ebû Dâvûd, Edeb, 55.

⁵²⁷ Tirmizî, Birr, 27.

⁵²⁸ Tirmizî, Zühd, 17.

⁵²⁹ “Kardeşlik Hukuku”, Hadislerle İslâm, III, 357.

⁵³⁰ İbn Mâce, Fiten, 2.

Peygamber(s.a.s.), “*Kim bir Müslümana zarar verirse Allah da ona zarar verir. Kim de bir Müslüman ile tartışmaya, hüsûmete girerse Allah da onunla husumete girer.*” buyurmuştur.⁵³¹

Müslüman kişi din kardeşinin hakkını şaka niyetiyle dahi ihlal etmemeli, kardeşinin zafiyeti üzerine eğlenmeye kalkarak onurunun incinmesine sebebiyet vermemelidir. Resûlullah (s.a.s.) buyurdular ki: “*Sizden kimse, ne şaka ne de ciddî olarak kardeşinin değneğini almasın. Kim kardeşinin değneğini almışsa hemen ona geri versin.*”⁵³² Bir gün Resûlullah(s.a.s.) ashabıyla bir sefer yürüyüşünde idiler. Bir konaklama sırasında içlerinden biri uyurken, arkadaşı gidip ipini alır. Uyanınca ipini bulamayan zat kaybettiğini zannederek korkar. Duruma muttali olan Hz. Peygamber: “*Bir Müslümana, bir başka Müslümanı korkutmak helâl olmaz!*” buyurdular.⁵³³

Müslüman kişi kardeşini hor ve küçük görmemelidir. Hz. Peygamber (s.a.s.) bu konu hakkında buyurmuştur ki: “*Kişiyeye, Müslüman kardeşini küçük görmesi ona kötülük olarak yeter.*” Bir kişi din kardeşini küçük ve hakir görmemeli, güvenini zedeleyecek şekilde hareket etmemeli, onurunu kırmamalıdır. Resûlullah buyuruyor ki: “*Kardeşinle tartışmaya girme, onunla kırıncı konuşma ve ona yerine getiremeyeceğin sözü verme.*”⁵³⁴ En tehlikelisi ise Müslümanların birbirlerini sevmemeleridir ki bu onların cennete girmelerine engel olacak büyük bir kayıptır: “*İmân etmedikçe cennete giremezsiniz, birbirinizi sevmedikçe imân etmiş olmazsınız.*”⁵³⁵

Yahya b. Muaz er-Râzî şöyle der: “Müminin senden nasibi şu üç şeyden biri olsun: Ona faydan olmasa da ona zarar verme. Onu sevindiremesen de ona keder verme ve onu övmesen de onu kınama.”⁵³⁶

2.11. ZİMMİLER

Zımmî, İslâm devletinin egemenliğini kabul edip cizye karşılığında devletin, kendilerini vihaklarını koruma altına aldığı kişiler demektir. Gayri müslimlerle yapılan

⁵³¹ Ebû Dâvûd, Akdiye, 33; Tirmizî, Birr, 27.

⁵³² Ebû Dâvûd, Edeb, 93; Tirmizî, Fiten 3.

⁵³³ Ebû Dâvud, Edeb, 93.1

⁵³⁴ Tirmizî, Birr, 58.

⁵³⁵ Müslim, İmân, 93.

⁵³⁶ İbn Receb, Câmu'l-Ulûm ve'l-Hikem, 1000.

zimmet anlaşması karşılığında onların can, mal ve inanç hürriyetleri güvence altına alınmış demektir.

Her kim ki Müslümanlarla anlaşma yaparak topraklarına girerse, Müslümanlara ihanet etmediği müddetçe herhangi bir suç unsurlarına karışmadığı müddetçe artık Müslümanların güvenliği altında demektir. Artık Müslüman toplumunu yapması gereken, zimmî olan kişiye iyilikle muamelede bulunmak ve ona tanınan hakları ihlal etmekten sakınmaktır.

2.11.1. Zimmîlerin Hakkına Riâyet

İslâm dini, Müslümanlar haricindeki gayri müslimlerle de en güzel tarzla muamele etmeyi emreder. Allah Kur'an da “*İçlerinde zulmedenleri hariç olmak üzere, Kitap Ehliyle en güzel olan bir tarzın dışında mücadele etmeyin...*”⁵³⁷ buyurarak bizlere gayri müslimlerle nasıl muamelede bulunacağımızı öğretmiştir. İslam dini Müslüman bir bireyin yaşam tarzını düzenlediği kadar toplum ve toplumlar arası ilişkileri, devlet ve devletlerarası ilişkileri de belli kural ve çerçeve içinde düzene koymuştur. Bu karşılıklı ilişkiler içine doğal olarak gayri müslimler de girmektedir. İslam dini onlarla olan ilişkilere düzenlemeler getirmiştir.

İslamiyette asıl olan savaş değil barıştır. Eğer gayri müslimler savaşmayı tercih etmezler barışa yanaşırlarsa İslâm dini, buna güzellikle karşılık verir ve onlarla olan ilişkilere en güzel muamelede bulunur. “*Eğer onlar barışa yanaşırlarsa sende ona yaş ve Allah’a dayan. O herşeyi işitendir bilendir.*”⁵³⁸. Müslümanlarla anlaşmayı kabul edenler Müslümanlarla artık güvenlik içerisinde ilişki kurmasında bir beis yoktur.

“Hz. Peygamber (s.a.s.) Medine’de yaşayan farklı din mensuplarını büyük siyasi bir dahillikle birleştirmiş din farklılığından dolayı onların haklarını ihmal etmemiştir. Uluslararası yapılan savaşlarda ki anlaşmalara riayet etmiş, yaşlılara, kadınlara, çocuklara ve din adamlarına karışılmamasını emretmiştir.”⁵³⁹

Gayri Müslimler, Müslümanlarla savaşmayı tercih etmeyip cizye vermeyi kabul ederlerse zimmîlik şartları gerçekleşmiş olur ve Müslümanların can, mal ve din

⁵³⁷ Ankebût: 29/46.

⁵³⁸ Enfal: 8/61.

⁵³⁹ Sancaklı Saffet, Sosyal Hayatla İlgili Hadis Makaleleri, II, 190.

bakımından koruması altına girerler. Onlara gelebilecek bütün saldırılara Müslümanlar engel olurlar. Bu şekilde zimmîler, İslâm topraklarında belli haklara sahip olmuş demektirler.⁵⁴⁰

Zimmîlerin haklarının en başında din ve vicdan özgürlüğü gelmektedir. Eğer bir belde Müslümanlar tarafından fethedilmişse o yerde bulunan halka İslâm'a girmeleri dayatılmamış⁵⁴¹ ve mâbedlere dokunulmasına müsaade verilmemiş, din adamlarına asla karışılmamıştır. Halkın dinlerini özgürce yaşaması ve bu süreçte dinleri ve dini değerleri bizzat Müslümanların koruması altına girmiş hatta Hristiyanların namaz vakitleri dışında çan çalmalarına izin verilmiştir.⁵⁴²

Zimmîler can, mal ve onur dokunulmazlığına sahiptir. Zimmînin malı ve canı artık Müslümanların güvencesi altına girdiğinden bu ikisinden birisine verilecek zarar bizzat devlet tarafından tazmin edilir. Müslümanların tarih boyunca bilindiği en önemli vafı güvenilir olmalarıdır. Allah, Kur'an'da: *“Bir topluluğa olan kin ve nefret asla Müslümanları adaleti ve merhameti elden bırakmaya götürmemelidir.”*⁵⁴³ buyurarak Müslümanlara adaletli olmalarını emretmiştir. Hak iddiasında bulunulduğunda eğer haklı taraf gayri müslim ise hakkını en güzelce vermek İslâm'ın en büyük emridir.

Zimmîler ikamet ve seyahat hürriyetine sahiptirler. Çünkü zimmet anlaşması yapılıncaya, hükmen Müslümanların lehine olanlar onlarında lehine Müslümanların aleyhine olanlar onlarında aleyhine olacaktır. Müslümanların serbest seyahatleri gibi onlarda serbest şekilde istedikleri yere gidebilirler.

Zimmet anlaşması zimmîler için bağlayıcı olmadığından istedikleri zaman anlaşmayı bozup ülkeyi terketme hakkına sahiptirler. Ancak Müslümanlar söz vererek zimmeti altına aldıkları zimmîlere karşı anlaşmayı tek taraflı fesh edemezler ancak zimmet anlaşması çiğnenmiş veya ihanet edilmişse iptal edebilirler. Birde zimmî kişi Müslüman olursa anlaşma kendiliğinden fesh edilmiş olur.⁵⁴⁴

⁵⁴⁰ Buhârî, Cihâd, 102; Müslim, Cihâd, 2.

⁵⁴¹ Yunus: 10/99.

⁵⁴² Ebû Yusuf, Yakub b. İbrahim, El-Harâc, el-Mektebetü'l-Ezheriyye li't-Turâs, Kâhire, y.y. trs., 146.

⁵⁴³ Mâide: 5/8.

⁵⁴⁴ Fayda Mustafa “Zimmi” DİA, İstanbul, 2013, XLIV, 435.

2.11.2. Zimmîlerin Hakkının İhlali

İslâm dininin en önemli vasıflarından birisi sözünde durmak ve güven vermektir. Bir kişi veya toplum İslâm Devleti tarafından zimmet anlaşması imzalanarak güvence altına alınmışsa artık Müslümanların korumasında olmuş demektir. Herhangi bir şekilde onlara verilecek zarar Müslümanlara verilmiş zarar gibi görülür, onlara açılan savaş Müslümanlara açılmış sayılır. Çünkü Allah “*Ey Müslümanlar sözlerinizi yerine getirin...*”⁵⁴⁵ buyurarak verilen sözlerin yerine getirilmesini emretmiştir. Söz verip yerine getirmemek büyük günah⁵⁴⁶ olduğu için verilen sözü yerine getirmeyenleri ahirette hesaba çekileceğini bildirilmiştir.⁵⁴⁷ Hz. Peygamber (s.a.s.) de bu konuyla alakalı olarak “*Müslümanlar verdikleri sözlere bağlıdırlar.*”⁵⁴⁸ buyurmuştur.

Zimmet altına girmiş olan gayri müslimlere dinlerini terkedip İslâm dinine girmek gibi bir zorunluluk şart koşulmamıştır. Bilakis İslâm topraklarında gayri müslimlerin, belli sorumluluklar dahilinde can ve mal güvenlikleri sağlanarak dinlerini özgürce yaşamalarına izin verilmiştir. Allah Kur’an da dinde zorlamanın olmadığını,⁵⁴⁹ İslâm’ın, herkesi imana getirme gibi bir görevi olmadığını⁵⁵⁰ ve sadece gayri müslimlere İslâmiyeti nasihat onlara anlatmak ve tercih hakkını onlara bırakmak⁵⁵¹ gerektiğini bizlere bildirmiştir. Dileyen iman etmede, dileyen inkâr etmede özgürdür.⁵⁵²

Gayri müslimlerle yapılan zimmet anlaşması, onlarla Müslümanlar arası yapılan savaşı sona erdirir. Akit yapıldıktan sonra zimmîlerin can, mal, ülke ve dinleri koruma altına alınarak bu değerlere zarar verilmesi engellenir. Bu mesele de Hz. Peygamber’in (s.a.s.) sözü çok açıktır: “*Onları cizye vermeye çağır. Eğer bunu kabul ederlerse, sende kabul et ve onlara dokunma.*”⁵⁵³ Eğer zimmiler İslâm Devleti’yle cizye vermek karşılığıyla anlaşma yaparlarsa artık zimmilerin ellerinde ki topraklarda Müslümanlar arasında paylaştırılmaz. Bu anlaşmayla onların toprakları düşman toprakları olmaktan çıkmış demektir.

⁵⁴⁵ Mâide: 5/1.

⁵⁴⁶ Saff : 61/3.

⁵⁴⁷ İsrâ: 17/34.

⁵⁴⁸ Ebû Dâvûd, Sulh, 3.

⁵⁴⁹ Bakara: 2/256.

⁵⁵⁰ Yunus: 10/99.

⁵⁵¹ Ğâşiye: 88/21-22.

⁵⁵² Kehf: 18/29.

⁵⁵³ Müslim, Cihâd, 3.

Düşmanın eline esir düşen zimmî bir kişi, Müslümanların korumasında olduğu için onu kurtarmakta Müslümanların görevidir. Sadece düşman değil, haksız yere bir Müslüman dahi zimmet altındaki bir kişiye zarar verirse verdiği zarar nispetinde zararı karşılar. İslâm dini, güvencesi altında olan herkesin korunması ve hakkının verilmesi konusunda asla taviz vermemiştir. Ona verilecek zarar İslam devletine maâl edileceğinden haksız yere bir zimmîye zarar verenin hem dünyadaki hem de ahiretteki cezası ağır olacaktır. Hz. Peygamber(s.a.s.), zimmet altındaki bir kişiyi haksız yere öldüren kişinin cennetin kokusunu dahi alamayacağını bildirmiştir.⁵⁵⁴

Gayri müslimler, anlaşma devam ettiği müddetçe İslâm topraklarında kendi toprakları gibi yaşam sürme hakkına sahiptirler. Hiçbir şekilde yaşam hakları sınırlandırılmaz, sırf başka dine mensup diye zulmedilemez veya buldukları yerde yabancı olduklarından dolayı üzerlerinden haksız kazanç elde edilemez. Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurarak bu meselenin önemini bizlere izâh etmiştir: *“Dikkat ediniz! Kim zimmet altındaki kişiye haksızlık eder veya ondan haklarını eksiltir yahut ona gücünün üstünde yük yükler veya ondan rızası dışında bir şey alırsa, kıyamet gününde onun karşısında hasmî ben olurum.”*⁵⁵⁵

İslâm dini, Cizyenin kadınlardan, çocuklardan, muhtaç durumundaki fakirlerden, âmâ kişilerden, cüzam ve felç gibi ağır hastalığı olanlardan alınmasını yasaklamıştır. Bununla beraber cizye vermeyi reddedenlere dövme, işkence yapma gibi zulûmlere müsaade edilmemiştir. Sadece cizyesini verinceye kadar hapsedilebilir. Bunun dışında onlara güzellikle muamele edilmesi şart koşulmuştur.⁵⁵⁶ Hz. Ömer (r.a.) halife olduğu zamanlarda bir gün Şam’ a gider. Orada bakarki bir gurup insan güneşin altına dikilmiş bekletilmektedir. Hz. Ömer bunların halini sorunca bunların cizye vermeyen kişiler olduğunu öğrenir. Bunun üzerine Hz. Ömer onlara dönüp neden vermediklerini sorunca; onlar verebilecek durumlarını olmadığı söylerler. Bunun üzerine Hz. Ömer şöyle buyurur: *“Allah Resûlü dedi ki: “İnsanlara azap etmeyin! Şüphesiz ki insanlara dünyadayken azap edenlere Allah da kıyamet günü azap edecektir.”* bırakın şu adamları.” der. Bunun üzerine onlar serbest bırakılmıştır.⁵⁵⁷

⁵⁵⁴ Buhâri, Cizye, 5.

⁵⁵⁵ Ebu Dâvûd, İmâre, 33.

⁵⁵⁶ Ebû Yusuf, el-Harâc, s: 136.

⁵⁵⁷ Ebû Yusuf, el-Harâc, s: 138.

Zimmî konumundaki gayri müslimlerin de yapmaları gereken sorumlulukları vardır. Bunların başında Müslümanların egemenliğini kabul edip cizye vermeyi kabul etmeleri, Müslümanların mukaddes eşya ve mekânlarına hürmetsizlik yapmamaları, onların can, mal ve namusuna saldırıda bulunmamaları, Müslümanların düşmanlarına yardım ve destek sağlamamaları ve casusluk yapmamaları gelmektedir.⁵⁵⁸Müslümanların haklarına riayet ederek onlara zarar vermemeleri, Müslümanlara haram olan; içki içmek, domuz yemek gibi davranışları onların yanında sergilemememeleri, kendi dinlerinde de haram olan; zina, hırsızlık gibi olan fiileri işlememeleri gereklidir. Bu konularda zimmet altındaki gayri müslimler sıkıntı çıkarmamalıdır. Aynı zamanda insani ilişkilerde Müslümanlarla aynı konumda olan zimmîler, Müslümanların işlemiş olduğu suçlarda cezaya çarptırılması gibi kendileride kanunları çiğnerlerse aynı şekilde cezalandırılırlar.

Sonuç olarak zimmet altında ki gayri müslimler can, mal, toprak ve din hürriyetine sahiptir. Bunların herhangi birine zarar vermek yasaktır. Aynı şekilde gayri Müslimlerde Müslümanlara ihanet etmemeli, düşmanlarına yardım ve yataklık etmemeli, Müslümanlar arasında casusluk yapmamalı ve İslam devletinin kanun ve kurallarını çiğnememeleri gereklidir.

⁵⁵⁸ Fayda Mustafa “Zimmî”, DİA, XLIV, 435.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HELALLEŞME YOLLARI VE HZ. PEYGAMBER (S.A.S)'İN HAK İHLALLERİNE KARŞI YAKLAŞIMLARI

Allah insanı hata ve yanlış yapabilecek bir fitratla yaratmıştır. Kişinin yapmış olduğu hata ve yanlışlar bazen Rabbine karşı, bazen kendi nefesine karşı, bazen ise başka insanların hak ve hukukuna karşı olabilmektedir. Eğer bu yapılan yanlış Allah hakkı ve kişinin kendi nefesine karşı işlediği zulümler alakaıysa kişiye düşen Rabbiyle arasında tövbe yoluyla veya belirlenen belli cezalarla telafi etmesidir. Ancak başkalarının hakkını ihlal söz konusu olduğunda ise o kişinin helalleşme yollarına başvurması gerekmektedir.

İslâm dini helalleşme konusunda birçok kapı açmıştır. Bunlar; helallik isteme, hak sahibini hakkından feragat etmesi, suçlunun cezasını çekmesi ve maddi zararın tazmin edilmesidir. Hak ihlalleri konusunda Allah Resûlü'nün yaklaşımlarına baktığımızda ciddiyeti asla elden bırakmadığını görmekteyiz. Asla hakların ödenmesi noktasında gevşek davranmayan Allah Resûlü, her zaman adalatle hükmetmiştir. Yakınları dahi olsa hakkı hak sahibine vermiş, adaletsizlik yapmamıştır. Ümmetine adil olmaları için hem sözleriyle hem de davranışlarıyla örnek olmuştur. Özellikle hak sahibinin hakkını almasında bütün imkânlarını harcamış ve hak sahibinin hakkını korumaya azami gayret göstermiştir.

Bu bölümde helalleşme yollarına ve Hz. Peygamber'in hak ihlalleri karşısındaki yaklaşımlarına değinilecektir. Helalleşme yolları arasında helallik isteme, hak sahibinin hakkından feragat etmesi, suçun karşılığı olarak ceza ve kısasın uygulanması ve zararın karşılanması için malın tazmin edilmesi bulunmaktadır. Hz. peygamber'in hak ihlallerine karşı yaklaşımında ise onun ciddiyeti, adaletle hükmetmesi ve hak sahibinin hakkını korumada azami gayreti incelenecektir.

3.1. HELALLEŞME YOLLARI

Helalleşmek, hakkını birbirine bağışlamak manasında bir kişinin kul hakkından kurtulması için hakkını ihlal ettiği kişiden helallik istemesi yoluyla elde edilen beraattir. İnsanların birbirlerinin haklarını ihlal etmeleri sebebiyle karşılıklı hukuk doğmuştur. Bu kişi başkasının hakkına girildiği için bir yönden borçlanmış anlamına gelir. Nasıl ki borç ödenmediği takdirde kişinin zimmeti mesuliyetten kurtulmayacağı gibi hak ihlal eden kişi de hak sahibinden helâllik almadığı müddetçe zimmetinden borç düşmeyecektir. Bu dünyada ödenmeden ahirete intikâl eden haklar ise aynı şekilde borç gibi ödeştirilmeden hesaplaşma bitmeyecektir.

İnsan, yaşamını da tek başına idâme ettiren bir varlık değildir. İnsan, aile yaşantısı olan, komşu ve akraba bağlantıları olan ve her zaman insanlarla ilişki halinde olan bir canlıdır. Bu ilişkiler sonucunda kimi zaman karşılıklı olarak isteyerek veya istemeyerek birbirlerinin haklarını ihlal edebilmektedirler. Bu hak ihlallerinin çeşitlerinden bahsettik. Şimdi ise bu durumla karşı karşıya olduğunda kişilerin üzerine düşen bu hak ihlalinin telâfi nasıl olacak onun üzerinde duracağız. Yapılması gereken en önemli şey hak ihlalinin ne olduğunu tespit edip hangi yolla hakkın ödeştirilebileceği bulmaktır. Bunu için helalleşme yollarını iyi tespit etmek gereklidir.

İlk olarak hakların ihlal edilmemesi için önleyici tedbirler almak gereklidir. Eğer hak ihlal edilmiş ise artık helalleşme yollarına başvurmak gerekmektedir. Helalleşmenin belli başlı yolları vardır. Bunun başında hak ihlal eden kişinin hak sahibinden helallik istemesi ve hak sahibinin de hakkını helâl etmesiyle olur. Daha çok sövmek, hakaret etmek, alay etme vb. gibi maddi bir karşılığı olmayan hak çiğnemelerinde kişini yapması gereken karşı taraftan helallik istemesidir. Diğer bir yol, hak sahibinin kendi hakkına girmiş kişilere kendi rızasıyla hakkından feragat edip helâl etmesiyle olan helalleşme yoludur. Bir diğeri ise maddi yollarla çiğnenen hak ihlalleridir ki bu durumda hak sahibine malı veya parası teslim edilerek veya tazmin edilerek helalleşme gerçekleşmiş olur. En sonda ise eğer cezayı veya kisası gerektirecek bir durum söz konusuysa cezanın çekilmesi veya kisasın uygulanmasıyla helalleşme gerçekleşmiş olur.

Eğer helalleşme işi dünyadayken gerçekleşmez ise Allah, kıyamet günü her hak sahibinin hakkını diğerinden alacaktır. O gün hesaplaşma kişilerin sevapları ve günahlarıyla olacaktır.⁵⁵⁹ Hesaplaşma o kadar çetin geçecektir ki Hz. Peygamber (s.a.s.), Kıyamet günü hesaba çekilen herkesin helâk olacağını söylemiştir.⁵⁶⁰ Kıyamet günü haklar sahiplerine verilmeden cennete girilmeye izin de verilmeyecektir. Hz. Peygamber bu konuda şöyle buyurmuştur: *“İnananlar Cehennem’den kurtulunca Cennet’le Cehennem arasındaki bir köprüde bekletilirler ve dünyada iken birbirlerine yapmış oldukları haksızlıkları ödeşirler. İyice temizlenip birbirinin hakkından arındırılıncaya kadar Cennet’e girmelerine izin verilmez. Muhammed’in canı elinde olan Allah’a yemin ederim ki sizin Cennet’te kalacağınız yer dünyadaki konumunuzun en iyi göstergesidir.”*⁵⁶¹

İbn Hacer, hadisteki “ödeşirler” ifadesinden maksadın, aralarındaki haksızlıkların araştırılması ve kişinin yaptığı haksızlıklarla gördüğü haksızlıkların birinden alınıp diğerine verilme suretiyle dengelenmesi olduğunu söylemiştir.⁵⁶² Aynî ise beden ve mala taalluk eden bütün haksızlıklardan dolayı hesaplaşılacağını söylemiştir.⁵⁶³

Asla kimsenin hakkı kimsede kalmayacağından dolayı dünyadayken helâlleşmeyen kişilerin haklarını ödeştirme işi ahirete kalacaktır. Hz. Peygamber(s.a.s.), buyurdu ki: *“Kıyamet günü hak sahiplerine haklarını mutlaka eda edeceksiniz. Öyle ki boynuzsuz koyun boynuzlu koyundan hakkını alacaktır!”*⁵⁶⁴ Bu denli önem arz eden meselede yapılması gereken, helalleşme yollarını öğrenip hakkı hak sahibine vermektir.

Bu bölümde hak ihlallerini önleyici tedbirleri ve helalleşme yollarını ele alacağız.

3.1.1. Hak İhlallerini Önleyici Tedbirler

Allah’ın rahmeti geniştir. O’nun rahmetinden ümit kesilmez. Kul, hangi günâhı işlerse işlesin Allah o günâhı affetmeye kâdirdir. Ancak af edilmesinin şartı önce

⁵⁵⁹ Müslim, Birr, 59.

⁵⁶⁰ Buhârî, İlim, 35; Müslim, Cennet, 80.

⁵⁶¹ Buhârî, Mezâlim, 1; Rikâk, 48.

⁵⁶² İbn Hacer, Fethu’l-Bârî, V, 96.

⁵⁶³ Bedreddin el-Aynî, Umdetu’l-Kârî, XII, 286.

⁵⁶⁴ Müslim, Birr, 60; Tirmizi, Kıyâmet, 2.

yapmış olduğu günden dolayı pişman olmalı sonra yapmış olduğu bu günden dolayı tövbe etmeli ve bir daha o günaha düşmemeye azmetmelidir. Ancak Allah, kul hakkını bundan istisna etmiştir. Çünkü kul hakkı, başkalarının hakkını içinde barındırır. Bu durumda kul hakkının telafisi, hakkı ihlal edilen kişiye kalmıştır. Hakkı çiğnenen kişi affederse hak ödenmiş olur, hakkını helâl etmezse ise Allah hak sahibinin hakkının o kişiden alır.

“Haklı olanın hakkını vermemek, bir şekilde onun zarar görmesine yol açmak doğrudan kul hakkıdır. Ve bu hak er ve geç, bugün veya yarın bir adı da Hakk olan Allah tarafından alınarak mutlak adaleti gereği haksızlığa uğrayan ve mağdur olan hak sahibine verilecektir.”⁵⁶⁵

İslâm, insanların bu duruma düşmemeleri için onları uyarmış ve bu konuda hem dünyada vereceği cezalarla hemde ahirette görecekları muamelelerle onları kul hakkını ihlal etmekten sakındırmıştır. İslâm dini,, insanların birbirlerinin haklarını çiğnememesi için önleyici tedbirler alınmıştır. Allah, kitabında “...Ölçüyü tam yapın, eksiltenden olmayın, doğru teraziyle tartın. İnsanların mallarını vehakkının eksiltmeyin. Yeryüzünde bozgunculuk yaparak karışıklık çıkarmayın”⁵⁶⁶ buyurarak insanlara hak çiğnememenin yollarını anlatmıştır. Kişi özellikle ticaretle kul hakkı ihlal etmemeye dikkat etmesi için öncelikli olarak ölçü aletlerini düzeltmeli, doğru ölçen, tartan, bölen bir alet olduğuna dikkat etmelidir.

Bu ayeti dikkate alarak şunları söyleyebiliriz; kişi, işi ölçü aletleriyle ise ölçü aletinin doğru değerde olup olmadığına dikkat etmeli, inşaat çalışanı, malzemelerin eksik olmadığına, istenilen malzemenin altında malzeme kullanmamaya dikkat etmeli, devlet, kamuya ait parayı ve malları kullanmada hakka girilmemesi içi dağılımı yapmak için hassas, işin ehli, helâle ve harama dikkat eden kişileri işin başına geçirmeye dikkat etmelidir. Genel bakımında her işçi işini düzgün yapmak için öncelikli olarak gerekli tedbirler almalı ve insanların haklarını ihlal etmemeye önem göstermelidir.

Kul hakkı insanların canları, malları, onur ve namusları, dini inançları, değerleri ve yaşayışları gibi kişinin hakkına ait her şeydir. Peygamber Efendimiz bu hakların ihlal edilmemesi için ümmetini çokça uyarmıştır. Hatta onların bu hakları ihlal etmeleri hâlinde, dünyadayken yapmış oldukları; namaz, oruç ve zekât gibi hayırların hepsinin,

⁵⁶⁵ Sever, Ahmet Kerem, Kul Hakkı, 130.

⁵⁶⁶ Şuarâ: 26/181-183.

öldürme, yaralama, sövme, hakaret etme gibi sebeplerden ötürü boşa gidebileceğini söyleyerek onları bu amellerden sakındırmıştır.⁵⁶⁷ Bu konuda Müslümanların birbirine karşı konumunu belirtmiştir. Bunlar; Müslüman Müslümanın kardeşidir, ona zulmetmez, haksızlık yapmaz, onu düşmana teslim etmez,⁵⁶⁸ yardımsız bırakmaz, hakir ve küçük görmez.⁵⁶⁹ Allah Resûlü, “*Bizi aldatan bizden değildir.*”⁵⁷⁰ buyurarak aldatmanın manevi cezası olarak o kişiyi kâmil Müslüman vasfından ayrılacağını, yapmış olduğu bu fiilin İslâmi ilkelere ters olduğu açıklamıştır.

Özellikle devletin kul hakkı ihlallerine karşı etkin yargı sistemleri kul haklarının ihlal edilmesini önleyici tedbir olarak çok önem arz etmektedir. Hz. Peygamber (s.a.s), *Allah insanlar arasında hak ile hükmedilmeyen ve güçsüzün hakkının bir zarar gelmeden güçlüden alınmadığı bir toplumu temize çıkarmaz.*⁵⁷¹ buyurarak kul hakkı ihlalinde yargının önemine değinmiş, yargı âdil bir şekilde ilerlemediğinde ise o toplumun tamamının temize çıkamayacağını belirtmiştir. Çünkü yargı sistemi toplumun düzeni ve hakların korunması için sağlıklı ve âdil bir şekilde işlemesi gereklidir.

Kul haklarının ihlal edilmemesi için herkes kendisine düşen görevi iyice öğrenip adımını ona göre atmalıdır. Aynı zamanda hak sahiplerini de iyi tanımalıdır. Muhatap kişi anne-baba, evlat, eş, akraba, komşu, yetim, fakir, işçi-işveren vb. her kimse ona karşı sorumluluklarını bilmeli ve muhatabın üzerinde ki haklarına göre hareket etmelidir.

3.1.2. Helallik İsteme

İslâm Dini itikat ve ibadet konusunda hassas olduğu gibi kul hakkı gibi insanî ilişkilerle alakalı konularda da çok hassastır. İnsanlar Allah katında rengi, ırkı ve cinsiyeti her ne olursa olsun eşittir ve kimsenin kimse üzerinde bir üstünlüğü yoktur.

Birbirleriyle her zaman ilişki içerisinde olan insanların bilerek veya bilmeyerek birbirine haklarını geçmesi kaçınılmazdır. Bu durumda eğer bu hakkın mâlî bir karşılığı yoksa yapılması gereken helallik istemektir. Helallik isteme, başkasının hakkını ihlal

⁵⁶⁷ Müslim, Birr, 59.

⁵⁶⁸ Buhârî, Mezâlim, 3; Müslim, Birr, 58; Ebû Dâvûd, Edeb, 38; Tirmizi, Hudûd, 3, Birr, 19.

⁵⁶⁹ Buhârî, Edeb, 57; Müslim, Birr, 32; Ebû Dâvûd, Edeb, 47; Tirmizi, Birr, 24.

⁵⁷⁰ Müslim, İmân, 164; Ebû Dâvûd, Büyü’, 50; Tirmizî, Büyü’, 72.

⁵⁷¹ İbn Mâce, Fiten, 20.

eden kişinin başvurması gereken ilk yoldur. Bu şekilde kişini üzerinden borç kalkmış ve hak ödenmiş olur.

Ancak unutulmamalıdır ki helallik istemekle mazlum, zalime hakkının helâl etmiş olsa da yapılan fiil Allah tarafından yasaklanmış bir fiil olduğundan dolayı helâlleşmekle o fiil doğru bir fiil olmuş olmaz. Bu durumda yapılması gereken ayrıca yapmış olduğu fiilden dolayı Allah'a tövbe etmesi ve birdaha o fiili yapmamasıdır.

İslâm dini hak ihlallerinde helalleşme yoluna gidilmesini tavsiye etmiş, helalleşmenin ahirete bırakılması durumunda ise dünya da olduğu kadar kolay bir hesabın olmayacağını belirtmiştir. Allah, “...*Haksızlık edenler, hangi akibete döndürüleceklerini yakında bileceklerdir.*”⁵⁷² buyurarak hak ihlal edenlerin zor bir akibetle karşı karşıya kalacaklarını belirtmiştir. Bunun için yapılması gereken helalleşmeyi dünyada ihmâl etmeyip yapmaktır. Hz. Peygamber (s.a.s.) de bu konuda şunları buyurmuştur: “*Kimin üzerinde din kardeşinin onuru, nâmusu veya malıyla ilgili bir zulüm varsa altın ve gümüşün geçerli olmayacağı kıyâmet günü gelmeden evvel o kimseyle helâlleşsin. Yoksa kendisinin sâlih amelleri varsa, yaptığı zulüm miktârınca sevaplarından alınır, hak sâhibine verilir. Şayet iyilikleri yoksa, zulüm yaptığı kardeşinin günahlarından alınarak onun üzerine yükletilir.*”⁵⁷³

Buna göre bir kul herhangi bir nedenden dolayı kardeşine yapmış olduğu haksızlığı ahirete bırakmadan dünyadayken helallik isteyerek giderirse Allah ona rahmet edecektir. Çünkü ahirete kalan her hakkın ödenmesi dünyadaki helalleşme kadar kolay olmayacaktır. Hadiste hem müjde hemde korkutma vardır. Haklarını dünyadayken ödeyenler rahmet edileceği söylenerek müjdelenirken, bu hakları ahirete bırakanların çok çetin bir şekilde karşılık göreceği belirtilerek tehdit edilmiştir. Kıyamet günü hesaplaşma mal veya canla yapılmayacak, kişilerin kazanmış oldukları sevap ve günahlar üzerinden yapılacaktır. Yani haksızlık yapan kulun sevapları varsa alınıp kardeşine verilecek yoksada hakkı çiğnenen kişinin günahları, diğerinin üzerine geçirilecektir. O gün zaten insan için en kıymetli şeyi onu kurtaracak olan amelleridir. Aklını kullanan kişi asla helalleşmeyi ahirete bırakmaz. Çünkü artık o gün kişiye faydası olacak olan hayırlı amellerin el değiştirmesi söz konusudur.

⁵⁷² Şu'arâ: 26/227

⁵⁷³ Buhârî, Mezâlim 10, Rikâk 48.

Müflis hadisi diye bilinen meşhur hadiste bu mesele daha net bir şekilde ortaya konmaktadır. Allah Resûlü, bir gün Ashabıyla sohbet ederken onlara müflis kişinin kim olduğunu sordu. Oradakiler müflisin malını ve mülküne kaybeden kişiler olduğunu söyleyince Efendimiz kul hakkının ne denli önemli olduğunu ortaya koyacak şu sözleri sarfetmiştir: *Asıl müflis, kıyamet gününde kaldığı namaz, tuttuğu oruç ve verdiği zekâtla gelir. Ancak dünyada iken şuna sövmüş, buna iftira atmış, ötekini malını yemiş, berikinin kanını dökmüş, bir başkasını da dövmüştür. İhlal ettiği bu hakların karşılığı olarak iyiliklerinden alınıp hak sahiplerine verilir. Şayet hesabı görülmeden iyilikleri biterse, mağdur ettiği insanların günahlarından alınarak bunun üzerine yüklenir, sonra da cehenneme atılır.*⁵⁷⁴ İşte hadistede belirtildiği üzere yapılan ihlaller sonucu kişinin sevaplarından alınacak hak sahibine teslim edilecek kişinin sevabı biterse hak sahibinin günahları onun sırtına yüklenecek ve son olarak ise cehenneme atılacaktır. Bu ne kadar da büyük bir zarardır. Bir Müslüman böyle büyük bir zararla karşı karşıya kalmaktan sakınmalı ne gerekiyorsa onu yapmalıdır. En büyük iflâs, dünyadayken çalışarak, yorularak kazanmış olduğu sevapların, birilerinin hakkını ihlal etmen neticesinde kaybetmendir.

Kul hakkına giren bir kişi helallik istemekden çekinmemelidir. Bunun için önünde en büyük engel olarak duran nefsinin gururunu kırmalı ve kibre bürünmemelidir. Çünkü bu ikisi kişiyi özür dilmekten uzak tutar ve kişiyi kıyamet günü büyük bir zararla karşı karşıya bırakır. Özellikle dünyadayken makam ve mal bakımından üstün olan kişiler, kendilerinden daha aşağı konumdakilerden helallik istemeye yanaşmamalarının altında yatan sebep gurur ve kibirdir. Halbuki ahirete kalan o hakkın ödenme vakti geldiğinde hiçbir şekilde para ve makam onlara bir fayda sağlamayacaktır. Allah'ın huzurunda, dünyadayken geçerli olan torpiller geçerli olmayacaktır. Tüm kötülüklerden selamet bulmuş bir kalp ile Allah'a gelen kimse hariç, o günde ne mal ne de çocuklar fayda vermeyecektir.⁵⁷⁵ Dünyadayken paraları ve makamlarıyla bir yerlere gelmeye çalışanlar bilmelidirlerki o gün dünyadaki hiçbir mal varlığı ahirette geçerli olmayacaktır. Allah Teâlâ, yeryüzünün tümüyle beraber bir

⁵⁷⁴ Müslim, Birr, 59.

⁵⁷⁵ Şu'arâ: 26/89.

okadar da zalimlerin olsaydı o gün hesabın ve azabın tehlikesinden kurtulmak için fidye vermeye kalkacaklarını söylemiştir.⁵⁷⁶ Ancak o gün hiçbir şekilde geçerli değildir.

Tabiki helâllik istemek kadar hak sahibinin hakkını helal etmeside gereklidir. Bir kişinin hakkını helâl etmesi büyük bir erdemlilikdir. Elbetteki hak sahibi olduğu için istediğini yapmakta özgürdür. Ancak af yolunu tutup kardeşini yapmış olduğu yanlıştan dolayı pişmanlığını gören bir kişni hakkını helâl etmesi onun şahsiyetinin ne kadar da yüce olduğunu ortaya koymaktadır. Hz. Peygamber (s.a.s.), bir mümin kabahatinden dolayı kardeşinden özür dilediğinde, özrünün kabul edilmemesinin büyük bir vebal olduğunu söylemiştir.⁵⁷⁷ Hz. Peygamber, bir defasında huzuruna gelip işlediği suçtan dolayı hizmetçisini kaç kere affetmesi gerektiğini soran kişiye “*Her gün yetmiş kere*”⁵⁷⁸ cevabını vererek insanların affedici olmasına çok önem göstermiştir.

Hak ihlal eden kişi, helallik istemekten çekinmemeli bilakis yaptığından pişman olarak helallik istemeyi geciktirmeden yapmalıdır. Hak sahibide kendisinden özür dileyip helallik isteyen kardeşini affetme büyüklüğünü göstererek erdemli bir şekilde hareket etmelidir.

3.1.3. Hakkından Feragat Edip Affetme

Hak ihlallerinden kurtulmanın bir diğer yoluda hak sahibinin kendi rızasıyla hakkından vaz geçip af etmesiyle olur. Bu durumda kul hakkı ortadan kalkmış olur. Bu ise hakkı ihlal edilen kişinin ne kadar da cömert biri olduğunu gösterir. Yüce Allah, “*Kötülüğün cezası, onun aynısı bir kötülüktür. Bununla beraber kim affedip ıslah ederse Allah mutlaka mukâfaatını verir*”⁵⁷⁹ buyurarak affeden kişinin affetmesinden dolayı mükâfataleceğini bildirmiştir. Başka bir âyet-i kerimede ise öfkesini yenip insanların suçlarını bağışlayanların cennette olacağı söylenerek⁵⁸⁰ hakkından vaz geçip helâl edenin mükafatının ne kadar da güzel olduğunu ortaya koymaktadır.

Bir kişni hakkından feragat edip kendine yapılan haksızlığı bir köşeye bırakarak affetmesi Allah katında sevilen ve övülen bir ameldir. Resûlullah (s.a.s.) buyurdular ki:

⁵⁷⁶ Zümer: 39/47.

⁵⁷⁷ İbn Mâce, Edeb, 23.

⁵⁷⁸ Tirmizi, Birr, 31; Ebû Dâvûd, Edeb, 123.

⁵⁷⁹ Şûrâ: 40.

⁵⁸⁰ Âl-i İmrân: 3/134

“Bir adam hiç hayır amelde bulunmadı. Ancak halka borç verir ve borcunu toplayan elçisine: “Kolay ödeyecekten al, zor ödeyecekten alma, vazgeç. Umulur ki Allah da bizim günahlarımızdan vazgeçer” derdi. Yüce Allah bunun üzerine: “Haydi senin günahlarından vazgeçtim” buyurdu.” Bu hadis bize hakkından vaz geçerek yapılan bu güzel davranışın boşa gitmediğini ortaya koymaktadır. Bu bütün durumlar için geçerlidir. Kişinin, maddî manevî hakkına tecavüz edildiği zaman bu hakkından vazgeçip affetmesi Allah katında bir alacağını kaybetmiş olarak anlaşılmamalıdır. Bilakis bu yapmış olduğu üstün ahlâk göstergesine karşı Allah, kendi cömertliğini ortaya koyarak o kişinin hatalarını affedip cennetine koyacağını söylemiştir.

Hakkından feragat edip kardeşini affetmenin mukâfaatını iyi bilen Hz. Peygamber (s.a.s.), ümmetini affetmeye çokça teşvik etmiştir. Peygamber Efendimiz ’in her zaman yanında olan hizmetçisi Enes (r.a.) Allah Resûlü’nün kendisine her ne zaman dava getirilirse getirilsin, mutlaka her seferinde dâvacıya affetmesini tavsiyede bulunduğunu söylemiştir.⁵⁸¹ Allah Resûlü, kendisine yapılan bütün ezâ ve cefâlara karşı insanları affetme yolunu tutmuştur. Allah Resûlü Taif halkını İslâm’a davet etmeye gittiğinde halk tarafından alay edilmiş, hakarete maruz kalmış hatta yol geçitlerine oturan halk tarafından taşlanarak yaralanmıştı. Öyle ki Rahmet Peygamberi’nin ayaklarından kanlar akıyordu. Bu durum karşısında Allah, Nebisine Cebail (a.s) ile beraber dağlar meleğini göndermiş ve dağlar meleği Taif’in iki başköşesindeki dağları isterse Taif halkının başına geçireceğini söylemişti. Ancak âlemlere rahmet olarak gönderilmiş Hz. Peygamber, “Hayır. Bilakis ben onların soyundan sadece kendisine kulluk edecek bir nesil çıkarmasını ümit ederim” dedi.⁵⁸² Bu denli yüce ahlak üzerine olan Allah Resûlü her zaman affeden taraf olmuş ashâbına da affetmeyi çokça tavsiye etmiştir.

Kıyamet günü haksızlığa uğrayan kişinin hakkı alınacağından dolayı dünyadayken hakkını helâl etmeyi tercih etmenin aslında zarar olduğunu düşünmesi çok yanlıştır. Bir kişi dünyadayken hakkından vazgeçmesi asla Allah katında mükafatsız kalmayacaktır. Tam tersine Allah katında nefsine gâlip gelip kardeşini affeden kişinin mükafatı affetmeyenden daha üstündür. İnsanların kendisine yapmış olduğu yanlışları affedip hakkını helâl eden kişi Allah katında hem daha sevimli hem de daha kazançlıdır.

⁵⁸¹ Ebû Dâvûd, Diyât, 3; Nesâî, Kasame, 27.

⁵⁸² Buhârî, Bed’ü’l-Halk, 7.

Allah Resûlü, “Allah, affeden bir kulunun ancak şerefini arttırır.”⁵⁸³ buyurarak affetmenin ehemmiyetini ortaya koymuştur.

Birgün Peygamber Efendimiz ashabıyla otururken onlara cennetlik birinin geleceğini söylemişti. Çok geçmeden Medineli bir sahâbî çıkageldi. Ertesigün yine aynı sözleri söyledi ve yine aynı kişi çıkageldi. Bu olay üç defa tekrarlanınca ibadete ve ilme düşkünlüğüyle tanınan Abdullah b. Amr bu sahâbinin peşine düştü. Bu kişinin cennetlik amelini merak eden Abdullah bir fırsatını bulup bu sahâbinin yanında üç gün misafir olarak kaldı.

Bu zaman zarfında ibadete düşkünlüğünü öğrenmek isteyen Abdullah beklediğini hiç bulamadı. Bu sahâbi gece namazına dahi kalkmayıp sabah namazına kadar uyuyordu. Bu durum üzerine Abdullah b. Amr üç günün sonunda o sahâbiye durumu açıkladı. Ona Allah Resûlü’ün üç kere üst üste mescide gelen kişiyi cennetle müjdelemesinin ardından kendisinin geldiğini, ancak kendisinde ibadete düşkünlük veya farklı bir amel görmediğini söyledi. Onu bu mertebeye ulaştıran amelin ne olduğunu sorunca, sahâbi, Abdullah’a şu cevabı verdi: “Gördüğün gibi ben ilave bir şey yapmıyorum. Ancak ben kalbimde hiçbir Müslümana karşı kin bırakmam (onları affederim) ve Allah’ın başkalarına vermiş olduğundan dolayı hiçbir kimseyi kıskanmam.” Bu açıklamanın üzerine Abdullah b. Amr, “Seni cennetlik yapan ve bizim sahip olamadığımız şey budur” dedi.⁵⁸⁴

İşte bu olay bize göstermektedir ki insanları affedip kalbinde onlara karşı bir şey bırakmayan kişiyi Hz. Peygamber cennetle müjdelemiştir. Dünyadayken kendi nefsinden vazgeçenin yapmış olduğu güzel ahlaktan dolayı Allah, o kişiyi ahirette mahcup bırakmayacaktır. Biz Hz. Peygamber’in hayatında da bunları çokça görmekteyiz. Resûlullah Efendimiz kimseden kendi namına intikam almamış; ancak Allah’ın yasakları çiğnendiği durumlarda ceza vermiştir.⁵⁸⁵ Hiçbir zaman kötülüğe kötülükle karşılık vermemiş bilakis bağışlamış ve hoş görmüştür.⁵⁸⁶ Kureyşliler ona her türlü eza ve cefada bulundu. Ona hakaret ettiler, saldırdılar, hayatına kastettiler, ona pek çok defa savaş ilan ettiler. Fakat bütün bunların sonunda, on bin kişilik orduyla

⁵⁸³ Müslim, Birr, 59.

⁵⁸⁴ Ahmed, Müsned, III, 166.

⁵⁸⁵ Buhârî, Hudûd, 42.

⁵⁸⁶ Tirmizi, Birr, 69.

Mekke'yi fethettiğinde kimseden intikam almadı. Küfürde aşırıya giden dört kişi mustesna, herkesi affetti. Onlardan da gelip pişman olanı salıverdi.⁵⁸⁷

Mümin kişi, bir haksızlığa uğradığında ondan beklenen ya misliyle ceza istemesi veya affetmesidir.⁵⁸⁸ Bir kişinin af yolunu seçerek hakkındanferagat etmesi büyük bir erdemlilik göstergesidir. Affetmek gerçekten de nefse zor gelen ancak mükafatı daha yüce olan bir davranıştır. Bundan dolayı Allah, affetmenin müttakilere özgü bir sıfat⁵⁸⁹ ve takvaya en yakın bir davranış⁵⁹⁰ olduğunu söylemiştir. Affetme durumunda hem hak ihlal eden kişinin üzerinden borç düşmüş olur ve rahatlar hem de affeden kişinin bu davranışı Allah katında karşılıksız kalmayarak iki taraf içinde kârlı bir yol olmuş olur.

3.1.4. Ceza ve Kisas

İslâm dini, emir ve yasakların ihlal edilmesini önlemek ve ferdî ve ictimai hayatı bütün yönleriyle ıslah edip yaşanır bir hale getirmek için caydırıcı birtakım tedbirler almıştır. Özellikle beş temel esas olan akıl, din, can, nesil ve malın korunması yönünde kanun ve kurallar belirlemiştir. Cezada amaç, haksızlığa uğrayan kişilerin haklarını almak ve suçun yaygınlaşmasını önlemektir. Bu şekilde suçluya verilecek ceza insanların işleyecekleri suçun yanlarına kâr kalmayacağını göstererek toplumda insanların canlarının, mallarının ve onurlarının korunma altına alındığını göstermektedir. Bu çerçevede “*Kisasta hayat var*”⁵⁹¹ ilkesi gereği insanlığın huzuru için ceza ve kisaslar gereklidir. Hz. Peygamber (s.a.s.), “*Allah'ın koymuş olduğu cezalardan birinin uygulanması yeryüzüne kırk sabah yağmur yağmasından daha hayırlıdır*” sözünde⁵⁹² cezanın gerekliliğine işaret çekmektedir.

Cezalar genelde ferdî ve toplumsal hak ihlallerine karşı uygulanan müeyyidelerdir. İnsanların hakkına tecavüz eden suçluya karşı uygulanan ceza ve kisas, suçlunun arınmasına ve uhrevi cezadan kurtulmasına sebebiyettir. Hz. Peygamber

⁵⁸⁷ Ebû Bekr, Ahmed b. Hüseyin b. Ali b. Musa el-Horâsânî el-Beyhâkî, es-Sünenü'l-Kübrâ, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003, IX, 202.

⁵⁸⁸ Tirmizî, Diyât, 13.

⁵⁸⁹ Âl-i İmrân: 3/134.

⁵⁹⁰ Bakara: 2/237.

⁵⁹¹ Bakara: 2/179.

⁵⁹² İbn Mâce, Hudûd, 3.

Efendimiz bu bakımdan uygulanan cezanın suçlu için bir mağfîret ve kefâret olacağını bildirmiştir.⁵⁹³

İslâm dini kimseye haksızca ceza veya kısas uygulanmasına müsaade vermemiştir. Merhamet ve sevgi peygamberi olarak bilinen Allah Resûlü'nün insanlara kısas uygulaması ve uygulanmasına müsaade vermesi insanların yaşama haklarını ellerinden almaya çalışan suçlu içindir. Eğer insanların hayatlarına dokunmada kişiler kendilerini özgür hissederlerse toplumda en doğal hak olan yaşama hakkı ihlal edilmiş olur. Bu durumsa suçsuz yere nice canlar, insanların canlarına kastedmiş kişilerin saldırılarına maruz kalacak ve hayat yaşanmaz bir hal alacaktır. Kısas cezası sayesinde insanın hayatına kastedilecek hak ihlalleri engellenmiş olacak ve de suçluya işlediği cezanın denginde ceza verilerek adalet sağlanmış olacaktır. Bu, adaletin yerini bulması ve hak ihlalinin karşılığı verilmesi için uygulanacak cezaya engel olunmamalıdır. Resûlullah (s.a.s.), kısasa engel olan kişiye Allah'ın lanet edeceğini aynı zamanda ne farz ne de nafil hiçbir hayrının kabul edilmeyeceğini söylemiştir.⁵⁹⁴

Hz. Peygamber'in rahle-i tedrisâtından geçmiş olan sahabe efendilerimizde de aynı hassasiyet görülmektedir. Onlar, hak ihlal edildiğinde kimin ve kaç kişinin yaptığına aldırmaz etmeksizin adaletin ve hakkın gereği olan kısası uygulamaktan asla çekinmemişlerdir. Hz. Ömer (r.a.)'ın hilafeti yıllarında San'a halkından beş veya yedi kişi bir kişinin öldürülmesi için plan yapmış ve öldürmüşlerdi. Bunun üzerine Hz. Ömer'in tâlimatı şu şekilde oldu: "Bu tek kişinin öldürülmesine bütün San'a halkı katılmış olsaydı, hepsinin öldürülmesine hükmederdim."⁵⁹⁵ Müslüman olan her yöneticiye yakışan Allah'ın ve Resûlü'nün bu konudaki net hükümlerine tabi olup insanlar arasındaki hukuksuzluklarda ciddiyeti elden bırakmamalıdır. Bu konuda ki ciddiyeti Allah Resûlü'nün hayatında çok rahat görebilmekteyiz.

Hz. Peygamber (s.a.s.) döneminde Ureyne ve Ukl kabilelerinden bazıları gelip Müslüman olduklarını söylemişlerdi. Medine havası kendilerine ağır gelince Allah Resûlü onları zekât olarak toplanan develerin ve çobanın bulunduğu Hârre bölgesine yerleştirdi. Oradaki develerin sütlerinden içmelerini ve bu şekilde de sağlıklarına kavuşacaklarını söyledi. Ancak sağlıklarına kavuşan bu halk İslâm dininden dönüp

⁵⁹³ Buhâri Hudûd, 8,14; Tirmizî, Hudûd, 12.

⁵⁹⁴ Ebû dâvûd, Diyât, 17. Nesâi, Kasâme, 29.

⁵⁹⁵ Muvatta, Ukûl, 13.

küfre girdiler ve çobanı öldürerek sürüleri önlerine katıp kaçırdılar. Bu haberi alan Allah Resûlü ise onları yakalattı çobana ve yapmış oldukları cezanın aynısını onlara uygulayarak kisasla onları öldürttü.⁵⁹⁶ Hz. Peygamber'in uyguladığı bu ceza kisas neticesinde uygulanmış bir cezadır. Kendilerine yemeleri, içmeleri ve barınmaları için hertürlü imkân sağlanmasına rağmen masum bir insanın canına kastetmiş olan bu kabilenin hak etmiş olduğu ceza verilmemiş olsaydı ozaman adalet ve düzen adına bir şey de kalmamış olurdu.

Ümmetin birliğini, düzenini ve adaletini ayakta tutmakla mesul olan Hz. Peygamber (s.a.s.), haklının hakkının haksızdan alınmasından asla taviz vermemiştir. Kendi yakın akrabaları dahi olsa asla haksızlığa müsaade vermeyen Allah Resûlü, insanlara İslâm'ın hukukun üstünlüğüne karşı bakış açısı göstermiştir. Bir gün Kureyş'in soylu kadınlarından birisi hırsızlık yapmıştı. Bu kadının kabilesi de toplumda büyük saygınlığa sahiplerdi. Hz. Peygamber (s.a.s.)'in bu kadına had cezası uygulamaması için, Efendimizin çok sevdiği Üsâme b. Zeyd'i şefaathçi olarak gönderdiler. Üsâme, Hz. Peygamber'e had cezasını uygulanıp uygulanmayacağını sorması üzerine, Hz. Peygamber, *“Bizzat Allah tarafından belirlenen bir ceza hususunda şefaathçi mi oluyorsun?”* diyerek Üsâme'ye şaşırılmış ve üzülmüştü. Hemen sonrasında insanlara çıkıp bütün insanlığı ilgilendirecek, milletlerin bozulma, düzenlerin yıkılma ve birliklerin dağılma sebebi olan adaletsizliği şöyle diyerek açıklamıştır: *“Ey insanlar! Sizden önceki milletlerin helak olma sebepleri ileri gelenlerden biri hırsızlık yaptığı zaman ceza vermemeleri, güçsüz biri hırsızlık yaptığında ise ona ceza uygulamalarıydı. Allah'a yemin ederim ki, eğer Muhammed'in kızı Fâtıma hırsızlık yapsa, elbette onun elini de keserdim!”*⁵⁹⁷

Peygamber Efendimizin bu uygulaması adaletin ayakta tutulmasının önemini göstermektedir. İslâm suçlu her kim olursa olsun suçunun cezasını çekmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Hak ihlallerinde eğer haklı taraf, devlet tarafından hakkının alınmadığını görürse bu ne kamuyu ne de vicdanları rahatlatacaktır. Bu durum, toplumda huzursuzluk ve düzensizliğe sebep olacaktır. Allah İlâhî kitabında, *“Ey inananlar! Kendiniz, ananız, babanız ve yakınlarınız aleyhinde olsa, Allah için şahit olarak adaleti gözetin; ister zengin, ister fakir olsun, Allah onlara daha yakındır. Adalet*

⁵⁹⁶ Buhârî, Tıb, 29.

⁵⁹⁷ Buhârî, Hudûd, 12; Müslim, Hudûd, 8.

*konusunda heveslerinize uymayın. Eğer Adaleti eğriltirseniz ve yüz çevirirseniz bilin ki, Allah işlediklerinizden şüphesiz haberdardır.*⁵⁹⁸ buyurarak ceza verilirken haksızlık yapılmamasını emretmiştir.

İbn Hacer, haksızlığa uğrayan kimseye yardım etmenin farz-ı kifâye olduğunu söylemiş bu hükmün yardım etme gücü olan herkesi kapsadığını ancak engellemesinin fayda vermeyeceğinden emin olanların veya engellenmesinin daha büyük sıkıntılara yol açacağını bilenlerin engel olmaktan geri durmalarında sakınca olmadığı belirtmiştir.⁵⁹⁹

Peygamber Efendimiz, insanlar arasında ayırım yapmaksızın kanunları uygulamaktan çekinmemiştir. Kendi nefsi dahi söz konusu olduğunda kendisine kısas uygulanmasına müsaade vermiştir. Birgün Medine de elindeki çubuğu sahabe efendilerimizden birinin çıplak bedenine değdirince Peygamber Efendimiz, kısas isteyen sahabenin sözüne karşılık kısas uygulanmasına müsaade vermiş hatta sahabinin üzerinde elbise olmadığı halde çubuğun değdiğini söylemesi üzerine elbisesini dahi çıkarması ceza noktasında ne kadar da hassas olduğu ortaya koymaktadır. Ancak bu olayda sahabe efendimiz Peygamberimizin tenine tenini değirmek ve öpmek için bu yola başvurduğunu söylemesi ve Efendimizin mübarek sırtını öpmesi de Ashab'ın Allah Resûlü'ne olan sevgisini ortaya koyan çok güzel duygu dolu bir olaydır.⁶⁰⁰

İslâm, sadece Müslümanların değil Müslüman olsun gayri müslim olsun, hür olsun köle olsun hak sahibi kim olursa olsun kişilerin hakkını koruma altına almıştır. Bu konuda Allah Resûlü, Müslümanların koruması altındaki bir gayri müslimi öldürenin cennetin kokusunu dahi alamayacağını⁶⁰¹ ve öldüren kişiye de kısas uygulayarak hakkın ondan alınacağını söylemiştir.⁶⁰² Allah Resûlü kölenin hakkı hususunda da hassas davranmış ve buyurmuştur ki: *“Kim kölesini öldürürse, biz de onu öldürürüz. Kim de kölesinin burnunu, kulağını keserek sakatlarsa, biz de onun burnunu, kulağını keserek sakatlarız.”*⁶⁰³ Efendimizin bu sözleri İslâm'da asıl olanın hak ve adalet olduğunu göstermektedir. Asla kimse makamından, malından yahut soyundan dolayı bir ayrıcalığa sahip değildir. Herkes hukuk önünde eşittir.

⁵⁹⁸ Nisâ: 4/135.

⁵⁹⁹ İbn Hacer, Fethu'l-Bârî, V, 99.

⁶⁰⁰ Ebû Dâvûd, Edeb, 148-149.

⁶⁰¹ Buhârî, Cizye, 5.

⁶⁰² Buhârî, Diyât, 22.

⁶⁰³ Ebû Dâvûd, Diyât, 7; Tirmizî, Diyât, 18; Nesâî, Kasâme, 9.

Ancak suçluya ceza verilirken de insaf elden bırakılmamalı ve suçun üstünde bir ceza verilmemelidir. Unutulmalıdır ki ceza, suçun misliyle verilir. Allah, “*Eğer ceza verecekseniz, size verilen cezanın misliyle ceza verin ve eğer sabrederseniz, andolsun bu, sabredenler için daha hayırlıdır.*”⁶⁰⁴ buyurmuştur. Cezada misli dışında ceza vermek başka bir hak ihlalidir. Allah, kısas uygulanırken adilce, suçun karşılığına göre muamele edilmesine dikkat edilmesi için tek tek neye karşılık nelerin uygulanacağını şu şekilde açıklamıştır. “*Biz onda, onların üzerine yazdık: Cana can, göze göz, buruna burun, kulağa kulak, dişe diş ve bütün yaralara karşılık da kısas vardır. Ama kim bunu sadaka olarak bağışlarsa o kendisi için bir kefarettir. Kim Allah'ın indirdiğiyle hükmetmezse, işte onlar, zalim olanlardır.*”⁶⁰⁵

Hz. Peygamber'in (s.a.s.) uygulamalarına baktığımızda hak ihlallerinin giderilmesi için insanlara yöntemler sunmuştur. Özellikle kasten öldürme durumunda şöyle buyurmuştur: “*Kim haksız yere, bilerek birini öldürülürse velisi şu üç şeyden birini tercihte muhayyerdir: Ya kısas ister, ya affeder yahut diyet alır. Eğer dördüncü bir şey istemeye kalkarsa elinden tutun engelleyin!*” Sonra Resûlullah (s.a.s.), şu âyeti okudu: “*Kim bundan sonra haddini aşarsa ona elîm bir azap vardır.*”^{606,607} Bu hadis-i şerif, hakkı ihlal edilen kişinin tutması gereken yolları açıklamıştır. Kimse kendi kafasına göre hareket edip cezaya kanun biçmemeli ve cezayı bu iş için kurulmuş müesseselere bırakmalıdır. Çünkü İslâm dininde ceza ve kısası uygulama mercîsi devlettir. Kişiler kendi kendilerine suçlulara ceza vermeye kalkması insanlar arasında husumeti doğurur ve toplumda düzensizliğe yol açar. Herkes kendi cezasını keserse devletin bir egemenliği kalmamış olur.

Eğer suçluya had cezası uygulanmışsa bu ceza aslında had uygulanan kişinin de lehinedir. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.s.), suç işleyene cezası uygulanırsa o kişinin üzerinden günahın kalkacağını söylemiştir.⁶⁰⁸ Peygamber Efendimiz yanına ceza uygulanıp da gelen kişilere Allah'tan af dilemesi ve O'na yönelmesi tavsiyesinde

⁶⁰⁴ Nahl: 126.

⁶⁰⁵ Mâide: 5/45.

⁶⁰⁶ Bakara: 2/179.

⁶⁰⁷ Ebû Dâvûd, Diyât, 3; Tirmizî, Diyât, 13.

⁶⁰⁸ Müslim, Hudûd, 43.

bulunmuştur. Bu tavsiyesini hemen yerine getiren kişiye ise “Allah’ım tövbesini kabul et” diye dua etmiştir.⁶⁰⁹

3.1.5. Hakkın Tazmin Edilmesi

Kul hakkı ihlallerinin karşılanması bir diğer yolu da verilen zararın tazmin edilerek karşılanmasıdır. Hak sahibi mal bakımından zarar gördüğü için yapılması gereken hak sahibinin mağduriyetini gidermektir. İslâm dininde haksızlığa maruz kalan kişilerin korunması, verilen zararın telafi edilmesi ve işlenen suçun karşılıksız bırakılmaması adaletin gereği olarak şarttır. Yüce Allah, akit ve sözleşmelerin titizlikle yerine getirilmesi,⁶¹⁰ gerekirse borçların şahitler huzurunda yazılarak hakkın sâbit olunması,⁶¹¹ yapılan haksızlıkların ve hak tecavüzlerinin denk bir ceza ile karşılanması⁶¹² gibi hakkın korunmasına yönelik konular üzerinde durmuştur.

Kişilerin canları kutsal ve dokunulmaz olduğu gibi malları da aynı şekilde kutsal ve dokunulmazdır. İslâm’ın zaruri koruma ilkelerinden biri olan malın korunması, insanların haksız kazanç elde etmelerini engelleyerek kişilerin haklara riayet etmesini sağlamaktadır. Allah insanların mallarını haksız yere yenmesine izin vermemiş⁶¹³ hatta insanların mağduriyetinden yararlanarak, mallarının değerini düşürmeye dahi müsaade etmemiştir.⁶¹⁴ Bu şekildeki hak ihlalleri sonucunda doğan haksızlıklara mudâhale edilmiştir.

Peygamber Efendimiz, borçların ödenmesi, zararın tazmin edilmesi ve hakların korunması üzerinde durmuş, buna uygulamalarıyla da örnek olmuştur. Özellikle İslâm hukukçuları tarafından da çok önem arz eden, kaide olarak kabul edilmiş ve altına birçok meselenin girmiş olduğu “Zarar vermek yoktur, zarara zararla karşılık vermekte yoktur.”⁶¹⁵ Hadisi, hak ihlaline karşılık zararın temin edilmesine önemli bir zemin oluşturmuştur.

⁶⁰⁹ Ebû Dâvûd, Hudûd, 9. Nesâî, Kat’u’s-Sârık, 3.

⁶¹⁰ Bakara: 2/177.

⁶¹¹ Bakara: 2/282.

⁶¹² Bakara: 2/197.

⁶¹³ Bakara. 2/188.

⁶¹⁴ Şûrâ, 26/183.

⁶¹⁵ İbn Mâce, Ahkâm, 17.

Bununla beraber “*Kişi aldığı geri verinceye kadar ondan sorumludur*”⁶¹⁶ hadis-i şerifi de sorumluluk bilincinin gelişmesinde asıllar arasında yer almaktadır.

Zararı telafi etmek için tazminat ödenmesinde birçok hikmetler vardır. Hak ihlali sonucu oluşan mağduriyeti gidermenin, hem adâlete olan güveni sağlamlaştıracağını, hem de kin ve intikam duygularını söndüreceği bir gerçektir. Ayrıca hakların tazmin edilmesi suistimalleri önleyecek, insanları yapmış oldukları işlerde daha temkinli ve titiz olmaya götürecektir.

Özellikle malî zararlarda kisasın olmayıp malın tazmin edilmesi de ayrı bir hikmetin gereğidir. Çünkü bir kişinin malını kırmaya karşılık başkasının malını kırmak her iki taraf içinde bir anlam ifade etmeyecektir. Bunun yerine kırılan malın misli yada kıymetini ödemek mağdur kişinin daha çok menfaatini sağlayan bir iştir.⁶¹⁷ Nitekim bir defasında sahabelerden birisinin devesi başka bir sahabinin bahçesine girmiş malını telef etmişti. Bu olay üzerine Allah Resûlü, gündüzleri bahçe sahiplerinin bahçelerini korumaları gerektiğini, gece de deve sahibinin devesine mukayyet olması gerektiğini söyleyerek gece verilen zarardan dolayı zararın tazmin edilmesine hükmetmiştir.⁶¹⁸ Bu şekilde hem tedbirsiz davranılmasını hemde zarara yol açılmamasını emretmiş olmaktadır. Aynı zaman da zarar görenin zararının telafi edilmesiyle mağduriyette giderilmiş olacağından bir ikinci zarara da gerek kalmamış olur.

Zararın karşılanması ve mağduriyetin giderilmesi hakkın ve adaletin bir gereğidir. Hangi sebepten dolayı veya kimin malı olursa olsun zarar giderilmelidir. Birgün Allah Resûlü Huneyn Savaşı’nda, daha Müslüman olmayan Safvân b. Ümeyye’nin zırhını almıştı. Safvân “ bu gasp mı yâ Muhammed” deyince Allah Resûlü, “*Hayırsine zarara uğradığı zaman bedeli ödenmek üzere alınan bir emanettir.*” buyurmuştur.⁶¹⁹ Savaş bahanesiyle her şey mubah, her mal istenildiği şekilde kullanılabilir gibi bir hak ihlaline müsaade verilmemiştir. Aynı şekilde gayri müslim diye başkalarının malı istenildiği gibi kullanılamaz.

⁶¹⁶ Ebû Dâvûd, Büyû’, 90.

⁶¹⁷“Kıyas” Hadislerle İslâm, V, 490-491.

⁶¹⁸ Ebû Dâvud, Büyû’ 90; Muvatta, Akdiye, 28.

⁶¹⁹ Ebû Dâvûd, Büyû, 88.

Hiz. Peygamber Efendimiz insanların mallarını şaka yoluyla dahi alınmasına izin vermemiş, şaka yoluyla alınan bir baston dahi olsa sahibine iade edilmesini emretmiştir.⁶²⁰

PeygamberEfendimiz çok küçük meselelerde dahi zararın telafi edilmesini istemiş “zaten basit ve önemsiz” gibi sözlerle hakihlaline müsaade vermemiştir. Birgün Resûlullah (s.a.s.) Hiz. Âişe’nin yanındayken Efendimizin diğereşi Safiyye, ona yemek göndermişti. O anda Hiz. Aişe kıskançlık nedeniyle hizmetçinin eline vurarak yemeğın dökülmesine kabında kırılmasına sebep oldu. Bu durum üzerine pişmanlık yaşayan Hiz. Âişe, yapmış olduğı suçun kefaretinı sordu. Allah Resûlü de kırılan kabın yerine bir kap, dökülen yemeğın yerine de yemek verilmesini söyledi.⁶²¹ Bakıldığında bir tabak yemek gibi görünse de Hiz. Peygamber önemli bir şey değıl dememiş malın tazmin edilmesi gerektiğini bildirmiştir. Çünkü kıyamet günü önemsiz diye biriktirilen nice günahlar karşımıza çıkacaktır. Çünkü o gün her şey en ince ayrıntısına kadar hesaplanacak, kim zerre kadar hayır işlemişse, kim de zerre kadar kötülük işlemişse karşılığı tas tamam verilecektir. Aynı zaman da bu hadis de Hiz. Peygamber’in meseleyi yumuşak huylulukla ve bu olay karşısında kızmayı tercih etmek yerine telafiyle sorunu halletmesi, Onun üstün ahlâkını göstermektedir.

Bir diğere kul hakkı ihlali ise işın ehli olmasına rağmen kimilerinin tedavi uygulamaya kalkmasıdır. Özellikle insanın canıyla alakalı olan tedavi alanı uzmanlık isteyen bir alandır. Bu uzmanlığı ele almadan yapılan tedavilerde verilen zarar aynı şekilde tazmin edilir. Allah Resûlü bu konuda buyurmuştur ki: “*Kim ehliyet sahibi olmadığı halde sahte doktorluk yaparsa vereceğı zararı tazmin eder.*”⁶²² Çünkü insan hayatı mukaddestir. Onun üzerinde uzman olmadan yapacağın zarar tedavi mazereti olarak sayılmaz. Kişi işın de uzmansa bu durumda elinden geleni yaptıktan sonra ortaya çıkan zarardan mesul değıldir.

Önem arzeden bir diğere mesele ise kısas gerektirecek durumlarda hak sahibi kısastan vaz geçip diyet olarak hakkını alabilmesidir. Her ne kadar da hak sahibinin istediğı durumlarda kısas uygulansa da İslâm dini, daha çok insanların af yolunu tutup kısas uygulamaktan vazgeçmelerini tavsiye etmiştir. Bu durum hem Kur’an’da hem de

⁶²⁰ Ebû Dâvûd, Edeb, 85; Tirmizî, Fiten, 3.

⁶²¹ Ebû Dâvûd, Büyû’, 91; Nesâi, İşratu’n-Nisâ, 4.

⁶²² Ebû Dâvûd, Diyât, 25; Nesâi, Kasâme, 38; İbn Mâce, Tıb, 16.

Allah Resûlü'nün uygulamalarında insanlara bu konuda çokça teşvikler de bulunmaktadır. Allah, kitabında öldürülenin velisi için ya kısasla katilin öldürülmesi yada af yolunu tutarak kan parası olan diyet ödenmesi seçeneklerini sunmuştur. Bu belirlenen tercihler dışına çıkılmasını da yasaklamıştır.⁶²³ Eğer öldürme işi bilerek olmamışsa kısas istenmez diyet verilir.⁶²⁴ Hz. Peygamber de “*Diyet aldıktan sonra katili öldüreni asla affetmem*” buyurarak⁶²⁵ diyete razı olanlar için hak tazmin edildiği belirterek tekrar katilin öldürülmesini yasaklamıştır. Yanlışlıkla öldürmelerde ise diyet verilmesini emretmiş diyet verilmesine mâni olanlara da Allah'ın lanetinin ve gazabının üzerine olacağını ve ne farz nede nafîle hayırlarının kabul edilmeyeceğini söylemiştir.⁶²⁶

İbn Receb, eğer mal sahibine malı teslim etme imkânı yoksa yapılması gerekenin o malı, mal sahibi adına sadaka olarak dağıtmak olduğunu söylemiştir.⁶²⁷ Tazminat sistemi özellikle maddi zararlara karşı telafi metodudur. Zira dinimiz zarara müsaade vermemiş zarar veren suçluyu da başıboş bırakmamıştır. Zarara uğrayanın affetmesi dışında suçludan zarar tazmin edilir. Bu şekilde mağduriyet ortadan kalkmış olur.

3.2. HZ. PEYGAMBERİ (S.A.S.)'İN HAK İHLALLERİNE KARŞIYAKLAŞIMLARI

Alemlere rahmet olarak⁶²⁸, bütün insanlara ve cinlere gönderilmiş⁶²⁹ olan Hz. Muhammed (s.a.s), yaşamı boyunca hem ashâbına hem de kendisinden sonra gelecek bütün Müslümanlara örnek olmuştur. Yüce Allah, elçisini insanlara tanıtırken “*Sen üstün bir ahlâk üzere sin*”⁶³⁰ vurgusunu yaparak tanıtmıştır. O ki konuşmasıyla, üslubuyla, hâl ve hareketleriyle ümmetine mihenk taşı olmuştur. Özellikle Allah Resûlü, kul hakkı ihlallerinde sessiz kalmayarak kendisinden sonra kıyamete kadar devam edecek İslâm dininin temel taşlarını yerine oturtmuştur.

⁶²³ Bakara: 2/178.

⁶²⁴ Nisâ: 5/92.

⁶²⁵ Ebû Dâvûd, Diyât, 5.

⁶²⁶ Ebû, Dâvûd, Diyât, 17. Nesâî, Kasâme, 29.

⁶²⁷ İbn Receb, Câmiu'l-Ulûm ve'l-Hikem, 269.

⁶²⁸ Enbiyâ: 21/107.

⁶²⁹ Dârimî, Mukaddime, 8.

⁶³⁰ Kalem: 68/4.

Bu bölümde Hz. Peygamber'in Hak ihlalleri karşısındaki üslubuna ve tepkilerine değineceğiz.

3.2.1. Hz. Peygamber (s.a.s.)'in Ciddiyeti

Ciddiyet; ağır başlı, sakin, temkinli ve gayretli olma halidir, oynak ve sebatsız olmama; iş ve vazifede gevşeklik ve ihmalkârlık göstermeme; davranışlarda lâubâlilik ve hafifliğe girmeme ve oturaklı olmak demektir.

Ciddiyet kişinin işinde sorumlulukları yerine getirmesini ve vazifesini aksatmamasını gerektirir. Bir Müslüman her işinde ve her zaman ciddi olmalıdır. Özellikle idareci konumundaki kişileri için ciddiyet zarûridir.

Allah Resûlü'nün hayatına bakıldığında her şey yerli yerinde görünmektedir. O ki yeri geldiğinde insanlarla şakalaşmış, tebessüm etmiş, insanların hataların affetmiş yeri geldiğinde ise kızmış, ceza vermiş, ciddiyeti elden bırakmamıştır. Allah Resûlü, insanî ilişkilerde dengeye her zaman çok dikkat etmiştir. Hz. Aişe'nin anlattığına göre Hz. Peygamber onunla yarışmış ilkinde Hz. Aişe, Allah Resûlü'nü geçerken, diğerinde ise Allah Resûlü yarışını kazanmıştır.⁶³¹ Buna benzer Allah Resûlü'nün hayatından birçok kesiti görebilmekteyiz. Ancak iş Allah'ın hükümlerini uygulamaya geldiğinde Allah Resûlü asla taviz vermemiştir, ciddiyeti elden bırakmamış ve hükümleri uygulamaktan çekinmemiştir.⁶³²

Allah Resûlü, özellikle yargıya getirilen meselelerde asla taviz vermemiştir. Onun için insanları meselelerini yargıya taşımadan önce aralarında halletmelerini isteyerek konuların yargıya taşınmasını pek istemezdi. Her zaman kişilerin aralarında anlaşıp meselelerini halletmelerini uygun görürdü. Eğer mesele yargıya taşınırsa Hz. Peygamber, tarafların şahsi isteklerine artık önem vermez eldeki delillere göre hüküm verirdi. Böyle durumlar da yetkili yargı mercî olarak kendisine iletilen suçları asla affetmemiş, bu şekilde topluma çok önemli ve caydırıcı bir mesaj vermiştir. Bu konu da Hz. Peygamber şu îkazda bulunmuştur: “*Davaları bana getirmeden önce birbirinizi*

⁶³¹ Ebû Dâvûd, Edeb, 84; İbn Mâce, Cihâd, 40.

⁶³² Buhârî, Hudûd, 42.

affetmeye çalışın. Aksi halde bir dava bana geldiğinde, benim hüküm vermem kaçınılmaz olur.”⁶³³

Allah Resulü'nün bu konudaki tutumunu, Mekke'nin fethinden sonra Müslüman olan sahâbî Safvân b. Ümeyye'in başından geçen hadisede açık bir örnek olarak da görmek mümkündür. Safvân, Kâbe'yi tavaf edip namaz kıldıktan sonra hırkasını başının altına yastık yaparak uyumuştur. Uyku sırasında hırkanın başının altından çekilip alındığını fark etti. Hemen uyandı ve hırsızı yakaladı. Adamı Hz. Peygamber'e götürdü. Olayı tahkik eden Efendimiz, önce hırsıza suçunu itiraf ettirdi sonra da cezalandırılmasını emretti. Fakat Safvân, meselenin buraya geleceğini fark etmemişti, “Hırkam yüzünden bu adamın elinin kesilmesini istememiştim.” dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber şöyle buyurdu: “*Madem affedecektin, bunu daha önce yapmalıydın!*”. Adama öngörülen cezayı uyguladı.⁶³⁴

Buradan anlaşılan, kişi maruz kaldığı suç karşısında suçluyu affetme yetkisine sahiptir. Ancak mesele yargıya gelirse artık karar mercii yargıdır. Çünkü meselede suç tespit edilmişse artık ferdi olmaktan çıkıp toplumsal bir sorun haline gelmiş demektir. Özellikle hüküm vermede Allah Resûlü, ciddiyeti elden bırakmamıştır. Hüküm verirken meselenin iyice araştırmasına dikkat çekerek en küçük şüphe dahi olduğunda had cezalarının uygulanmamasını söylemiştir.⁶³⁵ İnsanların delilsiz iddialarına göre hüküm verilmeyeceğini, verildiği vakit nasıl sıkıntılara yol açabileceğini şu sözleriyle ifade etmiştir: “*İnsanlara delilsiz iddiaları sebebiyle istekleri verilse bazı kimseler bazı adamların kanlarında ve mallarında hak iddia ederlerdi*”⁶³⁶. Hadisten de anlaşıldığı üzere meseleler, tam tetkik edilmeden ve ciddi bir şekilde elden geçirilmeden hüküm verilmesi insanların azmasını sağlayarak haksız isteklerinin çok vahim yerlere varacağını göstermektedir.

Hız. Peygamber(s.a.s.), insanlar arasında Allah'ın hükmünü uygulamada kendi yakınları bile olsa aleyhlerine hüküm vermekten çekinmezdi. Hiç kimse onun yanında ki konumundan faydalanarak haksız bir kazanç elde edemezdi. Allah'ın hükümlerini uygulanmasına mâni olmaya çalışan yakınları olduğunda, normal olduğunda çok daha ciddi bir şekilde sinirlenir, böyle bir teklife yanaştığı için ona kızardı. Hırsızın elini

⁶³³ Nesâî, Kat'u's-Sârik, 5.

⁶³⁴ Nesâî, Kat'u's-Sârik, 4; İbn Mâce, Hudûd, 28.

⁶³⁵ Tirmizî, Hudûd, 2.

⁶³⁶ Müslim, Akdiye, 1.

kesilmemesi için aracı olan çok sevdiği Usâme bin Zeyd'e Allah'ın hükmünün uygulanmamasına aracı olmasında dolayı çokça kızmıştır.⁶³⁷ Çünkü Allah Resûlü, hükmederken insanların konumuna, makamına ve kendine yakınlığına bakmaksızın hükmetmekle emrolunmuştur. İnsanlara işin ciddiyetini göstermek için bir köle için dahi kısas yapacağını, kim köleyi öldürürse onu öldüreceğini, kimde köleyi yaralarsa onu yaralayacağını söyleyerek⁶³⁸ bu konularda asla yumuşamada bulunmayacağını ortaya koymuştur.

Hz. Peygamber'in her halini ve hareketini takip eden Ashab-ı Kirâm da Allah Resûlü'nün bu vasfını almışlardır. Yeri geldiğinde şakalaştıkları gibi yeri geldiğinde de ciddiyetle işe sarılmışlardır. Tâbiîn âlimlerinden Bekr b. Abdillâh sahabeyi şu şekilde anlatır: “Resûlülâh Efendimiz'in ashâbı birbirlerine karpuz çekirdeği atarak şakalaşırlardı. Ama önemli bir mesele söz konusu olunca, adamlardı(son derece ciddi davranırlardı).”⁶³⁹ Sahâbelerin yeri geldiğinde ki ciddiyeti Allah Resûlü'nün onları örnek birer şahsiyet olarak yetiştirdiğini, ashâbında ne kadar güzel talebe olduğunu göstermektedir. Muhammed ümmetine yakışanda labualikten uzak durmak, yeri geldiğinde tebessüm etmek ve şakalaşmak ancak iş, ciddi meseleler olduğunda ciddiyeti elden bırakmayıp meseleye yoğunlaşmaktır.

3.2.2. Hz. Peygamber (s.a.s.)'in Adaletle Hükmetmesi

Alemlere Rahmet olarak gönderilen Peygamber Efendimiz, her zaman adaleti gözetmiş, insanları adaletsizlik yapmaktan ise sakındırmıştır. Allah Resûlü'nün yirmi üç yıllık risâlet sürecine bakıldığında kıyamete kadar bütün insanlığa örnek teşkil olacak bir adil yönetim sistemi görülmektedir. Allah, elçisini insanlığa gönderirken ona en önemli görevi şu ayetlerle açıklamıştır: “ *Sen durma davet et. Emrolunduğun gibi dosdoğru ol. Onların arzularına uyma. Şöyle de: Ben, Allah'ın indirdiği her kitaba iman ettim, aranızda adâletle hükmetmekle emrolundum. Allah, bizimde Rabbimiz sizinde Rabbinizdir...*”⁶⁴⁰ Ayette de belirtildiği üzere Allah Resûlü adaletle hükmetmek üzere emrolunmuştur. Adâletle hükmetmek Allah'ın emri, risâletin de bir gereğidir.

⁶³⁷ Müslim, Hudûd, 8.

⁶³⁸ Ebû Dâvûd, Diyât, 7; Tirmizî, Diyât, 17.

⁶³⁹ Buhârî, El-Edebü'l-Müfred, 133.

⁶⁴⁰ Şûrâ: 42/15.

Kıyamete kadar devam eden bir dinin son peygamberi olan Hz. Muhammed (s.a.s) adaletten bir an olsun ayrılmamış, Allah'ın yüklemiş olduğu risâlet görevini mükemmel bir şekilde yerine getirmiştir.

Allah'ın kendi dini için seçmiş olduğu Resûlü'nün adâletten ayrılması asla düşünülemez. Nitekim adâleti elden bırakıp onunla hükmetmeyen kişiyi Allah, kitabında dilsiz, kimseye gücü yetmeyen, efendisine ağırlıktan başka bir şey olamayan ve hiçbir şeye yaramayan kişi olarak nitelemiştir.⁶⁴¹ Nasıl olur ki bütün insanlığa örnek olarak seçtiği “ *Muhakkak ki Allah Resûlü'nde sizin için çok güzel örnekler vardır*”⁶⁴² dediği ve Alemlere rahmet olarak gönderdiği⁶⁴³ elçisi adâletle hükmetmez, kendi heva ve hevesiyle hareket edebilir. Bu durumda seçilmişlikten bahsedilemeyeceği gibi, mükemmel örnek olma sıfatı zarar görmüş olacaktır.

Mekke yeni fethedildikten sonra Hevâzin kabilesi savaş için hazırlık yapmış ve Müslümanlara savaş ilân etmişti. Savaşın sonunda zafer kazanan Müslümanlara çokça ganimet kalınca Allah Resûlü, ganimeti Müslümanlar arasında paylaştırmaya başladı. Çok geçmeden dağıtım sırasında Benî Temîm kabilesine mensup bir bedevi “ *Yâ Resûlallah! Adaletli ol!*” dedi. Hz, Peygamber, “*Yazıklar olsun sana! Ben de adaletli olmazsam kim adaletli olabilir? Eğer adaletli olmazsam sen hüsrana uğrarsın, bütün umutların boşa çıkar.*” Diyerek bu kişiye sitemde bulundu.⁶⁴⁴

Bu olay gösteriyor ki Allah Resûlü'nün adaletsiz olması asla düşünülemez. Hz. Peygamber, risaleti boyunca adil düzenin tesisi için mücadele vermiş, bir an olsun sevdiklerine karşı dahi ayırım yapmamış ve adaletle hükmetmiştir. İleri gelenlerden birini kızı hırsızlık yaptığında Allah Resûlü'ne sevdiği kişilerin aracılığıyla gitmelerine rağmen aracı olan Usâme'ye kızmış ve hırsızlığı yapanın kızı Fatma bile olsa cezasını vereceğini söyleyerek adil duruşunu net bir şekilde ortaya koymuştur.⁶⁴⁵ Hiçbir şekilde yakınları diye adaletsizliğe yeltenmemiştir. Çünkü o, bütün insanlığa örnek olan Adalet Peygamberi'dir.

Allah Resûlü kendi nefsi dahi olsa her zaman adaleti yerine getirmeye gayret etmiş asla haksızlığın üstünü kapatma yoluna başvurmamıştır. Bir defasında Peygamber

⁶⁴¹ Nahl: 16/76.

⁶⁴² Ahzab: 21.

⁶⁴³ Enbiyâ, 21/107.

⁶⁴⁴ Müslim, Zekât, 148.

⁶⁴⁵ Buhârî, Enbiyâ, 54, Hudûd, 11,12; Müslim, Hudûd, 8,9.

Efendimiz harp ganimetlerini dağıtıyordu. Kalabalık o kadar fazlaydı ki adamın biri Resûl-i Ekrem'in üzerine iyice abanmıştı. Hz. Peygamber, haddini aşan bu şahsa elinde ki ince çubukla işaret etmiş fakat çubuk yüzüne değerek çizmişti. Resûl-i Ekrem çubuğu hemen o adamın eline vererek “ *Gel sende bana vur*” dedi. Fakat o zât: “Hayır ya Resûlallah ben sana hakkımı helâl ettim” cevabını vermişti.⁶⁴⁶

Hz. Peygamber (s.a.s.), adalete çok titizlikle riâyet ettiği gibi ahabını da adaletli olmaları için her zaman uyarmıştır. Bir keresinde çocuklarında birisine servetini bağışlamak isteyen sahâbi, Allah Resûlünü de şahit tutmak istemiş, Peygamber Efendimiz ise diğer çocuklara da eşit miktarda mal verip vermeyeceğini sormuştu. Vermeyeceğini öğrenince, “ *O zaman beni şahit tutma. Çünkü ben adaletsizliğe şahit olamam!*” buyurdu.⁶⁴⁷ Allah Resûlü, aile içinde dahi adaleti gözetmeyi emretmiş insanlara çocukları hususunda Allah'tan sakınmaya davet ederek “*Çocuklarınız arasında adaletli davranın*” buyurmuştur.⁶⁴⁸ Çünkü Allah korkusu adil davranmayı gerektirecektir. Allah'tan hakkıyla korkmayan kişilere hak yemekten ve adaletsiz davranmaktan da çekinmezler.

Adalet vurgusuna çokça değinen Hz. Peygamber, duası geri çevrilmeyecek üç sınıf insan arasında adil yöneticiyi de saymıştır.⁶⁴⁹ Bunu zıddı olarak en şiddetli azaba uğrayacak kişilerin ise adaletle değilde zulümle yöneten zalim yöneticiler olacağını söylemiştir.⁶⁵⁰ Allah Resûlü, hem adil bir elçi, hem adil bir yönetici, hem adil bir kadı hem de adil bir aile reisidir. Hiçbir zaman şahsı adına ceza vermeyen Hz. Peygamber, Allah'ın yasakladığı meselelerde ceza vermekten çekinmezdi.⁶⁵¹ Her ne kadar da af yolunu tutmakla emrolunsada⁶⁵² insanlar arasında adaleti tesis etmekle de yükümlüydü.

Hz. Peygamber, kendisinden sonra gelen herkese adaletli birey, aile reisi, eş ve yönetici nasıl olunacağı noktasında örnek merciidir. Onun ümmetine yakışan da Adalet Peygamberi'nin izinden ayrılmayıp her durumda ve her yerde adaleti elden bırakmamaktır.

⁶⁴⁶ Ebû Dâvûd, Diyât, 13.

⁶⁴⁷ Müslim, Hibe, 14.

⁶⁴⁸ Buhârî, hibe, 13.

⁶⁴⁹ İbn Mâce, Oruç, 48

⁶⁵⁰ İbn Hanbel, III, 23.

⁶⁵¹ Buhari Hudûd, 42.

⁶⁵² A'raf: 7/199.

3.2.3. Hz. Peygamber (s.a.s.)’in Hak Sahibinin Hakkını Korumaya Azami İhtimam Göstermesi

İslâm dini, hakların muhafazasına çok önem vermiş, hak sahibinin hakkını alırken her zaman yanın da durmuştur. Kimseye bulunduğu konumdan veya malından dolayı ayrıcalık yapılmasına müsaade vermemiştir. Eğer haklı kişi aciz, zayıf ve kimsesiz olsa, buna karşılık haksız olan güçlü, maddi her türlü imkâna sahip veya devlet reisi dahi olsa İslâm dini, hakkını alıncaya kadar hak sahibin yanında durur. İşte böyle dinin Peygamber’i olan Hz. Muhammed (s.a.s.), asla hak sahibini mağduriyetine müsaade vermemiştir.

Allah Resûlü affetmeyi çok seven, kendi nefsi için asla öç almayıp af yolunu tutan Rahmet Peygamberidir. Kendisine hertürlü eziyeti revâ görmüş olan Mekke halkını istediğini yapabilme imkânı eline geçtiğinde affetmiş ve serbest bırakmıştır.⁶⁵³ Aynı şekilde acımasızca kendisini sırf hakka davet ettiği için taş atışına tutan Tâif halkını da affetmiş⁶⁵⁴ kendi nefsi için asla intikam almamıştır. Ancak iş, Allah’ın emirlerini çiğnemekle alakalı olduğunda Allah için ceza verirdi.⁶⁵⁵ Allah Resûlü, her ne kadar da kendi payına düşen yerde insanları affetsede eğer mesele başkalarının hakkı söz konusuysa hak sahibinin hakkını korumaya azami ihtimam gösterirmiş kendi aleyhine bile olsa hakkın ödenmesi gerektiğini söyler insanları da bu konuda teşvik etmiştir.

Hz. Peygamber (s.a.s.), kendi aleyhine olduğunda bile hak sahiplerinin haklarını almalarını söyleyerek, kul hakkında ki hassasiyetini açıkça göstermiştir. Allah Resûlü bu konu hakkında bir gün ashâbına hamd ve senâdan sonra şöyle hitap etmiştir: *“Ey insanlar! Sizden ayrılma vaktim oldukça yaklaşmıştır! Sizden birine vurmuşsam, işte sırtım, gelsin vursun, birinizin malının almışsan, gelsin, hakkını alsın! Sakın hak sahibi, şayet kısas talebinde bulunursam, ‘Rasûlullah bana darılır’ diye düşünmesin! Bilmelisiniz ki benden hakkını isteyene darılmak, benim fitratımda yoktur. Benim yanımda en sevimliniz, hakkı varsa gelip benden onu isteyen veyâhut helâl eden kimsedir. Ben, Rabbimin huzuruna, üzerimde kul hakkı olmadan varmak istiyorum!”* bir

⁶⁵³ Beyhakî, Sünen-i Kübrâ, IX, 202.

⁶⁵⁴ Buhârî, Megâzi, 24.

⁶⁵⁵ Buhârî, Hudûd, 42.

anda ortalığa bir sessizlik çöktü. Resûl-i Ekrem Efendimiz, sözlerini tekrarladı: “*Ey insanlar! Kime vurmuşsam, işte sırtım gelsin vursun! Her kimin benden alacağı varsa, işte malım, gelsin alsın!*” cemaat içinden birisi ayağa kalktı ve dedi ki: “*Yâ Resûlallah! Sizden üç dirhem alacağım var!*” Efendimiz, “*Ben bu hususta hiç kimseyi yalanlamam ve hiç kimseye ‘yemin et’ diye teklif de etmem; ancak bu üç dirhemim zimmetine nasıl geçtiğini öğrenmek isterim!*” dedi. Adam, “*Yâ Resûlallah! Bir defasında huzuruza bir fakir gelmişti. Bana fakire üç dirhem vermemi emrettiniz. Ben de verdim. İşte, istediğim, bu üç dirhemdir!*” dedi. Allah Resûlü, “*Doğru söylüyorsun!*” dedikten sonra “*Ey Fadl! Buna üç dirhem ver!*” buyurdu.⁶⁵⁶

Hz. Peygamber (s.a.s.) hak sahibinin hakkının korunmasına çokça önem vermenin yanında, hakkını isterken müsaade verilmesini ve konuşma hakkının engellenmemesi gerektiğini söylemiştir. Bir gün Resûlullah (s.a.s.), bir adamdan deve almış parasını borca bırakmıştı. Adam borcunu istemeye geldi. Bu sırada kaba sözler sarfetti, hatta Ashab'tan bâzıları haddini bildirmek istedi. Ancak Resûlullah (s.a.s) buna meydan vermeyip: “*Bırakın onu! Hak sâhibinin konuşma hakkı vardır*” buyurdu, sonra da: “*Devesini verin!*” diye emretti, (ilgililer) devesini aradılarsa da bulamadılar. Fakat onunkinden daha değerli bir deve buldular. Efendimiz: “*Bunu verin*” dedi. Adam: “*Bana borcunu tam ödedin, Allah da sana ödesin*” dedi. Hz. Peygamber: “*En hayırlınız, borcunu en iyi ödeyendir!*” buyurdu.⁶⁵⁷ Burada Allah Resûlü, hem Peygamber hem de devlet reisi olmasına rağmen hak sahibinin hakkını kendi aleyhine de olsa korumuştur. Hak sahibinin kaba sözlerine bile müsamaha göstermiş, konuşmasının engellenmesine izin vermemiştir.

Aynî bu hadisteki hak sahibinin konuşma hakkı olduğunu ve bu konuşmasından dolayı suçlanmaması gerektiğini belirtmiştir⁶⁵⁸.

Günümüze baktığımızda ise maalesef insanlarda bu hassasiyeti görememekteyiz. Başkasından borç alıp geri verinceye kadar alacaklıyı mağdur durumda bırakarak verecekli olmasına rağmen “*Veririz elbet malını yemedik ya!*” gibi haksız olduğu halde haklıymış gibi sert çıkışlar yapar hale geldiler. Müslümanlara yakışan ise kendi

⁶⁵⁶ Ebû Bekr Ahmed b. Hüseyin b. Ali b. Musa el-Horâsânî el-Beyhâkî, Delâilu'n-Nübüvve, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrût, 1405, VII, 179; Ebû'l-Fedâ İsmail b. Ömer b. Kesîr, es-Sîretü'n-Nübüvve, 1976, IV, 457.

⁶⁵⁷ Buhârî, İstikrâz, 4,6,7; Müslim, Musâkât 118-122.

⁶⁵⁸ Bedreddin el-Aynî, Umdetu'l-Kârî, XII, 236.

aleyhinede olsa haksızlığa müsaade vermeyen hak sahibinin eziyetlerine dahi müdahale ettirmeyen Allah Resûlü'nü örnek alıp hak sahibi korumalarıdır. Haklı olan tarafı kim olursa olsun desteklemek büyük bir erdemdir göstergesidir.

Hz. Peygamber, hak sahibinin hakkına müdahale etmemiş onu hakkını istemekten alı koymamıştır. Bir gün Hz. Aişe'nin azat ettiği cariyesi Berira, hürriyetine kavuşur kavuşmaz köle olan kocası Muğis'ten ayrılmayı tercih eder. Eşini çok seven Muğis ağlaya ağlaya Medine sokaklarında eşinin peşinde dolanır. Nihayet Hz. Peygamber'e gelerek, "Ey Allah'ın Resûlü ne olursun benim için aracı oluver" diye ricada bulunur. Hz. Peygamber, "*Ey Berira! Allah'tan kork o senin hem kocan, hem de çocuğunun babası, ne var ona geri dönsen?*" diyerek onu geri dönmeye teşvik eder. Bunları dinleyen Berira, "Ey Allah'ın Resûlü emir mi buyuruyorsun?" diye sorar. Hz. Peygamber ise ben yalnızca aracılık yapıyorum." cevabını verince o, "Benim ona ihtiyacım yok!" der.⁶⁵⁹ Başka bir rivayette ise Berire, "ondan ayrılmak benim (şer'i bir hakkım) değil mi?" diye sorunca, Hz. Peygamber "*Tabi ki senin hakkın*" buyurur. Bu cevabı alan Berire, "Öyleyse ondan ayrılıyorum" der.⁶⁶⁰

Olayda Peygamber Efendimiz her ne kadar gönlü Berira'nın dönmesinden yana olsa da hak sahibi o olduğu için hakkını ona vermiş ve seçimine engel olmamıştır. Burada Allah Resûlü, Berira'nın kendi tercih hakkını kullanmasına müsaade vererek hakların korunmasına önem göstermiştir. Berira'yı da Allah Resûlü'nün aracılığını kabul etmedi diye de kimse de ayıplamamıştır. Çünkü bu onun en doğal hakkıdır. Bu olay bize aynı zaman da Peygamber Efendimizin sahabeye vermiş olduğu öz güvenide ortaya koymaktadır. Sahabe hanım asla çekinmeden hakkını savunabilmekte, Peygamberin talebine rağmen kendi tercihinden vaz geçemeyebilmektedir. Hem devlet reisi hem de kadı olan Alla Resûlü'nün ashabına bu güveni vermesi İslâm dininin, insanların haklarını korumasında ki üstünlüğünü göstermektedir.

Ayırım yapmaksızın herkesin hakkının korunmasına önem veren Hz. Peygamber (s.a.s), sahabilerdenbirinin kendisini ibadete vererek dünyadan el etek çektiğini duyunca ona "*...Ailenin senin üzerinde hakkı var, misafirin senin üzerinede hakkı var, bedeninin senin üzerinde hakkı var.*" diyerek⁶⁶¹ evdeki eşin ve gelen misafirin dahi

⁶⁵⁹ Buhârî, Talâk, 16.

⁶⁶⁰ Dârimî, Talak, 15.

⁶⁶¹ Ebû Dâvûd, Tetavvu', 27.

hakkının korumasına dikkat çekmiştir. Özellikle aile fertlerini birbiri üzerindeki haklarına dikkat çeken Hz. Peygamber(s.a.s.), bütün insanlığa seslenerek İslâm davasının genel ilkelerini ortaya koyduğu veda hutbesinde, “*Nasıl ki sizin hanımlarınız üzerinde hakkı olduğu gibi hanımlarınızın da sizin üzerinizde hakları vardır...*”⁶⁶² buyurarak her iki tarafında haklarına riayet etmelerini tekrar tekrar vurgulamıştır.

Allah Resûlü hakkı ayakta tutarak hak sahiplerine her zaman sahip çıkmıştır. Özellikle iki davalı arsında davalıları hak yemekten sakındırmış ve her ne kadar da hüküm, getirilen delile göre verilecek olsa da haksızca kardeşinin hakkını yiyenleri şu sözleriyle tehdit etmiştir: “*Şüphesiz ki ben bir insanım. Sizler bana davalarınızı arz ediyorsunuz. Olabilir ki sizden biri delilini daha düzgün ifadelerle savunur, ben de duyduklarıma dayarak onun lehine hükmederim. Ben kimin lehine kardeşinin hakkından bir şeye hükmetmiş isem o kimse bunu almasın. Çünkü ben ona ancak ateşten bir parça vermişimdir.*”⁶⁶³ Bu hadis bize Allah Resûlü’nün hakkı korumaya ne kadar da önem verdiğini göstermektedir. Burada her ne kadar da hükümde delilin gücüne göre hareket edilse de asıl hak yiyenin kendini iyi bildiği için onu ateşle tehdit ederek hak sahibinin hakkını yalan delillerle almanın tehlikesine değinmiştir. Hz. Peygamber, delile göre hükmedildikten sonra mesuliyet kalkar gibi inanca itiraz olarak asıl hiçbir haksızlığın yapılmayacağı, kimsenin hakkının kimsede bırakılmayacağı kıyamet gününe havale etmiş bu şekilde hak sahibinin enin de sonun da hakkını alacağını söylemiştir.

Allah Resûlü haksızlık yapmaktan her zaman sakınmış ve Allah’tan “*Allah’ım ihtilaf edilen durumlarda bana hak olanı göster*”⁶⁶⁴ diye dua ederek yardım istemiştir. Efendimiz, haksız karar almaktan haksız hüküm vermekten ve haksızlığa destek olmaktan çokça sakınmıştır. Bu şekilde haklar konusunda duyarlı bir Peygamberin ümmetine de yakışan aynı duyarlılığı sergilemesidir. Hukukun üstünlüğünü, yolunda yürüdükleri Kutlu Elçi gibi en güzel örneklerle insanlığa sunmalıdırlar.

⁶⁶² İbn Mâce, Nikâh, 3.

⁶⁶³ Buhârî, Hıyel, 10.

⁶⁶⁴ Müslim, Salâtu’l-Müsâfirîn, 26.

SONUÇ

Üç bölüm halinde ele aldığımız “Hadislerde Kul Hakkı İhlalleri (Mezâlim) ve Helalleşme Yolları” isimli çalışmamızdan çıkardığımız sonuçları ve dersleri açıklamak istiyoruz.

Çalışmamızın birinci bölümünde kul hakkı ihlallerinin konularını ele aldık. Kul hakkı ihlallerinde konuların tespitinin ne kadar önemli olduğunu ortaya koyduk. Bu şekilde hangi nedenlerden dolayı kul hakkı ihlal edildiğini görmemiz ve ona göre hareket etmemiz kolaylaşmış oldu.

Konuları bakımından kul hakkı ihlallerinde karşımıza ilk çıkan yer cana kastedilen öldürme ve yaralamadır. Şüphesiz ki insanın haklarının en başında yaşama hakkı gelmektedir. Bu hakkın ihlali ise yasaklanmıştır. İnsanın canı dokunulmazdır. İslâm dini, insanın canına öldürme veya yaralama yoluyla zarar verilmeye kalkılmasına müsaade vermemiş, böyle bir hak ihlaline kalkışanlara ise gerekli cezayı vermiştir.

İnsanın canı gibi malıda kıymetli ve dokunulmazdır. Kişinin malına gelebilecek her türlü zarar yasaklanmıştır. Mal konusunda hak ihlallerinin hem ferdi hem de toplumsal yönü vardır. Ferdi yönüne baktığımızda ilk olarak faiz gelmektedir. Faiz başlı başına zulümdür. Faiz yüzünden hiçbir haklı gerekçe olmadan insanların malları ve canları zarar görmektedir. Bunun için faiz alıp vermek hatta aracı olmak bile yasaklanmıştır.

Bir diğer ferdi hak ihlali ise borcu vermemek veya geciktirmektir. Borç alan kişi borcuna sadık olmalı kendisinin sıkıntısını gidermek için borçlusunu zor duruma düşürmeden borcunu ödemelidir. Özellikle imkânı olduğu halde bir kişiyi borcunu geciktirmesi büyük bir zulümdür. Alacaklı da borç verdiği kişinin halini gözetlemeli eğer gerçekten verme imkânı yoksa ona süre tanımalıdır.

Bir kişinin ticaretinde sahtekârlık yapmasında ferdi hak ihlallerinin içine girmektedir. İnsanların ticaretine sahtekârlık, hile ve kandırma karışması güveni zedeler birliği yok eder. Bu ise nice kavimlerin helâk olma sebebi olmuştur.

Fakirin hakkı olan zekâtı vermemek de başlı başına bir hak ihlalidir. Allah dünyadayken imtihanın gereği olarak kimilerini zengin kimilerini fakir kılmıştır. İslâm dini insanlar arasında gelir dağılımının düzenlenmesi için zekât sistemi getirmiştir.

Zekât zenginın fakire vermesi gereken borcudur. O borç ödenmediği takdirde zengin bundan mesuldür.

Hırsızlığa gelince, insanların emeğini yok sayan ve insanların mallarına yapılmış en büyük saldırıdır. Hırsızlık her ne kadar da ferdi hak ihlalleri kapsamında ele alınsa da toplumda can ve mal güvenliğine yapılan saldırı olduğu için toplumsal hak ihlallerinin içine de girmektedir.

Toplumsal hak ihlalleri ise kamu malında yolsuzluk (gulul) yapmak ve rüşvet almaktır. Her iki işte toplumun hakkını gasp eden hak ihlalidir. Yolsuzluk, ilk olarak devlet malını çalmak, usûlsüzce kullanıp zarar vermek ve ondan uygunsuz şekilde tasarrufta bulunmaktır. Bunun yanında insanların ortak kullanım alanlarına zarar vermek ve o alanları gereksiz yere meşgul etmek gelmektedir. Rüşvet ise insanların devlete olan güvenini sarsan ve insanların birbirlerine bakış açılarını olumsuz etkileyen bir uygulamadır. Rüşvetin yaygın olduğu toplumlarda hak ve hukuk çiğnenmiş olduğu için toplumda düzen bozukluğu zuhur etmekte ve kaos oluşmaktadır.

Konuları bakımından hak ihlallerinden bir diğeri ise insanın canı ve malı kadar önem arz eden onuruna zarar verilmesidir. İnsanın yaşama hakkı kadar onurlu yaşamasıda çok önemlidir. Çünkü insan, onurlu yaratılmış, duygu ve his sahibi bir kişiliğe sahiptir. İnsanın onuruna gelebilecek hertürlü zarar da hak ihlali olarak değerlendirilmiş ve yasaklanmıştır.

İslam dini, masum insanların onurunun ve şerefının korunmasına çok önem vermiştir. Suçsuz bir insan üzerine atılan iftira, Allah tarafından büyük günah olarak değerlendirilmiş, Hz. Peygamber'in hadislerinde ise çokça yerilmiştir. Özellikle iffetli bir kadına iftira atan kişiler, hadislerin ifadesiyle lanetlenmişlerdir. İftira atan kişiler hem dünyada hemde ahirette yapmış oldukları hak ihlalinden dolayı cezaya maruz kalacaklardır.

Gıybet de bir başka hak ihlalidir. Gıybet yapan kişi Müslüman kardeşinin onurunu incitmiş ve onu başkalarına karşı mahcup duruma düşürmüş olmaktadır. Gıybet yapan kişi kardeşinin etini yemiş gibi büyük bir hata yapmıştır. Gıybet, insanların birbirleriyle olan muhabbetini bitirir kalplere kin ve nefret yerleşmesine sebebiyet verir. Gıybet bazen kardeşini arkasından onun hoşlanmayacağı şekilde konuşmak olurken bazende kardeşinin kusuruyla alay etmek ve onu taklit etmek şeklinde de olabilmektedir.

İnsanların gizli hallerini araştırıp ortaya dökmekte (tecessüste) yasaklanmıştır. İnsanların gizli hallerini araştırmak hayasızlığın yayılmasına ve mahremiyetin ihlal edilmesine sebebiyet vermektedir. İslâm dini, insanların evlerinin veya dükkanlarının gizlice izlenmesini, insanların gizli konuşmalarının dinlenmesini ve mektupveya mesaj gibi özel yazılarının okunmasını hak ihlali olarak değerlendirmiş bu tür fiillerin yapılmasına izin vermemiştir. İslâm dini, devlet yetkililerin bile haklı gerekçeleri olmaksızın insanların mahremiyetini yok sayacak derecede hanelerine girmelerine müsaade vermemiştir.

İftira ve gıybet gibi Müslüman kardeşine sövmek, hakaret etmek, lanet etmek ve alay etmekte insansın onurunu kıran hak ihlallerindedir. Hadislerde Müslümanın kötü söz söyleyen, lanet eden kişi olmayacağı söylenerek bir Müslümanın bu tür kötü fiilleri yapmasının doğru olmadığı belirtilmiştir.

Tezimizin ikinci bölümünde ise hak ihlallerine maruz kalan muhataplar ele alınmıştır. Muhatapları bakımından kul hakkı ihlallerinde herkesin tek tek ele alınmış yapılması ve yapılmaması gerekenler anlatılmıştır.

Öncelikle anne-baba insanların en çok muhatap oldukları için haklarına riayet edilmeleri gereken en önemli iki kişidir. Anne-babanın haklarının ihlal edilmesi Allah'ın öfkesini üzerine çeken en büyük günahlardandır. Kişilerin iyilik yapmada önceleyecekleri ve haklarını ihlal etmekten en çok sakınacağı kişiler anne-babalarıdır.

Anne-babanın ardından insanların en çok muhatap oldukları kişiler eşleridir. Karı-koca ilişkisinde karşılıklı her iki tarafıda bağlayan sorunluluklar bulunmaktadır. Koca karısına karşı kaba ve sert olmamalı, ona zulmetmemeli, hayvana vurur gibi vurmaya kalmamalı onun Allah tarafından verilmiş bir emanet olduğunu unutmamalıdır. Kadında kocasına karşı itaatsiz olmamalı, namusunu muhafaza etmeli ve eşinden yüz çevirmemelidir. Özellikle evliliğin getirdiği karşılıklı faydalanmaya her iki tarafta karşı gelmemelidir.

Evliliğin en büyük meyvesi olan çocuğunda anne-baba üzerinde hakları vardır. Bunun başında çocuğunyaşam hakkına kürtaj veya başka yollarla hiçbir şekilde müdahale edilmelelidir. Çocuğa isim verilirken güzel isim seçilmeli, çocuklar arasında adaletsizlik yapılmamalıdır. Özellikle kız çocukları erkeklerin gerisine atılmamalı, onlara da değer ve kıymet verilmeli ve özellikle onların evlilikteki tercih hakları engellenmemelidir.

Aile içindeki fertlerden sonra haklarının muhafaza edilmesi gereken kişiler şüphesiz ki akrabalarıdır. Kişiler akrabalarının hallerini gözetmeli, onlardan habersiz bir hayat sürmemelidir. Onların her türlü ihtiyaçlarını gücü yettiğinde de görmeye çalışmalı, onlarla konuşmayı, muhabbeti ve ilişkiyi kesmemelidir.

Komşu ve misafir haklarını koruyup ihlal etmemekte İslâm dininin önem verdiği muhatap kitesindedir. Kişi komşusuna eziyet vermemeli, onu rahatsız etmekten sakınmalı, onun durumunu gözetilmeli eğer muhtaç iseler ihtiyaçları giderilmelidir. Misafir ise güzellikle ağırlandırılmalı, misafire bakmanın bir borç olduğu unutulmamalıdır. Misafirda aynı şekilde ev sahibine eziyet vermeli ve onu zora sokacak taleplerde bulunmamalıdır.

İslâm dininin çokça üzerinde durduğu bir diğer mesele ise yetimlerdir. Yetimler toplumun kazandırılmayı bekleyen evlatlarıdır. Yetimlere karşı kaba ve sert olunmamalı, onlara güzellikle yaklaşılmalıdır. Onların gururlarının incitecek şekilde aşağılanmaya izin verilmemeli, yetişmeleri için gerekli imkânlar sağlanmalıdır. Yetimler, Allah'ın bütün insanların sırtına yüklediği görevdir. Herkes yakınlığı ve gücü nispetinde onlardan sorumludur ve sahip çıkmalı ve onları hayata kazandırmak için çalışılmalıdır.

İşçi-işveren arasında da karşılıklı hak ve hukuk bulunmaktadır. İşçi, işine sadık ve güvenilir olmalı, işin ehli ve liyâkat sahibi olmalıdır. İşçi aynı şekilde işinde sahtekârlık yapmamalı, malzemedden çalmamalı, işvereni zor durumda bırakmamalıdır. İşveren de işçiye kaldıramayacağı iş vermemeli, işten verim almasına rağmen işçinin ücretini geciktirerek veya eksik vererek işçiye zulmetmemelidir.

Yöneten-yönetilen arasındaki hak ihlalleri de önem arz eden konudur. Yöneten kişiler, yönettiklerine karşı sorumlu oldukları bilincinde olmalı, onların ihtiyaçları için çalışmalı onlar arasında adaletsizlik yapmamalı, yolsuzluk ve rüşvet gibi hak ihlallerine başvurmamalı ve onlara zulmetmemelidir. Yönetilenler ise başlarındaki yöneticilere itaat etmeli, onların emirliklerini tanımalı, toplumda kaosa sebebiyet vermemeli, gerektiğinde isyana kalkışmaksızın nasihat etmekten geri durmamalıdır.

Kullar arasındaki haklarda Müslümanların birbirlerine karşı özel yeri vardır. Müslümanlar birbirlerinin kardeşi ve emanetçisidir. Kişi Müslüman kardeşinin, canına, malına ve onuruna zarar vermemeli ve zarar verilmesine de müsaade vermemelidir. Aynı şekilde kişi Müslüman kardeşinin her türlü ihtiyacında yardımcı olmalı, ona

zulmetmemeli, sırt çevirmemeli, onu zor durumda bırakmamalı, kin, haset ve nefret beslememeli, kardeşine karşı kibirlenmemeli, üstünlük taslamamalı ve sûi zanda bulunmamalıdır.

İslâm dini sadece Müslümanların birbirlerine karşı değil gayri Müslim olan zimmet altındaki zimmîlerin de haklarına riâyet edilmesini emretmiş, onların haklarının ihlal edilmesini yasaklamıştır. Zimmîler Müslümanların topraklarında onlara ihanet etmediği ve anlaşmayı bozmadıkları müddetçe onlarla insani ilişkilerde çoğu yerde eşit haklara sahiptirler. En başka din ve vicdan hürriyeti olmak üzere can, mal ve onur dokunulmazlığına sahiptirler.

Çalışmamızın üçüncü bölümünde ise kul haklarından kurtulmak için gerekli olan helalleşme yollarını ve Hz. Peygamber (s.a.s.)'in hak ihlallerine karşı üslûbunu ve tepkilerini ele aldık.

Hakkını birbirine bağışlamak olan helalleşmenin birden fazla yolu vardır. Hak ihlal eden kişiler durumu göre bu yollardan birine başvurmak zorundadır. Hak ihlal eden kişi hak sahibinden helallik almadığı müddetçe zimmetinden hak sahibinin hakkı düşmemiş olacağından hesaplaşma ahirete intikâl etmiş olacaktır.

Helalleşme yolların ilki helallik istemedir. Bu durum, hak ihlal eden kişinin maddi yönde bir ihlali söz konusu olmadığı zaman geçerlidir. Yani kişi muhatabına sövmüş, hakaret etmiş, alay etmiş, hor ve küçük görmüş, rencide etmiş, gıybetini yapmış vb. durumlarda hak sahibinden bizzat helallik istemelidir. Muhatap hakkını helal ettiğinde bu hak ihlali kalkmış olur ancak yapılan fiil İslâm'ın yasakladığı bir fiil olduğu için ayrıca kişi, tövbe etmelidir.

Hakkı ihlal edilen muhatabın hakkından feragat edip affetmesi durumunda da helalleşme gerçekleşmiş olur. Bu durum sövmek, hakaret etmek, alay etmek gibi manevî durumlar ve malına ve canına zarar vermek gibi maddî durumlar için de geçerlidir. Hak sahibi her iki durumdada hakkından vaz geçip muhatabı affedebilir. Bu yapılan fiil hak sahibinin ne kadar da cömert olduğunu göstereceği gibi bu kişi Allah katında da çok sevimli bir amel yapmış olmaktadır.

Bir diğer husus ise hak ihlal eden kişiye işlemiş olduğu suçun neticesinde cezâi müeyyide olarak ceza veya kısas uygulanmasıdır. Eğer muhatapa, suçunun karşılığı olarak ceza veya kısas uygulanırsa üzerinden hak düşmüş olur. Cezanın ve kısasın uygulanması, toplum içerisinde yapılan suçların karşılıksız kalmayacağını göstermek

demektir. Bu durum, insanların suç işlememesi için caydırıcı yönü de olan bir uygulamadır. Ancak suçluya verilecek cezada insafî elden bırakmamak gereklidir. Bir hak ihlali engellenmek istenirken başka bir hak ihlaline yol açılmamalı, cezada hak edilenden fazlasına gidilmemelidir.

İnsanların mallarına verilen zarar sonrasında malın tazmin edilmesiyle de hak ihlali kalkmış olmaktadır. Malın tazmin edilmesi her iki taraf içinde kârlı bir işlemdir. Hem hakkı ihlal edilen kişinin zararı görülmüş olmakta hem de hak ihlal eden kişi helallik almış olmaktadır.

Hak ihlal eden kişinin muhatabı ölmüşse hak sahibin çocuklarına veya varislerine mal verilmeli eğer muhatap veya varislere ulaşılma imkânı yoksa hak sahibi adına sadaka verilerek yapılan fiilden tövbe edilmelidir.

Helalleşme yollarını işledikten sonra Hz. Peygamber (s.a.s.)'in hak ihlali karşısındaki üslûbunu ve tepkilerini ele aldık. Allah Resûlü, her alanda insanlar için örnek olduğu gibi hak ihlallerinin giderilmesi konusunda da örnek teşkil etmektedir.

Hz. Peygamber (s.a.s.) ciddiyeti asla elden bırakmamıştır. O ki yeri geldiğinde insanlarla şakalaşmıştır. Ancak Allah'a isyan edildiğinde veya bir kişinin hakkı ihlal edildiğinde ise ciddiyetle meseleye yaklaşmış bu durumlarda asla taviz vermemiştir. Allah Resûlü, Muhataplara helalleşmeyi tavsiye etmiş ancak mesele yargıya taşındığında artık mesele, şahsi problemin üstüne çıkarak toplumsal bir hal aldığı için şahsi isteklere göre değil delile göre hüküm vermiştir.

Allah Resûlü hüküm verirken adaleti elden bırakmamıştır. Kimse onun yanında yakınlığından dolayı ayrı bir hakka sahip olmamıştır. Davalı her iki tarafta Allah Resûlü'nün yanında eşit olarak muamele görmüştür. Çocukları gibi yakın akrabalarına bile hak ettikleri cezayı uygulamaktan çekinmemiş, sevdikleri aracılığıyla engellenmeye çalışılan hak ihlallerine normalde olduğundan çok daha sinirli şekilde karşılık vermiştir.

Hz. Peygamber (s.a.s.) hakkı ihlal edilen kişinin hakkını korumaya azâmi derecede önem göstermiştir. Allah Resûlü, zayıfların hakkının alınmadığı toplumların selamete ulaşamayacağına değinerek, kendi aleyhine bile olsa zayıfın hakkını güçlüden alıncaya kadar bütün imkânlarını seferber etmiştir. Hak sahibinin konuşmasının engellenmesine müsaade vermemiş, mağduriyetinin giderilmesini istemiştir.

Sonuç itibâriyle İslâm dini, insanlar arasındaki hak ihlallerinin engellenmesi, karşılıklı ilişkilerin güçlenmesi ve hakların muhafaza edilmesi için son derece önemli mesajlar vermiş, müeyyideler getirmiş ve insanlar arasında düzen ve denge kurmuştur.

Hadisler ışığında hak ihlallerini (mezâlimi)tespit ederek helalleşme yollarıyla hakların karşılanmasını sağlamayı amaçlayan bu çalışmamızın fayda veren bir çalışma olmasını temenni ediyor ve bu alanda yeni araştırmalar için örnek olmasını ümit ediyoruz.

KAYNAKÇA

Ahmed b. Muhammed b. Hanbel, Ebû Abdillâh, eş-Şeybânî, Müsnedü'l-İmam Ahmed b. Hanbel. Daru'l-Hadis, Kâhire, 1995.

Aydın, Mehmet Âkif, "Köle" DİA, XXXIV, Ankara, 2002.

Aynî, Ebû Muhammed Mahmud b. Ahmed b. Musa b. Ahmed b. Hüseyin, Bedreddin, Umdetu'l-Kârî Şerhu Sahîhî'l-Buhârî, Daru İhyâi't-Turâsi'l-Arabiyye, Beyrut, trs.

Beyhâkî, Ebû Bekr, Ahmed b. Hüseyin b. Ali b. Musa el-Horâsânî, es-Sünenü'l-Kübrâ, Dâru'l-Kütubi'l-İlmiyye, 2003.

Beyhâkî, Ebû Bekr Ahmed b. Hüseyin b. Ali b. Musa el-Horâsânî, Şuabü'l-İman, Mektebetü'r-Rüşd, Hind, 2003.

Beyhâkî, Ebû Bekr Ahmed b. Hüseyin b. Ali b. Musa el-Horâsânî, Delâilu'n-Nübüvve, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrût, 1985.

Bezzâr, Hafız İmam Eb'û Bekr Ahmed b. Amr b. Abdulhalik Atiki, el-Bahru'z-Zehar Müsned, XIII, 115, Medinetü'l- Münevvere, 2005.

Beyzâvî, Nâsuriddin Ebû Saîd Abdullah b. Ömer b. Muhammed eş-Şîrâzî, Tefsîrû'l-Beyzâvî, Dâru İhyâu't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut, 1998.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail, el-Câmiu'l-Müsnedu's-Sahîhu'l-Muhtasar min Umûri Rasulillâh Sallallahu Aleyhi ve Sellem ve Sünenihi ve Eyyâmihî, (Sahîh-i Buhârî), Daru Turuki'n-Necat, Dîmeşk, 2001.

Bardakoğlu, Ali, "Hırsızlık" DİA, XXXIV, İstanbul, 1998.

Çağrıçı, Mustafa , "Hak" DİA, XXXIV, İstanbul, 1997.

Çağrıçı, Mustafa , "Kul Hak" DİA, XXXIV, İstanbul, 2012.

Çağrııcı, Mustafa, “Zulüm” DİA, XXXXIV, İstanbul, 2013.

Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahman b. Fadl b. Behrâm b. Abdussamed et-Temîmî es-Semerkindî, Sünenü'd-Dârimî, Dâru'l-Muğnî Li'n-Neşri ve't-Tevzi', Suud, 2000.

Düzdağ, M.Ertuğrul, Müslüman Aile, İz Yayıncılık, 3.Baskı, İstanbul. 1995.

Ebû Dâvud, Süleyman b. el-Eş'as es-Sicistânî, Sünen-i Ebî Dâvud, Müessesetu'r-Risâle Nâşirûn, Beyrut, 2015.

Ebû Yûsuf, Yakub b. İbrahim, El-Harâc, el-Mektebetü'l-Ezheriyye li't-Turâs, Kâhire, trs.

Erkal, Mehmet, “Zekât”, DİA, XXXXIV, İstanbul, 2013.

Hadislerle İslâm, DİB, 1.Baskı, Ankara, 2014.

İbn Hacer, Askalânî, Ebû'l-Fadl Ahmed b. Ali, Fethu'l-Bâri Şerhu Sahihi'l-Buhârî, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 1959.

İbn Kesîr, Ebû'l-Fedâ İsmail b. Ömer b. Kesîr, es-Sîretü'n-Nübüvve, Dâru'l-Mârifetü, Beyrût, 1976.

İbn Receb, Ebû'l-Ferac, Zeynuddîn, Abdurrahman b. Şihâbeddin b. Ahmed b. Receb, Câmiu'l-Ulûm ve'l-Hikem, Dâru's-Selâm, 3. Baskı, Kâhire, 2013.

İbnu'l-Esîr, Ebû Saâdet, Meciduddin Mubârek b. Muhammed, eş-Şeybânî, el-Cezerî, en-Nihâye Fî Garîbi'l-Hadîs ve'l-Eser, el-Mektebetü'l-İlmiyye, Beyrût, 1979.

İbn Mace, Ebu Abdilllah, Muhammed b. Yezid el-Gazvinî, Sünenu İbn Mace, Müessesetu'r-Risale Naşirun, Beyrut, 2015.

Fayda Mustafa “Zımmî” DİA, XXXXIV, İstanbul, 2013.

Karataş, Mustafa, Mutlu Bir Yuva İçin Dört Mektup, Timaş Yay., 1. Baskı, İstanbul, 2012.

Kandemir, Mehmet Yaşar, İsmail Lütü Çakan, Raşit Küçük, Peygamberimizden Hayat Ölçüleri, (Riyâzu's-Sâlihîn Şerhi, (I-VIII), Erkam Yayınları, İstanbul, 2017.

Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir, Hamdi Karaman, Mustafa, Çağırıcı, İbrahim Kâfi Dönmez, Sadreddin Gümüş, DİB Yay, Ankara, 2003.

Kurtûbî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebû Bekir, El-câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân, Dâru'l-Kütübi'l-Mısriyye, Kâhire, 1964.

Mâlik b. Enes, Muvattau'l-İmâm Mâlik, thk. Muhammed Fuâd Abdalbâkî, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Lübnan, 1985.

Müslim, Ebû'l Hüseyin, Müslim b. Haccac el-Kuşeyrî en-Neysaburî, el-Müsnedü's-Sahîhu'l-Muhtasar bi Nakli'l-Adli ani'l-Adli ila Rasulillah Sallallahu Aleyhi ve Sellem, (Sahih-i Müslim), Müessesetu'r-Risâle Nâşirun, Beyrut, 2015.

Muhammed b. Cerîr Ebû Câfer et-Taberî, Câmiu'l-Beyân Fî Tevîli'l-Kurân, Müessesetü'r-Risâle, 2000.

Musâ Kâzım Yılmaz, "İslâmî Âile: Kuruluşu, Fertleri, Sorumlulukları", Bugünkü Durumu Ve Geleceği, İslâm'da Âile ve Çocuk Terbiyesi Sempozyumu, İSAV, İst, 1994.

Nesâî, Ebu Abdurrahman, Ahmed b. Şuayb b. Ali el-Horasâni en-Nesâî, el-Muctebâ Mine's-Sünen, thk. Abdulfettâh Ebû Gudde, Mektebetu'l-Matbaatu'l-İslamiyye, Halep, 1986.

Nevevi, Ebu Zekeriyya, Muhyiddin Yahya b. Şeraf en-Nevevi, el-Minhâc Şerhu Sahihi Müslim b. Haccac, Daru İhyâu't-Turâs el-Arabi, Beyrut, 1972.

Râzî, Fahrudin, Ebû Abdillâh, Muhammed b. Ömer b. Hasan b. Hüseyin et-Teymî, Mefâtîhu'l-Gayb, Daru İhyâi't-Turâsi'l-Arabiyye, Beyrut, 1999.

Sağlam, Hadi, İslâm İdare Hukukunda Yönetim Şekli, Universal Journal of theology (UJTE) 2 (1).

Sancaklı, Saffet, Hz. Peygamber'in Mesajlarında Örnek Toplum, Rağbet Yay., İstanbul, 2017.

Sancaklı, Saffet, Sosyal Hayatla İlgili Hadis Makaleleri, I-II, Rağbet Yayınları, 1. Baskı: İstanbul, 2018.

Sarıaslan Halil, “ İnsan Onurunu tehdit Eden Irkçılık Anlayışı Ve Tarihsel İzdüşümü Üzerine Birtakım Mülâhazalar”, Kutlu Doğum Haftası “Hz. Peygamber Ve İnsan Onuru” Sempozyumu, Diyanet İşleri Başkanlığı, Konya, 19-21 Nisan 2013.

Süleyman Muhammed et-Temmâvî, Hz. Ömer ve Modern Sistemler, trc. M. Vesim Taylan, İstanbul 2005.

Şeker, Fahrettin, Kur'an Işığında İnsanın Temel Hak ve Hürriyetleri, Şiar Yay., 1.baskı, İstanbul, 2016.

Taberânî, Ebû Kâsım Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb, El-Mu'ce'mu's-Sağîr, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, Beyrût, 1985

Tekin, Ahmed, Kur'an ile İlan Edilen İnsan Hakları, Kelam yay., İstanbul, 2006.

Tirmizi, Ebu İsa, Muhammed b. İsa et-Tirmizi, Sünenu't-Tirmizi, thk. Ahmed Şakir, Muhammed Fuâd Abdulbâkî, Şirketu'l-Mektebe ve Matbaatu Mustafâ, Halep, 1975.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı	Mehmet ÇİMEN
Uyruğu	Türkiye Cumhuriyeti
Doğum Tarihi ve Yeri	1993-Gaziantep
E-Posta	mehmetcimen9@gmail.com

Eğitim Derecesi	Okul/Program	Mezuniyet Yılı
Lise	Mehmet Uygun Lisesi	2011
Lisans	Gaziantep Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	2017
Yüksek Lisans	Adıyaman Üniversitesi	Devam ediyor.

Yabancı Dil	70 (Arapça)
-------------	-------------

